ГРАДАЦ

часопис
за књижевност
уметност и културу

Céline

СЕЛИН

118'119

ГРАДАЦ

Часопис за књижевност, уметност и културу
Број 118-119
Година 23.
1996.

Редакција
Бранко Кукић, Милосав Мариновић, Милијан Милошевић, Радојко Николић и Миленко Пајић

Главни уредник
Бранко Кукић

Одговорни уредник
Милијан Милошевић

Дизајн
Миле Грозданић

Коректор
Србислава Вилимановић Станковић

Часопис издају
Дом културе Чачак и
Уметничко друштво "Градац"

Штампа
Зухра, Београд, **Витановачка 15**

Адреса редакције и телефон
Часопис **Градац**, Дом културе,
32000 Чачак, 032/25 070

На основу мишљења Министарства за културу број 413-572/74-02 од 5. октобра 1975. не плаћа се порез на промет.

YUISSN 0351-0379

Овај број делимично је финансирало
Министарство за културу Србије

Захваљујемо се на помоћи
Француском културном центру у Београду

118'119

САДРЖАЈ

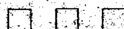

Ову свеску су приредили Милојко Кнежевић и Бранко Кукић

Путовање од једног краја до другог

Бранко Кукић

□

Да ли треба данас да се понови случај оног француског шумара који је, незадовољан садржајем књига које је читао у вечерњим часовима одмора, маказама исецао странице недостојне његових читалачких захтева, сводећи Бодлера на око двеста стихова, Игоа на нешто мање, а Селина на неких десетак страница? Ова шумарева лудост могла би бити борхесовска играрија о могућности сваког појединца да буде творац по властитој мери, али је сасвим сулуда у односу на људску мисао ма каква она била, ужасавајућа или утешитељска. Хоћу да кажем да се данас може поставити – и поставља се – питање треба ли објављивати писце чија је политичка и јавна ангажованост усмерена против човека, против народа и против хуманих и моралних принципа човечанства.

Селин се нашао у једном периоду свог живота у тој отежавајућој и ужасавајућој улози, испољивши свој антисемитизам, али и антикомунизам и антифашизам, мада је суштина његовог става била још општија и радикалнија – Селин се устремио на самог човека, истичући његово зло, кукавичлук, подлост, конформизам, сводећи га на обичну гњиду и врећу зла. За и против Селина читаво је поглавље француске књижевности (а то питање није заобиђено ни код нас, упркос чињеници да је Селин овде као писац готово непознат). То поглавље, значајно са моралне тачке гледишта, отворено је када се жели говорити о естетској, о уметничкој тачки гледишта. Односно, и једно и друго становиште подједнако је важно, јер је реч о идејама које су изазвале највећи сукоб и погром у историју цивилизације, али је реч и о једном од највећих писаца овог века, о писцу значајном и за језик и за стил савремене књижевности.

Од времена Бодлера француска књижевност није доживела јачи удар и разорнији прасак од онога који је произвео Селин, пре свега својим романом **Путовање накрај ноћи** (1932). Та књига није била прва која је говорила о људском понору – **Цвеће зла** је такође додирнуло људско дно тврдећи да је живот само сплин, отровна нада и омамљујући понор – али је Селин био толико уверљив говорећи о бесмислености људског живота да је неминовно било да ће створити нови **стил**. А стил је био Селинова опсесија. Сматрао је да је у савременој књижевности једино стил важан, а да је остало већ виђено: нових идеја нема, све је узалудно, за све је касно, све је пало, техника и медији су надвладали уметност, свет се вртоглавом брзином сурвава у понор који је сам отворио ("Човек је го, лишен свега, чак и вере у себе. То је моја књига", профетски поручује Селин). Стил је оно што обележава епохе, он даје сјај једном времену. То је једино могуће трагање у уметности, последња потврда човека као креативног бића ("Ја верујем да је документарна, па чак и психолошка улога романа окончана. И шта му онда преостаје? Остаје му стил" – Селин).

Насупрот Селину заступнику стила, читаоци и критика су у његовом делу управо открили нешто друго – да кроз њега струји, протиче, провлачи се, цури и цвили сами живот, како у својој свакодневној заокупљености преживљавањем и бесмислом, тако и у метафизичкој залуђености спасењем и смислом. У његовом делу живот је на сваком плану тотални промашај, заблуда и траума, а све захваљујући самом човеку: његовој саможивости, похлепи и свепрожимајућем злу. "Човек је хуман отприлике онолико колико и кокош лети", уверен је Селин. У овоме не треба тражити никакав Селинов сарказам, или мрзовољу, или накривонасађеност. Селин има доказе за своју сумњу у човека. Ти докази су: себичност, мржња, скоројевићство, ратови, комунизам и фашизам, слуђеност техником и обузетост самим собом, што, признаћете, једно друго искључује и самим тим негира све човекове покушаје да оствари било какву стабилност у свету. Због тога је често цитирао Жила Ренара који је говорио да "човеку није довољно да је сам срећан, треба му и да други то нису".

Нашавши се између апокалипсе живота и једине могуће наде која би могла бити уметност, односно стил, Селин је једноставно био у раскораку. Био је **против** човека, против његове деструктивне улоге у свету, али је био и **за** човека, за његову неискоришћену могућност да буде препознат по различитости у природи. Селин је остао у недоумици: изгубио се између човека-зла и човека-стила. Какав људски парадокс! Због тога је помишљао да је најнормалније – заћутати. Али, он за свога живота није могао да ћути – иритирало га је све што је везано за човека и све што га као човека окружује. У тој надражености и распомамљености стигао је до – крајности. А иза крајности су понори или врхунци. "За мене ништа није свето. Постоје истине и лажи; и то је све", био је Селинов одговор на сва питања у свету. Признајем да је најризичније путовати између ових крајности. У сваком случају, такво путовање једино води крају – или у поноре, или на врхунце. Али, када је Селин у питању, он светли из оба правца: једна је светлост саблазан, друга путоказ. И једна и друга опомињу и изазивају језу.

■

*Хронологија**

* Припремајући ову хронологију, консултовали смо више извора, али смо као основу користили хронологију коју је за "Magazine Littéraire" бр. 292 (октобар 1991) саставио Пјер-Едмон Робер, допуњавајући је подацима из обимне (тротомне) биографије Селинове, коју је за "Mercure de France" сачинио Франсоа Жибо. На неколико места цитирали смо (из различитих извора) Селинове речи, а белешку за годину 1968. преузели смо из Жибоовог предговора **Ригодону** ("Галимар", 1973, библиотека "Фолио").

□

"Пре свега, желим да живим живот испуњен неприликама које ће провиђење, надам се, изволети да проспе по моме путу."

/Бележница оклопника Детуша, 1913/

1894.
27. маја, у Курбевоа (Сена), у Улици Rampe du Pont, на кућном броју 12, рођен је Луј, Фердинанд, Огист Детуш (Louis, Ferdinand, Auguste Destouches) јединац син Фернанда Огиста Детуша, рођеног 1865. у Авру, и Маргерите, Лујзе, Селин Гију (Marguerite, Louise, Céline Guillou), рођене 1868. у Паризу. Маргерит Детуш власница је дућана модне одеће и рубља, а Фернанд Детуш, дипломац књижевности, од 1890. године ради у дописној служби Осигуравајућег друштва "Феникс" ("Пожарно – Бубамара" у **Смрти на вересију**). Његов отац, Лујев деда, професор је књижевности у гимназији у Авру. – 28. маја, крштење Луја Детуша. Кумови су му бака са мајчине стране, Викторија Селин Гију, и ујак Жилијен, звани Луј Гију.

1895.
Малога Луја дају на чување дојиљи (дадиљи), код које остаје две године.

1897.
10. априла, породица затвара дућан и сели се у Париз, у Улицу Вавилонску.

1898.
Још једна селидба, сада у Улицу Ганерон.

1899.
У јулу, нова адреса: Пасаж Шоазел (Choiseul) бр. 67 (Березински прилаз у **Смрти на вересију**), где Маргерит Детуш преузима дућан "куриозитета".

1900.
Првог октобра, полази у "државну" основну школу на Скверу Лувоа.

1904. (Лују Детушу је 10 година)
Нова селидба, овај пут "у комшилук": Пасаж Шоазел 64. – **28.** децембра, умире Викторија Селин Гију (бака са мајчине стране).

1905.
У фебруару, напушта општинску школу на Скверу Лувоа и прелази у католичку школу братства Сен-Жозеф, у Улици 29. јула бр. 6. Летњи распуст проводи у Дијепу.

1906.
У октобру, поново прелази у "државну" школу, у Улици Аржантеј бр. 11.

1907.
15. јуна, стиче сведочанство о "малој матури". Лето 1907 - лето 1908, Луј Детуш проводи у Пансиону у Дипхолцу (Хановер), учећи немачки, док се породица Детуш, иако и даље држе дућан у Пасажу Шоазел, сели у Улицу Марсолије бр. 11.

1908.
Од септембра до децембра борави у пансиону у Карлсруеу.

1909.
Од фебруара до новембра борави у Енглеској; похађа University School у Рочестеру и Pierremont Hall School у Броудстерсу ("Минвел Колеџ" у **Смрти на вересију**).

1910.
1. јануара, шегртује (као трговачки помоћник) код Ремона, трговца трикотажом и метражом, на углу улица Шоазел и 4. септембар. – 1. септембра, шегрт код јувелира Робера (угао улица Роајал и Сент-Оноре).

1911.
1. априла, шегрт код јувелира Вагнера (111, rue du Temple). – 5. октобра, ученик код јувелира Лаклоша (15, rue de la Paix), а затим, у децембру, у испостави истога јувелира у Ници.

1912.
28. септембра, не чекајући позив, пријављује се на три године у 12. оклопни коњички пук у Рамбујеу: период живота који ће описати у роману **Војна** (Casse-pipe). – У октобру почиње војничка обука. – Новембар-

децембар: записује белешке које ће постхумно (1965) бити објављене под насловом **Бележница оклопника Детуша** (Carnets du cuirassier Destouches).

1913.
5. августа унапређен у бригадира (најнижи чин у коњици; еквивалент пешадијском каплару).

1914. (20 година)
5. маја, унапређен у коњичког подофицира (maréchal des logis), чин еквивалентан пешадијском нареднику. – 14. јула, учествује на паради у Лоншану (Longchamp). – 31. јула, 12. оклопни је на фронту у Лорени. – 2. августа, на фронту у Вевру. – Октобар, на фронту у Фландрији. – 27. октобра, као добровољац на задатку везе, у Поелкапелу код Ипра, коњички подофицир Луј Детуш рањен је у десну надлактицу (прострелна рана са отвореним преломом). Изгледа да је пре тога већ био задобио и ударац у главу; потрес који је вероватно био основни узрок главобоље и вртоглавице, које су га мучиле до краја живота. – 29. октобра, оперисан у Хазбруку; похваљен у дневној заповести пука, а затим (25. новембра) и дивизије. – 24. новембра, одликован медаљом за војничке заслуге (médaille militaire), а затим и ратним крстом; његова фотографија објављена је на насловној страни часописа "L'illustré national". – 1. децембра, примљен у болницу "Вал-де-Грас". – 27. децембра, у болници (опоравилишту) "Пол Брус" у Вилжуифу.

1915.
19. јануара, још једна операција на десној руци. – У фебруару, примљен у болницу "Мишле" у Ванву. – 24. фебруара, тромесечно одсуство ради опоравка. – 16. марта, на електротерапији у Вал-де-Грасу. – У априлу, додељен пасошкој служби француског посланства у Лондону. – 7. децембра, отпуштен из војске, без права на пензију.

1916.
19. јануара, у Лондону, жени се барском забављачицом Сузаном Небу. – У марту, потписује уговор са Шумским газдинством "Шанга-Убанги" (Камерун), као надзорник плантаже каучука и какаоа. – 10. маја, у Ливерпулу, укрцава се на брод "Акра" који плови за Дуалу, где стиже средином јуна (преко Акре и Лагоса). До краја године више пута мења места боравка у унутрашњости Камеруна. Из овог периода датирају његови први књижевни радови (две песме и један превод Киплинга). – У септембру, надзорник на плантажи "Бикобимбо".

1917.
У фебруару, једнострано раскида уговор. – У марту, лежи у болници у Дуали (болестан од маларије, чије ће последице, кажу, осећати до краја живота). – У априлу, укрцава се на брод "Тарква" ("Tarquah") који плови за Ливерпул. Током пловидбе пише новелу **Таласи** (Des vagues). – У мају стиже у Лондон. – У септембру, враћа се у Париз; сусреће Раула Маркија, званог Анри де Графињи (Курсијал де Перер у **Смрти на вересију**), уредника научно-популарног часописа "Еурека" ("Генитрон" у **Смрти на вересију**).

1918.
У фебруару, превод у "Еуреци" са потписом Л.Детуш. – У марту, заједно са Раулом Маркијем, ангажован од стране Рокфелерове фондације у мисији за борбу против туберкулозе, стиже у Рен, где упознаје доктора Фолеа и његову кћер Едит (код којих је, изгледа, боравио пошто је напустио мисију). – Од децембра 1918. до априла 1919, у Рену, припрема матуру.

1919.
Полаже матуру у Бордоу; 2. априла, први део: језике и латински,са оценом "добар"; 2. јула, други део: филозофију, са оценом "добар". – 10. августа, у Кентену, жени се Едитом, кћерком др Фолеа (брак са Сузаном Небу није пријавио француском посланству у Лондону, па овај није ни био заведен у књигу венчаних). Младенци се селе на Кеј Ришмон бр. 6, у Рену. – У новембру, Луј Детуш се уписује на Факултет природних наука у Рену, на студије физике,

хемије и природних наука (P.C.N.). Захваљујући Лујевом ујаку Жоржу Детушу, секретару Медицинског факултета у Паризу, др Фоле је постављен за директора Медицинске школе у Рену.

1920.
26. марта, стиче диплому (P.C.N., што је, у ствари, нека врста припреме за универзитетске студије). – 1. априла, уписује се у Медицинску школу у Рену, чиме започиње студије медицине, по убрзаном поступку, који је био одобрен за ратне ветеране.– 15. јуна, рађа му се кћи, Колет Детуш. – 16. јуна, опет захваљујући Жоржу Детушу, др Фоле је примљен за дописног члана Академије наука. – 26. октобра, излагање Луја Детуша у Академији наука ("Физиолошка запажања о Convoluta Roscoffensis", рад који је проистекао из његових посета једној лабораторији за морску зоологију, у којој је, вероватно, био и сарадник).

1921.
7. априла и 22. јула, полаже прва два испита из медицине. – 18. априла, ново излагање у Академији наука ("Продужење живота код Galleria mellonella"). – У октобру, незванично, сарађује са лабораторијом Сергеја Металникова у Пастеровом институту у Паризу.

1922.
Од 1. октобра до 16. децембра, стажира у Породилишту "Тарније" у Паризу. – 16. новембра, полаже трећи испит из медицине. – 5. децембра, примљен на наставак студија медицине у Паризу.

1923.
У јануару, стажира у породилишту болнице "Кошен". – 15. фебруара и 10. априла, полаже четврти испит. – 3. маја, 27. и 29. јуна, полаже пети (последњи) испит. – Од 1. јуна, у више наврата, мења неколицину лекара у њиховим ординацијама.

1924. (30 година)
1. маја, брани тезу **Живот и дело Филипа Игнација Земелвајса** (за коју 22. јануара 1925. добија "бронзану медаљу"). – 27. јуна, упознаје доктора Рајхмана (Јуденцвек у **Цркви**; Јубелблат у **Багателама за један покољ**), директора Секције за хигијену Друштва народа (Женева), и постаје његов сарадник.

1925.
Од 14. фебруара до 8. августа, у мисији Друштва народа (Секције за хигијену) на Куби, затим у Њујорку, Вашингтону, Њу Орлеансу, Балтимору, Детроиту, Канади, Енглеској... Објављује рад "Терапија кинином".

1926.
Од 14. марта до 9. јуна, у мисији Д.Н. у западној Африци (Сенегал, Судан, Гвинеја, Обала Слоноваче, Того). – 21. јуна, разводи се од Едит Фоле. – 21. јула до 25. августа, мисија у Европи; упознаје америчку плесачицу Елизабет Крег, девојку "слободних назора" ("увек сам волео да су жене лепе и да су лезбијке"), са којом улази у кратку, али бурну везу, и којој ће, касније, посветити **Путовање**. Пише **Цркву**.

1927.
Одмор у Паризу. Уговор са Друштвом народа, који је истицао 31. децембра, није му продужен, али, изгледа да ни он то није желео ("...сувише Јевреја, сувише састанчења и извештаја...") Пише фарсу **Перикле**, која ће бити објављена постхумно, под насловом **Прогрес**. – У октобру, "Галимар" одбија да објави **Цркву**. – У новембру, доктор Детуш отвара ординацију опште и дечје медицине у Клишију, у Улици Алзас бр. 36.

1928.
26. маја, објављује чланак "О здравственој служби у Фордовој фабрици у Детроиту". – У јулу, "Галимар" одбија да објави **Земелвајсов живот**. – 24. новембра, објављује чланак "Социјално осигурање и економска политика у здравству" ("La Presse médicale").

1929.
У јануару, по препоруци професора Леона Бернара, ради као хонорарни лекар (ван ра-

дног односа) у градском диспанзеру у Клишију. – Март-април, путује у Лондон. – У августу, сели се у Улицу Лепик бр. 98; упознаје Жозефа Гарсена (Каскад у **Гињоловој дружини**) и сликара Анрија Маеа (Mahé). – Од децембра до фебруара 1930, путује у Немачку и Скандинавију. Вероватно крајем 1929, почиње да пише **Путовање накрај ноћи**.

1930.
8. марта, објављује чланак "Здравство у Француској" у "Монду". Признат му је проналазак једног лека. – У јуну и јулу, путује по средњој Европи.

1931.
У јануару, борави у Женеви.

1932.
14. марта, умире му отац, Фернанд Детуш. – 14. априла, рукопис **Путовања** на читању код "Галимара". – 30. јуна, потписује уговор са издавачком кућом "Деноел и Стил".– 15. октобра, изашло из штампе **Путовање накрај ноћи.** – 7. децембра, Гиј Мазлин добија Гонкурову награду за **Вукове**; Селин награду "Ренодо". – 18. децембра, у јеку расправа изазваних доделом Гонкурове награде, напушта Париз и путује у Немачку, преко Швајцарске и Аустрије. У Берлину сусреће Ерику Ирганг и Силију Пам (N*** у објављеној преписци Селиновој), девојке које је упознао неколико месеци раније, у Паризу.

1933.
1. фебруара, у часопису "Месечник" ("Le Mois"), чланак: "Да затру незапосленост, хоће ли затирати и незапослене?" – 16. марта, "Кандид" објављује: "Да се изјаснимо..., поговор **Путовању накрај ноћи**"; ручак са члановима жирија "Ренодо". – 4. априла, упознаје Елија Фора. Вероватно у априлу почиње да прерађује рукопис **Цркве**. – У мају и јуну, путује по Европи (Лондон, Антверпен, Беч) и пише предговор за 31, Cité d'Antin; почиње да пише **Смрт на вересију**. – 17. јуна, присуствује банкету поводом "Медицинског конгреса Француске Акције". – У августу и септембру, борави у Динару. – 12. септембра, објављена комедија **Црква** (L'Eglise). – 1. октобра, казује своју **Почаст Золи** у Медану, поводом тридесет прве годишњице Золине смрти. – У децембру, одговор на анкету часописа "Commune": "За кога пишете?"

1934. (40 година)
12. јуна, одлази у САД., код Елизабете Крег, са којом раскида везу (у Лос Анђелесу); одлази у Чикаго, са данском плесачицом Карен-Мари Јенсен, па у Њујорк, одакле се враћа у Европу. – У августу борави у Сен-Малоу. – У децембру борави у Антверпену, са Евелин Поле.

1935.
У фебруару, у Бечу, са Силијом Пам. – У марту, поново у Антверпену, са Евелин Поле. – Мај, у Лондону; после кратке везе за пијанисткињом Лисјен Делфорж, путује у Данску, Немачку и Аустрију. – У септембру, борави у Сен-Жермен-ан-Леју; пише **Смрт на вересију**. – Крајем 1935, упознаје оперетску плесачицу Лисету Алманзор.

1936.
Време "Народног фронта" ("Front populaire"), почетка шпанског грађанског рата... Селин, у тим временима превирања, импулсивно, просто безглаво улеће у политичке ангажмане и авантуре које ће одредити читав његов живот и чија ће сенка лебдети до дана данашњег и над његовим књижевним делом. Иако неће приступити ниједној партији, објавиће један антикомунистички и три антисемитска памфлета; присуствоваће колаборационистичким манифестацијама и важиће за личност блиску париским колаборационистичким круговима. – 29. априла, објављена **Смрт на вересију** (Mort à crédit). – У јулу, Робер Деноел објављује своју "Апологију **Смрти на вересију**" и Селинову **Почаст Золи**. "Галимар" објављује **Острвске тајне** (Secrets dans l' île). – У јулу и августу путује у СССР (Лењинград, Москва), поводом руског превода **Путовања** (превод Елзе Триоле и Арагона). Вратиће се пун дубоке мржње према социјализму, окривљу-

јући га због наде у будућност, док би једина права "револуција" било признање сопствене (људске) гнусобе. – 2. децембра, **Црква** премијерно изведена у театру "Селестен" у Лиону. – 30. децембра, објављена **Mea Culpa** (антикомунистички памфлет "надахнут" боравком у "црвеној" Москви); Деноел у истом издању први пут штампа и **Живот и дело Филипа Игнација Земелвајса**; у овом издању, Селин најављује **Војну** (Casse-pipe) у припреми. Та најава поновљена је и у новембру 1938, у **Школи за лешеве**, али се после тога више не појављује.

1937.
У фебруару, борави у Њујорку. – Мај-јуни, у Авру, Сен-Малоу; непријатности с енглеском полицијом у Џерсију. – 10. децембра, престаје да ради у диспанзеру у Клишију.– 22. децембра, објављује свој први антисемитски памфлет **Багателе за један покољ** (Bagatelles pour un massacre), у коме отворено позива у "рат против јеврејске и јудео-бољшевичке опасности". ("Читав свет је једно деоничарско друштво, труст, чије све деонице поседују Јевреји, а чије су филијале: 'комунистичка', 'ројалистичка', 'демократска', можда и 'фашистичка'... Завера мондио-Леви-Блум... Читава демократија је чиста јеврејска диктатура...") Иза тога, као лекар, принуђен је да у више наврата даје отказ.

1938.
Јануар проводи у Антверпену, са Евелин Поле. – Април-мај, у Канади и САД, поводом објављивања енглеског превода **Смрти на вересију**. – Јули, у Лондону са Анријем Маеом. Лето проводи у Динару; пише **Школу за лешеве**. – 15. новембра, **Школа за лешеве** (у којој Селин проповеда савез са Немачком) излази из штампе. Иза тога, бива проглашен за Хитлеровог присталицу. – 2. децембра, присуствује политичком скупу који су организовали Даркије де Пелпоа и "Француска у оковима".

1939.
У јануару, новинар Леон Трајх, "прозван" у **Школи за лешеве**, прети Селину тужбом због клевете (процеса неће бити). – 8. марта, на суду због клевете, по тужби доктора Рокеа, кога помиње у **Школи за лешеве** (пресуда против Селина и Деноела изречена 21. јуна). – У мају, у договору са Селином, Деноел повлачи из продаје **Багателе** и **Школу за лешеве**. – 10. јуна, Селин се сели из Улице Лепик у стан своје мајке у Улици Марсолије бр. 11. – Јули проводи у Бретањи. – У јулу и августу, полемика са штампом ("Le Merle"; „Le Canard enchainé"; „L'Humanité"; „Je suis partout"; „Le Soir"; „Le Droit de vivre") која га оптужује да се уплео у "аферу Абец" у вези с "афером Обен-Поарије". – У августу отвара ординацију у Сен-Жермен-ан-Леју. – 9. новембра, дефинитивно ослобођен војне обавезе као инвалид прве категорије са телесним оштећењем 70% и правом на доживотну пензију. – 15. децембра, прихвата ангажман као бродски лекар на "Шели" ("Chella") која плови за Казабланку (Мароко).

1940.
5. јануара, "Шела" је оштећена у случајном судару са британским ескортним бродом "Кингстон Корнелијан" ("Набили смо се на ту торпедњачу...разлетела се све са бомбама - прави вулкан! 27 мртвих из така... Потонула је за 17 секунди! А ми! Пукотина дуга 35 метара - гомила рањеника - красна ноћ!"). Принудно искрцавање у Гибралтару. – У марту, примљен за лекара у диспанзер у Сартрувилу. – 10. јуна, у збегу са комплетном службом диспанзера; Орлеан, Ла Рошел, Сен-Жан-д'Анжели. – 14. јула, повратак у Сартрувил; Селин се сели у Улицу Жирардон бр. 4.

1941.
13. фебруара, у листу "La Gerbe", Селин објављује **Чин вере** (Acte de foi) иза кога следи (до 1944. године) полемика са штампом, током које ће објавити тридесетак "отворених писама" и четири интервјуа. – 25. фебруара, у новооснованој филијали своје издавачке куће, "Нова француска издања", Деноел објављује још један памфлет, **У сосу**

(Les Beaux Draps), у коме Селин "анализира" узроке француског пораза. – 11. маја, присуствује инаугурацији Института за проучавање јеврејског питања. – Јуни проводи у Бретањи; јули у Белгији и Холандији; август у Фонтенблоу. – 4. децембра, забрана дистрибуције и заплена памфлета **У сосу** у неокупираној зони; делимична заплена у Марсеју и Тулузи. – 22. децембра, присуствује оснивачком скупу "Јединствене партије" у организацији "Au pilori" ("На стубу срама").

1942.
У зиму, ради на **Гињоловој дружини**. – 1. фебруара, присуствује митингу који је одржао Дорио по повратку са руског фронта. – У марту, путује на пет дана у Берлин; говори на митингу у једном Дому француских радника: "Радници, Французи, казаћу вам нешто важно... добро вас познајем, и ја сам од ваших, радник као и ви... Ови овде (Немци) су баш **гадни**. Веле да ће добити рат, то не знам. Они други, Руси, с друге стране, нису ништа бољи. Можда су и гори! Ово вам је ствар избора између колере и куге! Нимало весело. Остајте ми здраво!" – 14. марта, потписује Манифест француских интелектуалаца против енглеских злочина (бомбардовања Париза). – У јуну, вечера у "Европском кругу" (у Паризу). – 20. децембра, говори пред својим колегама, лекарима, у седишту Санитарног завода Француске.

1943.
3. фебруара, потписује уговор за објављивање **Саблазни у понорима** (Scandale aux Abysses); рукопис, започет још 1938, завршава у јесен, али он остаје "на леду" и 1944. године. – 23. фебруара, жени се Лисетом Алманзор. – Од јуна до септембра, у Рену и Сен-Малоу; пише предговор за једно Бернардинијево дело које ће остати необјављено.

1944. (50 година)
15. марта, објављена **Гињолова дружина** (Guignol's Band); **Саблазан у понорима** је у штампи. – 17. јуна, Селин, Лисета Детуш и мачак Бебер, полазе у Немачку, с намером да пређу у Данску; бораве у Баден-Бадену, Берлину, Ној-Рупину (**Север**); затим у Зигмарингену, где је боравио и маршал Петен и где је заседала "владина комисија" која је била продужетак вишијевске владе, а где Селин ради као лекар француске колоније (**Од замка до замка**).

1945.
6. марта, у Паризу, умире Селинова мајка, Маргерит Детуш; Селин и компанија одлазе из Зигмарингена у Данску. – 27. марта, стижу у Копенхаген. Одседају код Карен-Мари Јенсен. – 19. априла, Истражни судија Високог суда правде департмана Сена, издаје налог за хапшење Луја-Фердинанда Селина. – У лето, двоуми се да ли да настави да ради на **Гињоловој дружини II**, или да заврши **Битку за Стикс** (првобитна верзија **Чаролије за неки други пут**). – 2. децембра, Робер Деноел убијен на Еспланади Инвалида. – 17. децембра, на основу захтева Француског посланства у Данској, за екстрадицију, Селин и Лисета су приведени и притворени (затворени) у "Вестре Фенгзел". Лисета је ослобођена 10 дана касније.

1946.
6. новембра пише "Одговор на оптужбе за издају, које је против мене изрекло француско правосуђе, а које су изнели истражни органи данскога суда у истражном поступку током мог притвора 1945-1946. у Копенхагену". – 8. новембра, пребачен у болницу "Сандби".

1947.
У јануару, у затворској болници у "Вестре Фенгзелу". – 26. фебруара, у болници "Ригс", у Копенхагену. – 20. марта, завршава **Громове и муње** (Foudres et flèches); одустаје од **Гињолове дружине II**. – У јуну, ради на првом поглављу **Чаролије за неки други пут** (Féerie pour une autre fois). – 24. јуна, Селин је ослобођен; одобрен му је боравак (под надзором) у Копенхагену. Придружује се Лисети у Кронпринсесегаде бр. 18. – У новембру пише **Распомамљеност** (A l'agité du bocal), отворено писмо Сартру.

– 8. децембра, раскида уговор који га је везивао за издавачку кућу "Деноел".

1948.
30. априла, "Деноел" ослобођен оптужбе. – 19. маја, Селин и Лисета одлазе из Копенхагена у Кларсковгард на Балтику, где бораве на имању свога данског адвоката Микелсена. – У лето, ипак завршава **Гињолову дружину II**, која ће бити објављена постхумно, под насловом **Лондонски мост** (1964); наставља да ради на **Чаролији;** дописује се са пријатељима: Ж. Дарањесом, Шарлом Деејом, Анријем Маеом, Пјером Монијеом, Албером Паразом и америчким универзитетским професором Милтоном Хиндасом. – У децембру, **Громови и муње** објављени код Шарла де Жонкјера.

1949.
20. јуна, ново издање **Путовања** (издавач "Фроасар"). – У новембру, **Војна** објављена у "Свескама Плејаде"; Ланов де Тарта објављује "Писмо Сартру" (**Распомамљеност**). – У децембру, Пјер Моније у издавачкој кући "Фредерик Шамбријан" објављује **Војну**. Селин пише нови "поднесак": "Одговор на оптужницу тужилаштва Високог суда правде". – 5. децембра, одржана јавна расправа у поступку против Селина; одложено sine die (на неодређено време).

1950.
25. јануара, по налогу председника Високог суда правде, јавни позив Селину да се појави пред судом, истакнут на кућни број 98 у Улици Лепик и објављен у штампи. – 21. фебруара, претрес пред Високим судом правде департмана Сена; Селин, у одсуству, осуђен на годину дана затвора, 50.000 франака глобе, конфискацију 50% имовине, и проглашен "национално недостојним" (indignité nationale), што повлачи губитак грађанских права. – У мају, ново издање **Смрти на вересију** (издавач "Фредерик Шамбријан"). – У октобру, у Паразовој књизи **Valsez saucisses**, објављена Селинова писма (Паразу). – У новембру, "Фредерик Шамбријан" објављује **Саблазан у понорима**.

1951.
26. априла, војни суд амнестирао Селина. – 1. јула, Селин и Лисета се враћају у Француску; – 18. јула, Селин потписује уговор са издавачком кућом "Галимар". – У септембру, настањују се у Медону, у једном павиљону, где ће Селин отворити ординацију, а Лисета школу плеса. – У октобру, сматрајући да је оклеветан у Јингеровом **Дневнику**, Селин тужи издавачку кућу "Жилијар". – У децембру, Касациони суд преиспитује Селинову амнестију.

1952.
Од марта до маја, поновљена издања **Путовања накрај ноћи, Смрти на вересију, Гињолове дружине, Цркве, Војне, Земелвајса**. Прво издање романа **Чаролија за неки други пут**.

1953.
16. септембра, доктор Детуш учлањен у Лекарско друштво Сене и Оазе.

1954. (60 година)
1. јуна, NRF почиње да објављује **Разговоре са Професором Y** (Entretiens avec le Professeur Y).

1955.
10. јуна, објављен роман **Норманса** (Normance) (**Чаролија за неки други пут II**).

1956.
Арлети и Мишел Симон снимају две Селинове шансоне и читају одломке из његових дела; **Путовање** у "Џепној књизи".

1957.
4. јуна, излази из штампе роман **Од замка до замка** (D'un château l'autre).

1958.
Смрт на вересију у "Џепној књизи"; Арлети и Пјер Брасер снимају нове одломке из Селинових дела и једно необјављено излагање: **Говори вам Л.-Ф. Селин**.

1959.
31. марта, доктор Детуш затвара лекарску праксу. – 22. маја, ново издање балета (**Громови...**, **Саблазан...**), под насловом: **Балети без музике, без иког, без ичег** (Ballets sans musique, sans personne, sans rien), са илустрацијама Елијане Бонабел.

1960.
13. маја, објављен **Север** (Nord).

1961.
Припрема се издање **Путовања** и **Смрти на вересију** у "Библиотеци Плејаде" (биће објављено у фебруару 1962). – У мају изјављује да не верује да ће завршити **Ригодон** за две године. – 30. јуна, завршава другу верзију **Ригодона** (трећи део "немачке трилогије", који описује последњи период његовог егзила и повратак у Француску; Селинову параноју спрам комунизма и Јевреја "смењује", помало иронично, страх од "најезде" Кинеза и свих "обојених" који прете да мешањем затру "белу расу"); роман-хроника ће бити објављен постхумно, 1969. – 1. јула, ујутро, Селин обавештава Лисету да је завршио **Ригодон**, а затим пише писмо којим о томе обавештава Гастона Галимара. Умире истога дана, у 18 сати, у шездесет седмој години, од прскања проширеног крвног суда (анеуризма); штампа није обавештена о смрти. – 4. јула, сахрањен на гробљу у Медону.

1964.
У марту, објављена **Гињолова дружина II** (**Лондонски мост**). – 1. септембра, ново издање **Севера** са промењеним именима личности и места, због тужбе Асте Шерц и др Хоболта.

1965.
Бележница оклопника Детуша („Cahiers de l'Herne", no 5).

1968.
У ноћи између 23. и 24. маја, око 23 сата, у Селиновој радној соби, у Медону, избио је пожар који је одмах захватио и остале просторије, прождирући намештај, успомене и рукописе... У поноћ, од читавог павиљона, остао је само црни костур угарака...Какву ли би причу од те селиновске катастрофе направио Луј-Фердинанд Детуш?! Какав крај за **Ригодон**!!!... На само неколико корака од згаришта, као чудом, остао је недирнут кавез за птице, и у њему жив-живцијат Тото: папагај-сведок, чувар утвара и рушевина Селиновога овоземаљског живота... Као да чека Кинезе у том декору селиновскога "грангињела".

М.К.

■

Бележница оклопника Детуша

Луј-Фердинанд Селин

[14]

1) Не бих умео да кажем шта ме наводи да записујем оно што мислим.
2) Ономе ко буде читао ове странице.
3) Ово тужно новембарско вече враћа ме тринаест месеци уназад, у време кад сам стигао у Рамбује и не сањајући шта ме чека у том красном боравишту. Па, јесам ли се много променио за годину дана, верујем да јесам..
5) ... Јер, живот у касарни, уместо да тонем у [?] (бес... са тугом... стање чамотиње) стање из кога сам некад излазио пун чврстих намера, авај, никад остваривих, а данас
7) потпуно навикнут на суморни живот који сад живимо, притиснут сам сетом у којој пребивам као птица у ваздуху и риба у води. Никад нисам показао да сам образован, ма у чему.
9) Ове белешке које су, као што се види, прозирне и бледе, јесу чисто личне, без другога циља до да обележе у моме животу једно доба (можда испуњено) прво уистину мучно кроз које пролазим, можда не
11) последње. Исписујем ове странице на прескок, од дана до дана. На њима ће остајати знаци и белези различитих стања духа, већ према данима, па чак и сатима, јер, откако сам ступио у војску, доживео сам и нагле промене, физичке, душевне.
13) 3. октобар – Долазак (у Рамбује) – Стражарница пуна подофицирчића чије понашање напросто убија. Капларчићи пувације. Примљен у четврти вод. Поручник Лемоан, добар момак, Кужон [?] злобник и претворни лисац –
15) Барон Делагранж [?] (добар официр, прави, али му душу изједају раздражљивост и напади чији узрок, мислим, треба потражити и у тешким пијанкама у младости).
17) С тако шароликим штабом правим прве војничке кораке. Да се не заборави ни Серва. Матори каплар, ражалован... лицемер и простак, јужњак разметљивац и брбљивац, удробљено.
19) Чудан саможивац, превејанац. Њему ко није довољно љубазан. Колико ли сам пута морао да брљам моје личне муке са његовим, с невољама у које сам упадао њега ради, да га извучем из буле.
21) Од дугова до крађа које кобајаги нисам приметио, а све умешано са дубоком чежњом за слободом, стање не баш примерено да олакша војничку обуку.
23) Колико буђења у страху [тескоби] [која] на сам звук трубе, тако претворно весео, утисне у душу мрзовољу и сву језу ремачкога дана.
25) Оне силаске у коњушнице у јутарњој магли. Сарабанду [трку] каљача на степеништу, кулучење у полумраку штале. Ах, како је војнички позив достојанствен. А право је жртвовање
27) ваљда у чишћењу гноја под оловним светлом блатњавог фењера?... у обуци за капларе које кињи
29) какав зајапурени млађи официрчић. Изврогнутом порузи мамлаза с чварцима, са урођеним страхом од коња, није ми требало много да упалим фитиљ и почнем озбиљно да размишљам о дезертерству, које се указивало као једини излаз из овог страдања.
31) Колико сам се пута вратио с тимарења и на кревету, сам-самцат, у тешком очају, упркос мојих седамнаест година, ридао као првопричесница. А онда сам осетио да сам
33) празан да сам одлучан само на језику и да дубоко у мени нема баш ничега да нисам **мушкарац** предуго сам мислио да јесам можда многи мисле као и ја пре времена можда многи
35) још мисле да јесу премда тек нешто старији у истим околностима и сами би осетили како им се срце откида и губи ношено ветром као боца што плута на морском таласу псовке
37) и убеђење да се све то неће никад окончати тад сам заиста патио колико због зла око мене толико због моје ништавне мужевности и свести о њој. Схватио сам да су силне приче које сам причао месец дана
39) раније о младалачкој снази биле чисто

[15]

хвалисање и да сам притеран уза зид са-
мо јадничак накалемљен где му није ме-
сто који је изгубио пола способности а
оне које још има не користи
41) осим да увиди ништавност те снаге. Та-
да сам на дну сопствене празнине мо-
гао да се предам проучавању самога се-
бе и сопствене душе која се верујем не
да сагледати
43) до дна кад уђе у борбу. Као год што у ка-
тастрофама виђамо мушкарце из најбо-
љих кућа како газе жене и понижавају се
45) као последње скитнице. Тако и ја гле-
дам како ми душа у трену разгрће [?] за-
блуде, стоицизам којим ју је моје убеђе-
ње скрило да више не срља (осим сво-
јом јадном [?]) у сукоб с туробном ствар-
ношћу за коју [?] ...
47) Има ли на свету ичега тужнијег од не-
дељног децембарског поподнева у ка-
сарни? А опет ме та туробност гони да
утонем у дубоку сету из које ми је
49) тешко да изађем и чини ми се да ми је
душа сва омекшала да у таквом стању
могу још једино да сагледам себе какав
јесам. Има ли у мени песничкога? нема!
не верујем само
51) тешка туга дубоко у мени и ако немам
храбрости да је одагнам занимајући се
било чиме убрзо нарасте
53) тако силно да дубока сета за трен ока
преплави све моје бриге и стопи се с њи-
ма да ми једе душу.
55) Осећања су ми тако замршена и танана
да ме и најмањи недостатак обзира пот-
ресе толико да патим јер негде дубоко
у себи
57) кријем гордост које се и сам плашим же-
лим да будем надмоћан не вештачки као
у хијерархији војничкој него да
59) некад касније или пак што пре будем до-
вршен мушкарац, хоћу ли икада бити,
хоћу ли имати потребне среће да стек-
нем ону лакоћу понашања која омогу-
ћава васпитање. Хоћу како знам
61) и умем да стекнем богатство да оства-
рим све жеље (Вај) хоћу ли вечно бити
слободан и сам јер ми је срце и сувише
63) замршено да пронађем жену коју бих
дуго могао да волим. Не знам. Али пре
свега хоћу да живим
65) живот испуњен неприликама које ће про-
виђење надам се изволети да проспе по
моме путу и да не скончам као многи по-
ставивши **само један** пол трајања
67) безобличнога трајања на земљи и у жи-
воту чије скрајнуте путеве на којима се
васпитава душа не познају.
69) ако пребродим дубоке кризе које ме че-
кају у животу можда и не будем толико
несрећан као други јер хоћу да познам
и да знам
70) речју охол јесам а је ли то мана не веру-
јем али донеће ми разочарања а мож-
да **и Успех**.

Превео са француског
Милојко Кнежевић

■

Ван Багаден

Велики мимски балет и понека реч

Луј-Фердинанд Селин

□

Догађа се око 1830. године, у Анверу. Сцена представља унутрашњост огромног хангара. Безброј носача, торбара, докера, цариника... ужурбано раде на све стране. Разносе, товаре, дреше, отварају... свежњеве, пакете... трубе сукна, свиле и памука... џакове семења... свакакве товаре... Долазе... одлазе... Улазе на једна, излазе на друга врата... У дну хангара, у преградама, високе, огромне гомиле свакојаке робе у ринфузи... Чајеви... кафа... зачини... сукна... варзило... грађа... бамбусова и шећерна трска... У том комешању, том општем метежу, издваја се групица радница, наочитих, дрских, згодних, какве само могу бити! Пролазе... враћају се... гиздаве... блиставе... праве враголанке... кроз гомиле оних грубијана, ознојених надничара... мувају се на све стране... "Парфемуше"! Спремају мирисе... пресипају из бочице у бочицу... с уживањем... Мириси арапски... индијски, источњачки... Страхују да их ко не гурне... да не проспу бочице са благом... поцикују уплашено! узбуђено! Сваку бочицу омиришу прве... Усхићене!... свађају се око парфема... који је бољи... како треба ређати бочице... Њихове полице и њихове тезге препуне бочица... бомбица... стаклића... испуњавају читав један ћошак великог хангара... као некакву крлетку... цвркутаву... лепршаву... "Дуванџијке", друге враголанке, заузимају супротну страну... И оне дангубе... губе време у задиркивањима... иду... враћају се... брбљају... ћућоре... Читава та гомила света мува се око докера који, у поворци, непрестано "круже" од хангара до лађе и натраг... Спора поворка "снагатора" задужених да тегле најтеже терете... огромне бале... дебла... Торбари зачикавају парфемуше... поткрадају дуванџијке... у пролазу... завлаче руке у буриће пуне листова дувана. Права гунгула... свађају се... плешу... окупљају... Метеж огромног хангара... хука... бука... од силних послова... и свађа... Чује се и ромор велике луке... сирене... повици... запевања и песме морнара, носача, докера који тегле бродове на вез... Па музика... верглови... и улични музиканти... Одједном... искрсава црнац... улеће са кеја насред хангара... Мала дивљачка међуигра... Одлази као што је и дошао... Нагло... у скоку!...

Од самог почетка пада у очи да је једна парфемуша дражеснија, веселија... кокетнија... гиздавија од свих... понајбоља плесачица... Миџе! У једном углу, у ћошку хангара... скровиште... Гледалац види унутрашњост те кајуте. У њој седи бродовласник... одвојен од опште гунгуле огромном преградом... Бродовласник... Ван Багаден! Згрбљен... да не може ниже... утонуо у огромну фотељу... сав упао... мршав... костоболан... сипљив... Ван Багаден! Не може више да устане... једва мрда... Не извлачи се из своје фотеље... из своје јазбине... Ту живи... и куне... псује, грди, прети, једе... пљује јектичаво... чува своје злато... благо које му стиже са стотину лађа... Бродови су му на свим морима света!... Видимо, дакле, Ван Багадена, тиранина мора и морнара, како седи у својој јазбини. Око главе носи огроман црн турбан, да га штити од промаје... Ушушкан је дебелим вуненим сукнима. Само глава вири из свих тих завоја... Непрестано куне, псује, кињи сиротог Петера, свога помоћника. Овај, вазда поред њега, седи на високој столичици без наслона... води књиге... без предаха потписује цифре... збраја... непрегледне листе... Сав је сто закрчен чудовишним регистрима... Старкеља Багаден, бесан... прети, удара, проклиње! Петер, по његовом, не рачуна никада довољно брзо... Ван Багаден, својом огромном штапином, удара о под... Сав се тресе у фотељи.. Не престаје... Кад год дрмне, Петер поскочи на својој столици. Ван Багадена сатире сва та гунгула... халабука у хангару. Његови се радници забављају уместо да раде! Чује девојке како поцикују, раднике како се смеју... безбрижну грају. Значи да га се више не плаше! Сувише је стар!... Сва та фукара... сад му се подсмева! Изврдава!.. Не може више да их натера ни на шта! Проклетство! Хоће да се ишчупа из фотеље! Пада... А кад год, бесан, тресне својим страшним штапом о под... младе раднице, дрзнице, груби најамници и остали који треба да раде, не само да се не узбуде... него се ругају... скандирају... све у ритму штапа!... Старкеља Ба-

гаден, очајан... презрен и смешан!... (Мишеви коло воде, а матори мачак не може да мрдне...) Парфемуше, враголанке, завирују иза паравана... и одлазе, надурене... нарочито ђаволица Миџе, најнесташнија, највраголастија у тој гомили дрзника... Петер, верни слуга, привезан је ланцем за регистре... и тешким оковом за столицу... Петер... паћеник маторога тиранина Багадена... Кад год старкеља тресне штапом о под, Петер од страха поскочи, све са столичицом... И сваки пут мора да рачуна испочетка...

Капетан дуге пловидбе улази у хангар... разгрће, пролази кроз гужву. Иде старом Багадену да му нешто јави...

Шапне му на уво неколико речи... Стари Багаден удара... удара штапом о под из све снаге... Петер поскакује... Багаден пружа Петеру некакав кључић... Петер отвара катанац на букагијама. Сад може и да сиђе са столице. Излази из хангара са капетаном...

У хангару сви горе од знатижеље... узбуђење расте... Сви ћуњоре... Коментаришу... Чекају...

После извесног времена, Петер се враћа теглећи за собом тешку мрежу, пуну и препуну баснословног блага... гомилу бисера... тешки ланац од чистога злата... и предивни накит сав опточен бисерима, а сваки велики као поморанџа... Петер одбија да му помогну да довуче драгоцени товар пред ноге Ван Багадену... господару... Плес престаје... Читав хангар, сва она гомила носача, морнара, радника, радница, задивљено коментарише долазак тог новог блага. Ван Багаден ни да трепне. Нареди Петеру да му помери фотељу... и отвори огромну шкрињу која лежи иза ње. Пажљиво, најпажљивије што може, Петер у ту пећину затвара невиђено благо... поново се пење на столицу, стеже оков око зглавка, затвара катанац... враћа кључић старом Багадену... наставља да збраја... Сви се враћају својим пословима... Прође неко време... Појави се и други капетан... Опет нешто шапне старом Багадену... Понавља се иста прича. Петер се сад враћа натоварен сандучићима и бисагама... новим благом... шпанским златницима, драгуљима, рубинима и џиновским смарагдима... Све то... опет... у истом обреду... трипут закључава иза старог Багадена...

Накратко прекинут... читав вашар у хангару... торбарење, претовар терета... наставља се... распомамљен...

С кеја... из даљине... допире до нас ратничка музика некаквог оркестра... оркестар се приближава... и пролази... Видимо га како гази испред главних врата... широм отворених... У дубини сцене... војници... грађани... морнари... у поворци од крчме до крчме... Весељаци... и пијанци... у гомили... помамљени... разуздани... Над главама им се вијоре огромне заставе... Везени барјаци... Затим промиче "светац"... сав сићушан... седи у носиљци... а за њим велики, џиновски, крпени "свеци"... Гомила их носи... и спрда се!... Матори Багаден, прикован у својој јазбини... просто бесни... проклиње ту нову теревенку, ту дивљачку халабуку!...

Са каквом дивљачком страшћу читав свет срља у забаву!... А он... Ван Багаден... никада се није забављао!... Весеље га ужасава... а простачке фарандоле све ове фукаре... више него ишта!... Придиже се у својој фотељи... са каквим напором!... у каквим мукама!... у каквоме хропцу!... Најзад помало назире... Какав ужас! Полудели крпени лутани! Гони Петера... у ту нову гужву... увредљиву сарабанду!... "Терај их да раде, сместа... дотерај у ред све те развратнике! Ево ти мој штап! Удри, Петер! Помлати лупеже!... Нека ме се плаше!"...

Али, теревенка тек узима маха... шири се... и плави читав кеј... и луку... Надјачава све!...

Сироти Петер, сав изгубљен, са штапом у руци, батрга се... сам-самцат против све те гужве... тог весеља... тог лудила... те бескрајне фарандоле.........

Превео са француског
Милојко Кнежевић

■

Mea culpa

Луј-Фердинанд Селин

□

Фали ми још мржње. Сигуран сам да је негде има.

Привлачност комунизма, поштено речено неизмерна корист је у томе што ће коначно скинути маску са Човека! Лишиће га "изговора". Вековима нас он вуче за нос, са својим нагонима, патњама, чудовитим замислима... Нека сјаше бесловесни сањар... шупак, ко зна колико би нас још могао лагати! Тајна над тајнама. Остаће он, овејани мукташија, вазда будан да стражари скривен иза свог великог алибија. "Експлоатација јачег над слабијим." Необориво... Мученик гнуснога система! Прави Исус Христос!...

"Ја сам! ти си! он је! ми смо угњетени!"

Доста лажи! На ноге, гнусобо! Кидај ланце, масо! Дижи се, пацеру! Не можеш довека! Покажи се, да те свако види! Убав ли си! Да ти се диви! Да те ошацује од главе до пете!... Да осети твоју поезију, да коначно може да те воли колико год хоће, таквог какав јеси! Тим боље, забога! Тим боље! Што пре! Поцркајте, газде! Поитајте! Смрдљиви шкартови! Сви ђутуре или свак за себе! Али брзо! пронто! сместа! Без милости! Ни трена предаха! У смрт! Слатку или гнусну! Јебе ми се! Скакућем од среће! Нигде ниједнога да иоле вреди, да измири расу! У смрт, џукелчине! У говнаву јаму! Шта се скањерате? А јесу ли они, крзнаши длакави, икада одбили и једну једину бедну жртву свом краљу Профиту? Шипак! Дупло голо! Они не дангубе... Побити их треба на легалу! Што се мора...мора! Рат је!... Ма, шта изокола? Какво сад поштење?.., Ни забавни нису! Шалабајзери, ципови, глупи као мотке!

Треба их побити па им се смејати!...

Над мрцином повлашћених, ја лично нећу засузити ни на пола ока, кунем вам се! Ни говора! Докад? Баста! Без гриже савести! Без иједне сузе! Без уздаха! Ма, ни ич! Финито! Авемарија! Њихова агонија? Мед и млеко! Посластица! Може! Баш ми прија!

Кокнућу те, стрве! једне мрачне ноћи!
Из главуџе ћу ти ископати очи!
Џупкај, воле! опа-џуп! оде душа на калуп!
Сместиће те красно!...
У фурунче масно...кланичко!

Полетна песмица, титра ми у глави! Продајем је свима, скупо и прескупо, заједно с нотама! "Стрводерска химна", комплет! са музиком!...

Добро иде! и ићи ће!
Један пође!
Други дође...

И тако редом, све укруг, певушили су наши негдашњи скелари, строго у такту! Гази! Гази! Удри! Стисни! Гадне ли заразе! Прочешљајмо целу расу! Од потопа нам није на грбачу легла беда подмуклија, скареднија, погубнија од жилаве буржоаске власти. Нит је било нити ће кад бити класе претворније, суровије, лакомије, грабљивије ни до сржи црње. Превртљиви проповедници морала! Бездушне плачипичке! Каменога срца! Има ли игде незаситијих? Већих пицајзла у привилегијама? Ни у сну! Ситничавијих? анемичнијих? лакомијих на испразна богатства? Ма, потпуна трулеж!

Живео Петар први! Живео Луј XIV! Живео Фуке! Живео Џингис Кан! Живео Боно! банда! и остали! Али, нема оправдања за Ландрија! У сваком буржују чучи Ландри! То је најтужније! томе нема лека! Деведесет трећа, како ја кужим, све сами лакеји... слугерање, вербални лакеји! писари који једну ноћ господаре дворцем, сви од реда луди од зависти, помамљени, љубоморни, расипају, краду, заседну и мере шећер, платно, пребрајају виљушке, ножеве... Броје све што нађу!... Настављају... Не могу да стану. Гиљотина је обичан шалтер... Пребрајаће шећер, док не помру! Опчињени, главу по главицу. Можеш све да их пококаш на месту....Не мрдају из кухиње. Шићарџије! Претворну игру играју ти интелектуалци импресионисти, тенденциозни конфузионисти што булазне заносећи час лево час десно, у дубини курвањске душе сви плашљиви назадњаци, тешки мудросери пуни задњих мисли. Довољно је да нањуше џабу! Ићи ће где хоћеш за њеним мирисом, с коња на магарца... Нису они кадри да искупе оријашку глупост, глазирану говеђу балегу!... Изданци курвањске пасмине...

Ма, све их треба у говнаву јаму, читав сој!... Да их више нико не помиње!... Они други, на супротној страни, иста говна, убеђени "исправљачи кривде" с платом од 75.000 франака годишње.

Ко данас стоји на страни народа, обезбедио је "осигурање од сваког ризика". Ако се још осећа помало Јеврејин, то му постаје "животно осигурање". Све се то добро зна.

Не видим разлике, има ли је, између Француске академије и домова културе? Исти нарцисизам, иста ограниченост, иста импотентност, исто лапрдање, иста празнина. Мало другачије трице и кучине, и то је све. И једни и други се покоравају, гурају у славу, жваћу исту причу, без разлике.

Велико чишћење? Питање месеца! Питање дана! Да, да! Ствар ће се ускоро средити!... Веселите се!... Спремајте ватромет!...

Клацкалица се зачас преврне! Стропоштава се читава класа! Проваљују се отворена врата, иначе жижљива! Постребати привилеговане, ништа лакше!... Све је то природно! Освета "малога човека"! Хиљаду посто праведна накнада! Накнада свима проклетима! Океј!

Голо срање! Баш тако! И то треба рећи! Ма, какви прерано!... Све као нормално, са крвопролићем!...

Богатуне све затрти!
Трти-трти-трти (sic)
Папричицу у гузицу!
Нек цркну лопови!
Нек треште топови!
Бум!

Најзад оно главно! Сређена је врло важна ствар!... Проле је слободан! Више нема грешке! У рукама су му сви инструменти, од свирале па до таламбаса!... Фабричице лепотице! И рудници! Са претопом! Башка колач! Банка! Терај даље! Виногради! Да! И казамати! Тура киселице и све оде! Остадосмо сами самцијати! Само храбро! Одсад Проле лично одговара за добробит стада..., Рудар! Рудник је сад твој! Силази! Више никад нећеш штрајковати! Никада се нећеш пожалити! Да зарадиш дневно само 15 франака, биће лично твојих 15 франака!

Да се не лажемо, одмах почиње пањкање. Човек из базе још помало смрди на лакеја. Склон је абровима... Ситница, може се средити! Али ту је сила простачких нагона из педесет векова сужањства... Јуре брже-боље да се ослободе, подлаци, лакше него икад! Опрез! Чекај! Стани! Бити велика жртва Историје не значи и бити анђео!... Недостаје ту још много штошта!... Али то је она предрасуда, тешка, укопана, као челик чврста!... "Човек је оно што једе"! Реци ми шта једеш да ти кажем ко си! И то је открио онај злодух, Енгелс! Колосална лаж! Човек је и штошта друго, много јебеније и гадније од питања "клопе". Не треба му завирити само у црева него и у мозак! Фини мали!... Откриће се ту још којешта!... Да се тај промени, треба га прво дресирати! Трпи ли дресуру?... Никакав га систем неће дресирати! Снаћи ће се он! Избећи ће тај сваку контролу!... Изврдаће, шмугнуће већ негде! У томе је експерт! Ко га улови, прави је лисац! На крају, ко га па јебе! Живот је и тако прекратак! Проповедање морала не обавезује ни на шта! Фингирање човека, чисто фолирање. Сваки говнар проповедник! Што порочнији то дрчнији! Увлакачи! Сваки за себе!... Комунистички програм? Упркос порицањима: потпуно материјалистички! Простачке ревандикације у корист простака!... Ждрати! Погледајте њушку оног дебељуце Маркса! Прави буцко!... Па, бар да клопају, него се дешава управо супротно! Народ је Краљ!... А Краљ изажива! Има све! Фали му кошуља!... Говорим вам о Русији. У Лењинграду, пред хотелом, ако сте туриста, скинуће вам све до голе коже, откупиће вам и кошуљу с леђа. Индивидуализам до корица, систем свак за себе, тера фарсу, упркос свему, све подрива, нагриза све. Нека саможивост, дрчна, жучна, гунђава, несавладива, прожима, засићује, трује ту ужасну беду, цури на све стране и шири јој смрад. Свак за себе! Премда у "везици", саможивост не губи на снази.

Ако је живот у комунизму музика, раштиманија, шкрипавија, јаднија и дрндавија од ове овде, сви морају да се ухвате у коло, макар и ћопали.

Ко не цупка у колу са свима,
Тај ћутке признаје,
Неку муку има...

Нема више стида, ћутње, мржње, злобе, игра коло за друштво васцело, апсолутно цело! Нема више друштвених богаља, ни једнога да заради мање него други, да не може да уђе у коло.

За духовну храну, за ужитке, у Русији, ту је машина. Откриће које је послало само провиђење! Земља обећана! Спасеније! Треба бити "Интелектуалац" залуђен "лепим уметностима", вековима у заветрини, увијен у целофан, ушушкан у најлепше хартије на свету, најфиније танане лозице, у ладовиници функционерских сеница, нежни плод пореза, обузет бунилом Нестварности, па смислити ту сулуду жваку! Тачно је да машина прља, кажњава, убија све што јој приђе. Али, Машина је део васпитања, елемент "бонтона"! Машина значи "пролет", "прогрес", "рад", она је "база"... Опија масе... Ко је познаје, тај је образован, готов симпатизер... Кити је, додаје... Хвали на сва уста... "Ја сам на линији! Сви смо на линији! Живела изградња! Живела обнова! Не фали нам ни најмањи шафчић!" Наредба стиже из канцеларије, "одозго"! Сви на машине! Пошто-пото! Пуштајте буве, какве год знате! Само да не мисле!...

Ма, какав препород и каква обнова! Машина је обична зараза. Најцрња пропаст! Која лаж и која превара! Ниједна машина, ни она најбоља, никад никог није избавила. Само још црње затупи човека! Био сам лекар у "Форду", па знам шта говорим. Сви су Фордови слични, били совјетски - не били совјетски! Машина је још један изговор да говнарија што дуже потраје! Да се изврда истинско питање, дубоко, врховно, притајено у сваком човеку, у крви, у сржи!... Истинска непозналица сваког могућег и немогућег друштва... О томе се никад не говори, није "политички"! Прави табу! Недодирљив! Забрањено, "последње" питање! А Човек, било да хода усправно или на свечетри, да лежи наузнак, дуби наглавачке, никада и нигде, ни на земљи ни на небу није имао другог тиранина до себе самога!... И никад га неће ни имати... Што је, можда, штета... Може бити да би га то најзад исправило, натерало да постане друштвен.

Вековима му, ево, чешкају... врдају око правога проблема, само да га наведу да гласа... Откако више нема религија, само њему каде и кљукају га разним глупостима. Он је једина светиња и Црква! Тако и насилу све види јасније! Будалчина! Верује у све што му кажу, само ако прија! А две су то расе, сасвим одвојене! Газде? И радници? 100% неприродно! Ствар случаја и наслеђа! Укините их! Видећете да су сви исти... Кажем исти... да видимо...

За ова три последња века, од политике се човек искварио дубље него у читавој праисторији. У средњем веку били смо јединству ближи него данас... Осећао се дух заједништва... Превара је била некако финија, "поетскија", интимнија. Такве више нема.

Комунизам, материјализам, значи Материја пре свега осталог, а кад је она у игри, никад не побеђује најбољи, него најбезочнији, најподмуклији, најсуровији. Погледајте како је и у том СССР-у лова зачас поново засела на престо! Како ђенги одмах повратише свемоћ! И то на куб! Народ све прихвата кад му се подиђе! Гута све живо! У СССР-у, што га дубље гурају у говна, што га више изолују, то је уображенији и самољубивији! А то застрашује! И што је јаднији, то се више хвали! Откако више нема вере, вође уздижу све његове фалинке, његов садизам, и манипулишу само његовим манама: сујетом, амбицијом, ратом, једном речју Смрћу! Изврстан штос! Зато су га и узели и још више надували! Нек цркне у беди, али и у самољубљу! Таштина пре свега! Уображеност убија као и све друго! И још боље!

Практична предност хришћанства била је у томе што оно није сладило пилулу. Није стишавало, није тражило бираче, није хтело да им се допадне, није љушкало колевку. Шчепа човека још у пеленама и сместа му све каже у лице, скреше му у брк: "Ти, сићушни, ти, наказни смраде! Довека ћеш остати ђубриште... Говно од рођења...

Чујеш ли ме? То ти је баш тако, то је принцип свега! Ипак, можда... можда... ако се загледа... може бити да постоји нека мала шанса да ти се малчице опрости што си такав гадан, гнусан, говнав, незамислив... Ако лепо, потпуно понизно, прихватиш све муке, искушења, беду и тортуру сопственог живота... Живот, проклетиња, само је кушање, тешко искушење. Зато, штеди дах! Не трчи пред руду! Спаси душу, и то ти је доста! Можда ћеш, ако будеш потпуно исправан, јунак са брњицом, на крају страдања одапети у почелу... Али, ни то није потпуно сигурно... Бар за длаку мање смрди кад оладиш него кад се родиш!... Само, нипошто се не заноси! Нема више! То ти је, па смочи! Добро пази!... Не умишљај свашта! То је највише што кованце може!"

А то су причали озбиљно! Прави правцати црквени оци! А они су знали шта говоре! Нису продавали илузије!

Тежња ка срећи је велика обмана која компликује читав живот! Због ње су људи тако наопаки, подли и несносни. У животу нема среће, ничег до несреће, лаке, тешке, тренутне и трајне, јавне, притајене, скривене, подмукле... "Од срећника најбољи проклетник." Ђаво има добар принцип који увек важи. Као и обично, био је у праву кад је Човека ћушнуо у материју. Није му требало дуго. За два века, охол до лудила, уз помоћ машина, постао је неподношљив. И данас је такав: дивљ, сит и пресит, пијан од ракије, пијан од бензина, слеп и неразуман, непоправљив, мешанац овчице и бика, али и хијене. Баш је сладак! И последња спрчена гузица у огледалу види Јупитера. Чудо над чудима модерног времена. Оријашка, васељенска глупост. Планета је од зависти бесна, заражена, кужна. По нужности, деси се супротно од онога што је замишљено. Сваког творца у мржњи прегазе, здробе га, распрше. Васцели свет постаје критичар, а то значи медиокритет до сржи. Критика је данас колективна, жучна, слугерањска, глупава и потпуно ропска.

Свести човека на материју, то је нови закон, скривен, неумољив... Кад се насумце смешају две крви, једна сиромашна а друга богата, никад се не обогати сиромашна, него осиромаши богата... Добродошло све што иоле помаже завођењу маса заглупљених силним похвалама. Кад преваре више не помажу, када систем пукне као балон, дохвата се пендрек, митраљез... гранате! Кад треба, празни се арсенал! Све уз силни оптимизам крајње одлучности! Сви покољи, сви ратови од потопа наовамо, вођени су уз музику оптимизма... Будућност злочинци сви виде ружичасто, то иде уз занат. Па, нека им буде.

Лако је појмити да потлаченима беда дојади једном засвагда, али, беда иде као прибор с механизмом историје модернога света! Најцрња, најнижа охолост, празна надувеност, завист, гнев, опседају, освајају све те лицемере у чатрљама, непрегледни Лазарет сутрашњице, друштвени карантин.

"Проле, пај'си ди си! Ти си врх врхова! Слободан си као нико твој! Слободнији си, видиш и сам! од оних робова прекопута, у другом затвору! Погледај се и у огледалу! Дрмни једну за ово што знаш! Гласај, изабери мене! Ти си жртва проклетог система! Ја ћу теби да преправим свет! Не бој се ти за своју природу! Златан си ти! Ка'ти кажем! Не пребацуј себи! Шта има да мислиш! Слушај мене! Ја ћу тебе да усрећим! Оћеш да те поставим за цара? Оћеш? Именоваћу те и за папу и господа бога! Све ђутуре! Трас! Готово! Фотка!"

Тамо се, од Финске до Бакуа, остварило чудо! То се не може порећи. Јашта! Проле се просто разболео од те изненадне празнине около њега. Још се није привикао. Превелико је небо за њега самога! Треба што пре да открије и четврту димензију! Праву! Димензију братског осећања, осећања за оног другога. Нико више никога не тлачи... Нема експлоататора да се на њих качи...

"Све су твоје муке моје"... А што се више стиска и заплиће, Човек се све више удаљава од своје природе и неминовно се све више мучи... Са те стране, са стране нервнога система, може ићи само са црњег на горе. Комунизам, пре свега, не значи делити богатства, него још и више поделити муке. А увек ће бити, таква је судбина, биолошки

закон, прогрес ту неће променити ништа, баш напротив! много више мука неголи радости... И увек, увек све више и више... А то се, некако, прима тешка срца. Тешко се прелама... Опире се... врда... траже изговори... Осећа се... Види се да је све чисто срање! Комунистички систем без комуниста. Наопако! Али, не треба дозволити да се то зна, мора да се крије! Ко каже "пуј пике", тога на бандеру!...

Нама, дакле, празне приче! На наш конто све могуће катаклизме! Ми смо им душмани, дежурни кривци! Упиру прстом као на вашару! Само да се не сруши чатрља! Лажне коалиције! Најстрвинарскије завере! Апокалиптични процеси! Треба открити злодуха! Макар и увек истога! Жртвеног јарца за сваку невољу! Забашурити! Заташкати сурову истину: да то са "новим људима" не држи воду! Да су сви говна, као и одувек!

Ми се, овде, још заваравамо! Не морамо ништа да мислимо! Још смо "потлачени"! Сва наша злехуда судбина може да се рецка на рачун крвопијама! Злоћудни рак "експлоатације" крив је за све! А ми можемо да се правимо наивни. Ни лук јели ни лук мирисали!... Али, кад више немаш право да разараш, кад више не смеш ни да псујеш? Живот постаје неподношљив!...

Жил Ренар је записао: "Човеку није довољно да је сам срећан, треба му и да други то нису." Није лако кад мораш да примиш на леђа сву муку, и своју и туђу, свачију и ко зна чију, ни име им не знаш а теглиш за њих... Пролету су се тамо заклели да сва срања праве они "други", да су баш они извор свих његових зала! Курвањска превара! Покваренлук! Где су му сад "други"... нигде их нема...

А опет га трпају у затвор и добро чувају, тог новог изабраника новога друштва. Робија чак и за "Савла и Павла"... бунтовнике некад нису тако надгледали. Могли су да мисле шта су хтели. Тога више нема, заувек готово. Не смеју ни да помисле да пишу! Проловић је заштићен к'о међед, то се може рећи, као нико, хиљадама бодљикавих жица, мезимац новога система! Штите га од спољашње прљавштине, па чак и од смрада трулога света. А баш он, Проловић, држи полицију (себи на муку) највећу, најжешћу, најсумњичавију, најкрвожеднију на целој планети. Њега никад не пуштају самог! Мотре беспрекорно! Проловића нико не може отети!... А човек се опет досађује!... То се јасно види! И живот би дао, само да изађе! Да буде "туриста" (бивши), да мало промени! Не би се тај никада вратио. Изазов који се мирно може понудити совјетским властима. Не бојте се, неће прихватити! Не би се они на то усудили! Ни говора! Потпуно смо мирни! Тамо не би остало ни живе душе!

Проловић би се код нас забављао! Овде још има ситне разоноде, несташлука у потаји, ама, уживања! Нека га експлоатишу шестотинанасто, тај је сачувао своја задовољства! Како само воли да изађе с посла у новом смокингу (изнајмљеном), да изиграва милионера док пијуцка виски! Да плати биоскоп! Буржуј је до сржи! Пада на лажне вредности. Мајмун поткупљиви! Лењштина у души... Воли само скупо! Ако нема скупо, нек изгледа скупо! Обожава силу. Презире слабиће. Празан је, сујетан. Воли кинђурење. Мора све да види, мора "да се види"! Залеће се на неон к'о мува! Не може да му одоли! Воли да све шљашти. Не прилази ономе што би га усрећило, учинило бољим. Мучи се, богаљи, крвари, и на крају цркне, а да није научио ништа. Фали му темељни смисао, а њега се клони, плаши, загорчава живот сам себи све више. Незасито, халапљиво срља у смрт... Ни најпрепреденији, ни најсуровији, победник у тој игри, на крају не добије ништа друго него још више оружја да убије и да се убије. И тако довека, без краја... Уложено, одиграно, добијено!...

Тамо је човеку свега преко главе. Гузе га где стигну... Гледа комесара како се вози половним "Пакардом"... Ринта као војник у некаквој доживотној војсци... Ни у град не сме претерано често! Знају они његове навике! Како онда да га искористе!... Њему припада једино будућност! Баш као и овде!... "Сутра бесплатно бријање"... Па, што онда никако не штима? Недостаје нагон!

Просто! У бити, кад се поразмисли, није се морало чекати да се богатства поделе. Могла су се разделити још у доба примитивнога ратарства, на почетку људског друштва... Чему сва та фолирања? Мрави немају фабрике, али им то није засметало... Њихово је гесло "сви за све"!

Капитал! Капитал! Не стиди се више, Проле, ти си капитал! Ти лично! Од главице до тртице... Народе, сам си! Нема више ко да те јаше! Па што, онда, опет крећу опачине?... Зато што саме извиру из твоје паклене природе, не замајавај се и не јежи, sponte sua. Све почиње испочетка.

Зашто инжењерчић зарађује 7000 рубаља месечно? Говорим о њима, тамо, у Русији... А чистачица само 50? Чудо! Право чудо! Сви су гола говна! и тамо и овде! Зашто пар гиљарки кошта целих 900 франака? А пенџета, само привремена (што сам и видео), 80?... А болнице?... Она прелепа кремљанска, и сале за "Интуризам", на страну... Остале су, руку на срце, огавне! Живе од једне десетине нормалног буџета. Читава Русија живи од десетине нормалног буџета, осим полиције, пропаганде, војске...

Све је то и даље неправда, у поврату, још бездушнија, страшнија од старе, скривенија, боље ушушкана, усавршенија, тврдокорна, покривена десетинама хиљада пандура, у злостављању врхунских мајстора. А и дијалектика је ту, да нам открије разлоге те пропасти и тог лоповлука, те свеопште препродаје!... Руси боље од икога обећавају и "мажу"! Само једно никако не могу да признају, једну пилулу не могу да прогутају: да је Човек најцрња багра!... да он сам производи сопствену муку у свим условима, као што сифилис производи табес... То је механизам, то је срж система!... Требало би побити ласкавце, ласкање је најцрњи опијум за масе...

Човек је хуман отприлике исто онолико колико и кокош лети. Кад је из све снаге цимнеш у гузицу, кад је звизнеш лимузином, може да се вине чак до крова, али се одмах враћа на буњиште да поклъуца кокошињак. То јој је природа, амбиција. Исто важи и за нас, у друштву. Престајемо да будемо најцрња говна само кад нас снађе катастрофа. А кад се све слегне, природа поново удари у галоп. И само због тога, ни о једној Револуцији не треба судити док не прође двадесет година.

"Ја сам! Ти си! Ми смо растурачи, подлаци, барабе!" То нико и никад неће рећи. Никад! Никад! А права Револуција била би баш то Признање, велико прочишћење!

Али, Совјети се одају пороку, преварама. Знају све живе смицалице. Губе се у пропаганди. Покушавају да надену говно, да направе од говнета питу. То је та зараза система.

Ах! нашла се замена за газду! За његову силу, његове каприце, лукавства, рекламне преваре! Зна се како се лакира фуш! Нису ошљарили! Гурнули су на естраду нове подводаче!... Погледајте нове апостоле... Избацили трбушине и само певају!... Велика побуна! Тешка битка! Ситни шићар! Тврдице против завидљиваца! То је, значи, била сва она гунгула! Само су се мењале кулисе... Новокремљанске, новокурвањске, новолењинске, новоисусовске! На почетку су били искрени... Сад су сви схватили! (Оне који не схватају: стрељај!). Нису они криви, били су приморани!... Не би они... други су то... Искуство их научило... У полицији се држе као никад... Имати срца... данас... "црвени картон"... Пиши пропало! Никад више!... Знају они тог гада, Пролета... знају како дише, знају му све мане... Нека се запија! Нека изврдава! Нек се мучи! Нека се дува!... Нека потказује!... То му је природа!... Ту ништа не може!... Пролетер? у "кући"! Ево ти моје новине, па читај! Читај моју причу, али само ову, и никоју другу! И гутај! Али, нипошто не иди даље, гаде! Или оде глава! То и заслужује, то и ништа друго!... Ћузу!... Ко крене у милицију, све зна шта га чека!... И још приде! Сви чине све живо да нико не помисли да су одговорни! Запушиће све излазе. Постаће и "тоталитарни"! Са Јеврејима или без Јевреја... Више ништа није важно!... Главно је да се убија!... Колико је тврдоглавих верника у мрачна времена завршило на ломачи?... Колико у лављим чељустима? Колико на галијама?...

Колико је инквизиција мучила до смрти? Због зачећа Маријиног? Или због пар версета Новога завета? Не зна им се броја! Разлози? Неважни!... Не мора ни да их има!... Времена се у том смислу нису много промениле! А ни људи нису много тежи! Могу их све пококати ради штоса кога неће бити! Ради карикатуре комунизма!... Што, опет, нема никаквог значаја кад смо ту где јесмо!... То значи умрети за идеју, или ја баш ништа не капирам!... Ипак смо ми чисти, а нисмо ни знали!... Кад се боље погледа, можда је баш то Нада? И светла будућност! Ратови за које се више неће знати зашто се воде!... Све страшнији и страшнији! Који више никог неће пуштати на миру! У којима ће сви поцркати... постати мртви хероји... и прашина!... Које ће се Земља коначно решити... Која никад ничем није ни служила... Чишћење помоћу Идеје...

Превео са француског
Милојко Кнежевић

Рабле је омануо

Луј-Фердинанд Селин

Желите да говорим о Раблеу? У реду, баш јутрос сам претурао по **Енциклопедији**, тако да сад знам. Све је тамо, у **Великој енциклопедији**. С тим се праве фантастичне каријере. Управо сам тражио под одредницом "Рабле".

Видите, кад је реч о Раблеу, увек се говори оно што не треба. Говори се, понавља се на све стране: "Он је отац француске књижевности". Па силно одушевљење, хвалоспеви, то иде од Виктора Игоа до Балзака и Малерба. Отац француске књижевности, о ла ла! Није то баш тако просто. Истину говорећи, Рабле је омануо. Да, омануо је. Није успео.

Он је хтео да створи један језик за све, један изистински језик. Хтео је да демократизује језик, била је то права битка. Сорбона, доктори и све то, он је био против. Све што је прихваћено и установљено, краљ, црква, стил, он је био против тога.

Не, није он однео победу. Победу је однео Амио, преводилац Плутарха: он је, у вековима који су уследили, имао много више успеха од Раблеа. Од њега, од његовог језика живимо и данас. Рабле је хтео да пренесе говорни језик у писани језик: пораз. Док Амио, људи и данас још хоће и још више Амиоа, хоће академски стил. То значи писати г.... са четири тачке: окамењени језик. Пуни су га ступци јутарњег издања једног великога дневног часописа, који себи ласка да има новинаре који добро пишу. То даје једну вербалну клоаку која глатко тече, с лепо сроченим реченицама, и ситном, безазленом досетком. Безопасном, не сувише снажном, да не препадне публику. У томе је Раблеов пораз, а то је Амиоова баштина. Право ср..., да наставим.

Рабле је истински желео један изванредан и богат језик. Али, други, сви други су тај језик уштројили, учинили га скроз равним и плитким. Тако да, данас, добро писати значи писати као Амио, али то никад није ништа друго до "језик превода".

Једна од наших такорећи славних савременица рекла је једном читајући неку књигу: "Ах, како се то лепо чита, рекло би се да је превод!" Ето ко даје тон.

У томе је модерна помама француског: правити и читати преводе, говорити као у

преводима. Има људи који су мене питали да ли сам овај или онај одломак из својих књига узео од Џојса. Да, то су ме питали. Логично, пошто је енглески у моди. Ја перфектно говорим енглески, као француски. Да узмем нешто од Џојса! Не, као и Рабле, ја сам све пронашао у самом француском.

Лансон каже: "Француски није баш уметнички језик". Нема поезије у Француској; све је сувише картезијанско, и очигледно је у праву. Амио, ето једног прекартезијанца, и тако је све упропашћено. Али, то није био случај Раблеа: правог уметника.

Рабле, да, он је омануо, а Амио је победио. Амиоово потомство, то су сви они уштројени романчићи који се данас објављују у најбољим издавачким кућама. На хиљаде за годину. Али, ја такве романе пишем један на сат.

Елем, само се то објављује, а где је Раблеово потомство, права књижевност? Ишчезла. Јасно је зашто. Требало би да схватимо једном засвагда (доста је било пренемагања!) да је француски језик вулгаран, одувек, од свог настанка до Верденског споразума. Једино што ми то нећемо да прихватимо, те и даље влада презир према Раблеу.

"Ах! то је раблеовски!" каже се понекад. То значи: позор, та ствар није танана, томе недостаје исправност. И тако је име једног од наших највећих писаца послужило за обликовање једног погрдног придева. Чудовишно! Јер, он је био веома снажна личност, Рабле, писац, лекар, правник... Кубурио је, јадник, и за живота: проводио је време у покушајима да избегне ломачу.

Не, Француска више није у стању да разуме Раблеа: постала је прециозна. А страшно је помислити да се могло догодити супротно, да је Раблеов језик могао постати француски језик.

Али, остали су још само лакеји, који нањуше ко је господар и хоће да говоре попут њега. Живео енглески, плиткоумна уздржаност!

Рабле, рећи ћете ми, и код њега се помало осећа систем: него шта, њега је, тог типа, прогонила католичка инквизиција, а он је жестоко нападао моћнике. Да, воњало је по јереси то што је он радио.

То је оно битно што сам желео да кажем. Остало (уобразиља, стваралачка моћ, комика итд.) то ме не занима. Језик, само језик. То је оно важно. Све друго што се може рећи, већ је отрцано. Има га свуда, у књижевним приручницима, а онда читајте **Енциклопедију**. Ако желите још више, идите па питајте све оне велике књижевнике који, пак, имају "неке своје идеје о Раблеу". Ах! колико познајем оних који би ставили прст на чело и најозбиљније вам рекли: "Рабле, какав чудесан изумитељ речи!" Обични брбљивци.

Боље да се позабавите оним што је код Раблеа занимљиво: његовом помало демагошком намером да привуче публику говорећи као она, ја то схватам, Рабле је био лекар и писац, као и ја. То се види, аутентична сировост израза. Он је, уосталом, био добар анатом, и, што је чудесна ствар за његово доба, већ је вршио операције. Ма, он је чак изумео један део хируршког прибора.

Биће да није много веровао у Бога, али то није смео да каже. Уосталом, није лоше завршио, нису га бацили на муке. То је дошло касније, мучење, кад су француски којим је он говорио академизовали да би га претворили у матурантску и основачку књижевност.

Како каже Робер Пуле, направили смо један мршави француски, док је он говорио дебелим, масним француским. Још горе, један француски мршав као костур. Чак ни Балзак није ништа васкрсао. То је победа разума.

Разум! Треба бити луд. Човек ништа не може да уради тако скроз уштројен. Засмејавају ме. Погледајте шта им противречи: никад нико није успео да "разумно" направи дете. Ту се ништа не може. За стварање је потребан тренутак махнитости.

Али не, у књижевности треба остати чист. Зато се данас стављају читави редови тачкица када се нешто дешава, а онда се сасвим спокојно наставља: "сутрадан су обоје позвани на пријем код војвоткиње". Ох, не препоручујем ја еротологију, чак је

се гнушам, али, оно што је ужасно јесте тај сувише уљудан језик.

Код Раблеа је заиста добро то што је сопствену кожу излагао погибељи, ризиковао је. Смрт га је вребала, а смрт надахњује. Она је чак једино што надахњује, ја то знам, кад је она ту, кад ми је тик за леђима, кад се смрт разгневи.

Није био бонвиван, Рабле, прича се, али није тачно. Он је радио. А као и сви који раде, био је робијаш – галијот. Хтели су да га ухвате, да га осуде. Друге галије, оне папске, тога је било, истина је. А тамо је, момци, богме, требало веслати.

Ја сам у животу имао исти порок као Рабле. И ја сам провео време упадајући у безнадежне ситуације. Као и он, ништа нисам очекивао од других, као и он, не жалим ни због чега.

[Интервју о Гаргантуи и Пантагруелу за Најбољу књигу месеца]

Превела са француског
Ана Моралић

Говори вам Л.-Ф. Селин

Снимљено излагање

Е па, ето. Пошто сам живео на много места, у различитим поднебљима и у различитим условима, сада су ме замолили да изнесем утиске о својим ремек-делима у једном амбијенту електричне столице... Али, то ме уопште неће збунити, рећи ћу све што мислим, и нико ме неће спречити да говорим. Е па, видите, ићи ћу брзо, пошто верујем да ове ствари много коштају, треба, дакле, штедети на речима – одмах говорим о ономе што знам и о ономе што сам читао. У **Мемоарима** Жорж Санд – Жорж Санд се не чита богзна колико, али се помало читају њени **Мемоари**, а ја могу рећи да сам их прочитао – постоји једно значајно поглавље у коме је она, као врло млада, ишла испред свог живота, и заступала идеје левице, чак крајње левице за то доба. Она је била примана, имале је приступа, по рођењу и као позната личност – зна се да је она чукун унука кнеза од Саксоније – имала је приступа у велике салоне, посебно у оне у којима су се још окупљали припадници старе аристократије, али оне праве! оне која је још постојала, која је потекла с двора Луја XVI, с којом муком! па чак и Луја XV. А она је посматрала те припаднике аристократије с великим ужасавањем: начин на који су гестикулирали, кретали се, нудили једни другима ситне колаче, на који су примицали и повлачили столице, скривали своје перике међу груди присутних госпи, а затим их стављали под своју задњицу, а онда чинили хиљаду гестова љубазности, хиљаду ситних пренемагања... Она је тиме била ужаснута, гледајући те старине из једног прохујалог доба како се толико кревеље. Е па, ја лично сматрам да је то поглавље веома значајно. Верујем да се и сам Пруст њиме добрано послужио, у оном чувеном поглављу у коме се види како људи старе на лицу места; то поглавље је чувено, али ја верујем да га је Жорж Санд претекла у томе; то је заиста један велики књижевни труд. Е па, ја имам исти утисак кад читам неку књигу; имам утисак да се ради о људима који се кревеље. Они изводе потпуно непотребне мајмунлуке. Не прелазе директно на ствар, обилазе око ње

примичу себи столице, праве прологе; али не иду непосредно на срж ствари, зар не, на емоцију, на то уопште не иду. И ето, једном речју, гледам романе својих савременика и кажем себи: "То већ значи неки рад, али бескористан рад". Ето шта ја о томе мислим. Пошто они нису по мери епохе, нити у тону епохе. Тон епохе, е па, Боже мој... Треба водити рачуна о томе да роман, пошто је реч о роману, пошто ме питају да изложим своје мишљење о томе, роман више нема мисију коју је имао; он више није орган информисања. У Балзаково време, о животу неког сеоског лекара сазнавали сте од Балзака; у Флоберово време, о прељубничком животу из **Госпође Бовари**, итд., итд. Данас смо обавештени о свим питањима, неизмерно обавештени: и преко штампе, и преко судова, и преко телевизије, и преко медицинско-социјалних истраживања...ох! Све то више није потребно. Ја верујем да је документарна, па чак и психолошка улога романа окончана, то је мој утисак. И шта му онда преостаје? Па ето, не преостаје му богзна шта; остаје му стил, а затим околности у којима се дати писац налази. Пруст се очигледно налазио у високом друштву, е па, он приповеда о високом друштву, зар не, оно што он види, а потом ситне драме педерастије. Добро. Врло добро. Али најзад, реч је о томе да заузмете место тамо где вас стави живот, и затим да одатле не излазите, да бисте прикупили све чега ту има; а затим то транспонујете у стил. А онда, проблем стила... Стил свих тих писанија, ја сматрам да је он у истом тону као матурски радови, у истом тону као дневне новине, у истом тону као адвокатске одбране, у истом тону као изјаве у Скупштини, то је један вербални стил, можда речит, али, у сваком случају, тај стил није емотиван. Ја њих гледам као што су импресионисти морали гледати сликаре свог доба, који су им то узвраћали истом мером. Очигледно, када би неки импресиониста гледао цркву у Оверу коју је насликао неки сликар тога доба, неки добар сликар тога доба, то није била Ван Гогова слика! А тај је, пак, сликар говорио: "Ма то је грозота, то је прави зликовац, треба га убити!" Е па, ето, такво је још увек њихово мишљење о мојим књигама, очигледно.

Велим да је оно што се пише, да су то бескорисни романи, зато што оно што је важно, јесте стил, а стилу нико неће да се приклони. То захтева силан рад, а људи нису прегаоци, они не живе да би радили, живе да би уживали у животу, онда то не оставља места за много рада. Импресионисти су били веома велики прегаоци; без рада се не може богзна шта направити. Постоји природна речитост: то је нешто заиста рђаво, природна речитост. Треба да то прионе уз страницу. Да би се држало на страници, то захтева веома велики труд.

Ја сматрам да ту постоји нешто што треба створити у целости, један стил. Е па, стилова нема много у једном добу, знате. Без претенциозности, нема их много. Има их три или четири на генерацију – треба рећи истину, јер, ако је ја не кажем, нико неће рећи. Они сами пропадају, касније; трају само неко време. Постоји један појам живота, једна општа филозофија, по којој је живот вечан, по којој живот почиње у шездесетој, у педесетој години... Не! Не! Живот је пролазан! Време, значи, управља стварима, а оно не траје вечно. Жорж Санд се ругала тим превазиђеним гримасама некадашњих дворјана. Али, и њу саму, ако бисмо је данас видели, сматрали бисмо је крајње смешном. Постоји, дакле, једно време, тачно одређено време. Погледајте велике приповести! Шта опстаје у позоришту? Не богзна шта. Увек се враћамо Шекспиру, неизбежно. Шекспир, он на својој страни има костим, то га спасава. Ту је он победник. Док ми, ако играмо Шекспира у грађанском оделу, знамо да је то врло лоше, да је без ефекта. Разне ствари ту играју улогу.

Онда се каже: Селинови романи, то је давеж, гњаважа, итд; зато што није у матурантском стилу, општеприхваћеном стилу, стилу дневних новина, стилу универзитетских диплома. А то су стилови који се реално намећу, званично, и који опстају, и који ће опстати, ја ћу вам рећи зашто, мало-помало. Тај стил се састоји у томе да се на известан начин реченице принуде да иско-

раче из свог уобичајеног значења, да изађу из свога лежишта, да тако кажем, да се изместе, и да се тако и сам читалац примора да премести своје поимање. Али, сасвим незнатно! Ох! сасвим незнатно! Јер све то, ако га изведете грубо, то је гаф, прави гаф. То, значи, захтева много узмицања, сензибилитета; то је веома тешко остварити, зато што око тога треба обилазити. Око чега? Око емоције.

Ту се ја враћам свом великом нападу на Реч. Знате, у Светом писму је написано: "На почетку би Реч". Не! На почетку би емоција. Реч је дошла касније, да замени емоцију, као што кас смењује галоп, док је природни закон коња галоп, а касу га уче. Човека су извели из емотивне поезије да би га увели у дијалектику, што ће рећи трабуњање, зар не? Или идеје. Идеје, нема ничег вулгарнијег. Енциклопедије су пуне идеја, има их четрдесет томова, огромних, препуних идеја. Веома добрих, уосталом. Изврсних. Које су одслужиле своје. Али, није у томе ствар. То није мој домен, идеје, поруке. Ја нисам човек с поруком. Нисам човек од идеја. Ја сам човек стила. Стил, до врага, сви се заустављају пред њим, нико не приступа. Јер то је веома тегобна работа. Она се састоји у томе да се узму реченице, као што сам вам рекао, да се избаце из свог лежишта. Или, друга слика: ако узмете штап и желите да у води изгледа прав, најпре ћете га савити, јер, ако ставим штап у воду, он услед преламања светлости изгледа као да је сломљен. Треба га сломити пре него што га уроните у воду. То је истински рад. То је рад стилисте.

Људи ме често посећују и говоре ми: "Рекло би се да ви лако пишете". Ма, не! Ја не пишем лако! Већ само са силном муком! Грдно ми је досадно да пишем, поврх тога. Треба да то буде урађено веома танано, врло деликатно. Потребно је 80 000 страна да се стигне до 800 страна рукописа, где се рад не примећује. Не види се. Читалац не треба да види рад. Он је пролазник. Платио је своје место, купио је књигу. Није његова брига шта се дешава у утроби брода, није његова брига шта се дешава на палуби, не зна како се управља бродом. Хоће да ужива. Да се наслађује. Он има књигу, он мора да се наслађује. Мој задатак је да му омогућим да се наслађује. А то и настојим. И ја, дакле, хоћу да ми он каже: "Ах! ви то радите... Ах! то је лако!... Ах, ја, Боже мој, кад би то мени ишло тако лако од руке!" Али, мени то уопште не иде лако од руке, за име Божје. Нимало. Многи типови су много надаренији од мене. Само, ја се бацам на посао. Рад, они не уносе рад, не концентришу се. У томе је цела пустоловина.

Понекад се каже: "У реду. Врло добро. Он ставља три тачке, три тачке..." Знате, три тачке, импресионисти су увели три тачке. Сера, на пример, он је посвуда стављао три тачке; сматрао је да то прозрачује, чини да слике трепере. Био је у праву, тај човек. Од тога није баш настала школа. Сера је веома поштован, продаје се за велике паре... Али, најзад, не може се рећи да је стекао потомство. Не верујем ни да ће мене баш много следити. Не бојте се. Узеће нешто мало, мрвичак овде, онде, али не много. То је сувише тегобно. Исто као и Сера... С тим се није наставило.

Рећи ћу вам зашто. Отићи ћу још даље. Питао сам се јутрос откуд толико опирање мењању стила. Велике цивилизације су често мењале стил. Говорим о великим, ишчезлим, заборављеним цивилизацијама, ономе што су били Сумери, Арамејци, свим цивилизацијама, има их четрдесетак, педесетак, између Тигра и Еуфрата, које су имале песнике, које су имале писце, које су имале законодавце. Они су често мењали стил. Французи су, пак, зацементирани. Они су срасли с Волтеровим стилом, била је то, уосталом, једна красна форма, коју су касније копирали Бурже, Анатол Франс, а на крају сви. Имао сам прилике да читам **Ревију двају светова** (La Revue des Deux Mondes) из последњих сто година. Има ту свих могућих врста лаких романа; само треба додати авионе, телефоне, и то ће се веома добро уклопити. Остали смо под једним стилом.

Зато што ја верујем да је за нови стил потребна нова цивилизација, или пре веома снажна цивилизација. На пример, у овом

тренутку имате Кинезе који куцају на машини на свом језику и који су на путу да се ослободе својих хијероглифа, самог свога стила, јер ви знате да је кинески веома сложен језик, који је, захваљујући компликованости, разумела само одређена секта. Е па, они, они имају храбрости, и имају снаге, рекли бисмо, страсти, да се у потпуности ослободе древног кинеског да направе новији кинески. А то, то се не дешава... Погледајте, Американци никад нису направили ништа ново. Кад они траже неку реч, они копају по латинском, с муком, али они нису никад баш ништа изумели. Веома је тешко изумети речи, и веома је тешко променити стил. То је толико тешко да верујем да је овај наш стил доиста оно што је потребно нашој малој француској цивилизацији, која је потрајала четири стотине година, четири века, шта је то, ситница. Онда су се они закачили за то, могу да кажем, јер више немају снаге, страсти која је потребна да би се променио стил. То се не може.

Знате, ја сам двадесет година био лекар у Клишију, у диспанзеру у Клишију, и бавио сам се историјом Клишија. То је Клиши ла Гарен, у близини Париза. У то сам укључио једног историчара, свог пријатеља, није више жив. Звао се Серуј. Написао сам предговор – уклонили су и књигу и предговор јер је све то било забрањено. Било је у тој историји Клишија доста занимљивих чињеница, али је једна била нарочито забавна: у једном тренутку, око 1870. године, један свештеник у Клишију је рекао: "Ови људи уопште не разумеју латински, ја им узалуд служим мису; ја ћу да служим мису на француском". Ох, он је због тога био добро укорен од комисије за црквене обреде, и на крају је протеран из своје цркве, а миса је поново служена на латинском. Зашто? – питао сам тада Серуја. Он је дуго размишљао и онда ми је одговорио: "Зато што више није било довољно вере". И доиста. То је историја: то је вера. Погледајте Русе, они не мењају руски, зар не? Према томе, они немају снажну веру. Французи зацело више немају вере да би променили свој језик, немају довољно жара за то.

Могао бих, уосталом, вулгарније и разумљивије, да дам један пример из пропагандног дела часописа које читам, великих недељника. Не гледам много текст, то није занимљиво. Гледам рекламе. На основу њих стичем јасну представу о томе шта људи рекламирају. То кошта много новца, то се дакле, не ради тек тако. Има реклама за маргарин. Видим једног деку и једну баку. Бака каже: "Узећу маргарин Х." А деда, који је ту представљен, одговара: "Па ти си луда! Не мењају се навике у нашим годинама!" Е па, то је у потпуности случај са Француском. Француска више није у годинама у којима се мењају навике. Онда је, дакле, веома извесно, скоро извесно, да она неће променити стил да мени причини задовољство. Онда ћу ја, ја ћу увек голицати својим усавршавањима, својим истанчавањима, али то не служи баш ничему. Увек ће се и даље објављивати Бурже, Анатол Франс, лепо срочена реченица, итд. Дакле, то се чини због славе, то је стварно таштина. То и мене самог доводи до очајања и, молим вас, боли ме веома. После ових речи, остаје ми само да се повучем. Више немам богзна шта да кажем. Не... Не... Захваљујем вам. Тако то иде. Чини ми се...

Превела са француског
Ана Моралић

■

Да се изјаснимо...

Луј-Фердинанд Селин

□

Децембра 1932. године, на дан доделе награде "Ренодо", Селин је најавио да неће написати никакав чланак. Али, како су сви сусрети, интервјуи, питања у току зиме пробудили у њему жељу да се "изјасни", као подстицај му је послужило писмо једног незнанца, шумарског службеника, објављено у часопису L'Intransigeant од 4. марта. На једно питање које је поставио лионски **Књижевни билтен**, шумарски службеник је одговорио[1]: "Ваше питање ме приморава да вам признам нешто што можда неће наићи на разумевање: имам библиотеку која служи искључиво мени, и коју не нудим као пример. Ја се много крећем током дана, а увече волим да се одморим у свом кутку с књигама. То је моје уточиште; јазбина пред чијим сам улазом избрисао све трагове корака, ту сам ја код куће". Следили су редови које је Селин навео на почетку свог чланка, где аутор писма објашњава како, с маказама у рукама, избацује из књига своје библиотеке све странице и све одломке који му се не свиђају.

Под насловом "Пример на који се не треба угледати", париски писац и новинар Емил Зави (један од "Тринаесторице") преузима у часопису L'Intransigeant делове писма шумарског службеника и коментарише их с невероватном надменошћу: "Лако се може схватити да неки интелектуалац има своје омиљене писце, да прави избор међу књижевницима, чак да прави својеврсну антологију за личну употребу. Али, тешко да смо могли схватити тог човека који за себе прави библиотеку од комадића [...] Постоји у овом свету довољно лоших писаца који чезну да буду објављени [...] а који, ипак, из једне опасне демагогије, не иду у својој неопрезности толико далеко да подстичу текстове неписмених особа и глупака који себе сматрају образованима... Они ће нам увек прерано пружити доказ о неосетљивости свог срца и беди свог духа".

Сваки на свој начин, оба ова текста су имала чиме да подстакну Селина. Накалемљени један на други, они су његовом "изјашњавању" обезбедили полазиште какво је само могао пожелети. Он тада пише овај чланак. "Ја пишем један једини чланак, први и последњи", вели он Лисјену Декаву.[2] Изабрао је часопис **Кандид**, објашњава он у другом писму Елију Фору, "јер желим да се обратим највећем могућем броју читалаца а, кад се све узме у обзир, дражи су ми они са деснице. Они с левице су толико сигурни у своју марксистичку истину да их човек ничему не може научити. Много су затворенији од оних с деснице".

Ах, дивног ли писма једног читаоца које је Зави (с колико духовитости!) објавио у "Ентрану". "Има (у мојој библиотеци) свакојаких књига, али, кад бисте их отворили, ви бисте се силно зачудили. Све су непотпуне; неке међу својим корицама садрже свега две-три странице. Мишљења сам да треба лагодно радити оно што се ради сваког дана; тако ја читам с маказама у рукама, да извините, и сечем све оно што ми се не свиђа. Тако имам лектиру која ме никад не вређа. Из **Вукова** сам задржао десет страна; мало мање из **Путовања накрај ноћи**. Од Корнеја, сачувао сам целог **Полијекта** и један део **Сида**. Из свег Расина, скоро ништа нисам избацио. Од Бодлера сам сачувао 200 стихова, од Игоа нешто мање. Од Ла Бријера, поглавље о Срцу; од Сент Евремона, разговор оца Канеа с маршалом Окенкуром; од госпође Де Севиње, писма о суђењу Фукеу; од Пруста, вечеру код војводкиње од Германта; из **Заточенице** јутро у Паризу."

Хваљен буди Зави! Не допиру до нас сваког дана овакве поруке из Бесконачности! Ево како је све нас, велике покојнике и сићушне живе, оставио без гаћа страшни ловочувар!

Не опрашта нам богзна шта у нашем велебноме руху (стеченом са тешком муком!). Тек један битан мрвичак! Ах! неумољиви! Ах! истинољубиви! Ја бих, што се мене тиче, требало да се преселим у вечност са свега четири странице које ми оставља! Љубоморан довека на оног Мазлина који ме коначно побеђује у сваком погледу, с правом веома поносан, он, са својих целих десет страна... Али, у знак праведне одмазде, тетка Севиње, скаредна занавек, са својим писамцетом међу покрупним чарима, неће се спасти небеске студени... Вијон није међу нама, а Смрт без њега више није могућа... Што се тиче Тотора, с мање од двеста стихова, сумњам да ће му то бити од икакве вајде...

Пожурује нас ловочувар! Имамо ли уопште времена да положимо рачуне живима?

"Како је лаган пртљаг који се носи у вечност!..."

Човек из шуме не тера шегу. Добро познаје бескрај пакости. Какав цариник наших људи од духа! "Десет страна, господине! Ниједну више! А ви, госн. Расин, вратите ми те две **мушке** (риме)!" Ето, тако стоје ствари! Alas, poor Yorick!

Убудуће, страх од кривице окружује наше дане... Да нисам, у пролазу, пробудио неко чудовиште? Неки непознати порок? Да ли земља већ подрхтава? Да ли се продаје мање вадичепова него раније? Враг однео

[1] Le Bulletin des Lettres, nº 14, од 25. јануара 1933, стр. 10–11, "Анкета за љубитеље књиге".
Исти часопис, пошто је с јесени направио анкету о илустрованој књизи, објављује у свом децембарском броју (бр. 24, стр. 362) одговор "нашег пријатеља шумара" кога је париски писац мало пребрзо сврстао у "глупаке" и "неписмене"; он је, као што ће се видети, био упознат с полемиком коју је подстакао његов први одговор: "Нећу вам приложити никакав списак из бојазни да не изазовем скандал: кога су змије уједале... Али, шта год ви могли помислити, ја

из својих књига никад нисам истргао ни једну једину слику, из простог разлога што их у њима нема, осим понеког портрета. Међутим, веома одобравам склоност према библиофилији, укључујући и ону помало детињасту, усмерену на илустрације. Неки леп текст, ма шта, леп папир, зар то не може да буде довољно за срећу једног просвећеног човека? Кад бих био богат, радо бих трагао за отисцима породица Алдо, Плантен, Елзевир, Бодони, Дидо и осталих добročинитеља. Није ли довољна радост коју пружа оку једна минуциозно урађена страница, распоред

шалу, човек с маказама ће ми одсећи све што ми остаје...

А ипак, часне ми речи, ми смо представљали саблазан потпуно против своје воље! Наши издавачи ће то моћи да понављају ономе ко буде хтео да чује. Ја причам упразно... У почетку смо стидљиво помишљали на две хиљаде читалаца, пробраних, а потом, треба то признати, без пријатељске помоћи једнога од њих рукопис никад не би угледао дана... Не може скромније. Имали смо ми своје разлоге, још увек их имамо. Свако дизање прашине се плаћа. Видите, дакле, шта о томе мисли наш шумар. Он се у то разуме. Најзад, уверавају нас, са свих страна, да ће се вратити та мрачна времена. Пре него што истекне пет година, с **Путовањем** ће бити, изгледа, готово. Такво је мишљење наших најбољих критичара, оних "за" и оних "против". Али, пет година, то је још много времена. Дотле се могу догодити многе ствари... За пет година можемо учинити мало добра и нанети себи много зла... Не желим да све пропадне. Сувише је људи било према мени више но љубазно. Могуће је да ја више ништа не напишем. Треба ли да мислим на своје мале пријатеље? "Жанр Селин"? Ево како он ради... Један! два! три! немојте да пропустите ниједну реч од онога што ће уследити!

Ево, заиста први пут, али и последњи, како се тим поводом лаћа пера! То се не ради, да неко брани свој жанр! Не брани се он, он даје назнаке. Запамтите добро шта он објашњава. Уосталом, без лажне скромности, велика цева која се дигла око моје књиге већ ми је донела сто хиљада купаца, триста хиљада читалаца, а донеће ми, уз добру експлоатацију, још најмање толико. Онда?... Не рачунајући филм... Ето нечега што може да наведе на размишљање сваког чову који има породицу на терету. Да пређемо на ствар! Не пожурујте ме! Ево како ја то радим... Све ћу рећи...

□ □ □

Ја, дакле, чврсто држим живот обема рукама, са свим оним што знам о њему, свим

црног и белог у коме вас све задовољава? Поштедео сам цео један текст који би увелико заслуживао маказе зарад типографа који је већи уметник од писца, а тај проблем решавам тако што не читам текст, већ само уживам у призору слова на папиру."

2 Навео Ж. А. Дикурно у Балановом издању Селинових дела, I том, стр. 755. Писмо Елију Фору наведено је на претходној страни.

што се може наслутити, свим што би се морало видети, свим што смо читали, о прошлости, о садашњости, не сувише о будућности (ништа не наводи толико на булажњење као будућност), са свим што би се морало знати, са госпама које смо љубили, оним што смо случајно открили; с људима, са оним што они нису знали да смо знали, оним што су вам они урадили; с лажним здрављем, минулим радостима, налевима који само што нису заборављени, са оно мало живота који још увек крију у себи, и с тајном ћелије у крстима, оне која хоће да ради током четрдесет девет сати, не више, и која ће испустити своју прву беланчевину по повратку Богу... Да... Да... Разумете ли ме? Пратите ли ме? Унакажена нога мале рођаке ту такође мора наћи место, савијена, и брод, једрењак, изложен свим могућим ветровима, да никако не може да заврши свој пут око света са својом закупнином у старим доларима?... Треба га привезати уз ваш сан... С његовим капетаном који неће да се види да већ мора да носи цвикере... А кога је, међутим, цела посада проверавала, јер је познато да је он неповерљив... његов бродски мали, дебелих усана, расклиманих зуба, предуго остаје у његовој кабини... А штрик обешеног, шупер за заптивање рупа на броду, вуче се далеко иза камене статуе у морској пени, далеко, од једног до другог вала, који јуре за бродом...

Најзад, ту је све, још више, апсолутно све што смо поверовали, брзо, у пролазу, што је могло бити разлог да се живи или да се умире. Тада је време да се све то помеша дошло током месеци и дана, како-тако, по истеку једне године. То није лепо, у почетку; све се то укршта и преплиће, и проналази се, на невероватним местима, најчешће комичним, на пример на тавану градске већнице! То је вашар мртвих тричарија! Тим горе! Ставите оно што базди са осталим! Ви ту нисте ни за шта криви. Пребациће вам толико ствари (скоро све, истину говорећи), једну за другом, тако да ће, у том галиматијасу погрда и притужби, у име овога, у име онога, све што сте чинили, или

[3] Жан Ажалбер, 1863–1947, адвокат, а потом романописац. Члан Академије Гонкур од 1917, био је један од тројице бранилаца **Путовања** 1932. Био је управник Радионице за израду таписерија у Бовеу када је, годину дана касније, ту примио Селина и Елизабету Крег.

ћете чинити, на крају проћи кроз то. Публика вари у ритму замерки. Две врсте аутора, све у свему: они који вас буде и које врећају, они који вас успављују и који су презрени in petto. Инерција, то је спавање расе. То је потребно, зацело. Ко ремети тај сан, бива испсован на пасја кола. Свака побуна је више биолошка него трагична, више досадна него увредљива. Нама ништа не изгледа баналније од злонамерне критике која хоће да вас искасапи. При читању, у нама преовлада жеља да помогнемо аутору, толико се ти задаци по казни развлаче, пуни излишних понављања у хору. Мржња дефинитивно још више заглупљује од љубави. Тиме смо све рекли. Нисмо ништа прочитали, у том жанру, што превазилази, кратко или преопширно, јетко писмо чираша кога нису успели да излече или неког фрустрираног типа, несрећника без телеграфисте.

Сачекајмо одважно оно красно ремек-дело племените духовности, благонаклоне и чврсте намере, које ће нам доказати, узбудивши нас, да цео свет блиста, као што је познато, од дивних могућности.

Али, одржимо обећање! Завршимо с тим!

Пошто смо све то како-тако смешали, као што смо рекли, људе, животиње и ствари, по нахођењу наших чула, нашег слабашног памћења, ми скромно, уистину веома скрушено (да још не бисмо неког пробудили), разастиремо све то (такав је наш утисак о том поступку) као тесто и лаћамо се посла. Усправљено, то тесто је било живот; положено, није ни мртво ни баш сасвим живо... Водоравно је, наше тесто... У менгелама, чврсто држано, потчињено нашој вољи... Код Ажалбера,[3] у Бовеу, видели смо људе који су ткали на тај начин, али ми, дограбивши га са две стране, ми месимо, развлачимо, истежемо то тесто живота, опасно и прерађено, по поглављима... То је најмучнији тренутак, уистину... Измрцварена је, уздуж и попреко, та чудна стварца, толико да скоро почиње да крцка и пуца... Не баш сасвим. Неизбежно виче... урла... јечи... покушава да се ослободи... На муци смо... Не смемо дозволити да се раз-

нежимо... Тада вам се то обраћа једним чудним језиком живог одраног... Оним због кога нас прекоревају... Да ли сте га чули?... Нисте приметили да човек, кад му је кожа у опасности, испробава, и то изненада, узастопце, још једанпут, све улоге, све одбране, све гримасе које је навукао на себе током свог живота? Тада му се, у тим тренуцима муцавости, успаничености, лако откривају три или четири различите истине опремљене са исто толико напоредних терминологија... Не? Ви не знате? Онда нисте богзна шта приметили... Што, онда, живите?

Ја, дакле, кажем да ови моји, добро намазани вискозном и меканом лепљивом масом, као у клопци, бивају мучени и вучени на све стране док не признају. На вама је да их искористите за себе! Често је то промашај, понекад успева. Сувише сте се упињали... Или недовољно... Остају велики делови које махнитост неће ни дотаћи... Тим горе! Има других закутака где се живот смежурава не остављајући боју. Никад нећемо сазнати зашто. Брбљарије, живо печено-недопечено. Сирото тесто које ће спласнути, без чари, без облика... Не би било вајде да почнемо изнова... Што је упропашћено, упропашћено је... Време ће се побринути за остало... Није велика уметност, без сумње, али је, када се све узме, у обзир, равна оној другој: "Фризер по сваку цену – Трајни рат – Ненадмашно – Необмањиви партиципи – Хладнокрвни народ – Ствари виђене очима госн. Жапца...итд."

Два жанра се бране, пошто ми једино пуштамо да Време пролази.

Док тако чекам, он ми је дао, Завијев чувар, неподношљиво друштво. Хватам маглу. Ако ћу пући од гордости, више волим да то буде поред сликара: Бројгела, Ел Грека, чак и Гоје, ето атлетâ који ми уливају храброст да развлачим то проклето тесто. Радим оно што могу. Имам прљаве руке, веле. Не бринем о ситницама! Тома Кемпијски, који је био веома чист, тај се богме разумео у Уметност, а и у Душе. Несрећа је што је покојни. Ево како је он говорио: "Не покушавајте да опонашате грмушу или славуја", говорио је он, "ако не можете! А ако

[33]

вам је судбина да певате као крастава жаба, онда, само напред! И то из свег гласа! И нека вас чују!"

Ето, шта значи, по моме мишљењу, давати очинске савете. Ко суди о нама?

Чини ли то оно ничеанско човечанство? Учакширено? Корнејевско? Стоичко? Оно које је Освајач Ветрова? Тартифовско и Кукуричуће? Нека нам га позајме све с његовим зубним живцем и за осам дана се више неће говорити о тим свињаријама. Потребно је да и душе попију добре батине.

Превела са француског
Ана Моралић

Распомамљеност

Луј-Фердинанд Селин

Селин је 1948. године, сазнавши да је Сартр у **Портрету једног антисемите** (у часопису **Модерна времена**, Les Temps modernes, од децембра 1945; у тексту који је касније, под насловом **Размишљања о јеврејском питању**, ушао у књигу издату код "Галимара") написао: "Ако је Селин могао да подржава социјалистичке тезе нациста, то значи да је био плаћен за то", срочио овај памфлет у знак одговора. Послао га је Жану Полану, који га није објавио, а копију текста је послао Алберу Паразу, који га је репродуковао на крају своје књиге **Светковина гадова**, где је прошао незапажено. На основу тога је, захваљујући труду његових пријатеља, штампано једно издање у 200 примерака (П. Ланов де Тарта, Париз).

Ја мало читам, немам времена. Сувише сам година већ изгубио у силним глупостима и затвору! Али, наваљују на мене, преклињу ме, додијавају ми. Изгледа да свакако морам да прочитам неку врсту чланка, **Портрет једног антисемите** Жана-Батиста Сартра (**Модерна времена**, децембар 1945). Прелиставам тај дугачки домаћи задатак, то није ни добро ни лоше, то није баш ништа, пастиш... нека врста лоше имитације "у стилу тог и тог"... Тај мали Ж.-Б.С. је читао **Ветрогоњу**, **Љубитеља лала**, итд. Закачио се за то, па ни макац... Стално је у гимназији, тај Ж.-Б.С., стално пише пастише, "у стилу тог и тог"... И у Селиновом стилу..., а и "у стилу" многих других... **Блуднице**, итд... **Замењене главе**... **Маја**... Ништа озбиљно, наравно. Ја вучем у туру известан број тих малих "пастижџија"... Шта ја ту могу? Несносни су, пуни мржње, пудљивци, праве издајице, полупијавице, полупантљичаре, нимало се не дичим њима, ја о њима никад не говорим, то је све. Накот мрака. Пристојност, молим! О, не желим ја никакво зло малом Ж.-Б.С.-у. Већ је довољно окрутна судбина која га је задесила. Пошто се ради о задатку, радо бих му дао седам од могућих двадесет поена и не бих више говорио о томе... Међутим, на 462. страни, тај ме мали говнар запрепашћује. Ах, проклети покварени тртов! Шта се он то усуђује да напише: **Ако је Селин могао да подржава социјалистичке тезе нациста, то значи да је био плаћен за то**. Од речи до речи. Ола! Ето, шта је, дакле, писао тај мали балегар док сам ја лежао у затво-

ру под претњом да ме обесе. Сотонска мала гадаријо накљукана говнима, извлачиш ми се из међугузја да ме упрљаш споља! Каин у чмару! Фуј! Шта то тражиш? Да ме убију! Овде! Да те здробим! Да, видим га на фотографији, те буљаве очи...тај зуб... та слинава сисаљка... па то је тракавица! Шта он све неће измислити, чудовиште, да би ме убили! Тек што је изашао из моје каке, већ ме потказује! Најгоре је то што нас он, на 451. страни, пун жучи, опомиње: **Човек за кога је природно да потказује људе не може имати наш појам о части, он чак ни оне према којима се понаша добротворитељски не види нашим очима, његова великодушност, његова благост не наликује нашој благости, нашој великодушности, његова страст се не може локализовати.**

У мом дупету, где се он налази, не можемо тражити од Ж.-Б.С.-а, да све баш јасно види, ни да се прецизно изражава, али Ж.-Б.С. је, изгледа, ипак предвидео могућност усамљености и помрчине у мом чмару... Ж.-Б.С. очигледно говори о самом себи кад пише на 451. страни: **Тај човек страхује од сваке врсте усамљености, усамљености генија, као и усамљености убице.** Покушајмо да схватимо шта се овим жели рећи... Поверовавши недељницима, Ж.-Б.С. себе још једино види у кожи генија. Што се мене тиче и на основу његових сопствених текстова, ја сам доиста присиљен да Ж.-Б. С.-а једино видим у кожи убице, штавише, пропалог денунцијанта, проклетог, огавног, усраног потказивача, цинкароша с цвикерима. Баш сам пао у ватру! То не одговара ни мојим годинама ни мом положају... Хтео сам с тим да закључим... згађен, то је све... Размишљам... Убица и геније? Било је тога... На крају... Можда је то Сартров случај? Да је убица, јесте, он би то хтео да буде, то се подразумева, али геније? Брабоњчић у мом генијалном дупету? хм?... да, зацело... ту нечег има... то може да буде... да се појави... али Ж.-Б.С? Његове очи заметка? његова кукавна рамена?... тај повећи трбушчић? Пантљичара, наравно, пантљичара од човека, која се налази, знате већ где... и филозоф! то није мачји кашаљ... Он је, изгледа, ослободио Париз на бициклу. Труцкао се он, у позоришту, у граду, ужасима епохе, ратом, мучењима, оковима, огњем. Али, времена се мењају, и сад он расте, надима се, Ж.-Б.С. Више није свој. Не препознаје самога себе... то вам је заметак, који покушава да се протури као створење... кружни процес... доста му је играчака. подвала... сад јури за кушњама, правим кушњама... затвор, испаштање, мочуга, највећа од свих мочуга: бандера за стрељање... то се Судбина окомила на Ж.-Б.С.-а... Фурије! свршено је с трицама и кучинама... Хоће да буде право Чудовиште. Зато испсује Де Гола на пасје име!

Какав начин! Хоће да учини нешто непоправљиво! Баш је запео! Вештице ће му попити мозак. Дошао је да их зачикава... Пантљичаро из измета, лажни пуноглавче, пождраћеш ти Мандрагору! Претворићеш се у вампирицу! Болесно уображење да је проклет еволуира код Сартра... Стара бољка, стара као свет, од које је сва књижевност трула... Ж.-Б.С., сачекајте пре него што направите врхунске гафове!... Пипните се. Сетите се да ужас није ништа без Сна и Музике... Ја вас доиста видим као пантљичару, нема збора, али не као кобру, ма никако као кобру... нема ко да засвира у фрулицу! Макбет је само језива грангињолска мелодрама, и лоши дани, без музике, без сна... Ви сте зли, прљави, незахвални, пакосни денунцијант, и то није све, Ж.-Б.С.! Није довољно... Треба још и да заплешете... Наравно, волео бих да се варам... Био бих пресрећан... Доћи ћу да вам аплаудирам кад најзад постанете право чудовиште, кад вештицама поштено платите, њихову цену, да вас преобразе, претворе у право чудо. У пантљичару која свира у свиралу.

Нисте ли ме довољно молили, ви лично и преко Дилена, преко Деноела, преклињали ме "понизно", да будем тако љубазан да сиђем да вам аплаудирам! Нисам приметио ни да плешете, ни да свирате, страшан порок с моје стране, признајем... Али, заборавимо све то! Мислимо само на будућност! Покушајте да вам ваши демони

утуве у главу свиралу! Најпре свиралу! Погледајте Шекспира, гимназијалче! 3/4 свирале, 1/4 крви... 1/4, довољно је, верујте ми... али најпре ваше! пре сваке друге крви. Алхемија има своје законе... "туђа крв" се не свиђа Музама... Да размислимо... Ви сте ипак пожњели свој мали успех у "Сари", са вашим **Мувама**... Што сад не смандрљате у три чинчића, на брзину, пригодно, с ногу, **Муваторе**? Ретроспективна ревијица... Ту бисте видели вас главом и брадом, с вашим малим пајташима, како шаљете вашу омиљену сабраћу, такозване "колаборационисте", на робију, на стрељање, у прогонство... Да ли би то било довољно шаљиво? Ви сами, наравно, сигурни у свој текст, у главној улози... као пантљичара која се изругује и филозофира... Лако је замислити сто најфарсичнијих позоришних обрта и преокрета у току једне позоришне чаролије тога жанра... а онда у завршној сцени један од оних "масовних покоља" да се цела Европа превија од смеха! (И време је!) Највеселији масакр деценије! Од кога ће се упишавати и усеравати у гаће и на петстотој представи... и још много касније (и на оном свету! Хи! Хи!). Убиство "Потписника", једног за другим! Вас убија Касу... њега Елијар! Овога његова жена и Моријак! И тако редом до последњег!... Да ли сте свесни? Опште крвопролиће у апотеози! Не заборављајући еротику, наравно... Велики дефиле прекрасних, нагих, апсолутно зањиханих девојака... оркестар Великог Табарена ("Лакрдијаша")... џез "Констуктора Зида"... "Атлантист Бојс"... учешће загарантовано... и велика оргија *сабласти* у блештавој двострукој експозицији... 200 000 убијених, кугâ и колерâ, недостојних... и обријаних до главе! У коло! од партера до небеса! "Хор нирнбершких џелата"... А у свему се поима **више–но–бивствовање, инстантанистичко, масакристичко**... Атмосфера створена у хропцу, звуком стомачних грчева, јецаја, гвожђурије... "У помоћ!" Звучна подлога: "машине за викање **ура**!" Шта велите? А онда, као врхунац спектакла, у паузи: распродаја полицијских лисица и крвави бифе. Апсолутно футуристички бар. Искључиво права крв на кригле, сирова, с болничким атестом... свежа јутрошња крв из аорте, крв фетуса, крв девичњака, крв стрељаних!... За све укусе! Ах! Каква будућност, Ж.-Б.С.! Какве ћете ви дивоте стварати кад се будете развили у Право Чудовиште! Већ вас видим ван гована, како скоро свирате у свиралу, праву малу свиралу! Просто чаробно! скоро већ прави мали уметник! Вражји Ж.-Б.С.

Превела са француског
Ана Моралић

■

Живела амнестија, господине!

Луј-Фердинанд Селин

□

Познато је да је после смрти аутора **Путовања накрај ноћи** мноштво његових списа нестало. С времена на време, понеки се поново појави, исто тако тајанствено: посебно у збиркама аутографа. Тако је и овај текст изашао на видело, а његов нови власник нам га је љубазно проследио![1]

По свему судећи, реч је о једном чланку написаном за часопис **Риварол**, око 1957; он је замењен много краћом верзијом која је тада објављена (11. јула 1957).

Члан покрета отпора овде... Члан покрета отпора онде... Ма, наравно! Красно!... Али, зашто не и ми? Зашто не ја? Легитимација, одликовање и медаља?... Неумесна, дрска идеја?... Него шта! А ако су постојали "чланови покрета отпора" из Зигмарингена? Неколицина!... Не желим никога да вређам, али ако себе упоредим са онима који су се "послуживали" код мене, кажем себи да ту има злоупотребе! Идемо даље! Нека неправда тријумфује. Ја амнестирам!...

Али, и ми помало, можда?... "Чланови покрета отпора" из Зигмарингена, и то не шале ради, већ озбиљно и шокантно! Ко је то био код самог непријатеља, питам ја, јер постоји отпор и отпор, да му мало каже, тевтонском чудовишту, шта су мислили у тренутку крајње помаме, кад су им све армије света прелазиле преко црева?... У ураганима фосфора... Чудовиште скроз сецирано, рашчеречено уд по уд?... Лако је из Лондона, из Бразавила, из Иркутска с висине солити памет, сервирати небулозе тако да цела планета дахће, намигује анђелима, фура "луду храброст кад опасност прође"! Све пролази, све се може, из Иркутска, Бразавила, Лондона... а Зигмаринген, то је друга прича! Сасвим друкчија, рекох... Ја нешто мало познајем проблем... Само Ребате може да разуме. Остали блебећу, завлаче, замазују очи... далеко од Зигмарингена колико и од Марса! Нико од оних које познајем, који мене називају свакаквим именима, не би издржао ни осам дана у Зигмарингену... Сувише су недотупавни ти неспособњаковићи и прчвари. Још би мање издржали у Данској. Сви ти мали балезгари пијани од вербалног галиматијаса уписали би се у "нестале" после две недеље искушења. Дански затвор, подружница "Рица"? "Баш је батлија, тај Фердинанд." Волео бих да сам њих тамо видео, те ништаке. Да ли би се брзо дали ишупирати из затвора – Рица, и са обала Балтика, "својеврсне Азурне обале" за те бедаке!

"Искуство, светиљка пригушеног сјаја, обасјава само оног ко га носи." Идемо даље, идемо даље! Оно што остаје, сасвим извесно, јесте да би само због Зигмарингена човек требало да има права на "легитимацију". Не украдену, као што су толике многе! Не измунђарену! Ја сам, дакле, хтео да поднесем захтев (немам шта да изгубим, све су ми узели), али, ето, коме да се обратим?... Господину Де Голу лично?... Кардиналу Мизелијеу?... Черчилу? Кру-круу?... Торесу, чувеном "не-толико-популистичком" типу?... Сви би ме ти људи, прибојавам се, питали зашто и како. О, они не смеју да изгубе ни минут времена! Мотив предлога: "Током свога боравка у Зигмарингену, у време састанка у самој градској већници истога места, у присуству највиших фирера јужног Виртемберга и бројних изасланика, предложио је оснивање друштва под називом "Пријатељи Пер Лашеза".

– Можете ли то да докажете?

– Свакако.

Имао сам доказе, сведочанства, него шта! Налазим сведоке... Али, ако их због мене оптуже да "придижу главу"? Да се не држе како треба? Да нису излечени? Да су преиспољни рецидивисти? Да апсолутно и даље прижељкују. Помало увиђам ризик. Као кад бих се ја обратио суду да ми се врате мој стан и моји рукописи! Лудост!...

– Пошто сте тако оштроумни, часни и одани, дајте да гласамо за амнестију!

Очигледно, Колумбово јаје!... Једина доиста практична идеја!... Опште пребрисавање сунђером, тотално! Без опште амнестије ја више не могу да изведем ниједног сведока. А онда могу да се опростим од исправа. Бог зна да се Француска, да тако кажем, најпросветљенија, најчовечнија, највеликодушнија од свих отаџбина, залаже за Људска права, да прима шаком и капом све прогоњене света, све боје, секте, расе у своје вртове, у своја дворишта, своје фа-

[1] Rivarol, бр. 624, 20. децембар 1962.

култете и своју постељу!... На хиљаде петиција и поновних захтева. Од 44. до 57. најмање десет петиција на дан. "Имате једног малог Влаха кога су ишамарали и који пати? Пошаљите, пошаљите!... Једног Њам-Њам врача који није сварио мисионара, недокуваног, с брадурином... Пошаљите, пошаљите!..." Списак за списком, бескрајни спискови знаменитих имена у знак помоћи малом ишамараном Влаху... Позориште, ликовна уметност, наука, академије, сви заједно, да олакшају Срчаном Њам-Њаму коме је мисионар тешко пао на желудац... Али, од 44. тринаест година, никад нисам видео да је прошао и један једини списак за општу амнестију... Као да је, побогу, било немогуће да Французи мисле на нешто друго осим на то да буду још мало опакији и занавек свирепи према својим сународницима у невољи!...

О, колико суза проливених за Пољаке! Волапик[2] језици, криптовласи, мексички кукци... Они више не могу да спавају, ако ишта недостаје тим архистранцима. А то што Дибоа, Диратон, Вергоњ, труну десет година, двадесет година на дну тамнице у Траву, богу иза ногу, то је красно удешено!... То обезбеђује чисту савест, миран сан и Људска права! Име ми је Фердинанд, класа 12, рођен у месту Курбевоа, инвалид 75%, зарадио медаљу много пре Де Гола, имам само још један задачић! Нека то са амнестијом крене, и ја се повлачим, остављам му председништво и све остало!... Он је најквалификованији, признајем... Зарадио је двадесет седам милиона са својим **Мемоарима**, мање од Виндзора, али, ипак... Окупација га није много намучила. Не може бити сувише огорчен. Пошто је он Шарл, могао би да копира оног другог, Карла Петог, који је, вративши се у Париз, умирио Француску: "Краљ ништа није знао. Ништа не зна. Ништа неће знати". Ето шта би била права величина. Има још времена.

Тотална амнестија! Општа амнестија!... Зло које је учињено, учињено је, тим горе! Мртви неће васкрснути, ни једни ни други, ни они с Вердена, ни (?), ни Бебер... Амнестија, заборав, распуст!... Мржња, вољно!

[2] Волапик, неуспео међународни језик коме је основа енглески – претеча есперанта. Предложио га је свештеник Јохан Мартин Шлајер 1897. године. (Прим. прев.)

Дивота! падам у ватру, грозничави склеротични маторац. Можда би то био гаф... Неће се баш свидети Де Голу обраћајући му се овако фамилијарно. Могао бих да поступим као Шарл Флоке: "Живела амнестија, Генерале!" Али, ја верујем да ће се њему највише допасти да му ја читам **Енциклопедију**, ону велику, издање 1900. Одломак који се односи на њега тиче се такође и свих његових министара. Нека нам они најзад учине по вољи, а не да нас само терају да гласамо за порезе, да нам компликују животни стандард...

Амнестија је нужна потреба свих влада. Постоје времена у којима би једно нефлексибилно друштво имало велике потешкоће, па би чак и саму државу изложило опасности. У земљи се јавља таква потреба за пацификацијом да је у интересу власти да саслуша глас милости и да закључи споразум о грађанском миру.

Ја нећу говорити о Алжиру, нећу говорити о "болесној мајци", о деци која се свађају крај њене постеље... *Де Гол* све то зна. Мендес–Франс такође. Знају, али су опрезни... Могао бих се упутити у Рим, или код Бен Гуриона, или у Пентагон... Насер ми изгледа прилично промућуран... Ишао бих било где, па нека ме називају како год им дуне, навикао сам на то.

Ох! доиста сте у праву!... Али, живела амнестија! Кад постанете ограничени архиматори тип, имате још једну једину идеју у глави... Около већ влада тамна ноћ... Али, једно фењерче, ноћу, на самом врху Ајфелове куле, њега Париз види... Трачак наде...

Живела велика амнестија, господине!

Превела са француског
Ана Моралић

■

Арго је рођен из мржње

Луј-Фердинанд Селин

Трињола сам случајно срео, један једини пут у животу, између 1939. и 1940, док сам радио као лекар у диспанзерима у Сартрувилу и у Безону. Једнога дана, ушао је у градоначелникову канцеларију, мора бити по неком политичком послу, личио је на изборног повереника, помало унезверен, и изгледа да није био баш срећан што ме види. Представили су нас, нисам хтео да помисле да га не познајем. Поново сам чуо да причају о њему после рата, шта је постао за време окупације? Не знам... Ништа од њега нисам прочитао. Али, Трињол није био баш прави арготист. Верујте ми, ја добро знам шта је арго, авај, сви ти силни аргои! Прави арго је **Рововски арго**, Вијонов, али, он је већ помало укрућен, а нарочито онај из **Песме о Стојку**, за коју је, уосталом, мало ко и чуо...

...Не, арго се не прави помоћу речника, него сликама рођеним из мржње, мржња ствара арго. Арго је створен да изрази осећање истинскога јада. Читајте **L'Humanité**, наћи ћете само неразумљиво наклапање доктрине. Арго је направљен да омогући да радник газди каже да мрзи: ти живиш добро, ја лоше, експлоатишеш ме и возикаш се у лимузини, уцмекаћу те... Али, данашњи арго више није искрен. Не опстаје више у кабинету истражног судије. Још чекам скитницу који ће својим аргоом натерати судију да збрише. Данас су у затворима сви некако увукли рогове: Да, господине! У реду, господине! Сви преподобљени, нико не говори арго, лично сам се у то уверио. Давно је прошло време кад је претила опасност да Стојко сваки дан ступи у Штрајк.

Данас постоје још само кафански арго за полуфрајере, којим мувају рибице, и арго с енглеским нагласком, у употреби од XVI века. Уосталом, арго не може да живи, зато што он није конструкција, он је као кућа коју сам видео у Берлину: у зиду рупа од десет метара, али, врата не могу да јој се отворе. Нема ту никакве конструкције. Слушајте обичне људе у пиљарници, кад у новинама прочитају да је неко некога убио: извале пар глупости и готово, даље се не може.

Филм и **Црни талас** хтели су да нам прикрију ту немоћ аргоа, али, то онда постаје индустрија, као код Трињола.

[Arts, 6. фебруар 1957]

Превео са француског
Милојко Кнежевић

Преписка

Луј-Фердинанд Селин

□

Милтону Хиндасу

1. март 1947.

Драги господине и пријатељу,

Мој предивни бранитељ Торвалд Микелсен преносио ми је све о корацима које сте предузимали мени у прилог. Пратио сам ваше напоре из забити своје ћелије, са некаквим упорним уверењем да ће се ово мучеништво окончати пре него што узмогнем да вам посведочим своју захвалност. Живим докрајчен, живим преурањено мртав... Нисам ни помишљао да ћу на дуже моћи да издржим толико дуго. Срећом и, у крајњем, захваљујући вама (мислим на ваше američko деловање, овде ненадмашно, пресудно, јупитеровско) решетке су се малко размакнуле. Сад сам на нешто мање напетом режиму, много мање напетом – што ми допушта да пишем и моје прво писмо је за вас. Ваше изврсно осећајно бескрајно племенито писмо сажима све моје јаде и више ме уцвељује и замашније унижава него све претње, мучења, увреде којима сам већ 3 године обасипан. Ах, будите уверени, излечен сам од бављења оним што ме се не тиче! Уколико се уопште ишчупам. И то у каквом стању! Чини се очитим да могу бити примљен у САД. Али, са којим пасошем? И са каквом визом? Уколико ми овде пруже услове живота који дозвољавају да се вратим послу, то је већ скоро све, то јест мало мира и сигурности. Моја жена је овде са мном, и она је била заточена, јадна невина мученица, па пуштена. Чак је и мој несретни стари мачак Бебер што смо га собом донели са Монмартра, и то кроз какве све пошасти, преко Немачке у огњу, био подвргнут затвору! Видите колико далеко зна да допре проклетство које се обара на људе мог соја! Пренесите, молим вас, сву моју наклоност и захвалност Паркеру и Милеру, свим вашим пријатељима вољним да се заузму за моју судбину. Указала би се, може бити, некаква прилика да у "Гренланду", данској колонији којој недостаје лекара, будем прихваћен као лекар. Микелсенов брат је управитељ над делом Гренланда. То би ме приближило вама, континенталну Данску ослободило мојег неугодног присуства, толике предности... Али би за тако што, мислим, било потребно оштро званично америчко заузимање, а и неслужбено код данске владе, како би смогла толику одважност! Али, све у свему, то су све замисли болесног!

И вама привrженог

СЕЛИНА.

Ево за сада најпогодније адресе:

Dr Louis Destouches
c/o Thorwald Mikkelsen
45a Bredgade,
Copenhague

П.С. Упознао сам у Монтреалу, Канада, професора Барбоа – професора француске књижевности на Монтреалском универзитету. Шта је с њиме? Би ли он могао да нам се нађе у Канади?

Копенхаген, 19.3.

Драги пријатељу,

Ретко ми се дешавало да вичем Упомоћ! Пошто се мој позив чуо, ништа ме не би смело спречити да будем захвалан онима који ми пружају мотку спаса! Уф! Било је крајње време! Микелсен је био диван. Такође, зачудо, много дугујем шефу копенхагенске полиције Ахе Сиденфадену, али је број оних који су ми желели добра неупоредиво мањи од оних жељних да ме враг однесе! Једино не знам какво ми је то провиђење било наклоњено. Знамење. САД–провиђење, рекао бих, ваше. Само да то не посустане! Вратио бих се у понорје! Хиљаду срдачних пријатељских поздрава Паркеру, молим вас, једнако као и пријатељима. Касним са личном захвалом Г. Жилијену Корнелу. Убрзо ћу и то. Успут сам био отргнут

од неколико рукописа, међу којима и од **Гињолове дружине**.

Јесте ли прочитали први свезак **Гињолове**? Кад смо код тога, помишљам и на француско издање, било у Швајцарској, било у Канади, било у Белгији. Али, што да не и у САД! Тамо, изгледа, сада постоји нека француска издавачка кућа? Француска ме жигоше, негде ваља да објављујем. Не могу допустити да цркнем од глади покрај мојих књига, лаких и прворазредних за продају – **Путовања накрај ноћи**, **Смрти на вересију**, **Гињолове дружине**, само зарад пуког удовољавања и повиновања указима једног фртаља комуњара: Арагона, Триолеове, Касуа, итд. Било би то одвише лакрдијашки. И блесавост има граница. Можете ли ме ви тим поводом посаветовати? Познајете ли, у ствари, кога у вези тог проблема?

Моји су ми романи до 1944. доносили милион годишње, а моме издавачу, несретном Деноелу, барем дупло. Падам, видите, са висока. Био сам уз то и најскупљи аутор Француске! Будући да сам се медицином стално бавио бесплатно, зарекао сам се да ћу бити најзахтевнији писац на тржишту – и био сам. Али, то су јако бедне повластице у поређењу с лавовима америчког издаваштва! Штрпкање! Авај, тренутно више ни штрпкање није у питању! Отеже се и са мојим моралним растерећењем и изласком из овога стања недодирљивог, кужног парије. Али, да се искобељам, да се вратим на површину на овај или онај начин, ваљало би да ме Данци сасвим извуку из затвора; још увек сам на ономе што код вас, мислим, зову "on parole". Треба превалити још један праг. Одлучиће се они, уколико их ви у томе погурате... Једна група француских пријатеља одана је мојој јадној ствари. Ви их знате: Марсел Еме, Дарањес, Жен Пол... Ваљало би заинтересовати Пикаса – потребне су ми наклоности са друге обале: један шпански пријатељ, Антонио Сулуоаха (син вел. сликара) посебно је предузимљив и на добром положају... Он борави у Паризу (улица Коленкур бр. 54, Париз XVIII). Хватам се за сваку грану, као дављеник! Ипак, и то је добро, то што човек може да се отима. Током 17 месеци у дну оне самице својим сам најгрђим непријатељима оставио гомилу слободног времена! Можете мислити како су га обилато користили! Немојте веровати да је Гренланд за мене привлачнији од Чикага, али је корак до Чикага повелик! Такво је барем моје скромно мишљење. Навикнут сам да разматрам само најтегобнију страну подухвата, најмукотрпнији пут. Још увек не могу да замислим себе како пропета прамца пресецам лучку међу Њујорка! Како без упозорења претичем "Liberty"! Дотле још нисмо дошли! Само полагано!

Ваш веома искрени и веома срдачни,

Л.-Ф. СЕЛИН.

Копенхаген, 16.4.

Драги пријатељу,

Ваше врло дуго и врло занимљиво писмо ипак ми је стигло! чак и без потпуне адресе! Данске су поште, дакле, оштроумне! Само то није за поновно искушавање! било би равно зазивању ђавола! Журим да одговорим на ваша питања! Јадни Фернандес умро је током окупације, 1943. Извесно је да би, несретник, имао неприлика. Много је посећивао Немце, из филозофских побуда, додуше... Пуно сам га волео. Био је од оних снагатих филозофа. Последњих година претерано је пио. Питање антисемитизма нема више никаквог смисла, постала је то блесава породична размирица без исхода. Има толико Јевреја на власти у Њујорку колико и у Москви. Све је то обеснажено. Ни сами нацисти нису никада озбиљно помишљали на расизам. Служили су се њиме као изборним мамцем, не би ли себи придружили неколицину просветљеника мојега соја. То је значило неколико гласова више... Њихов расизам није отишао даље од навлаке-за-бедаке. Никада они са тим нису озбиљно рачунали. Нису, уосталом, ни могли. Њихо-

во филозофско и управно особље било је очајнички просечњачко. Јадне провинцијалске будалине, подгузнице наједном произведене у светску класу. Савршено се ни у шта нису разбирали. Иза Хитлера није било ничег, или једва ичег, говорим у духовном смислу, хорда грамзивих малограђанских провинцијалаца сјаћених око плена. Ситни профитери достојни савршеног презира – ништа више. Какве ли спрдње кад ми причају о светској нацистичкој превласти! С ким то? Са чиме? Нико у Немачкој није знао шта је то национал-социјализам. Никада нисам нашао некога ко би ми објаснио шта су то хтели. Нису имали појма о томе. Проналазио сам само класичне пангерманисте. За 5 година у Француској ни сантиметра нису макли са национал-социјализмом. Француски национал-социјалисти били су **пренеражени**. Каквих ли бајки! Проговорићемо, надам се, о томе једнога дана. Све за причу. Никада француски театар није био тако раскошан као под немачком чизмом. Они су гајили **фетишизам** француске културе – Клодел, Кокто, Моријак, Колет и сви други, били су буквално мажени од нациста. Они се тиме не хвалишу. Испада као да је цела Француска била у Бухенвалду. Какво комедијашење! Каква фарса! Они су обожавали Жиродуа. Плакали на дан његове смрти. Немци су слугерање, респектују само оне који их бичују – то је жива истина. Њихов су сан били Поенкаре, Клемансо. Овде је комунистички листић Land-Volk кренуо у кампању да ме извуче из болнице и врати у затвор. Видећемо шта ће се десити. Микелсен је прилично спокојан, али, ја сам животиња за одстрел, то се подразумева. Било какав камен, цигла, смеће, све је добродошло. Бацају се на мене свим и свачим. Човечанство изазива гађење својом мржњом. Упорно подјарује своју злобу. Америка би, зацело, за мене била идеал. Европа је заиста и сувише озверена. Чињеница да ме сматрате стилистом чини ми задовољство. Ја сам превасходно то – никако мислилац, за име Божје! нити вел. писац, али стилиста, то верујем да јесам. Деда ми је био професор реторике у Авру – од њега без сумње вучем ту умешност осећајног "изражаја". Пекарски шегрт речи, како веле моји непријатељи. Осећање изравна следим речима, не остављам му времена да се заодене у фразе... дограбим га се док је још у сировом, боље речено у сасвим поетском стању, јер Човекова суштина, упркос свему, јесте поезија. Разложност је оно што се учи – као што се учи говору, јер, беба пева, коњ галопира – кас је већ школован. А при свем том, све је у трику којим се говорни језик преноси у писани. Досетку сам открио ја, нико други. Све се своди на импресионизам. Преносити говорни језик у књижевност – није то стенографија. Ваља у реченице, у дужине стопа, утиснути извесно изобличење, смицалицу, тако да док читате књигу изгледа као да вам се говори на уво. То се постиже преиначењем сваке речи, да никад није баш сасвим она очекивана, једна мајушна ненадица. Долази до оног што би се збило са штапом уроњеним у воду: да би вам изгледао прав, ваља га пре урањања у воду лако наломити, претходно га, ако смем рећи, извитоперити. Беспрекорно прав штап, напротив, уроњен у воду, погледу се приказује као искривљен. Тако је и са језиком: и најживљи стенографисани дијалог, пренесен на страницу, изгледа спљоштен, замршен и тежак. Да би се на страници испољио учинак спонтанога говора, језик ваља сукати у свему, у ритму, у такту, у речима, а највећу чаровитост постиже нека врста поезије – утисак, опчињеност, захукталост – уз то ваља изабрати и властити предмет. Није све преносиво. Потребни су предмети "уживо" – отуда страховити ризици – да би се читале све тајне.

15. мај 1947.

Драги Хиндас,

Ваше су фотографије изазвале наше усхићење, сваког понаособ! Што је Гђа Хиндас дражесна, што је Г. Хиндас узвишено владарски мужеван. Моја жена, коју зано-

[42]

си све што је индуско, приписује вам индуску крв. Је ли то тачно? Стојим вам у потпуности на располагању за сва могућа обавештења у вези са предговором. Заправо, мој допринос француској књижевности био је, верујем, следеће, што ће једном и бити признато: учинити француски језик осетљивијим, осећајнијим, разакадемизовати га – и то путем досетке која се састоји (мање лако него на изглед) у једном интимистичком монологу, говорном, *али* ПРЕОБЛИЧЕНОМ. Чвор и јесте управо у том непосредном спонтаном преображају. У самој ствари, то је враћање на спонтану поезију дивљака. А дивљак се не изражава без поезије, јер мимо ње не може. Академизирани цивилизовани човек изражава се као инжењер, као архитект, механички, а уз то и као осећајан човек. Радило се, у ствари, о једној малој револуцији. У духу импресионизма. Пре Манеа, сликало се при "атељејском светлу", после Манеа сликало се напољу, у пуном дањем светлу. Огромно изненађење: поновно је изнађен пев боја. Хтео бих да у речима буде пронађено певање душе. Сећам се да сам, пре упуштања у **Путовање накрај ноћи**, дошао на једну идеју. Рекао сам себи: има два начина да се пређе Париз (или Њујорк), један површински, аутом, бициклом, пешке, итд, при чему се свуда судара, свуда зауставља, излаже свим утисцима, описима, итд, да би се, рецимо, стигло од Монмартра до Монпарнаса, а има и други начин, који се састоји у узимању метроа (underground), тако да се циљу приступа непосредно, преко саме блискости ствари, али то не иде без претходног утискивања у мисао извесног мелодиозног, мелодичног обрта, без уграђивања некакве трачнице противу застрањивања и уз избегавање исклизнућа по било коју цену. Ваља се зарити у нервни систем, у емоцију, и у њој остати све до самога стизања на циљ. Преображај говора у писање није лагодан. Питам се, по чему ме то људи пореде с Милером који је "преведен"? Кад је све у самој интимности језика, без "емотивног представљања" у стилу! То у преводу не пали. Цака је у томе да се говорном језику утисне извесно изобличење, али тако да, једном написан, при читању, читаоцу ИЗГЛЕДА као да му се говори на уво. Али, стварни говорни језик, стенографисан, у ствари, не оставља тај утисак (видети горе!). То изобличење је, заправо, једна мала складна присила. Тако и штап уроњен у воду неће имати изглед правог уколико га не наломите, али, не сувише пре урањања у воду – таман колико треба. Ту смо, као што видите, јако далеко од Милера и од "вербалних смелости"! Ти се људи у то ама баш нимало не разумеју. А, у крајњој линији, само је један несретни француски критичар појмио цаку – зове се Гоше – у неком мрачном чланку једног дневника (ужас ужаса, крајње бедасто антисемитски: **Стуб срама**). Гоше је мртав или у затвору – био је велики непријатељ Леона Додеа. Чланак о којем вам говорим нико није прочитао, али је он тамо исписао хиљаду других чланака који не казују савршено ништа. Учинити језик поново осетљивим, да више трепери него што образлаже – ТО МИ ЈЕ БИО ЦИЉ. Ја сам стилиста, колориста речи, али не речи крајње истражених смислова, као Маларме; речи обичних, речи свакидашњих. Ни вулгарност ни сексуалност немају шта да траже у тој причи. То су само узгредице.

Данска влада још увек не зна шта би са мном. Чека се, али, ни то неће моћи да се одуговлачи у недоглед. Нису нашли ништа згодно да ми натоваре као ратном злочинцу – не воле ме – све је у томе. Особито овдашњи француски амбасадор, Шарбиније, идиот, али пресрећан, открио је циљ у животу: да мрзи мене. Хоће моју смрт. Пре тога се досађивао.

Ваш врло одани,

Л.-Ф. СЕЛИН.

11. јун 47.

Драги Хиндас,

Хиљаду пута сам дирнут вашом љубазношћу да се бавите неважностима око из-

давања. Врло добро! Савршено! Потписаћу Лафлинов папир чим буде у прилици да ми га упути. А онда, плови галијо! Уплатиће новац на Микелсенов рачун у Њујорку. Он ми овде испоставља мало издржавање (700 круна месечно). Тако ће и он бити обештећен, и све ће бити беспрекорно. У правном смислу, ничег новог. Микелсон треба 15-ог да се врати у Париз – сусрешће се са моја два француска адвоката, Нодом и Фуркадом. Не знам шта су та двојица накитила... Хтео бих да ми пре свега другог оборе налог за хапшење (Warrant) по основу члана 75! Издаја! али, добро вам је знано да је Француска у овом тренутку луда, пијана од политичких трвења. Те су кризе уобичајене у њеној историји. Француска је, уосталом, одувек злостављала своје писце (Грци исто тако!). Једва су успевали да умакну џелату, у овом или оном тренутку. Француска и Французи **не заслужују своје писце** из којих, међутим, извлаче велику славу, или славољубље! Француска литерарна историја сва је од непрестаних смакнућа, поводи су безбројни. Не познајем Камија, никада га нисам читао, али Сартрове комаде знам. То су, све у свему, модернизовани натуралисти, па још и фројдизовани, што да не? Све саме оштроумније Золе. И све је то у најбољој француској традицији. Шта до њих долази од мене, о томе не знам ништа – ни до Милера – верујем да сам ја превасходно стилист. Опет велим: оно што мене занима јесте "осећајни набачај" речима...

Сви ти задивљујући аутори, по моме мишљењу, у својим титрајима не свире довољно блиско нерву... једном речју, мрзим прозу... ја сам песник и промашени музичар. Занима ме непосредна порука нервном систему, а то нагваждање зна да ме смлави. Живели Аристид Бријан, Вијон, Шекспир, Жоашен ди Беле, Барбис (из **Огња**). УЖАСАВАМ се онога што **објашњава**... Пруст, за мој укус, претерано објашњава – 300 страна како би нас нагнао да схватимо како га Тутур Татаву тура у тур, то је мало много. Ја сам у том смислу жустар колико и најужурбанији Американац. Иста табачина и за Жида – његова је слава што је буљокољ учинио, или поново учинио, допустивим у најузоритијим породицама (нео-сократије). Потпуно се слажем – ја и то сматрам савршеним, само хитро, просим вас. Читаво Шекспирово дело стаје у 500 страна! **Мизантроп**, једва 30 страна. Лаконизам! Жид има право на сваку захвалност свих млађаних грађана и работника које анус силно сврби... Ох, мамице, видиш да и Жид, наш највећи француски писац, налази да је подвргавање буљокољу сасвим допуштено, похвално, уметничко, пригодњачки!... Врло добро, сине мој, дајем ти за то благослов, одвраћа матера која, у суштини, то једва и чека. Сви хомосексуалци су изванредни синови. Немам, верујте, ништа против дупедаваца... али, у самој ствари, не опажам ни трунку Жидове креације. Он има укуса, има смисла за одабир, убеђен сам да је то један врстан критичар и ништа више. Управо је он открио Ежена Дабија (покојног) кога кују у звезде због **Хотела Север**, а од кога вам ја препоручујем мало познати роман **Вила Оаза**. Ја засигурно не поричем Сартра, ни Камија, нити Милера, али, уза све добро које ми желе, ипак морам да признам како сам Пола Морана из оног поратног времена, са његовим **Отворено током ноћи**, у томе роду, сматрао сочнијим, крепкијим, далеко боље наоружаним. У томе и јесте сва разлика између било којег пенушца и правог шампањца, између приљежне мастурбације и искрењачког шикљања. Не треба сметнути с ума да је Пол Моран први међу нашим писцима џезирао француски језик. Није то емотивац попут мене, али је врашки непатворен златар језика. Признајем га за свог учитеља, као и Барбиса из **Огња**. Пруст ме разбешњује тим својим – тим блебетавим фазоном – латинским, немачким, јудаичким (клоделовским, такође). Те фразе које гризу властити реп после бескрајних увртања, све то базди на немоћ. Да публику треба изображавати, то је неоспорно. Томе Сартр изванредно служи. Али, како је цело његово сценско делање у бесцење! тако мало плаћено! са све његовом

филозофијом! Требало би му једно 2 године затвора, 3 године ровова, да се научи истинском егзистенцијализму и уз то да му смртна пресуда виси о туру током барем 10 година, уз подобро телесно онеспособљење – 75% – па онда више неће булазнити. Неће више производити сва та излишна чудовишта, што је мана и самих Американаца, Пасоса, Стајнбека, итд... Они сами себе препадају, подваљују, заударају сви редом на лагарију, као Бодлер, који је насртао на отрове, опијум итд... како би био до краја уверен да је проклет. Стално се истражује зашто је Рембо тако рано отишао у Африку. Ја то знам: био је сит фолирања. Сервантес се није претварао Тај је одистински робијао. Барбис је одистински цркао од рата. То, наравно, није довољно, али код песника има те неке опседнутости потребом да се више не лажира, отуд и та њихова болест Политике – Ламартин, Бајрон, Зола итд... Пруст је страдао од плућа. Завршио је тако што је доста згодно писао о својој старамајки. Тај му је кутак посве успео, то је најбоље од његовог укупног дела. Жид се поигравао, увек и свачим, све изврдавао, шта би нам тај још могао испричати? Знате ли да је најбољи француски поморски роман написао један немачки Јеврејин, Келерман, са пребивалиштем у Уесану (Бретања) око 1890? Зове се **Море**, уопште га више не помињу.

Мој сценарио за **10 и једну**, о којем сам вам говорио у другом писму, зове се **Острвске тајне**. Ох, то није вредно колико Келерман! Ни принети! **Море** је заносно.

Ја сам овде још увек у болници и у морама сваковрсних претњи са свих страна и чиме све не. Ваша нам писма изгледају као да долазе из света живих... Овде је све самртнички, а ипак се, уза све то, опстојава, али смо зато често присиљени да одврнемо музику до даске. Особито су ноћи сурове. А то нису она чудовишта измишљена за спрдњу... Убиство, затвор, глад, ни на часак не силазе са нашег обзора. Код првог сам поглавља једне књиге. **Чаролија за неки други пут**. Сматрам то поглавље доста успелим и чудним, чак и за мерила обеју Америка. Ради се о РАФ-овом бомбардовању Монмартра 1945, уз разне догодовштине, све у фантастици. Послаћу вам чим буде спремно, али ће ваљати да га дам на превођење. Објавити га тамо у неком од часописа, било би забавно...

Врло срдачно ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

12. јун 1947.

Драги Хиндас,

Враћајући се на предмет којим сам се бавио јуче, у трку, упозоравам вас да смо после онога рата имали узлет егзистенцијализма, заправо неку врсту сценског вербалног цинизма са којим сте упознати, Tobacco Road, итд... Post Man Rings Twice...! "tough rough", итд... Био је од Гантијона, **добрано заборављеног** и упокојеног! један позоришни комад, **Замењена глава**, који заврећује да тим поводом буде поново ишчитан. Све то је сродно са Ретифом де ла Бретоном – првим у том жанру – са његовим **Господином Николом**, **Књигом мога оца**, итд. Није баш да је нешто ново. Оно што је увек неодољиво ново, то је срце, то је љупкост. Хоћу да будем омађијан, зачаран. Нећу да будем подучаван! 54 године живота, и то каквог! 27 година лекарске праксе из дана у дан одвећ ме је добро упутило у тај сирови реализам. Ја хоћу да ми реализам "пропева". Све што не пева, за мене је голо говно. Ко не цупка у колу са свима, тај ћутке признаје, неку муку има – гласи једна овештала француска песмица. Ја се сав предајем плесу. Плесачица ме омађијава, драматург ме у 999 на 1000 смлави. Сваком новом нараштају треба свакако и таквих који изображавају публику, тих разоткривалеља својега позива, тих својеврсних живих музеја који изнова откривају Месец. Али ја, заправо, све о натурализму проналазим у **Бури** – све што ми треба. Ако читам **Мишеве и људе**, у њима налазим Дон Кихота, а потом Русе, а потом наш

стари натурализам – папазјанија од отрцаних пресликача, плус телефони, радио-апарати, итд, модернизовано, али без једног јединог новог трепета срца, неке нове музике... Џез је био новина. Постоје, дакако, милиони људи којима се Месец открива свако боговетно вече. Мене, видите, ждере то што сам уверен да је Човек од природе песник, од искони – образовање му пресеца ту поетску жицу и он се тад баци на мозгање и постане кењатор, баш као и коњ, чији природни корак је галоп, а настоје да му утуве каскање... Човек исто тако од природе пева, а говору се учи. Дете у колевци не говори, оно пева! Опера је природност, играни комад је вештаклук. Што се, пак, натуралистичког комада тиче, он је отпад, смеће. Театар звани Слободни, то ни по чему није – он је све сасвим обрнуто, израз присиле, апсолутне дресуре. Кинески је театар бескрајно истинскији од нашег такозваног реалистичког. Плес назван балетом природнији је од плеса званог слободним који смрди на механизацију.

Вођен пером, узгред вам напомињем да је међу делима Жила Валеса за мој укус без даљњег најбоље **Матурант**. Никада га не наводе као његово најбоље дело. На крају **Матуранта** ћете пронаћи једну од ретких сцена махнитања које се у француској литератури уопште дају наћи, један двобој међу "сувише беднима зарад одвратности према беди". Ни код Руса ни код Американаца нема, верујем, ничег томе равног. Француска литература готово да никада не залази у вансебицу. Она се са грижњом упушта у лиризам. Никаквог лиризма између Вијона и Шенијеа! Читава четири столећа! Али је та сцена из **Матуранта** крајње упечатљива – врло ретко разматрана, Шекспир, Сервантес, осећају се сасвим угодно у поетској вансебици. Ја не говорим о надреализму, који је произведена вансебица, жељена, споразумна, једна притворност без одјека и без срца – једно опште ништа. Сартр, Ками, Гију, и хиљаде других, падају на ту работу. Грин, итд., Издркотине! Дар који се жели имати поквари онај који се већ има, каже Боало. У томе је замка. Надменост се побрине да среди ресто. Онај враг од Малармеа не вансебичи, тај речи цеди. То је добро, хтео би да буде музика... Авај!... Вијон то постиже од прве... Ви знате за речи Ројсбрукове – Поставши лагашан путем аскетизма, носио је срце на длану и пружао га сваком ко га је хтео... У томе је сва чар Бахова, а морам рећи и Ренеа де Шатобријана, код кога је досада заузимала место аскетизма. Та раскош, та равнодушност, та истанчаност која тече као из чесме... као код Шопена... и Луизе Лабе... као код Листа... Пишем збрда-здола. Без много премишљања. Нисам оштроуман. Доказ: ово где сам! баш сам ти ја позван да се играм судија!

Врло срдачно ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

Ах! Ја хоћу да будем зачаран. Арпагон је, по мом нахођењу, сувише разложан, **Волпоне** ме зачарава. Избезумљујем се од радости код Молијера, кадгод плеше, **Грађанин**, **Сицилијанац**. Подетињим. Извансебљујте ако хоћете, али извансебљујте ПРАВУ пажњу. Да би се извансебљивало на прави начин, ваља да то погађа у језгро Човека, његове душе, а не главе. Све вансебице по обрасцу Сартра, Камија и Грина долазе из главе, па чак и тај **Велики Мон**... Толиковаздизан... Јарећи брабоњци! Вансебица Греко, то да... Вансебица Пикасо, и тако и тако! Премало нас то обавештава о бити музике... не плешемо више... Плесати, све је у томе. Ниче (тако прецењен) није се варао: "Вероваћу у неког Бога само уколико плеше", ал' га образлаже, штребер, све по школарачки!

Хијеронимус Бош, сликар, умногоме, по мом осећају, превазилази Бројгела, на више се тога одважује. Тако је и Вијон чинио боље од Бријана, премда је и овај једнако даровит и од исте феле, иста раса.

Спомињете преводе. Немци су у Паризу током окупације остварили једну једину ваљану ствар. То је превођење немачких стихова на француски, заиста ЗАДИВЉУЈУЋЕ.

Све је то било скупљено у зборник, под вођством др Ептинга, директора Немачког института, за време рата. Најбољи доказ да се и најистанчанији стихови веома добро могу преводити, а тек проза... **Нарцисовог црнца** на француски је прекрасно превео Жид, генијалан преводилац, ту му ваља одати признање.

7. јули

Драги мој Хиндас,

Не ваља само сањати о доласку да нас видите, већ и остварити тај сан: живот у Данској за вас није скуп. Мора бити да постоји неки начин, неко задужење... универзитетско... саветовање, итд... ОУН... култура, тандара-мандара!...

Однос између стварности и мога писања? Боже мој, то је просто: објективни, стварни живот мени је немогућ, неподношљив. Излуђује ме, разбешњује. Толико ми се чини суровим, да га преобраћам, док сањам, у ходу... Претпостављам да је то отприлике општа бољка света званог поезија... Мора бити да је код мене она нешто живахнија, помамљенија него код других. Мада сам страховито осетљив на извесне телесне красоте... плесачице... итд... од тога себи уприличујем неку врсту вештачкога раја... Немогуће ми је да живим далеко од Плеса... Ниче, чини ми се, пише: "Вероваћу у неког Бога само уколико плеше". Ни Луј XIV, додуше, није имао вере у посланике уколико нису били беспрекорни плесачи... мој изумитељ Курсијал де Перер и те како је постојао, звао се Анри де Графињи. Његове књиге (безбројне) још увек се продају у малим Ашетовим издањима. **Генитрон** се звао **Еурека** – смештен на тргу Фавр, у једноме међуспрату испред париске Опере-комик. Али, морате неизоставно да навратите код мене. Имам да вам причам стотину хиљада каламбура. Поседујем чудну особину да их могу преокретати у свим смеровима: трагичном, полушаљивом, срцепарајућем – по муштеријином избору. Вратићете се у Америку са готовом књигом – не баш глупљом од осталих. Ја имам крајње лак "осећајни набачај". Чиним то као што неко пиша. При писању то, ипак, изискује више усредсређености. Што се догађања тиче: 27 година медицине, 2 рата и остало пружило ми је толико грађе за размишљање.

Прави би сан био да ме САД поставе за лекара у неки од поседа куд нико не жели да оде. Аљаска... Алеутска острва... Пацифик... некакав корални гребен... (ја сам један врло озбиљан лекар, а не некаква замлата).

Крајње срдачно ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

10. август

[...] Видите, драги мој Хиндас, оно што одржава тај вечити антисемитизам заправо је охолост на обема странама. Јевреји би да буду прогоњени анђели – иноверци би такође да буду мученици, злорабљени, пљачкани, итд, томе краја нема. Ваљало би, једном за свагда, опрати све прљаво рубље. Извикати јасно и гласно све замерке аријеваца Јеврејима: да су лицемери, израбљивачи, хистерици, деспоти, болесно надмени, итд. и Јевреја аријевцима: бедаци, крволоци, милитаристи, крдољуби, без уметности, без зазора, без уобразиље, слугерање, итд. Пошто би све то било речено, како ваља речено, кроз урлање, остало би само још да се око тога сложи. Ђаво је тај који подбада овај вечити рат: елем, ђаво је надменост. Ето задатка за вас: срести се са тим Рабином Берштајном предложити му оснивање једног међународног комитета за Помирење Јевреја и аријеваца. Не за одбрану Јевреја, него за Помирење (у крајњој линији, пред жутом и црном напашћу укрцани смо на исту лађу!). А у том Комитету – они најгласовитији, саблазан од антисемита – и све сами гласовити, саблажњујући, хистерични филосемити. Па да се једном тај чир провали, исцеди! То је питање искрености и смисла за практично. Овако, сва та смутња не води *апсолутно*

ничем до бујању мржње и стварању нових мученика и на једној и на другој страни. Не треба се обарати ни на антирасизам, управо су Јевреји у томе први и најистрајнији на свету. Треба створити један нови расизам на биолошким основама. Елементи већ постоје.

Најтоплије ваш,

Л.-Ф.

23. август

Драги Хиндас,

Па то је просто савршено. То предузимање корака у погледу путовања за Европу. Дођите брзо, пре него што је сасвим развеју у прашину! Пошаљите ми, молим вас, још 2 или 3 штампана предговора (ваша) на енглеском. Имају знатан учинак овде – чак и 5 или 6! Хиљаду пута хвала за кафу! Кад сте већ анђео, пошаљите нам, за моју жену, а нарочито ради могуће размене (већ 3 године немамо ниједног бона за текстил). У Европи је све за трампу: 12 пари најлон чарапа – величине 9 1/2 (америчке, дуге). Госпођа Хиндас је сигурно боље од вас упућена у те појединости, она зна шта треба. За суму будите добри, па је одбијте (кафу и најлон чарапе) од аванса који ће ми Лафлин, одобрити поводом антологије мојих пабирака, сценарија, балета, итд... Сметен сам од стида, драги Хиндас, да вас салећем таквим тричаријама. У животу оних ван закона све је тричаво. Какво радовање на помисао да ћемо вас срести. Ви баш не траћите време! Чак ћете се сити науживати. Сви су интелектуалци блесави лакрдијаши. Јадни Рамон Фернандес, који је много путовао, говорио је уочи смрти: Потражи у било којој земљи инжењере, трговце, архитекте, пољопривреднике, видећеш људе "од реда", окретне, разложне. Ако желиш да видиш најгоре бене неке земље, тражи да сретнеш писце – манијаке, сумануте, неумесне, идиоте. То је у великој мери дословце тако. Нипошто не изузимам ни себе. Као Бретонац, ја сам мистик, месијанац, сасвим природно фанатик – без напора – безуман – одгојен, сасвим природно, као католик – крштење, прва причест, венчање у цркви, итд. (као и 38 милиона Француза). Вера? Е, то је, већ, нешто друго! Као Ренан, авај, као и Шатобријан, у безнађу... Што је још горе, ја сам лекар. А уз то, паганин по апсолутној удивљености телесном лепотом, здрављем. Мрзим болест, робијање, морбидност. У том погледу потпуно грчки настројен – обожавам здраво детињство – обезнањује ме, из места бих се лудо заљубио, велим заљубио, у девојчицу од 4 године пуну љупкости, плавушне лепоте и здравља. Мрзим пиће, дим, све што трује. Мислим да разумем понесеност Грка. То, је, заправо, јако ретко. Ни Попол ни толико других уметника неупоредиво даровитијих од мене не осећа тај неодољиви зов младости (чак ни оне најдословније – здраве и раздрагане). Ето, због тога сам толико волео Америку! Мачју гипкост њених жена! Ах, Холивуд! Ах, Голдвин Мајер! Десет бих година живота дао само да се на трен задесим у њиховим наслоњачама! Све те богиње мени на милост! (Реноар је био потпуно истог мишљења). Скромних сам вам ја прохтева: гледање, додиривање, очаравају ме до миле воље, опијају ме, надахњују. Дао бих целог Бодлера за једну олимпијску пливачицу! Ни зере силоватељ, али зато, "виритељ" до смрти! Још само малени напор, драги Хиндас, и настојте да стигнете пре потопа!

Вама увек наклоњени,

Л.–Ф. СЕЛИН.

Никада нисам читао Џојса. За мене је он преспор, претерано прца мушице. Хемингвеја не познајем. Достојевски – претерано злогук, претерано Рус. Он је, некако, волео робију, што се мени гади – искупљење, покајање – што налазим да је пиздарија – наравски, ту има духа ... али онда радије Флобер. А он, јадничак, шандрцао је, изгледа, само за Полом де Коком.

29. август 1947.

Драги Хиндас,

Не, не знам ни за једног од писаца које наводите. Авај! То ме жалости... ни за хебрејске, ни за тршћанске. Пошаљите ми, молим вас, једно десетак примерака вашег поговора, ШТАМПАНОГ. Изазваће голем утисак, овде и у Француској. Уосталом, изврстан је и заврeђује да се одржи. Јесте ли га послали Канаваћи? Радим, јакако, до сатирања, на **Чаролији**. Мој последник, неки по имену Моранда, новинар који је заузео мој стан на Монмартру (са мојим намештајем и свим што поседујем приде) бацио је на ђубре рукописе три моја започета романа... завршетак **Гињола** (у тој мери ме мрзи), и тако провео очишћење мојега локала (оробивши ме). То је велики пријатељ генерала Де Гола. Не познајем тога Моранда. Никада неће имати храбрости, нити времена, да све кренем испонова. Амен! Па онда, напред за **Чаролију**! Надам се да неће баш *убрзо* неки нови рат, неки други вандали... не, ништа ме не омета у раду, никоја трагедија. Знате, људи моје генерације (2 рата) у том су погледу отупели. Чак сам и у ћелији прчкао са неким навлашним набачајима. Нећу, попут Шенијеа, ићи до бесмртних стихова испод гиљотине! Али, свак чини оно што му је у моћи, зар не? Знате за надгробни запис римским робовима: Fui, non sum, non ero, али би ваљало да, због властитог вам несравњивог искуства, дођете у Европу, у овом тренутку. Каква ропотарница! сад је прави моменат, уверавам вас. Које је то лицемерје, свињарија, сливник трулежи. Прави summum! Све се купује, стрељају се, заправо, и заточују искључиво сироти. Никада сиромаштво није било тако прокажено као данас! Правда? Дипломатија? Трабуњање! СВЕ ЈЕ НА ПРОДАЈУ! Прогоне се писци, журналисти, итд... не због њихових злодела, него зато што су сиромашни. Ја сам сиромах – у том је све. То ме осуђује на све и свашта. Ректор Париског универзитета, милијардер, Рус, сасвим се згодно извукао! **Пре свега, лова**! То је једина важећа крилатица. Све друго: трице! Иха, откад бих ја већ био у САД, да имам милион долара, или 500 000, па чак и 200 000 у Chase National банци!

Јебеш мољакање! Сиромахе на робијање! А мене су, поврх свега, и потпуно опљачкали!

Ваш одани пријатељ,

Л.-Ф. СЕЛИН.

Копенхаген, 2. септ.

Драги мој Хиндас,

Однео сам Микелсену све папире који се тичу мог евентуалног преласка у САД. Колико милости вашом добротом! Очигледно, све је то закукуљено (укључив и изврсног Микелсена, који је, ипак, агент И. Сервиса!), а уз то и без милијарди, чему се онда надати! У најбољем случају, малко се прозезати, разобличити још коју гнусобу, неотесаност, подлост, видећемо већ! У начелу, ви долазите, ви, да посетите нас – овде.

Нимало се не устежем да вам признам да никада нисам читао **Mein Kampf**! Све што Немци мисле, или причају, или пишу, мене растура – као Келта, што сам у свакој честици кукавне ми личности. Све што стиже од преко Рајне може само да ме угруша. Ја нисам као Ромен Ролан, Ренан и толики други. Нисам ни трунку германисан. Најмање склон германисању од свих Француза, најфранцускији од Француза, упустио сам се (као какав крелац) у ову страхотну пустоловину и какву јадарију при том! са једним циљем – једним јединим и ЈЕДИНСТВЕНИМ: да се избегне поновни рат. Да се више не пролива француска крв. Авај! Видите и сами како сам успео! Тако да је све што је Хитлер баљезгао, мени одувек изгледало ништавно. Уосталом, његова се околина гнушала мене. Хитлеровско арлаукање, тај урлаторски неоромантизам, тај вагнеријански сатанизам увек ми се чинио поприлично разблудним и неподношљивим. Ја сам за Купрена, Рамоа. Жакена (знате

ли га?) Ронсар... Рабле? Да, свакако, али добрано искварен академизмом, Хуманизмом, итд. Драјзер, очито први од ваших аутора. При свем том, драги Хиндас, има у вашим бурлескама – у **Dinner at Eight** – у мачјој мазности ваших цура... један сасвим изворни животни напитак, божански еликсир, какав се код Драјзера не налази. Од Драјзера не дознајемо ништа. Из **Dinner at Eight – 42nd Street** дознајемо много тога...

Америка није Картагина, не баш сасвим, волео бих да имам 30 година мање па да то истерам на чистац. Живео сам 10 година са Елизабетом Крег – плесачица – од старе америчке породице. Јако лепа риђокоса – имала је Молијерове црте пренесене у женско, уз сав његов дух, и сав његов геније истовремено! Вратила се у САД да потоне у ниски гангстерај и алкохол. Има ту једна сасвим другачија америчка трагедија, нека врста Хамлетизма, сазданог од претеране лепоте, оптимизма, луцидности, од Хумора, и Мудрости! (Англосаксонско наслеђе), што Драјзер није приметио. **Postman Rings Twice** мота се унеколико око тога. То нихилистичко глуматање, итд. Али, као што је Џез нов, тако подједнако постоји и нека заносна америчка спиритуалност. Само, ваши су уметници превише душевне лenштине, недовољно мистици, несклони оном закучастом, бенедиктинском, премало ужагрели на ослушкивање, на шапат, на нежност, да би томе укапирали тон и донели му ритам и суштину...

Ваша анализа **Путовања** чини ми се изврсном. Мене, видите, до беса доводи неосетљивост људи – болест света зове се неосетљивост. Батргам се како знам и умем да бих се отео тој напасти. Молитва сировњака. Зарицања сировњака... Утроба управља светом – Рабле је барем у томе јасан...

Кад вам тражим **предговоре** – то су они на енглеском – они које сте **ви** саставили (скорашњи) за **Смрт на вересију**, изванредни за људе **одавде**, дипломате и остале. Ако су критичари ташти у 90 од 100, аутори, који су обавезно чудовишта од таштине и нарцизма, ни у чему им не уступају! Да узмемо, рецимо, 150 на 100! У праву сте, питање није у томе. У обзир се узима рад, резултат. Бајрон, Шатобријан, зацело умишљенији од свакога критичара, нису зато ништа мање задивљујући писци, Сент Бев, Тен, много скромнији, задивљујући су критичари. Дух духне тамо где му се прохте! И како му се прохте!

Ни Дримона нисам никада читао. Само Гобиноа у том жанру, а он је филосемит!

Хоћу свакако, драги Хиндас, да вам све буде накнађено. Ја, усуђујем се рећи, у тим стварима истерујем деликатност до крајности и уза све то сам вам бескрајно захвалан. Лафлин ће, без сумње, успети да вам накнади (на моје тражење) износ за те красоте – од новог ми дела.

Пол анђела је био, то знате, ватрено расправљано питање на Сабору у Византу, док су крсташи опседали град. Тим поводом, збуњен сам вашим звањем, јако лепим, без сумње, чији је француски превод неприкладан: "Faire ses humanités" застарели је израз који значи: 3-ћи, 2-ги и 1-ви разред гимназије, то јест грчки, латински и класични француски... то није универзитетско звање – **предавач старе литературе**? или, радије, **упоредне литературе**? Шта велите?

Примио сам пакет америчких намирница, пиринач, кафа, џем, итд., али, упућен из Неија крај Париза? Ништа не разумем. Је ли, ипак, и то од вас? Ваља ли да вам се захвалим? Најлон чарапе ће нам послужити за трампу. Врло тражена роба – хитно вађење! Немамо права ни на какав одевни предмет! Ако је гола сламарица (без пресвлаке) обавезни романтични предмет избеглиштва, на томе смо. И то још од пре 3 године и више, у затвору и ван затвора! Најлон чарапе ће расплести тај проблем. Уосталом, Шатобријан је током изгнанства у Енглеској мешетарио чарапама. Мени би овде то било забрањено.

Вама врло наклоњени,

Л.-Ф. СЕЛИН.

А Жак Девал?

23. нов.

Драги Хиндас,

Имате право, Французи су затворени за сваку самилост. Имају страх од праведника, од чистилаца неког новог очишћења! Помислите само! Јадни Сандрар покушава 30 година, колико га познајем, да направи роман. Никада неће успети – неће ни Милер – последњи му је прави крш од промашаја у Француској – дакле, успех у Америци. Што се Сартра тиче, опак је то лакрдијаш кога ћу ускоро да одрљам, само да ми скину ланце... Послаћу вам писмо.

Европа је у кошмару. Чека се рат, е да би се отрла крв...! Нема више крви, значи! Нирнберг in æternam! Чишћење до у бесконачност...

Врло пријатељски и пријазно ваш,

Л.-Ф.

28. нов.

Драги Хиндас,

Ево неколико скорашњих лудорија покупљених туда-свуда... у обредном тону – идиотски, злочесто, уходнички.

Уистину Сартр, Ками, Милер итд. врло су расрђени већ на саму помисао да сам још у животу; нису надарени ти сакагичари – недостаје им **Унутарње снатрење**. Заокупљени су плагирањем, отуда код њих то беснило настраности и неотесаности које би да протуре као фантастику, а сировост као карактер. Није то баш тако лако! Они подваљују. То само вама кажем.

Срдачно ваш, Л.-Ф.С.

28.2.

Драги Хиндас,

Пошаљите ми еротску књигу тог звекана! Зезања ради! Са своје стране, увек сам био последњи на свету који те усковитлане страсти, пантомиме, очи упрте у небо, бичеве, разна дупорупирања узима за озбиљно. Прочитао сам све што се у томе смислу даде прочитати, лекарски и на остале начине. Англосаксонци, протестанти и Јевреји одувек су ми изгледали заокупљени тим безвезаријама. Ја сам толико до кости Француз да су ми те бескрајне варијанте око тог тако баналног и тако захтевног нагона размножавања увек изгледале као савршене фарсе. Читавог сам живота живео од Пријапа, било као подводач, било као лекар. И увек из зафрканције! Трагика пркна никако ми се не чини виђеном за болести и за трудноће – а у свему осталом ја јој, као и Лењин, придајем важност "врло драгоценог биолошког подражаја". Ништа више – ништа мање. Лишен сваке љубоморе, донжуанизма, садизма, итд. увек сам неговао одушевљење само за лепоту облика, њихову саливеност, младост, љупкост и свежину. У том погледу сам врло атињански расположен. Али, околна литература? Каква досадна серада! Здравље, живахност, ненаданост, плес, и сви могући спојеви. Укратко, ја сам прасац! И авај, сувише мало сам потрошач, усредсређен какав јесам на свој несносни посао. Тако озбиљан – **себи упркос** – обзиран – немилосрдан на дужности. Увек сам волео да жене буду лепе и лезбијке – врло пријатне за посматрање и да се ни случајно не сатирем на њихов сексуални зов! Нека се госте, дркају једна другој, међусобно прождиру – ја, брате, воајер – то ме задовољи! Савршено, чак! Одувек! Воајер, а свакако и малчице усхићени потрошач, али крајње неупадљиво... Увек сам гајио савршени презир према сводницима, према муштеријама са китама стално у рукама и мадригалом на уснама. Идиотска врста! сентиментални подлаци! Говорити о томе већ је добар повод за зафрканцију и да ти се дигне... Говорити о љубави, исто је што и водити љубав, тврдио је Балзак. Отуда ваљда сва та навала литерарних придика о англосаксонској гузици. Налазим да у овоме свету има сасвим довољно истинских јада и беде

[51]

да бисмо, поврх свега, још и нарицали над рупом од пркна, која баш и није толико захтевна! Нека то буде чиста радост, сушти ужитак, или нек нам, брате, сјашу! Поводом рупе од пркна (ануса) могу да даднем допринос зевзековом делу. Имао сам међу пријатељима једног лекара задуженог код Mayo Brothers Rochester Chirurgie за рутинскı преглед свих дамских ануса предоперативно (везано за разне органе). Он ми је поверио да у САД, по прилици, свака трећа жена даје на увид бушан грош – "coit ab ore". Не из порочности, претпостављам, него напросто да би избегле трудноћу! У Француској, уосталом, исто тако. У сликовитом раденичком језику то се зове "недељна рупа". Ах, ваш зевзек неће, мислим се, изнети ову суштаствену појединост у својим статистикама!

Зезајмо се, драги мој Хиндасе! И пожуримо се!

Врло срдачан,

Л.-Ф. СЕЛИН

5. март 1948.

Драги мој Хиндас,

Без одлагања, у журби, хитам да одговорим на две одвратне оптужбе, гротескне, али јасне, које је пустио у оптицај конзулат Француске у Чикагу.

Нисам чак ни помислио, предочио, промрмљао, могућност да се натурализујем у Немца. Ја сам најфранцускији од Француза, хиљаду пута више него конзул Француске у Чикагу, лажов, клеветник, КУКАВИЦА, блесан.

2° Никада нисам лечио Петена, **никада** га нисам видео у Зигмарингену (нити игде другде!) Никада нисам замењивао **др Менетрела**.

Менетрел је био агент Интелиценс Сервиса код Петена, што су признали француски судови. Лаж је још и луђа: Немци нису никада провели ниједну натурализацију Француза током рата!

* Шведски писац и критичар. Бивши потпредседник Француске алијансе у Гетеборгу. Аутор дела **Пол Валери и уметност прозног казивања**; **Андре Жид и уметност писања**; **Франсоа Моријак: скица за један лик**; **Портрети писаца**, огледа о Селину, кога је узео у одбрану. Заложио се код генералног конзула Шведске, Раула Нордлинга, да овај посредује код француских власти.

Ту стравичну свињу од конзула ваља у свему подучавати = наиме, да Петен у Зигмарингену није имао никаквог додира са осталим француским избеглицама, да је живео у замку Зигмаринген – у осами и невидљив. У Зигмарингену сам лечио искључиво француске избеглице. Молим вас да сместа то обзнаните најширој јавности и да та конзуларна хуља, тај покварењак од конзуларног бандита буде суочен са својом лажи и то јавно. Нека вам надасве подастре оно што следи, оп-цуп! цео досије! То је крајње добро!

ХОЋЕМО СВЕ ДА ЗНАМО!! **Све да упознамо** БОЉЕ: ХИЉАДУ ПУТА боље.

Ја томе цукцу предлажем опкладу: уколико ми поднесе **и најмању чињеницу о издаји која ми се може ставити на терет**, ја се у томе случају обавезујем да **истога часа извршим самоубиство**, али, у противном, уколико не поднесе ништа, има се надаље сматрати провокаторским ђубретом, гнусном кукавицом, нечасном бирократском посеротином, срамотом за функције које заузима!

Писаћу вам сутра, драги Хиндас!

Најсрдачније ваш,

Л.–Ф. СЕЛИН.

Ах, досијеи! Ако су сви досијеи конзулата Француске вредни мојега! Каква работа! Шта замерити Совјетима? Каква трулеж!

*Ернсту Бенцу**

Копенхаген, 9. август 1948.

Драги господине,

Захваљујем се на вашем врло љубазном писму. Ви, без сумње, знате да никада нисам ишао за тим да се хвалишем, нити камчио ичију милост, чак нисам ни дизао галаму. Починио сам књиге које су ми навук-

ле толико мржње да сам од тога срозан до ништака, или је барем тако с мојом жгољавом личношћу. Био бих идиот да тиме будем изненађен. То је, неоспорно, и те како сурова судбина, али, коначно, има и других пре вас... Декарте, где сте ту ви (у мојој кукавној сразмери!).

Страдалаштво одувек подразумева пљување, увреде, горчину... Ништа ме није мимоишло, нити ме мимоилази, будите уверени.

Изгледа да умичем ломачи и то је већ красно. Само би ми још то фалило да се о мени сувише говори. Дакле, молим вас, оставите ме, за име света, "запостављеног и под ударом табуа". Жарко желим да, ако је икако могуће, умрем без много патње, у забораву. То ми је једина жеља.

Срдачно ваш

Л.-Ф. СЕЛИН.

22. септембар

Драги господине,

Ваша књига није ни ово ни оно, она је, напротив, крцата значењем и карактером! Сто му громова! Неумесна скромност! Ах, било би ми зацело далеко забавније (усуђујем се рећи!) са вама у Гетеборгу, него овде, у овој духовној и моралној пустињи! (строго међу нама). Изузев затвора, наравно! Исто злопаћење под сваким небом! Али, Боже, како сам се само надосађивао у Данској! Хоћу да кажем: у души!

Какву ли тек лепезу "већ преминулих" растварате! Јесте ли читали: **Кад је Париз био Парадиз** од Валефа. Од тога се вандровкаша јамачно није ич очекивало. Ето једне успеле ствари коју вам препоручујем.

Жид ме упорно све мање баца у провод са својим гузичарењима. Мора да су и чланови Шведског Нобела потајно обузети питањцима ануса, кад су могли своју гранчицу да доделе том опаком пропагандисти. Слове за врле пуританце, а ипак **чланови** јесу синоним за **удове** (ох, ох, ох!), па испада да без уда нема Нобеловог суда! (Грозне ли досетке!) Жид је, видите, пре свега, аутор у моди, ни случајно писац. Баш као и сликар или песник, писац, пре свега, треба да преудешава. Жид је писар – држим да је врстан критичар, али сав од прозе. Никаквог заноса код њега, осим кад спази гузове малог бедуина. Красна приповест! Његова срећа да прељуба више никог не занима. Да Леон у фијакеру тандари Ему Бовари, то више не привлачи ни стотину читалаца. Данас Леон мора да буде нагужен од двојице љубоморних носача у злогласним четвртима Руана. И то ће занимање бити кратког века. Очекује се велики писац из Париз-ринфузе. "Заклели сте се да не ејакулирате у моју жену, господине!"

Такав ће бити сутрашњи Porto-Riche.

Дала би се сабрати читава руковет прича о тој стражњој рупи. Сатирикон? Никада се неће направити ништа боље. Овуда је прошло Хришћанство, које све завија у црно. Мада је Флобер поседовао врашку страственост. Жид је једна издрндана штреберчина – обогаћени Ален. Овде ме сеците ако из École normale не излази десетак Андре Жида годишње.

Ах! Сироти Истрати! Ваше су странице крајње потресне. Био је у непосредној спрези с Човечанством. Нема друге до да будеш смлављен. Остали су све исфолирали. Они јако добро живе. Ја немам чак ни Истратијеву наивност као извињење, али сам од бретонске пређе, са свим неразумљем и жртвењачком манијом. У свему осталом, знате, ја себе јако мало претражујем и не сматрам се значајнијим од каквог играча боћа. Ја, заправо, и не волим да пишем. Те игре се гнушам. Ја сам лекар – немам никакве литерарне склоности! Писац, то ми звучи као ташт, глагољив и поспрдан назив. Природа ме је обдарила извесним смислом за ритам, као и псеудомузичком имагинацијом. То ми је донело паре. Препустио сам се томе, да ме повуче, не из лакомости, него стога што у медицини нисам зарађивао ни пребијене паре.

Ваше делце је изврсно. Ваш француски има упадљиву, хигијенску чистоту. Али, Хи-

гијеном се, ваља то добро утувити, деца не праве.

Сасвим обрнуто!

Стварање је свагда недолична тучњава.

Врло пријатељски ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

Направљени смо од исте тканине као и наши снови, каже Шекспир. Писање романа засигурно није мој сан.

22. мај

Драги пријатељу,

Авај, прилично сам спречен да макнем из моје сеоске забити! Не могу ни до града, без новаца, без докумената!... Значи, нема путовања, па ни могућега хотела! Ситуација се не побољшава! Вражје таворење! И то траје! Овде чак ни да примам не могу, у овој мојој потлеушици! Тако далеко од свега!

Треба ишчекивати неко не знам какво чудо да ме извуче из ове утучености. Већ је 5 година како то траје! Хајте, писаћу вам чим узмогнем.

Врло пријатељски ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

30. мај

Ах! драги Пријатељу, ни у шта више не верујем после 9 година халакања! Ни у Нордлинга, ни у Папу, ни у Ђавола! Све саме овештале машкаре! Чекају да увребају коју "сензацију". Коначно, видећемо. Опет селим прње у уџерицу без воде, без светла, уступајући место званицама!

Ах, драги пријатељу, хоће ли ме се макар на гробљу оканути? Све остало је пука салата од речи! подло изругивање! Како сам сит свега тога!

Врло пријатељски ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

1. август

Авај, драги Пријатељу, како вам се придружити! Нема тог начина. Све мање начина! Нисам код куће, ви то знате, далеко од тога! Горки лебац изгнанства ваља јести са бескрајном обазривошћу. И све више губити на тежини... Чинити се све незапаженијим... Ако не, следи превртаљка... право у затвор Френ!...

Текуће француске околности не завређују пажњу озбиљног духа. То су мутљавине садистичких гангстера, политика занемоглих Византинаца, заврзламе да ти се стужи. Нема ни тог стрпљења ни тог надања које вреди. Те речи више немају смисла.

Нема шта да се каже. Покушати да цркнеш на најмање болан начин, у пуној бескорисности.

Пријатељски ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

Никаквих вести од Нордлинга. Претпостављам да ни до чега није дошао, да ништа не постиже. Инерција "француског монструма" моћи ће да се уздрма само руским тенковима.

30.

Драги мој пријатељу,

Ово је свемир à la Хијеронимус Бош, Мучење и наслађивање. Лажи!? О њима се више чак и не говори! Истина више не постоји! Убили су је, продали, прождрли...

Крајње пријатељски ваш,

СЕЛИН.

8.

Драги мој пријатељу!

Та такозвана Амнестија, то вам је отпорњачко лупештво које не амнестира никога, а засигурно не вама оданог писца

ових редова! Још се нисте навикли на урођено француско правно лупештво? Тај закон учвршћује **Отпор** у том смислу што је сада забрањено да се о њему рекне ишта лоше. Иначе: затвор.

Ох! ја, знате, не налазим ни да је Фокнер мој следбеник, нити уопште ишта. Све што је америчко, или енглеско, или од негде другде, апсолутно ми је несварљиво и страно, чак и непријатно. У томе видим само неред, пренаглашеност, хаос, велико бескорисно ломатање, шупље утиске, слабости прерушене у добоше, трубе, грмљавину, блеф. Ништа, све у свему, од онога што би пружало угођај мојем **класичном** укусу. Видим литерарне Барнуме, у суштини **лезилебарошке**, подржаване големом клијентелом, од шовена, бедака, полуписмених – али, врло упреподобљених и нарочито мало **осећајних**, **емотивно** сиромашних читалаца. Америчка осећајност је неизграђена (био сам, као што знате, 4 године лекар у САД). Енглез, тај је скроз-наскроз шовиниста и сноб.

Тим поводом вам препоручујем једну запањујућу књигу, мало познату и задивљујућу, од Жила Валеса (члана Комуне 71, прогнаног у Лондон) **Улица у Лондону**.

А, ја, само да знате, волим Енглеску – много, радо бих је изабрао за земљу изгнанства. Али, то је друга ствар!... Сасвим друга прича!...

Вама, од стране нас двоје,
врло, врло пријатељски поздрав.

Л.–Ф. СЕЛИН

23.

Драги мој пријатељу,

Ето ти га сад!

Ох, красно је то, та амнестија. Али, мржње и даље остају... притајене... а наш властити умор нипошто нам не допушта неке нове, исцрпљујуће, малоумничке окршаје.

Срдачно ваш,

Л.-Ф. СЕЛИН.

Алберу Паразу

14.2.1951.

Схваташ, дете,

Француски писци оповргавају француски језик. Они ти више воле француски у преводу, илити мртав француски! То ти је много лакше од живог француског. Та шаренлажа! Мало-помало, видиш, француски ће бити покопан, замениће га лажним француским, пресликарошким, од америчких сорти (атомских, наравски)! Можеш мислити како тај живи француски разгоропађује разне Wincler et Cie! Такви више воле Берлица! У њему налазе себе!

Твој,

Л. Ф. С.

То ти је смисао текућих **кампања**. Смрт француском!

24.2.51.

Драги мој Ж. Ж.

Баш ти се није дало с тим твојим **Језером**. Коначно, немогуће је лишити се подводачине. Ето ти поуке, од користи је.

Оде и Жид. Тога је, опет, све хтело. Срећан живот и једна срећна смрт. Није се гњавио. Папа од Пешоса. Упражњено место. Могао би Сартр, али је он претерано "прост", превише простачких речи. За **другове**, мож' да појмиш! Иако су сви у **Партијама** или при **Држави**, а и за народни укус. Шансе за преживљавање анархиста у нашем роду све су **тање**, скоро **никакве**. А онда, има ти ту и моде. Мисеу је на погребу било тридесет особа; Моцарт је као пратњу до гробља имао само свог пса. Скромност. Аутори опстојавају само уз рекламни учинак, уз буку там-тама... Свет би био рад да их мења сваких осам дана као... Након **првих**

књига, пуца им грбача да се наџиве, али су, у суштини, за публику сви већ покојници. Свима је гњавеж што већ нису одапели. Презиру их, мрзе. Покушај да замислиш неку друсњачу у шуми која би стално показивала задњицу, 40, 50 година за редом! Дословно тако! Ах, они су живи провод, врло су реноваторски настројени у Сен Пол де Вансу, не питај, добри за оклапину! То ти је права ендемија, ти кланчићи! На стотине! То ти не зна вола да убоде, а саставља манифесте. Огавно! Ти и такви смогну још и снаге да ме мрзе! Преко јего! Смешна је та таштина! Какав фабрикант монструма! Већи од интереса, верујем, већи од секса, већи од свега. Ла Рошфуко је био у праву, али то онда значи да је нарцизам нагон одржања! Ништа чудно!

Било би забавно установити књижевну награду за Проказане, за оне жигосане у нашем роду, оне лепрозне, оне чију критику не желе да чују. Има већ хиљаду тих награда! С овом би их било 1001!

Твој, мили сине,

Л.-Ф.

10.9.53.

Мазохисти? Ох! ласкаш им! Идиоти, тртароши, отромбољени пробавници, цугатори. То је све... пуке слугерање, огавна њушкала... до крајности закржљала стока... руља!... само је осмотри док пролази... њихово месиште у ауту... мозак им је испарио... и ноге су им испариле... као пантљичара у тегли са шпиритусом, сви!...

Твој, најтоплије,

Детуш.

19. јун 1957.

Драги мој Ж. Ж.

Људи су ти, знаш, левенте и наклапала, налазе неку разоноду у мојој књизи... нека им буде... Размишљам о теби, како би ти, уместо да се угов... парницом (код државног тужиоца све ти је унапред намештено), боље било да своју хвалу испричаш **Експресу**, непосредно, интегрално, стенографисано... мање је заморно, а и не траћиш време. Кад нема силу, човек је присиљен да изиграва кловна... Боље седећке него стојећке. О књизи говори и пиши штогод те је воља. Све ће и те како ваљати. Теби то лако иде! Тим људима, чије главе пуне већ 15 година, свака дисонанца личи на откриће Месеца. Оригинално, а за ситне паре... пратиш утркивање једноногих... дивота, а потом нормалних, истом путањом: супердивота... трик је детињаст... "у царству слепих..." То ти је као и са лепим временом... буде врло лепо... невиђено већ годину дана... = сви се разболе!... Распуст! Распуст!

Направите ми нешто ново, захтевала је Марија-Антоанета од гђице Бертон, своје модискиње: "Ново не постоји, госпођо, осим оног што је позаборављано".

Врло срдачно,

Л.-Ф.С.

Превео са француског
Живојин Кара Пешић

■

Разговори са Л.-Ф. Селином

Разговор са Клодом Бонфоа

Били смо код њега у Медону. Избацио је псе, мачку. Само је папагај остао с нама. Умотан у кућну хаљину, седећи у наслоњачи леђима окренут радном столу, Селин је говорио. Био је уморан, болестан, исцрпљен годинама изгнанства и беде. Али, чим би проговорио био је присутан, моћан, неисцрпан. Често би се заустављао код неке мисли, неке речи, понављао их, прежвакивао, као коњ који копа ногом пред полазак, потом би буквално узлетао, мисао би скакала, реченице се претварале у стреле, постајао би лиричар, био је велики Селин.

Али, изабрао је монолог и зато да би избегао питања.

– Шта бисте да знате? О мојој младости?... Па то никог не занима... То је толико неважно. Моја младост је ништа, не постоји... Боље да питате друге... Било би им мило да се говори о њима... Имају каријеру пред собом, и верују у њу... Академија... Мене данас не воле... А и тужна је моја младост... Ваши читаоци желе веселе ствари, свет је довољно гадан и овако... Зато измислите, ја вас нећу порећи...

Већ је говорио о нечем другом, о књижевности. Заборављао је дете, младића, какав је био. Заборавио је Луја Детуша. Био је Луј–Фердинанд Селин, писац. Међутим, писце је мрзео. Сама реч писање доводила га је до беса. А враћао се без престанка на њу.

– Писати?... Шта то значи?... Сав се најежим!... То је добро написано... он добро пише, она добро пише... Гледајте само како је то извучено, како је љупко!... Не могу то да поднесем... Склапају реченице, то је лако... Стварање, оно право, захтева велику интелектуалну концентрацију, ненормалну, неприродну... Говорим као лекар... То је скоро самоубиство.. Кад човек за то није способан, запада у шарлатанство... Залепи се за Бордоа, за Буржеа... Сви ми говоре "прочитајте ово". Погледам, а тамо ништа... плитко, безбојно, није урађено, говњиви реализам... Та пискарала имају мање стила од писара у префектури, од гимназијског суплента, од којих се захтева да буду јасни... Књижевни свет је циркус. Живели дрвени коњи!... Ех, да ми је неко рекао, кад сам био млад, да ћу писати! ... Каква смејурија!

– Нисте, дакле, осећали књижевни позив?

– А не... никако... нисам ни помишљао... Мој је позив била медицина... Још као дете сам сањао да будем лекар, да лечим људе... Хтео сам да лечим људе... Видите ли? Од своје пете године, мислим... Откад памтим...

Али, то је био потпуно луд сан... мисао коју сам тако сам преметао у глави. Био сам сувише сиромашан да би се подухватио високих студија... Кад бих то рекао родитељима, они би узвикнули: "Јадно, несрећно дете, не знаш шта говориш".

Имати такву машту, хтети изаћи из своје средине, било је као некакво неваљалство... Није се у мојој околини могло ни замислити да се може променити средина... Онај ко би хтео да је мења, сматрао се авантуристом... Срећом, мислило се, правда бди над њим...

Моји су родитељи били сиромашни. Отац ми је радио у експедицији Феникса, за 100 франака месечно. Мајка је крпила чипке.

Родио сам се у Курбевоа... Али смо се врло брзо преселили у Пасаж Шоазел. Живели смо под стаклом. Осветљење је било гасно. Пасаж је био право гасно звоно.

Сећамо се **Смрти на вересију**. Селин није измишљао, него транспоновао. Томе умољчаном, суженом свету дао је епске размере. Пасаж Шоазел, где је живео, био је у роману Березински прилаз, "између Берзе и булевара", с "гасом који је звиждао од четири по подне, из три стотине двадесет славина и толико смрдео у устајалом ваздуху да је неким дамама, око седам часова, бивало зло... уз то још и смрад од мокраће све бројнијих паса".

У пасажу је његова мајка држала малу чипкарску радњу, као у роману.

– Радња је имала два излога. Али, у једном од њих није било ничег. Никад, разуме

се, није био осветљен. Није било довољно новца да се купи... Мала радња... У ствари, били смо радници. Пролетаријат је у то време био бедан, поготову ако је желео да се држи достојанствено, што је био случај... Хранили смо се лоше, врло лоше.

Још као дете помагао сам мајци, радио сам... Разносио сам пакете... Радио сам оно што је требало... Тако је то било. Нису ме питали за мишљење. Ако бих се побунио, пљуштале су увреде: "Проклети говнару", шамари, ударање ногом у гузицу... Читали су ми моралне лекције. Врло једноставног морала. Свака ствар на своје место... Говорили су ми да се дивим муштеријама, да се дивим свему што је изнад нас, да имам среће што имамо муштерије, да од њих живимо... Апсолутни конформизам... У пролетаријату је било две категорије, мангупи, мусави, шугави, усијане главе које ће завршити на вешалима, срећом... и други, радни људи који су достојанствено цркавали без речи... А била је још једна раса, која се поштовала, раса богатих који су одлазили на летовање...

– И ви се нисте бунили?

– Нисам био убеђен, али сам слушао... Нисам могао другачије... Нисам мислио да је то право... Тај је живот био исцрпљујући... Пасји живот... С мајком сам ишао на пијацу, све до најдаљих предграђа.

– Зар нисте сањали да измените свој положај?

– Јесам... Рекао сам вам... Био сам луд... Хтео сам да будем лекар! Био је то начин да променим средину. Лекар је за мене био господин... Моја мајка је хтела да постанем набављач за велику робну кућу: изванредан положај!

Нисам могао да учим. Одмах после основне школе морао сам да зарађујем за живот... Променио сам дванаест заната, све гори од горег! Био сам запослен у јувелирници, разносач у Ници. У Паризу сам гурао носачка колица... Трговачки путник, заступник циглане... чак и секретар листа проналазача "Еурека".

Шегртовао сам на много страна... Шегрте нису плаћали... Чак су ми напомињали да су шегрти плаћали да науче занат... Према томе, немам на шта да се жалим. Пео сам се уз спратове, вукао алат, јурио раднике по суседним бифеима... А после шест месеци би ме избацили... И узимали другог, опет џабе...

Кад вас муче материјалне бриге, немате избора. Све што други неће да раде, радите. Чак и кад састављате крај с крајем, осуђени сте да будете мета завитлавања богатих.

...Мој живот!... Кад помислим да морам да радим у овим годинама да бих зарадио за кору хлеба. Шездесет и шест година не знам за предах... Живот ми је увек био тежак.

Кад је човек млад то се подноси. Урадили бисте било шта... Радио сам највише код јувелира... Давали су ми да радим свашта... Чишћење сребра, мотрење на руке муштерија... Шетање паса!... А највише сам био трчкарало... Пратио сам представника... Носио сам корњачу, огроман сандук у који су се стављали модели игала за кравату од олова. Биле су одвратне те игле, врло замршене, алегоричне, симболичне... Била је то мода... Много смо ходали... Од Трга републике до Авеније опере, од Одеона до Сене, обилазили смо све продавнице накита... Нисмо богзна колико продавали. Увече се завршавало на степеницама позоришта Амбиги... Сви трговачки путници су се ту окупљали... сви бедници... Говорили су о послу, измењивали обавештења... Али, у јулу по врућини није то било нимало пријатно. Сандук је био тежак.

– Који је од свих тих послова био најтежи?

– Најтежи?... Шта је тешко, а шта није, никад нисам знао... Никад се нисам питао... Имао сам посао, морао сам да га радим... То је све. Данас, разуме се, децу пазе, мазе, питају их: "Ниси се много уморио, мили?"

Забављао се, подражавао је чак и до нагласка мајку која тепа свом детету. Потом би изненада искрсла нека непријатна успомена. Једна га је опседала у роману **Смрт на вересију**. И још је о њој говорио с ужасавањем.

– Најстрашније, ужасно, биле су ципеле... Ципеле шиљастог врха, често и тесне поврх тога... Било је мучење ићи у њима... А пешачио сам много, само сам то и радио. Од улице Роајал до Етоала ишао сам брзо као метро... Уштедео бих тако цену карте. И то је било нешто... Цео Медон сам обишао испоручујући робу... Стопала су ми се распадала.

– Како сте студирали медицину?

– Бубао сам сасвим сам. Ја сам дете из обичне школе. Страсно сам волео културу. Хтео сам све да знам. А увек сам жарко желео да будем лекар, да изађем из овог бедног положаја... Увек сам имао мале приручнике по џеповима. Чим бих стигао гутао сам их, преко дана у предаху, или увече... Све сам тако научио, латински, грчки, математику, књижевност. Коначно сам положио матуру 1912. с осамнаест година, и пријавио се у 12. коњички исте године.

– Немате других успомена из тог живота осим непрестаног напора, сталне трке за никаквом платом?

– Могу да вам причам о обичајима тог времена, о разоноди. Није било много разоноде за нас!...

Ето, сећам се једне ситнице. У улазним капијама, ујутро су жене службеницима продавале белу кафу... Било је то око 1900. Врло брзо је то нестало.

Сећам се Изложбе 1900. На обали су били павиљони свих нација. Монументална врата на Тргу Конкорд су на мене оставила дубок утисак... Шта ми је оставило најдубљи утисак? Чоколаде! Никад нисам видео толико чоколаде. Клизиле су по великим цинканим плочама. Био сам запањен, зачаран!... То ми се више допало од покретних трака.

А 1912. је био војник у коњици.

– Био сам у Рамбујеу... Био сам врло послушан војник. Радио сам оно што ми се говорило. Тако сам навикао... Морао сам научити да јашем. Коњу никад дотад нисам пришао ни близу. У почетку је било страшно, стално сам падао... Било је тешко, скоро теже него у данским затворима, а ти нису били ружичасти, као болест!... Није се губило време у 12. коњичком. Будили су нас у пет ујутру... Требало се постарати за четрдесет и пет коња. Просто невероватно колико рада захтевају коњи... Најзад сам све научио да радим. Завршио сам као наредник.

А 14. јула смо парадирали у Лоншану. Било је света све до шуме, који је гледао параду.

Слали су нас и на штрајкаче. Сећам се 1. маја у улици Пирамида, где смо се нашли лицем у лице с револуционарима, радницима, који су нас гађали каменицама. Није их било много, око четрдесетак. А није било опасности да се 12. коњички, састављен од бретонских сељака, који једва да су говорили француски, побратими с њима. Зато су и позвали нас... Чудно је било то пристајање народа да живи свињским животом. Револуционаре су често називали мангупима, чак и народ. Ја лично нисам у оно доба мислио да би ти људи могли нешто донети. Нисмо схватали. Поштовао се ред, дисциплина. Није се ни постављало питање. (Кад се постави, већ је све завршено.)

Рат ми је донео осећање побуне. Пошли смо одмах, јула 1914. Били смо на граници пре Немаца. У биваку на Мези сам видео чувену плакату "Мобилизација није рат". Рат – на то нисам био спреман. Чак сам одмах послао телеграм родитељима да им кажем у коју паланку одлазимо. Сазнао сам туђом неопрезношћу. Нисам схватао. Била је то војна тајна!

Октобра четрнаесте сам био рањен у источној Фландрији. Погођен сам у главу и у руку. Неколико пута су ми оперисали руку... И данас још то осећам. Инвалид сам седамдесет пет посто. И ухо ме још боли... Сад сам се на то навикао.

Тамо сам схватио. Рекох себи "овако више не иде"... Нисам само ја тако мислио... У таквим случајевима чак и глупаци најзад схвате да су пређени. Оно што је подарило морал, што је отворило очи и најглупљима, били су трговци. То је било јасно. Онај ко не оде у рат, тај се обогати. А ми смо, као и увек будале.

Пошто се опоравио од ране, вратио се конкретним стварима.

– Био сам реконвалесцент. Нису могли да ме поново пошаљу на фронт. Онда су ме послали у Камерун да надгледам плантажу какаоа. Била је у тропској шуми... Сад то људима не изгледа тако. Африка је ту близу, одлази се на викенд, прашума се показује туристима... У оно време није било туриста. Није било ничег осим колиба од сламе и беде за домороце, за нас... Није било ни хране, сем нешто мало маниоке. У крају где сам ја био, земља се није могла обрађивати.

Живео сам, дакле, у колиби, научио сам да правим куће од палмовог лишћа, спуштао се низ реке у црначким кануима...

Старао сам се за жетву какаоа. Један колонијални поднаредник ми је показао све што треба радити. Добили смо шездесет џакова суве масе после три недеље жетве и обраде.

Селин се још сећа појединости обраде масе. Али, признаје да никад није успео да направи чоколаду.

– Онда је требало однети жетву у Дуалу.

Стављао сам је у велику дрвену пирогу... Пирога је била стабло издубљено и изрезбарено. Стављао сам је на крму и управљао. Моји су веслачи све време певали. Могли су да раде само ако певају. (И Селин пева, као они, да их што боље представи.) Било их је петнаест. За пун дан мучне пловидбе малом реком пуном нилских коња и крокодила (нилски коњи и крокодили нису сметња) стигли би до војне постаје. Ту би се терет претоварио у барку равног дна. Та иста барка равног дна доносила је следовање и Перно за поднаредника... У постаји их је било осморица. На њима је био надзор области веће од Бретање. Срећом ништа се никад није дешавало.

По повратку у Француску, демобилисан, враћен цивилном животу, Селин је опет морао да зарађује за живот. И даље је сањао о медицини. Прићи ће јој са стране поставши предавач.

– Запослила ме Рокфелерова фондација. Обилазили смо целу Бретању камионом. С нама је био један канадски Бретонац, који је вукао са собом жену и петоро деце. Држали смо предавања у школама о туберкулози. И то по пет- шест дневно. Сељаци, којима смо се обраћали и који су сви говорили наречјем, нису увек разумели објашњења... Мирно су слушали, без речи... Највише су гледали филмове... Врло поучне филмове... Ту су се виделе муве како се шетају по млеку... Филм се кидао сваких пет минута, или је искакао. Нема везе... Оправљали смо...

А ја сам се вратио студијама... опет сасвим сам. Положио сам и други део матуре. Потом се уписао на прву годину медицине. Али, не бих никад завршио студије медицине да се нисам оженио. Ушао сам у лекарску породицу. У Рену. Оженио сам се ћерком једног директора... Потом сам студирао медицину у нормалним условима, мирно... Немам шта да кажем о том раздобљу.

У Клишију је написао **Путовање накрај ноћи** и постао Луј Фердинанд Селин (по девојачком презимену своје мајке).

Зашто је постао писац?

– Боље би било да сам био психијатар! Зашто? Не по позиву. На то никад нисам мислио. Али сам познавао Ежена Дабија. Постигао је велики успех са књигом **Хотел Север**... Помислио сам: "То и ја могу. Лакше ћу платити станарину". Онда сам кренуо из све снаге, тражећи језик, стил пун емоције, непосредан... Ужасавам се фраза... углачаног језика... малих јевтиних интервенција... Тешко је концентрисати се... Глава је мишић, треба је свакодневно тренирати...

Књига је изазвала буку. То ме је спречило да се бавим медицином... Жао ми је медицине, то је био мој позив. Није требало да се икад упуштам у писање... Моја је жеља била да постанем психијатар. То би било боље. Лечио бих лудаке, у некој лудници. Поштовали би ме. И плашили би ме се... Доктор за лудаке, како се мисли, и сам је помало луд... Био бих у добрим односима с тужиоцем, с жандармима, са свим тим људима. Остављали би ме на миру... Посао би ми се допадао... Свет луднице је као некакав изолациони слој. То је одлично. Врло је добро бити лекар за лудаке. Корисни сте,

неопходни! А литература... књиге... Видите куда то води!

[Arts, бр. 832, август 1961]

Данско изгнанство, француско изгнанство

Интервју дат Андреу Париноу

Пас лаје дуго и бесно. Марсел Еме и ја стојимо пред малом зеленом капијом, која затвара улаз у баштицу. Спора, упорна кишица, која пробија до костију, претворила је путеве у прљаву мочвару. Предео испраних боја, надувен од воде, изгледа не може да задржи ни најмањи трачак светлости, која се, филтрирана и већ модро бледа, спушта са сивог неба.

Повлачимо звонце које слабашно одјекује. Са врха брежуљка нас гледа шест прозора на кући.

Пас се укочи, начуљених ушију, потом зачујем глас који га смирује жестоком речју, али уз призвук саучесништва и доброг расположења. Лајање се наставља весело и као да пријатељски изазива речи одговора.

Угледам високог човека дуге, уназад зачешљане, проседе косе. Обучен је у некакав кожух, панталоне од ребрастог сомота, на ногама су му чизмице постављене крзном. Улазимо. Марсел Еме ме представља и каже ми, показујући домаћина: Луј-Фердинанд Селин.

Жив поглед ме обухвата, без упорности. Селин закључава капију за нама.

Пас ми је за петама, њушка.

Улазимо у кућу кроз мали трем на задњој страни и ступамо у лепу собу са столом претрпаним хартијама и књигама, диваном и двема наслоњачама. Пећ на гас брунда.

– Добро затворите врата, каже Селин, иначе никад нећемо доћи до температуре потребне за опуштање. Муче ме сећања на хладноћу. Осам година на северу, то вам обележи човека!

Почиње разговор о значају нове гасне пећи нашег домаћина, кога је претходна пећ замало угушила. Стално отицање кроз пукотину мало-помало га је тровало те се срушио на сто на ивици удара. Селин прича догађај громким гласом и крајње хладно, као да се анегдота не тиче њега.

Закључује: "И од тога сам се опоравио. Жилав сам ја" – додаје намигујући.

Пауза.

Ја глупо кажем: "Ето, вратили сте се!"

Он прасне у смех – звучан, жив смех, који се изненада прекида, као да га је удахнуо – и исправља се свом дужином.

Скупљеном у дну наслоњаче, чини ми се да се преда мном појавио Голијат.

– Да, каже Селин настављајући да се смеје као да штуца, вратио сам се и то у Медон.

Испружених руку показује прозор.

– Требало ми је педесет и осам година да пређем Сену. Родио сам се с оне стране, тамо, и сад ми је, свакодневно, предео мог детињства пред очима.

Пратим погледом правац његове руке и кажем:

– Прави декор краја ноћи.

– Истребљивач зареза, што сам постао, радо би се лишио тог декора. Али ми је, ипак, боље овде него на мом острву где само што нисам крепао. Мора да мучи неке, зар не, што дишем овај ваздух, па чак и то што сам још на овом свету. Треба рећи да су све учинили да ме докусуре. Несрећом по њих, иако су претражили све, нису открили ништа што би им дозволило да ме обесе.

Горак осмех му набира лице.

Сувише су ми добро познати докази (за и против) у тој расправи да бих пожелео поново да изазивам непотребну дискусију о томе. Није то циљ моје посете.

– Сад, кажем, кад сте се вратили с краја ноћи, питао сам се у које ћете мастило умочити перо?

– У мастило немаштине! Немам више ништа. Ништа, разумете ли? У дуговима сам довде (диже руку изнад главе) једино што

ми остаје је мој стил. Писаћу да бих живео. Уосталом, то не значи да ћу се проституисати. На то нека не рачунају.

Престаје да хода горе-доле, спушта се на столицу крај радног стола, ставља оба длана на сто и дубоко размишља.

– Не могу да ме смисле, а? Због мог политичког става, како кажу! А, можда, помало и зато што им нисам дао да мирно спавају, сви ти млади људи или старчићи из Француске академије, или кандидати за Академију Тродик, који пишу као пре филмског доба, праве сценарије, мисле да пишу романе; сви ти надахнути, који причају приче, што је мање заморно него научити како се пише; сви ти типови који немају ништа у срцу, у глави, у утроби, па муче машту да би попунили празнину свог духа.

Роман! Допустите да се насмејем. За писање треба стил. А после може да се прича о киши и лепом времену, о љубави и мржњи, стил спасава све. Приче! Треба се само сагнути и покупити их, погледати на улицу... Али, писати! Пренети другом своју грозницу, своје цвикање, своју глад, љубав, бес... Пардон! Треба прво све то осетити, затим наћи себе, разумети себе, радити на својој драгоценој личности. То траје. И не исплати се. Боље је измишљати. Филму су потребна сценарија. Али, кад то крштавају романом, експлодирам од нервозе. Време ће све то довести на своје место.

Забацује се с дубоким уздахом и прелази руком преко чела.

– Извините, господине, каже, изгледа као да сам се наљутио, што није тачно. Нисам у стању да се наљутим... сада... Али, да бих себи доказао како ипак нисам тако стар, да има још понешто што ми је важно... сад кад ми више ништа не остаје осим књижевности. Онда пишем. Али, тешко је то.

Узима дебелу фасциклу и баца је на сто.

– Ево једне књиге... Сати, сати и сати мучења хартије... Зашто? Ко мене чита данас? За кога пишем? Разуме се, требало би да ме није брига, али ја не могу да чекам сто година. Морам да једем сваког дана, да платим гас... Зато пишем, па шта буде. Пишем као луд. Што ми је досадније, то их више гњавим. Притеран сам у ћошак.

Селин се мало скупља на столици, али ме и даље гледа невероватно упорно.

– У ствари, каже он, имам идеалан положај, усамљен, напуштен, понижен, могу да радим шта хоћу, ниже не могу пасти. Сад је, дакле, тренутак да изручим све, да обема рукама захватим до дна себе. Хтео бих, на пример, да напишем књигу о тим свемоћним господарима какви су велики лекари – не бедни, ситни рејонски пролетери – већ они који заштићени глатким белим зидовима својих клиника располажу животима својих пацијената, као судбина у антици. О томе знам много – двадесет и седам година лекарске праксе, то нешто значи – могао бих баш лепо заурлати, осећам већ тај крик у грлу. Моја ће се уметност сад састојати у писању да се сви такви крици, упркос свему, одрже бар један или два века.

Смеје се за себе.

Пратећи ме, док се трудимо да се не оклизнемо на лепљивом блату, Селин, вешајући ми се о руку, каже:

– Сад је сезона награда у јеку, а? Изгледа ми да су ме малкице заборавили при подели. Не чини ли вам се?

А како ја нисам знао шта да одговорим:

– Е, па да, има једна награда коју бих радо захтевао, с истим правом као и министар спољних послова ове земље, који је толико учинио за француско-немачко зближавање, а то је Нобелова награда за мир. Зар не мислите да би ми пристајала?

И прасну у смех, који ми је одјекивао у ушима и кад је нестао са стазе. Потом је пас још дуго урлао.

[La Parisienne, бр. 1, јануар 1953]

Поводом "Путовања накрај ноћи"

Интервју са Пјером-Жаном Лонеом

Кад се аутор тако брижљиво крије као Луј-Фердинанд Селин, интервју се претвара у

спорт. Да бих, пре свега, сазнао право име тог писца, његову адресу (на којој га, уосталом, никад нема) и да бих га најзад затекао у јеку рада, морао сам се довијати лукавством Сијукс-Индијанаца.

Плашио сам се да ће ме такав човек силно разочарати. Какав ће бити тај побуњеник који нам на 600 страна излаже најгору беду нашег друштва? Он је, срећом, човек као у својој књизи.

– Пошто сте ме ишчепркали, нећу бити тако суров да вас отерам. Шта је ту је. Али, ви сте први новинар који ме је изненадио и бићете последњи. Сутра одлазим.

Морао сам дати реч да нећу ништа открити о личности Селиновој, што ми је жао.

– Зар је важна моја књига? Није то књижевност. Шта је онда? То је живот, живот такав какав је. Људска беда ме потреса, била она физичка или морална. Одувек је постојала, слажем се, али се својевремено приносила Богу, било којем. Данас у свету живе милиони бедника, а њихово очајање више нема куд. Уосталом, наше је време - време беде без уметности, а то је јадно. Човек је го, лишен свега, чак и вере у себе. То је моја књига.

И Селин ми је надугачко описивао беду и подлости, чији је свакодневни посматрач, а мене је опседало једно питање, јер сам његово име повезивао с именима Валеса и Леона Блоа.

– Зашто сте написали **Путовање накрај ноћи** намерно језиком предграђа?

– Намерно! Ето, и ви? То је лаж, писао сам као што говорим. Тај језик је моје оруђе. Не бисте спречавали великог музичара да свира у двојнице. Е па ето, ја свирам двојнице. Јер сам из народа, оног правог... За све време средње школе и прве две године универзитета радио сам као достављач робе код једног бакалина.

Речи су мртве, десет од њих дванаест су непокретне. С тим сте мртвији од саме смрти.

А осим тога, књижевност мало значи у поређењу с бедом у којој се гуши. Сви се међусобно мрзе... Кад би знали да се воле!

Селинове очи изражавају такву тугу да нисам хтео ништа више да питам.

На прагу ми поново препоручује:

– Оставите ме у сенци. Ни моја мајка не зна да сам написао ту књигу, то се код нас у породици не ради.

[Paris-Soir, бр. 3323, 10. новембар 1932]

Поводом књиге "Од замка до замка"

Интервју дат Мадлени Шапсал

У приступу овом значајном разговору није без користи подсетити се коментара које су одмах дали, сваки са своје стране, и лист и сам Селин: лист одмах у наслову датом разговору: "Путовање накрај мржње" и у уводу у текст: "Његови (Селинови) одговори, или тачније његов монолог, сурово осветљавају менталне механизме оних који су, по његовом узору, изабрали да презиру човека. Признање његовог огромног неуспеха, сажаљење, које данас може изазвати то скоро безлично лице огољено животом, не треба нити сме да допусти да се заборави да неки још сањају о оној победи над духом, која се зове фашизам".

А Селин, одмах потом, у разговору са Андреом Париноом, изјављује да је "украсио станицу (Медона) свим својим одвратностима да би га (Експрес) примио. Мора да су били задовољни! Моћи ће мирне душе да поуче читаоце. Ваљао сам се у свом блату као матори прасац".

– Дошла сам да разговарамо о књизи **Од замка до замка**.

– Говорити о једној књизи увек значи немоћ.

– Прочитала сам је.

– Нисте је тако добро прочитали пошто је дошло до збрке. Дао сам рукопис, а рукопис се, ко зна зашто, расуо и нашао сам се пред потпуно испреметаним текстом. Ставили су почетак на крај!... Претпостављам да га се Н.Р.Ф. дочепала... Прошао је кроз разне канцеларије, а онда су покушали да похватају поглавља. А помешали су их и није се више знало шта је било с овим или оним... Па су како-тако скрпили то ремек-дело...

– Јесте ли га поново прочитали?

– И те како! Има грешака. Увек ће их

бити, врло је тешко да их не буде, пошто је пуно штосева, стилских штосева. Има неких речи уместо других. Штампари и типографи почну с почетка реченице и завршавају као што би они то завршили, а то није тако. Има унутра нека цака. Никад нема праве речи на свом месту. Они ставе праву реч, нормалну, логичну реч, коју би ставио Пол Бурже... Он води француску књижевност! Реч која се очекује. Шта хоће ваш читалац? Да говорим ствари које га не погађају.

– Хоћете ли ми најпре рећи како пишете.

– Ја сам стилиста, ако тако могу рећи, манијакални стилиста, то јест забавља ме да правим ситне ствари. Огромно много се тражи од човека, а он не може много. Велика је илузија модерног света да од човека тражи сваки пут да буде Лавоазје или Пастер, да све преокрене одједном. Он то не може! Тип нађе неку ситну новину, и то је већ много, већ се уморио! Доста му је за цео живот! Говори се о "порукама". Ја не шаљем поруке свету. **Енциклопедија** је огромна, препуна је порука. Нема ничег простачкијег, нижу се километри и тоне философија, начина виђења света!

– Значи, ви бисте рекли да сте донели пре свега...?

– О, скоро ништа!

– Како ви то видите, то што сте измислили?

– Као некакву музику, некакву малу музику унету у стил и то је све. То је све. Прича, Боже мој, она је сасвим узгредна. Стил је занимљив. Сликари су се ослободили теме, крчага или лонца, или јабуке, или било чега, начин изражавања је важан. Живот је хтео да се нађем у околностима, у незгодним ситуацијама. Онда сам покушао да их представим на најзабавнији начин, морао сам да будем мемоариста да не бих гњавио читаоца, уколико је то могуће. И то у тону за који сам мислио да се разликује од других, пошто не могу да радим баш као сви други... Не пишем на кинеском. Али сам мало другачији... Док сви они остали, који за себе мисле да су другачији, то уопште нису. Пуна их је **Енциклопедија**, оних других!... Имам свој речник, огроман, и сви су унутра. Налазим их ту...

– Кажете да сте, пре свега, измислили стил. Зар нема и читалаца који купују вашу књигу због приче?

– То је случај трговкиње позамантеријом! Кад нисте до трговкиње, нисте доспели ни до великих тиража. Трговкиња ће купити господина Даниноса, купиће госпођу Дели. Све то постоји, то је прича! Једном речи, то је црна серија, криминални случај који имате код куће, добро урађен, мало украшен. Ето, то занима публику... Публику занимају ауто, алкохол и летовање. Ми смо прваци света у алкохолизму, пијемо 1200 милијарди алкохола годишње. Нема веће потрошње. С те стране смо добри. А, онда, ту је и ауто!... Ускоро ће сваки Француз имати ауто. Биоскоп чини остало. У биоскопу се учи како се живи. Па и ваш лист учи о животу. Данас се не чита Балзак да би се научило шта је сеоски лекар или тврдица. Све је то већ у вашим новинама, недељницима и у биоскопу! И шта ће ту књига?... Пре се живот учио из књига. Зато су младе девојке спречавали да читају романе. Мужеви су контролисали шта им жене читају... А сад је добрих прича на претек у новинама: о посебној затворској амбуланти, о лудници!... Било који добро направљен листић их садржи хиљаду! То је без икаквог значаја за литературу, али је важна тема, прича...

– Кад су читаоци купили **Путовање накрај ноћи**, ипак нису купили нови стил, него причу.

– Никако! Купили су скандал. Скандал је направио Доде. Ја сам искористио тренутак кад критичари од угледа још нису помрли. Данас више нема гласова као што су Доде, Декав, чак и Ажалбер. И ја сам искористио тај тренутак... Доде ме је нањушио. Доде је знао. Сад више нико не зна. Доде је нешто осетио, неку малу музику, као што је осетио Пруста. И онда је рекао: "Има ту нечега!..." Проговорио је. Сад има толико људи који имају високо образовање, ко год има сведочанство или диплому може да напише роман. То вам је писмо малој рођа-

ци, само у већем! Има их на све стране... Не знам ниједног бележника, ниједног лекара који нема роман у својој фиоци.

– То можда доказује да је писање потреба.

– Да, али у зависности од машине за рубље. Жена каже: "Машина за рубље, добра машина, стаје 200.000 франака..." Она мисли о томе, а пошто је женско, неће рећи да на то мисли. Млади човек зна да пише, писао је чланке ту и тамо... Она мисли на машину за прање. Једног лепог дана она гледа излоге и каже: "Гле, госпођица Саган је издала књигу, много се о њој говорило. Књига се продаје за 500 франака. Колико она добија од једне књиге? 20%. А, 100 франака по примерку?" И даље мисли на своју чувену машину за прање!... И каже му: "Слушај, не би ли и ти могао?... – О, не, ја знаш... – Да, ипак, могао би врло лепо да напишеш роман као она. Прочитала сам га, ништа нарочито". И, хоп! Још један роман, час посла! Оде Галимару... Галимар их има у својим сандуцима сваке године четири стотине. Баца их у Сену! Нико их не чита! Нису ништа бољи нити гори од других романа, али нису издати... Лутрија!

– Видите ли међу данашњим писцима неке који такође имају "малу музику"?

– Не могу вам рећи, чим човек сам пише постаје крајње пристрасан. Свако има своје механизме, и суштински је лош критичар. У ствари, сви који не пишу као ја, то је говнарија. Гротескно. Тога сам потпуно свестан... Сви који не пишу као ви сметају вам. Иначе, нисте професионалац.

– Зар, по вашем мишљењу, нико не пише као ви?

– Има људи који су чепркали у истом смислу, који су били осетљиви на исте ствари... То захтева извесну тананост пре него грубост, бескрајну тананост и ужасну упорност. Као хистолог који би се бавио само бојењем препарата. Има их. То је хистолошка тананост. Каже: "Било да је у питању ћелија јетре или неурона, није важно, мене интересују материје за бојење". Био је Пол Моран, на почетку, па Барбис у **Огњу**, покушавали су све то. А и Рамис у Швајцарској. Те су типове занимали ови проблеми. А остали, боже мој, има их можда који описују велике ствари, не знам... Те ствари мене не интересују. Мене занимају боје. Која жена данас зна да разликује чипку од веза? Ко зна да распозна алансонски бод од валансијанске чипке? Нико. Ко зна стари енглески? Нико. Ја га знам, у њему сам одрастао. Ко у анатомији добро познаје колено,чланак? Сецирање? Нико. Схватате, треба бити танан. Али, те ствари не занимају ваше читаоце. Не, читалац хоће да једе поврће добро скувано, лепо сервирано, готово јело, у уобичајеној папазјанији!

– За кога пишете?

– Не пишем за некога. Нема ничег горег до спустити се дотле! Пише се због саме ствари.

– Ипак се обраћате људима. Говорите им, обраћате им се, извињавате се што их заборављате...

– То је цака. У ствари, ја их презирем. Шта они мисле, а шта не мисле!... Ако бринете шта они мисле, имате посла с читаоцима, с читаоцем, тиме је све речено!... Не, нема потребе, ако чита, утолико боље, ако му се не допада, утолико горе!

– Увек сте писали тако, заборављајући читаоца?

– Увек.

– Чак и у време **Путовања накрај ноћи**?

– Увек. Писао сам да бих платио стан... Просто: родио сам се у време кад се плашило рока за плаћање станарине! Сад се више нико не плаши станарине. Рекао сам себи: ово је тренутак популизма. Даби, сви ти људи производили су књиге. И помислио сам: и ја то могу!

Тако ћу купити стан и нећу се више гњавити са станарином!... Да тога није било, никад се не бих упустио. А данас, кад би ми неко дао неку ренту не бих се уопште упуштао. Одустао бих од свег тог брбљања и одмарао бих се... Сви говоре о пензији у четрдесет и пет година. А мени је шездесет и три.

– Нема пензије за писце.

– Има за лекаре, са шездесет и пет. Имам тридесет и пет година праксе.

– Мислите да бисте могли престати да пишете?

– И те како! Имам метак у глави, а руке у парчићима. Инвалид сам 75%. То је довољно. Прошао сам два рата. Био сам добровољац 12. класе.

– Међутим, литература, кад о њој говорите...

– О не, не волим да говорим о њој! Говорим о њој, јер бих радо узео аконтацију од Галимара... Говорим о њој зато што је то трговина, јер треба да платим ову грозну кућу, која је ужасно скупа, јер сам чистим усисивачем, јер сам перем прозоре или кувам и све остало... И видите, кажем то без имало цифрања. И зато та мала прича, чак ни та мала авет, стилска, реторичка, не обузима ме толико да је се не бих могао одрећи. Кад би ми ваш лист понудио доживотну ренту од 100.000 франака месечно, одрекао бих се свега, да, забранио бих да ме штампају са задовољством, с радошћу!

– На почетку **Од замка до замка** пишете да жалите због **Путовања**, да је то била почетна тачка, корен свих ваших неприлика.

– Свих заврзлама, да; кад је књига изашла био сам у неприлици. Селин је презиме моје мајке. Мислио сам да ћу проћи незапажено. Мислио сам да ћу набавити новац за стан, повући се из посла и наставити с медицином. Али ме је открио лист који се звао "Сирано", нашао ме је после дужег трагања. Од тог тренутка живот је постао немогућ, хоћу рећи лекарски живот. Онај ко пише није озбиљан лекар. А био сам на муци и зато што у то време Клиши није био комунистички. А ја сам радио за општину, која је била комунистичка. Ишао сам у ноћне визите, двадесет и пет година сам био ноћни лекар, то јест долазила би амбулантна кола, одлазио сам да прегледам лешеве убијених, мртваца, болесних од дифтерије итд. Био сам обележен као припадник општине. А никад у животу нисам гласао, али ето... Онда су други лекари, који су били реакционари, говорили: "Каква свиња, радио је за комунистичку општину, одвратно!" Увек има борбе! У то време реакција је била против општине, а сад општина против реакције!... Сутра ће бити ко зна шта! Због тога ми је живот био немогућ!... Време је прошло. Оптуживали су ме и да сам антимилитариста! Шта се све не каже... Говори се било шта!...

– У својој књизи изгледа да жалите због **Путовања** не само зато што вам је донело невоље, већ и зато, кажете, што вам људи увек своје дивљење за **Путовање** бацају у лице.

– Да, и ту ме гњаве!... У **Путовању** сам још понешто и жртвовао литератури, "доброј литератури". Још има добро упредене реченице... По мом мишљењу то је у техничком погледу мало заостало.

– Налазите да сад идете даље?

– Да. У погледу техничког и стилског ослобађања одлучније, није то више никако запетљано у шаблоне, зар не? Није као господин Били!

– Кажете да вас теме ваших књига не занимају. Међутим, изабрали сте да говорите о рату четрнаесте, а потом о рату четрдесете?

– Никако! Не знам да ли су се Фроасар (наводим велика имена не да бих се прославио, већ зато што ми падају на памет), Жоанвил или Комин намерно нашли умешани у догађаје које описују... Нашли су се ту грешком историјских околности. И ја сам се нашао у једној причи... није ми нимало било стало да идем у Зигмаринген! Само, хтели су да ми ископају очи у Паризу. Хтели су да ме убију! Нашао сам се захваћен ковитлацем. У Зигмарингену сам био у затвору, у самици итд. Нашао сам се увучен у авантуре... Као новинари. Сви смо ми новинари. Не знајући шта доживљавамо... Онај ко се нађе у Алжиру на Петеновом тргу и бомба му падне на њушку, мора да примети како се нешто дешава, па то и запише у свој дневник!... Ја сам се нашао увучен код Петена, био сам приморан да га видим. Потом то напишеш, лакше ти је. Има типова који се држе за главу говорећи: "Хтео бих да напишем неку причу"... Ако се уживите у сасвим посебан случај, као што је мој, јер су ме прогонили, и то не у шали, већ прого-

нили "страсно", прогонили да ме набију на колац и раскомадају или осуде као злочинца у повратку, и то моја браћа, онда очигледно имате већ готову причу, не морате се трудити! Поставља се само питање стила. Само питање артикулације, архитектуре...

– Кажете да су ваше невоље углавном почеле с **Путовањем накрај ноћи**; није ли тачније са **Багателама за један покољ**?

– То је можда једина књига коју сам написао за Французе, где сам изашао из своје личне уздржаности. Помислио сам – али, то ваш секретар редакције неће пустити, они то никад не пуштају – помислио сам: Француска, у говнима смо, то је очигледно, нека онда мали војник остане на миру, нека пусти друге да се носе с Русима. Да смо тако поступили, Алжир не би ни мрднуо. Још бисмо га имали! Да је био миран сачували бисмо углед. Били бисмо велики победници, остали бисмо велики Французи! Направићемо Европу. Да, веровао сам да треба направити Европу! И управо то покушавају сада да ураде! Прекасно!... Историја не служи исто јело двапут. Сад се Европа не може направити! Док је било немачке војске, могла се направити. С немачком војском, последњом немачком војском. Профућкали смо је! Та велика победа, уништење немачке војске! Сад је готово, нема је више. То ми се чинило мудро... А Хитлера никад нисам волео! Испсовао сам га у **Багателама**. Кретен као и други, али је имао вирус. Као Дорио, као Моле, као Насер, као сви ти људи, био је политичар. Добро. "Homo politicus", то је посебан случај, добро познат. **Ја представљам Европу**! У реду, али би га макли! Без сумње би га макли пошто одигра своју улогу и потом га заменили. Међутим, радио је нешто конструктивно, правио је Европу и то франко-немачку Европу. Добро. Поврх тога, молим вас да љубазно приметите како је Немачка била последња земља у којој смо уживали некакав углед. А сад нас називају курвама и сводницима... Наш престиж је испод црте! С те стране се ничему не треба надати. Али, у Немачкој су нас врло високо ценили. Од Поенкареа су нас високо ценили. Било је ужасно. Чак и јадни Даладије је уживао углед... Како је говорио један Немац: "Чудесни историцизам". Ришеље их је засенио. Били су изблефирани... Последњи народ кога смо изблефирали бацили смо у ваздух! Неће нас поштовати ни Енглези, ни Американци, нити било ко! После ћемо узети чланак: "Један долар, уделите неку пару..."

Европа, то је била моја рачуница и мислио сам: "Рећи ћу то и то ће произвести дубок утисак". А шта сам покренуо!... Увалио сам се у ужасну ствар, због које жалим, и то колико! Да сам знао... Знате ли да само што нисам клиснуо из Ла Рошела болничким колима из Сартрувила... Хтели су да ме униформишу, војска је хтела да ме укеба! Е па, одупро сам се, хтео сам да их вратим у Сартрувил, иначе бих отишао у Ла Рошел, ишло се и за Лондон... Утолико пре сам крив, пошто говорим енглески као француски. То је заиста чудно... Обдарен сам за језике, као хотелски портири, као Руси!... Имао сам све што је било потребно да постанем интересантан, кад само видим слинавце који говоре енглески колико и лопате!... Био сам обдарен. Попустио сам пред манијом жртвовања!... Мазохизам! Ја сам жртва мазохизма... Да сам био миран направио бих блиставу каријеру, а ето! Постао сам сировина мржње, расиста! "А, тај је антисемита!" Каква шала. Писао сам ствари о Јеврејима. Рекао сам да снују неки рат, да хоће да се освете Хитлеру. Добро. То нас се није тицало (ни ово секретар редакције неће објавити). То је ствар која се њих тиче међусобно. Упропастили су француску војску кад је добила онај страшан пролив тридесет девете... Не шаље се победничка војска у рат! Зна се да ће бити потучена... Поведите сад Русе у рат, биће потучени, неизбежно!... Победничка армија увек добије батине кад се поново појави. Међутим, поново су је послали у рат, мобилисала се са стидом, бежала је сва усрана од Бреде у Холандији до Бејона. Била је то фантастична брука! И ту је усраницу требало приказати као победника, сву ту причу знате

(лист ни ово неће пустити), а ипак сам у суштини ја био у праву. Потпуно у праву! Неки човек ми је недавно дошао и рекао да имам комплексе... Не! Сви остали имају комплексе због мене. Ако ја имам комплекс, разлог је што сам у односу на самог себе био будала! Бедни идиот што сам се упустио у такву ствар, а могао сам да поступим као толики други! ... С једне стране или друге... То ми је говорио Марион: "Да сте стали у леви ред, имали бисте читав спрат у Ексцелзиору". Наводио ми је Барбиса: кад је стигао у Москву рекли су му да је на горњем спрату, на спрату испод... А ја, име му божје, у Зигмарингену сам био у нужницима, у говнима до гуше, било је ужасно... Мучио сам се као нико мој и патим још и данас... Црћи ћу у стиду, срамоти и сиромаштву и све то из глупости... Комплекс да сам био будала!... Што се осталога тиче, други могу имати комплексе.

– Који други?

– Сви они који ме терете, просто, сви који ми не дају Нобелову награду, сви који ми не дају неку ренту, сви они који ме не примају у Академију с три дворога шешира, сви који ме срећују, пљују, сви они имају комплексе, божје им име, као будале, јер нису разумели, и као злочинци: а ја сам жртва! Није моје да имам комплексе, већ њихово! Грешке су преко пута! Имали смо мит, мит осамнаесте: "Победничка Француска, Фош, Петен итд." Оборили смо мит: нађимо нови мит, Де Гол победник, итд. Све сами хероји, Покрет отпора и иди ми дођи ми! Нови мит, мит на којем Француз живи!

– Шта би, по вама, Француз требало да чини?

– Баш ништа! Ништа не можемо да учинимо... Нас је 40 милиона према 3 милијарде. То вам је као кад би округ Два Севра објавио рат Ушћу Роне! Као да је то важно? Кад зло дође, у атомском облику, неће се више полагати рачуни, нити било шта... Све ће ићи само по себи!

– И ви кажете да сте пацифиста, антимилитариста?

– Био сам дубоко против рата, а ратовао сам. Био сам херој као Дарнан, као хиљаде других. Француска пре четрнаесте и после четрнаесте, то су две различите ствари. Пре четрнаесте били су месечари, а после аналитичари.

И онда западају у низ Сартр, Ками... верују да је боље "мислити"! Док је четрнаесте постојала дужност и та се дужност испуњавала. И ствари које ви не знате, сувише сте млади. Било је врлине. Жене су биле поштене, људи су били честити и радни. Иначе су били чудовишта. Било је курви, и јавних кућа, данас су то укинули... Водио сам кроз свет, јер сам много путовао, мисију јужноамеричких лекара, који су били врло интелигентни и који су ми говорили: "Европска цивилизација се држи на троношцу: једна нога је кафана, друга је црква, а трећа јавна кућа!" Очигледно, троножац се држао! Јавна кућа је укинута, сад се све руши! Зашто би се онда странци задржавали у Француској? Нема јавних кућа! Тако се више не поштују наше жене, наше ћерке... Имам ћерку од двадесет пет година, петоро унучади. Стар сам човек... Био сам ожењен, уосталом врло богато, што је чудно. Нико се више не поштује... Некад, пре четрнаесте, говорило се: човек је по природи свиња, спопадају га свакакве прљаве жеље, испразниће их, има кућа за то; а поштује своју жену и своје ћерке, а и други их поштују. Сад више нема шта да се поштује.

Све су то ствари о којима треба размишљати. То није за штампу.

– Биће штампано.

– Не може се то штампати зато што то љути читаоца. Читалац хоће да га водиш за руку...

– Шта очекујете од своје последње књиге?

– Очекујем аконтацију од Галимара, то је све, то је све!... Да ме то мирно, некако доведе до пензије лекара, која износи двеста хиљада франака годишње; ту ћу се зауставити, отићи ћу у неку рупу на селу, тамо ћу завршити! Ништа више нећу писати!

Али, морам још две године да радим, до шездесет и пет година...

– Хоћете ли написати још неку књигу?

– Да, написаћу књигу. Вероватно за Га-

лимара. Тај ме гад не напушта. Много сам га грдио, називао свакаквим именима... Има он каталог који вреди свакодневног стрељања... Могли би га послати на доживотну робију... То ме не мучи! Један му је издавач рекао: "Замениħу вас код Селина, платиħу све његове дугове, узеħу вам све његове књиге, неħете имати више посла с том бедном индивидуом". Он није пристао.

Нема он много писаца у куħи. Добија куваног поврħа у изобиљу, оног с новим ставом, уредне домаħе задатке пискарала.

Одмах да вам кажем још нешто, Хитлер није могао да ме види, што ħе реħи да ме је укинуо... Објављивали су ме у "Berliner Tageblatt"-у, јеврејском листу, а Хитлер га је укинуо... Није му се могло ни поменути! Нисам писао ни у француско-немачким свескама, а има толико других који су писали. Никад нисам примио ни паре! Да је Хитлер поживео, сигурно би ме стрељао. Као и све оне који нису конформисти... Али, није имао среħе, смакли су га пре мене.

– Да.

– Желели су и те како и раније да га убију! Уосталом, било би боље, јер би се ствари брже средиле; као што би било боље да смо потписали мир петнаесте уместо осамнаесте!

Знам ја војску четрнаесте, био сам лице у лице с немачком војском четрнаесте, знам је. Нисам ја као Малро трчао за дивизијом Das Reich у бекству! Био сам пред Немцима да их зауставим. Ипак је то питање петље! Није то била играчка. Били су то људи који су ратовали... Онда се није мислило ни на шта друго до на напредовање. Док остали!...

– Кажете да не волите рат. А изгледате као неко ко налази да је то било лепо?

– Било је реда. Нема више реда. Храброст за мушкарце, врлина за жене. Било је одређеног реда. Човека који мучи заробљенике одмах би стрељали. Насиље над заробљеником, одмах уза зид. И свршена ствар... Садизам није спадао у војску. Никако. Заробљенику су се нудиле цигарете, мањерка и крај. Брисала се читава једна чудовишна игра.

– Зар не замишљате да би се могло наħи нешто боље од ратнога реда?

– Готово је! Никад...

– Изгледа као да предвиђате како ħе се све завршити у некаквом атомском праску?

– Нема потребе, Нека само Кинези крену с оружјем о рамену. Имају предност ћudra viva, прираштај. Ви нестајете, ви, бела раса... У жутом свету све нестаје, антрополошки. Тако је то! Све су то флуоресцентни израштаји. Али је основа жута. Није бело никаква боја, то је само тен за лице! Права боја је жуто... Жути има све потребне квалитете да постане краљ земље...

– Неħе то бити сутра.

– Може то брзо да иде... Јурњава тридесет девете је трајала двадесет до тридесет дана. Брзо је то! И нађете се часком у Шпанији! О, може то брло брзо да буде!

– Стиче се утисак да своје жеље сматрате стварношħу.

– Не, не... Вама то не смета, ја сам своје одслужио. Могу да цркнем за пет минута! Свеједно ми је! А ви нисте... Чувате сан оних чије су распеване сутрашњице... Само нема распеване сутрашњице за белу расу. Сувише се пела на главу свету и сад ħе се свет њој пети на главу! Њом влада хигијена. Некад су се ратови увек завршавали болестима, више се не завршавају болестима, завршавају се ратом.

– Постоји атомска болест.

– Да, али од ње људи беже! Страх ħе бити довољан да их натера у бекство.

– Кад вас облаци буду сустигли...

– Облаци ме неħе сустиħи, јер ħе госпођа Молотов и госпођа Хрушчов говорити својим мужевима, шаптаħе им на јастуку: "Јеси ли одлепио, мислиш да је они други, Американци, немају? Имају, шта то радиш с нашом будуħношħу... не мислиш на наше дете!" Страх ħе бити довољан да људе приведе компромису. Видеħете Париз у три зоне, америчка зона, руска зона, француска зона: Монмартр!

Французи, слуге као и увек, чистиħе прашину и клозете свакоме ко буде хтео!...

– Црно гледате на Французе.

– О не, нису криви они! Него хигијена.

Помислите само шта је говорио Наполеон: "Кина је успавани џин, кад буде дигао мали прст свет ће се затрести". И заиста, сад диже мали прст... Довољно је да се промешкољи! Изгладнеле масе ће јурнути у Европу... Нема земље као што је ова. У другим земљама се не да живети. Био сам у другим земљама. Русија? Цркава се од хладноће. Нема ничег. Уводе те јадне колхозе, они не могу да производе, сувише је хладно! Африка ништа не производи... сувише је топло! Овако добре климе нема нигде... Доведите само једну кинеску дивизију у Коњак, требало би је мењати сваких осам дана!

– Можда човек није ништа, али постоје идеје. Доказ је да не бисмо били овде да није идеја, а не само стила **Путовања накрај ноћи**.

– Лако је то рећи, идеје, идеје!... Није то занимљиво, занимљиво је бојење. Мене интересује само бојење. Тачка. **Покретати идеје**, погледајте у **Енциклопедију**! Ала ви покрећете идеје!

– И ви сте их покретали као сви остали!...

– Као носиоца! Све остало ме не занима.

– Међу младима не видите ниједног романсијера?

– Не. Не раде довољно. Треба много радити... У време подељено између телевизије, радија, путовања, аутомобила, ваших изванредно обавештених новина, медицинско-социјалних анкета, полиције, посвећује се добрим причама... Кафе "Deux Magots" је пун добрих прича... Али, стил, то је друга ствар. Не доноси се ништа занимљиво. Иначе бих био на опрезу. Нисам на опрезу.

– По вама од 1914. и ваше младости све се дегенерише? Нема више врлине, нема више осећања дужности, ни писаца, ни критичара? У крајњој линији, ни Француза... Како објашњавате ту појаву, која сигурно изазива потиштеност оних који је прихватају?

– Алкохолизам пре свега. У Француској се попије 1.200 милијарди алкохолних пића годишње. Леп вам је то сунђер!

Знам особине алкохолизма, осећање моћи... Врло опасно... Утисак снаге... Отуда сва претеривања и уображавања. Потом, пуши се. Годишње 700 милијарди! Дим који доноси лажно поетска и дубока осећања, лажне идеје такође. Вероваћу само ономе који пије воду. И који не помишља да подригује и вари! Кад су му ноге под столом!... Нема породице без породичног ручка. Дакле, почиње клопа, аперитив, једе су у подне, подригује се, надувава се, прди се, ради се маса ствари, а све су то одрази варења... У врло уздржљивог човека само су два од двадесет и четири сата активна. И то је много. Тој јансенистичкој хигијени нико нема намеру да се покорава. Онда се излази међу свет. Прустује се !... А народ подражава високо друштво, па и он прустује! Све то човека заглупљује. Умире, а целог века није мислио ни на шта. Определио се! Питамо се за шта, али то није важно!... Пуна их је **Енциклопедија**, тих опредељених! Али, ситна ствар је сувише скромна, сувише мала да би људе занимала. До те мере да је било покушаја оживљавања чипке, али нико више не жели да је оживи! Од кад су нестали самостани нема више чипке. Уосталом, ти људи учествују у животу, а ако радите не учествујете у животу. То вам је као порок. Био сам у пороку до гуше, у медицини до гуше, и у јавним кућама до гуше!... Али се из тога мора изаћи. То је говорила Мари Бел: "Ниси ти порочан, јер да си порочан не би описивао порок, био би у њему". Кад нисте у њему, ви га описујете. То вам је као политика!... Они су у томе. Воле потрошаче. Они су унутра... Воле малу децу. Пуштају да их љубе... Воле миловање у брачној соби уз речи: "А, драга, данас сам добро радио"... Сви смо потрошачи, уживамо, ејакулирамо, радимо прљаве ствари, свиње смо као и остали.

Ја сам периферијски лекар, врло савестан и миран. Треба бити супротност ономе што човек пише. Ето изненађења.

– Мислите ли да сте у својој најновијој књизи отишли даље?

– Сви писци кажу: "Много сам бољи". Прича **Од замка до замка** је необична, јер је доста смешно видети 1142 француска осуђеника на смрт у једној варошици... Не

виђа се то често! Врло је ретко бити мемо- ариста 1142 осуђеника на смрт!... Врло мала варошица, немачка, непријатељска с целим светом против себе... Пошто су оне из Бухенвалда сви људи чекали да их загрле, пољубе, док је оне из Зигмарингена свет гонио да их раскомада... Доста чудна ситуација, каква се не дешава често! Заиста смешно, 1142 типа опколила је смрт, а они траже и једни и други некога ко ће да плати за све! А ја сам био од тих, пошто сам био антисемита... То је нешто посебно. "Ја јесам био колаборациониста, али не антисемита, а он је био антисемита. Ето он, он може да буде тај, платиће за све." Кукавичлук, добра људска гадост!... Сетите се погубљења Димијена, краљоубице. Математичар Ла Кондамин је био на губилишту и док је осуђени говорио, распитивао се код помоћника џелата: "Шта каже, шта каже?" Помоћницима је био досадан: "Избаците овога, гњави нас", а џелат ће: "Не, не, треба га пустити, он је аматер"... Имамо много аматера. Добра прича за публику.

Али, не можете много од ње задржати, зато што ће секретар редакције све средити да би било допадљиво. Уосталом, није важно.

Ја сам стар, а ви сте млади. Ви идете у сусрет животу.

[Express, бр. 312, 14. јуни 1957]

Разговор са Жаком Изоаром

Овај интервју је објављен у два дела, који можда одговарају различитим сусретима, у два белгијска часописа, "L' Essai" и "Lettres". У уводу првог, Изоар преписује следећи текст Бодлеров, који му је, каже он, Селин дао да прочита чим је стигао: "Знам да се страсни љубитељ лепог стила излаже мржњи мноштва, али никакво људско поштовање, никакав лажни стид, никакво удруживање, никакво опште право гласа неће ме приморати да говорим неупоредивим наречјем овог века. Упркос помоћи, којом је неколицина славних цепидлака допринела природној глупости човека, никад не бих поверовао да наша отаџбина може таквом брзином ићи путем 'напретка'." Овај је свет стекао такву дебљину просташтва да презиру продуховљеног човека дају жестину страсти. Неопрезно сам јутрос прочитао неколико јавних листића. Изненада се тежина од двадесет атмосфера непредузимљивости сручила на мене и застао сам пред ужасном излишношћу објашњавања било чега било коме".

– Господине Селин, хтео бих прво да вам поставим неколико питања из чувеног упитника Марсела Пруста. А потом, ако се слажете, прећи ћемо на општије проблеме. Шта је, по вама, врхунац беде?

– Бити у затвору... посебно у заточеништву...

– Где бисте волели да живите?

– Овде...

– Ваш идеал земаљске среће?

– Црћи безболно... не приметивши... Блага агонија, ето!

– Према којим грешкама сте најблажи?

– Човек је сама грешка.... промашен је!... с тим се треба помирити... трпети га таквог какав је... неусавршивог...

– Које јунаке романа највише волите?

– У *Бури*... код Шекспира... Проспера... Дон Кихота...

– Која вам је историјска личност најдража?

– Па... нема их много... можда Волтер... у извесној мери. Због његове интелигенције.

– Ваше омиљене јунакиње у стварном животу?

– Зависи... нема потребе за јунакињама!... Кад је човек млад, у реду! Мења се то с годинама... кад је човек млад... нека лепа жена... да је повалиш...

– Ваше јунакиње из маште?

– Понека балерина... неколико песникиња... Кристина де Пизан... Лујза Лабе... Људи: ужасни двоношци... бога им!...

– Ваш омиљени сликар?

– Немам га... не палим се на сликарство!... ништа, ама баш ништа!

– Омиљено својство човека?

– Нема га!... непотребно... мајмун... "човеколики"... Човек не постоји... илузија човека... То је ужасан промашај... ниједне добре особине... бога му!... Homo faber... добар само у измишљању како да оде на Месец... материјализам, да шта... матерински нагон... репродукција преовлађује!... Тврде

да су људи... да... нека врстра штетног мајмуна... похотљивог... "човеколики"... похотљив у младости, препреден у старости... "човеколики"... да, мали мој... "човеколики"... "Ecce homo"... ма немој ми рећи!... nihil homo... ето!

– Шта би била по вама највећа несрећа?

– Рак на лошем месту... тачније рак грла... То, богами... Тридесет и пет година медицине... гадно... До врага!

– Шта бисте волели да сте?

– Непознат и богат! Ух, фуј... то је све... грубо је.

– Поводом ваше уметности...

– Е, па нисам обдарен... То не... Много концепата правим...

– Шта мислите о оној реченици Жилијена Грина: "Није важно ни писати, ни бити, већ кад човек има шта да напише, оно што вреди труда."

– Много је запетљано, врло уображено.

– Ваш сан о срећи?

– Да сам богат, да више не објављујем, да ме забораве.. Овде је то замршено.

– Ваша главна мана?

– Не видим да имам мана... не... не бавим се другима... Пиће? Карте? Ништа од тога у мене!... Никад нисам узео одмор... немам смртних грехова!...

– Главна црта вашег карактера?

– Некад, привржeност. Сад?... да ме оставе на миру!... повлачење... Задужио сам се због тих свиња!!! Баш ме брига... морам да шљакам за издавача... Говнарија... треба ми добрих осам-девет милиона...

– Шта највише цените код својих пријатеља?

– Немам их!... у затвору, у ћелији, давао сам доказе пријатељства, ја!... лоповима, убицама... Кад је Цезар ван закона, среће само убице!...

– Шта мрзите изнад свега?

– Буку...

– Историјски ликови које највише презирете?

– Неке ништа више од других... људи... сви "човеколики"... (врло брзо, с некаквим избезумљеним бесом) човеколики... човеколики... човеколики!!! Римски циркус... ето... вивисекција... борбе гладијатора... Такав је човек... то му је у глави...

– Војни подвиг којем се највише дивите?

– Ниједном...

– Како бисте волели да умрете?

– Што је могуће безболније... с мојих 35 година агоније... Да се без бола изврнем.

– Боја коју највише волите?

– Зелену, јер умирује.

– Цвет који волите?

– Волим све, оне мале...

– Птица коју највише волите?

– Папагаја... забаван је ... труди се због нас...

– Ваши омиљени писци прозаисти?

– Рами, Моран, Рабле, Лафонтен...

– Ваши омиљени песници?

– Не смеју се поменути... сувише их је проституисао радио, и реклама, трговина...

– Ваши јунаци у стварном животу?

– Нема их... ђавола, ђавола!... Швајцер, фолирант... Опат Пјер... и он... одвратно... проституција, мој (реч која није за читање)...

– Ваше историјске јунакиње?

– Глупости... Питања за женскице!... Уметност је нагрижена шарлатанством.

– Које је ваше начело?

– "Ћутати!"... Жао ми је што сам говорио.

У том часу Луј-Фердинанд Селин је ућутао... Осећам да му је доста мојих глупих питања. И мени, уосталом...

[**L'Essai** (Liège), бр. 2, новембар 1959; **Lettres** (Liège), бр. 1, новембар 1959]

Последње године

Дијалог са Марком Анресом

Марку Анресу, младом белгијском универзитетском наставнику, поверена је серија "Идеална библиотека", коју је уређивао Робер Мале. Међу свескама ове

серије био је и одељак насловљен "Дијалози". Анрес је марта 1959. разговарао са Селином.

– Хтео бих да вас питам разне ствари поводом мистичног вида вашег дела, вида који још критика није обрадила. По мени се мистичка концепција живота јавља у неким од најбајковитијих делова **Путовања накрај ноћи**, **Смрти на вересију** и других књига...

– Промашили смо проблем. Усуђујем се да кажем да ја ствари мало другачије видим. Сви желимо да проникнемо у ту тајну о којој говорите, ону коју мање или више уобличено обрађују сликари и цртачи. Постоји линија, чувена линија: неки је налазе у природи, дрвећу, цвећу, јапанском тајанству... Сви морамо да се дотакнемо природе. Морам признати, тиме се не поносим посебно, много сам се бавио људским телом и као анатом, а и секцирајући. Волим сецирање. Нисам ја то измислио, нисам први тип који има ту страст... Али, није то оно: живи облик ме такође интересује. Зато сам цео живот протраћио... не, нисам га протраћио... провео сам много времена око играчица, јер сам се приближавао линијама и телима која тражим (што је изложено у **Цркви**, и **Чаролији**). То тражење апстрактне линије: покрет у игри ме очарава! Валери о томе говори, али с грубошћу. То су људи који не осећају. Ја лично сам постао врло танан у том погледу. Био сам сиромашан, моја је мајка била радница, чипкарка. Имали смо женске купце: њихова физичка лепота остављала је на мене дубок утисак, занимале су ме много у нашој несрећи (сам Бог зна колико сам радио!). Нису ме терали. А мој отац, пак – био је цртач – имао је ту тежњу тражења линија... За обичан свет то је просто поквареност. Има делимично и еротике, без икакве сумње. Ту је реч о нагону репродукције (не заваравајмо се, нећемо се хвалисати чистотом), али има и нечег више. С друге стране, наказности и физичке мане ме одбијају од људског тела, од себе...

– У делу, које није ваше (**Разговори** Робера Пулеа) кажете да вам већина људи, које свакодневно виђате изгледају као мртваци. Шта мислите под тим?

– Баве се простачким питањима хране или пића, пију, пуше, једу, тако да су изашли из живота – за цео живот. Варе. Варење је врло сложен чин (чији механизам добро познајем), који им све заокупља: и мозак, и тело... Ништа више немају, претворили су се у мешину. Седите на терасу, гледајте људе: једним погледом ћете установити свакакве дистрофије, грубе инвалидитете. Одвратни су, непријатни за гледање! Ружни су, уосталом, у свим земљама (пошто сам обишао многе земље: ишао сам с хигијенском делегацијом Друштва народа свуда по свету). Видим их, дакле, врло заокупљене својим ниским функцијама варења. Нагон за самоодржањем (два су нагона у човека: самоодржање и размножавање...). Једу десет пута више, пију десет пута више него што би требало. Претворили су се у системе за варење. С муком налазите биће у дну тог алкохоличног и димљивог чорбуљака... Без икаквог су значаја. Имате посла с чудовиштима.

– То значи да је јединка изгубила свест.

– Апсолутно. Било то у нас, у црнаца, или жутих, у црвених, обузети су сви нагоном за самоодржањем. Запетљали су се, и готово... Нађе се по неко брбљање, неко муцање, велике таштине, један орден, академије: и они су задовољни. Задовољни у извесној мери... Увек им је, у суштини, драг римски циркус. Били би очарани да гледају борбу у крви, да гледају мучење. Често сам говорио да су сви позоришни комади, чак и филм, више или мање досадни. Људи не воле биоскоп, не воле позориште, досадни су им мање-више. Каже се да је неки комад добар кад је мање досадан од неког другог, али није забаван. Забављао би кад би на излазу из позоришта била отворена римска арена, с патуљцима, гладијаторима који се кољу, један другом живом просипају утробу. То је представа, то они очекују, то постоји!...

– Рекли сте ми приликом претходног сусрета да западном свету данас недостаје вера. Каква би, по вашем мишљењу, била вера, коју бисмо могли поново наћи или поново створити?

– Ствар је закључена и готова. Нема више вере, јер смо сувише стари. Западни свет је истрошен ратовима, брбљањем, алкохолом. Од времена кад је посађена лоза, то јест четири или пет векова пре Исуса Христа, може се сматрати да је историја Европе завршена... још пре друида! Нема више историје.

– Који ће народ или низ народа одсад стварати историју?

– Биће то тешко. Биће то онај, који ће умети да се уздржава од пића, ждрања... биће то аскете. Али, не видим долазак аскета. Буда је огроман, кинески народни комесар има велику гузицу, као надбискуп. Народни комесари, надбискупи или министри почињу стицањем велике гузице, дебелих образа, подваљка, сувишка на све стране. Ждеру... то се каже "добро јести"! Онда су на све спремни.

Кад један поглавар државе замени другог поглавара државе, кад један генерал... кад један председник републике прима другог председника републике, прави се јеловник, а тај јеловник се објављује у новинама. Народ гледа и каже: "А, ево дивних посластица! Као да гледам: телетина у марамици, упржени грашак... Какве посластице, какве посластице!" Разумете, варењу – то јест нагону за самоодржањем – даје се огромна важност, а то убија. Нагону за самоодржањем ласка и медицина, која свакодневно напредује, као што вам је познато, хирургија итд. Имате људе који су неспособни, не бих рекао да ће постати аскете!

– По вама, будућа раса човечанства би била раса аскета?

– Једино раса аскета! Аскета, који би предузели ужасно лечење да би одстранили све тежње ка ждрању... Иначе би били чудовишта. Кад би покушали да гаје свиње као што се подижу људи, нико их не би хтео; свиње алкохоличаре! Горе смо одгајени од свиња, много горе од паса, патака или кокоши... Ниједна жива раса не би поднела људски начин живота.

– Говорите о нагону за самоодржањем, којег ми доводимо до крајње границе те нас убија; али је, упркос свему, повезан са нагоном за репродукцију, да би се репродуковало треба се одржати.

– Е, нагон за репродукцијом се сналази сам, нисмо му ми потребни. Чим мушкарац доживи ерекцију и избаци своја два кубна сантиметра сперме – и још сам ја широкогруд – успева да се репродукује. То иде само по себи, тако је лако. Што се тиче жене, довољно је да се препусти ... и готово... о њој се не води рачуна, она рађа децу и не приметивши. Видимо мајке породице које су испуниле своју брачну дужност и то је све.

– Поводом жене: у вашем делу она заузима релативно значајно место, али за љубав, нарочито сентименталну љубав, нема места. Да ли зато што је једноставно поричете? Или зато што сматрате да то ништа не доприноси роману, да се то у причи подразумева?

– Не поричем то место, напротив. То је ствар заиста достојна поштовања, удруживања два бића, и врло природна, да се одупре ударцима живота, којих је безброј. То је лепо, то је пријатно, али не мислим да посебно заслужује своју књижевност. Налазим да је простачка и гломазна прича: "Вооолим те!..." Одвратне речи, које, кад сам ја у питању, никад нисам изговорио, јер се оне не изговарају, то се осећа и то је све. Мало уздржаности не може да смета. Такве ствари постоје, али се изговарају можда једном у веку, у години... а не по цео дан, као у песмама.

– У **Путовању** се осећа да главни јунак гаји према жени велику нежност (мислим на различите жене које среће, а посебно две Американке), али нежност која се, као што рекосте, не изражава речима као: волим те, итд. Сматрате да та нежност треба да је у основи љубав, али да је не треба изражавати.

– Не видим зашто би. Реч је о осећању, о чину, боже мој, доста животињском – и природно треба да буде животињски! Украшавати га цветићима чини ми се простачки. Лош укус је управо кићење цвећем онога чему то заиста није потребно. То су ствари које се могу чинити... није то заиста

битно. Уђете у занос (сношај је занос): тај занос рационализовати одређеним вербалним мувањем чини ми се тупаво.

– Ви, дакле, сматрате сношај као врхунски чин, потпуно остварење љубави?

– Љубав је уобичајена реч (sic): то је чин репродукције. Нема ту велике приче, тај чин нам је дат. То је награда природе сношају и репродукцији, која човеку даје занос од неколико секунди, путем којег општи с њом. А не са женом, никако са женом, то није важно.

– Као нека индуска веровања, ви у тренутку заноса видите мистично општење с природом.

– Очигледно... Мистично, то не знам. Даје се награда човеку да би се осетио божански пренет у њему непознати свет, свет природе...

– Мислите ли да постоје и други начини осим заноса сношаја да би се доспело до тог сазнања, до те врсте парења с природом?

– Врло је то снажно. Нема шта да се каже природи. Она је врхунац, пошто нас она дотле доводи, пошто нас поново преузима. Кажем да људи имају врло тешку и врло болну судбину, пошто се природа, у ствари, игра њима. Како каже Ла Рошфуко: "Не осећају да се рађају. Пате да би умрли и чекају да би живели". Тако је то: чекају да живе, али никад уистину не живе... Осећају да умиру и пате већим делом времена (99%). Очекују пензију, очекују неко унапређење, чекају да положе матуру, стално нешто чекају. Чекају да буду вољени, потом имају неколико месеци заноса, неколико криза сношаја, потом се опет враћају у живот многобројних обавеза. Налазим да су велики несрећници још несрећнији кад се баве другима, који су и сами у себи заиста себични. Није им судбина весела!

– Има, дакле, у човеку немоћи да зграби тренутак, да ужива у животу таквом какав је, у датом тренутку.

– Да, човек није животиња, пошто он зна своју будућност. Зато у себи носи бојазан, врло оправдану, од онога што га чека. Животиња не зна, судбина је стиже и она пати, али не предвиђа или врло мало (коњ помало предосећа кланицу). Животиња коју убијају то осећа, али је то врло кратко, док човек може шездесет година унапред да врло добро замисли шта га чека. Студије медицине нас дивно обавештавају о животу. Такве ствари човека смрачују. Онда исправља своје бистре мисли алкохолом и ждрањем, па путовањима, аутомобилом, на све начине, да би заварао бистрину сопственог погледа... Онда више није бистра погледа. Одлази у академије, у позориште. Замућују му главу – супротно ономе што се чини верницима. Тамо све време понављају: "Пазите, није то стварност смрти!" Стари у свом гробу. (Место човека је очигледно да сваке вечери легне у свој мртвачки ковчег.)

– Дакле, по вашем мишљењу, бистра мисао је, суштински, есхатолошка мисао.

– Суштински му остаје да се помири са судбином, да мисли на свог оца, мајку, браћу, рођаке...

– То је тема коју изражавате на почетку **Смрти на вересију**, кад говорите о смрти свог домара. Уосталом, у свим, вашим делима се осећа да је то за вас врло важан проблем.

– То је први проблем људи.

– Има два начина, мислим, да се гледа на проблем смрти: било као на парализу делања и мишљења, било као на подстицај. Има људи који у свом начину виђења смрти и те перспективе не успевају више да делају, не усуђују се да делају. Претпостављам да ви нисте од тих?

– Био сам прави лекар по својој природи: мој позив није био књижевни. У вашим годинама, чак и кад сам био млађи, позив ми је био медицина (у мојој беди, јер сам био врло сиромашан), а састојао се суштински у томе да другима учиним живот лакшим и мање болним. Моја пракса, ако хоћете, јесте мистичност – једина моја мистичност – која ми није пошла за руком!... Као да сам некакав врло снажан идеал "милосрдне сестре" носио у себи: посветити се потпуно ублажавању болести.

– У младости сте били одгајени у хришћанском духу?

– Примио сам прву причест, као што се

ради у тим годинама, потом сам шегртовао код газда, са једанаест година је с тим било готово. Не могу рећи да је религија владала мноме; владала је медицина. Нисам био очајан. Уосталом, човек не види живот тако: кад вам је двадесет, петнаест или тринаест година, смрт вам изгледа... чини вам се бестрага! На њу не мислите. Одмах мислите на живот и гледате да вам буде што лакши... Био сам добар дечко, ништа више. Бавио сам се пре свега медицином, која ме је интересовала и потом сам дошао до те литературе, коју знате... То је случајност.

– Случајност, коју сте ви, ипак, озбиљно схватили.

– Зато што су ми онемогућили медицину. Не могу се правити књиге и истовремено... нико вас не схвата озбиљно. Најзад, сад се све изменило. Лекар опште праксе, што сам био, то сад више ништа не значи. Или си специјалиста или ниси ништа. А у моје време, тога је било много... Човек који пише књиге! Увек ми се чинило да је то неки неозбиљан тип, тај што седне за сто и жврља некакве велике мисли. Мислим да је заиста претерано, нескромно и бестидно. Тај начин гледања приче, налазим да то није озбиљно, а ипак настављам... А сад више није ни важно, ништа не мари. Ето.

[Marc Hanrez, Céline, Gallimard, 1961]

И Селин објасни...

Разговарао Луј Повел

Селин нам је рекао:

– Не, нећемо говорити о Апокалипси. Сви глупаци одлазе на летовање у својим малим аутомобилима... Баш их брига за блиски крај. На шта бих ја личио, ја, најглупљег... Не, говорићемо о лаким стварима, треба их насмејати, све те будале...

Луј-Фердинанд Селин у улози лакомисленог човека? Било је генијалности у том човеку кога су се плашили, опасном и три четвртине сломљеном човеку. Генијалности свакако, али лакомислености никако. Вила у Медону (која је изгорела 1968) била је кућица на периферији, од меког камена. Дно врта зарасло у коров. Зарђала гвоздена ограда усађена у мемљив зид. Кад се стигне пред врата, прво се угледа натпис: "Лисет Алманзор. Часови клавира". Лисет Алманзор је била Селинова жена. Прошла је с њим кроз многа искушења. Мало даље из трновитог жбуна упола вири други, скромнији натпис: Доктор Детуш. Селин се звао Детуш и био је лекар сиромашних. Али му је долазило више радозналаца него болесника. Посетиоци су га затицали пуног гнева, утонулог у беду, како засипа свет сарказмима; кроз њих би у понекој речи пробила некаква нежност. Његови најбољи пријатељи били су и даље његови пси, мешанци, као и он вечито љути, које је звао, све без разлике, "чичице". Најближи пријатељ: папагај, чији су звиждуци пратили његове речи. Селинова радна соба! Била је то и његова ординација и његова спаваћа соба. Два велика прозора правих окана нудила су погледу падину ка Сени и многољудну живу периферију, коју је Селин толико мрзео и толико пута описивао. У тој дневној соби, закрченој бедним намештајем и хромим округлим сточићем, падала је у очи необјашњива количина кутија какаоа. Склупчан у климавој наслоњачи иза стола прекривеног листовима хартије, гледао је доста иронично брижљиве припреме екипе.

– Селин, Ви сте чудна личност. Будите страсти. Својим делима, својим идејама, својим навикама сте толико пута пружили прилику да вас замрзе. Ево прилике да вас боље разумеју. Ако би вас требало дефинисати једном речи, шта бисте рекли?

– Е па, да ја радим, а остали ништа не раде. Ето, ја управо то мислим.

Судећи по његовом радном столу, могло би се поверовати. За књигу која ће износити 2.000 страна рукописа, исписао је својим чудним рукописом 80.000 листова, које је спајао штипаљкама за веш.

– Да ли Вас интересује људска патња или само болест?

– А, не. Људска патња. Помислим у себи: ако пати, биће још горе, светиће се, не вреди. Добро му је. Добро! Врло добро. Нека му, дакле, буде боље. Ето.

– Коју врсту људи највише волите?

– Градитеље.

– А коју највише мрзите?

– Разоритеље. Зачепи губицу!

(Ове последње речи биле су упућене папагају чији су звиждуци постали несносни.)

– Које писце осећате најближим себи, а који су вам најдаљи, супротни?

– Писци? Занимају ме само људи који имају стила; ако немају стила не занимају ме, а то је ретко, стил, господине, то је реткост. А прича су препуне улице, свуда видим приче пуни су полицијски комесаријати, пуни кривични судови, пун их је наш живот. Свако има своју причу, хиљаде прича.

– Али, зар нема ниједног писца?

– Писца? И те како, господине. Има их по један, два, три у генерацији. Има на хиљаде писаца, то су јадни муцавци... Преду у реченицама, понављају оно што је неко други рекао. Бирају причу, добру причу, па је испричају. Видим да то није занимљиво. Престао сам да будем писац, зар не, да бих постао хроничар. Положио сам своју кожу на сто, пошто, не заборавите једну ствар, велико надахнуће је смрт. Ако не положите своју кожу на сто, ништа немате. Треба платити! Оно што се ради бесплатно јесте промашај, чак више од промашаја. И тако имате бесплатне, узалудне писце. У данашње време имате само узалудне писце. А оно што је џабе, смрди на џабалук.

– Које Вам је осећање најближе? Мржња? Презир? Гађење? Љубав? Најзад, пријатељство?

– Рад. Овде сам да бих радио. Ја сам бедни радник. Зар не? Као што је говорио Декарт, нисам паметнији од других, али сам методичнији, зар не? Ја имам само један метод, то је да узмем једну ствар па да је дељем. Важан је предмет. Важно је ово: имате пред собом један апарат, једну камеру. Надам се да је диван. Најзад, можда је чова који га је направио имао неприлика. Можда је био рогоња, или је био педер. Био је можда плавушан. Био је андрогин. Можда га је болело грло, откуд знам. Али његов апарат ради. Ту је доказ, зар не? Мене гњаве. Схватате ману те ситне имитације грчке цивилизације: она све хоће врло брзо. То вам је као она песмица: "Још једну. Чекај, молим те, још једну, још једну! Знам једну добру." То је тако. Разумете? Ствар која се рачуна десетином минута, док је права новина ствар од пет стотина, од хиљаду година.

– Шта вам је била највећа радост у животу?

– Па, боже мој, признаћу вам да их није било много. Нисам радосно биће, нисам пролазник. Признајем да ћу бити задовољан кад будем умирао, ето то је истина. Желим да што је могуће мање болно умрем, нисам жељан бола.

– Верујете ли у Бога?

– Не, не верујем уопште, не, не, не верујем никако, не, не, не верујем у Бога. Ја сам позитивиста. Волео бих да верујем у Бога, а свакако сам мистик. Али, добри Бог, е па не бих рекао да га много занимају ствари које мене интересују, заиста не, не, не. А мистик свакако јесам.

– Кажете да није било великих радости у вашем животу. Да ли је било великог бола?

– А, у изобиљу, и те како! Што се тога тиче, било га је и те колико. Учинили су ми све што треба, заиста, богами заиста, било га је много, много.

– Да ли патите кад помислите да неки људи говоре, мисле или чине зло?

– А не, нимало ме није брига. Не занимају ме људи, занимају ме ствари.

– Али, верујете у љубав?

– Ако се живот схвати као врло забавна ствар, е онда, разуме се, напред за љубав! Али, са свим његовим просташтвом. Само ја, на пример, ја сâм, ја не волим оно што је просто, зар не, оно што је простачко. Хоћу рећи да је робија отмена ствар, јер човек тамо пати, зар не, док је свечаност у Нејиу врло простачка ствар, јер се човек тамо весели. Такав је људски живот.

– Али ви, који по својим књигама словите као пророк...

– Зар...?

– ...пророк апокалипсе, зар заиста верујете да ће се небо замрачити? Верујете ли да се људима лоше пише.

– Кад би сви људи одбили да иду у рат, то је врло просто, рекли би: "Ја не идем." Али, они желе да умру, постоји жеља, постоји човекомрштво у човеку. На пример, кад видите несреће какве се дешавају, немојте мислити да су све нехотичне. Имате у томе порочних, има људи који заиста иду да ударе у дрво. Очигледно, човек не улази у ауто мислећи: "Идем да ударим у дрво",

али жеља је ту, зар не, а то сам и сâм приметио у више махова, посебно код хирурга, отмених људи. Видим их како возе своја кола, зар не, на доста сумњив начин. Сви људи света треба само да оду у општину и кажу: "Знате, ја нећу да идем у рат". Е па, онда не би било рата. А ако су га очували, значи да то воле, то је општа жеља, жеља за разарањем. Као што је говорио Монлик, маршал Анрија IV: "Господе, и ви команданти, који водите људе у смрт. Јер рат није ништа друго..."

– Кад би требало да умрете, не дај боже, овог часа, шта би била ваша последња мисао?

– Па, збогом и хвала! Сад је доста. Не желим вам никакво зло, али боже мој, ви се бринете за себе, у реду, а ја, ја сам сувише мало бринуо за себе. Недостајало ми је себичности, што је доста ретко. Свет је пун, зар не...

Селин нас је отпратио до врата, у тишини. Код капије се зауставио и, показујући Сену шиљастим прстом, рекао:

– Пре неки дан сам сишао тамо да попијем чашицу. Сео сам пред једну кафану. Сад се тога сећам. Гледао сам људе како пролазе. Били су хроми, погрбљени, лоше грађени, а тек женске... Најгоре је управо то, женске: гомила сала која љуља гузицу. Задовољног израза! Добро ухрањени, јашта, управо ваљани за шут у гузицу, без речи. Био је један, само један, у гомили, био је леп и снажан, глупог изгледа, ништа у њему. Е па, онда, нека само дођу Кинези, нека стигну пешке до Дордоње не журећи се, све од Пекинга. Не Руси. Не, Русија је само атомска глава која тражи Кину. Кинезима ћемо рећи: њам-њам, тамо, у крају сунца и нерада. И доћи ће, господине, доћи ће с чачкалицом пред собом док од вина и гушчије џигерице не поцркају и они, од удобности, јетре, слезине: црћи ће, али ћете давно пре тога ви сви бити мртви... а и ја.

Нагло се окренуо и без речи отишао кроз џунглу свог врта, окружен својим псима, који су режали. Кад смо се враћали у Париз, један је тегљач звиждао и било је то као крај **Путовања**. "У даљини се зачуо звиждук тегљача, његов позив је прешао мост, један лук и још један, па брану и још један мост, даље, много даље... Позивао је све шлепове на реци, и читав град и небо, и поља, и нас, да све повуче, и Сену, и да већ једном буде крај."

[Текст јединог Селиновог филмског интервјуа (вођеног 1959). Документ је осам година био у бункеру ОРТФ]

О местима где нико никад не залази

Упознао сам Селина у зиму 1959-60. и виђао га више пута у његовој кући у Медону. Последњи пут смо се срели мало пре његове смрти. Желео сам, пре свега, да с њим, у његовом окружењу, снимим документарни филм на 16 мм, о његовој личности, али он се снажно опирао "појављивању" и никако нисам могао да га уверим у вредност и значај које би могао имати такав документ. Међутим, примао ме је пријатељски, те сам гајио наду да ћу једног дана постићи свој циљ. Окретао је леђа свету, али му је радозналост била и даље неисцрпна и ништа му није промицало. Доживљена искушења оставила су у њему скоро резигнирану горчину, па није било могуће виђати га, слушати га без узбуђења. Наводио сам га често да ми говори о свом детињству, о правим изворима **Смрти на вересију**, што га је целог објашњавало. Могао је у разговору бити неодољиво смешан мимичар, жестоко суров, посебно кад је подражавао људе из високог друштва, снобове. Све што је било лажно, намештено, надувано, надмено, уништавао је с фантастичним, изузетно наглашеним жаром.

Чему је остао привржен и за којим је вредностима жалио? Приметио сам да му је онај свет пре четрнаесте у којем је рођен, и који је у много чему мрзео, оставио врло противречне успомене. После пола века, његово ужасавање од друштва и експлоататорских услова Belle Époque, остало је нетакнуто, али се с њим мешало дубоко

поштовање за радно поштење, стрпљиво, смерно и ненаметљиво стрпљење ондашњих ситних људи, чији је савршени представник у његовим очима била његова мајка.

Развитак света му је изгледао потчињен немилосрдним биолошким законима, а на говоре, идеолошке проповеди, седнице ОУН, слегао је раменима. За њега је *бело било* "тенска основа" *осуђена да се измени*. Није тврдио да ће будући свет бити бољи или гори, већ само да га се тај свет више не тиче, да га више не занима.

При крају живота, доста необично, одао је поштовање Прусту, свакако врло далеком, али генијалном гробару једног трулог света, какав је био и он сам.

Ломе, 26. октобар 1962.

Жак Дарибод

СЕЛИН: Слабост европске уметности је што је објективна. Погледајте азијску уметност. У Азији, учитељ уметности, сликарства, као прво труди се да не представља стварност. Ако је стварно, ништа не вреди. Док у нас, зар не, слободно позориште, Антоан, литар вина на столу, то је врхунац. У источној уметности, птица, која заиста изгледа као птица, то се брише. Мора да буде стилизована.

Ж.Д.: Сећате ли се неког откривења, књижевног одушевљења, које вас је обележило?

– Никад! Не. Почео сам медицину и хтео сам медицину, а никако литературу, боже мој, не. Ако има људи, који су ми се учинили даровити, то сам видео у.... увек истих: Пол Моран... Рами... Барбис... типови који су били за то.

– Нисте у детињству замишљали да ћете бити писац?

– Никако, а не, не, дивио сам се много лекарима. Чинило ми се то изванредно. Медицина је била моја страст.

– Шта је представљао један лекар у вашем детињству?

– Човека који је долазио у Пасаж Шоазел да обиђе моју болесну мајку, мог оца... Видео сам у њему чудотворца, који исцељује, који чини невероватне ствари с телом које не жели да функционише. Налазио сам да је то дивно. Игледао је врло учено. Мислио сам, заиста, да је чаробник.

– А данас, шта за вас данас представља лекар?

– Ех, данас, толико га злоставља друштвени оквир, толико му конкуришу сви, нема више угледа, нема више угледа, то јест од како је напустио... од како се облачи као момак из гараже, мало-помало, и ето сад ради као момак из гараже, нема богзна шта да каже, домаћица има своју **Медицинску енциклопедију**, а и саме болести су изгубиле углед, има их мање, и онда... Погледајте шта је остало, нема више сифилиса, нема више трипера, нема више тифуса... антибиотици су добрим делом допринели трагедији медицине. Нема више куге, нема више колере.

– А нервне, менталне болести? Има их све више.

– Е, ту се ништа не може. Има неких које убијају, али их је мало. А ситних лудака је Париз пун. Постоји лична склоност ка тражењу узбуђења, али очигледно све те гузице које се виђају по граду распаљују нагон продужења расе у таквој мери... да ће читави пансионати полудети, зар не?

– Кад сте радили код Форда, јесте ли имали утисак да начин живота, који је наметнут људима тамо, прети погоршањем менталних поремећаја?

– А не, никако. Био је тамо, код Форда, главни лекар који ми је говорио: "Кажу да шимпанзе беру памук. Радо бих видео неколицину за машином, било би много боље. Болесници су бољи, везани су за фабрику... док здрави вечито беже, болесни поштено раде свој посао". Али, људски проблем данас није медицински. Медицину, пре свега, траже жене. Жена је узнемирена, јер има свакакве слабости које су вам познате... она има те *потребе.... климактеријум*, менструација... све то у вези с гениталијама, што је врло осетљиво и претвара је у мученицу, зар не, и та мученица ипак живи, крвари, не крвари, иде лекару, опери-

шу је, не оперишу, опет оперишу, у међувремену рађа, изобличи се, то је за њу заиста сувише... хоће да остане млада, да очува линију... неће да пропадне а не може ништа да учини... нема снаге... огроман је то проблем... и недовољно познат, који пуни салоне лепоте, храни шарлатане... и апотекаре. Али, нема неког интереса за медицину, то пропадање жена, ружа која очигледно вене, не може се рећи да је то проблем медицине, нити проблем пољопривреде... Кад видите у врту да ружа вене, помирите се зар не? Цветаће друга... а жена... неће да умре... то је гадна страна. Познајем добро тај проблем, јер сам провео живот с балеринама... жена није обдарена мишићима а ми јесмо... ми смо мишићавији од жена... жена мора да се негује, а то не воли, е онда, то је већ медицинска рутина, ту лекар зарађује за живот. Али, правих болести је врло мало. Млади студенти више немају прилике да виде болести које сам ја виђао у детињству. Не виђају више чак ни лешеве.

– А ваш посао лекара вам је донео известан број открића и искустава које сте пренели у своје књиге?

– То да, да. Ох, тридесет и пет година, то ипак нешто мало значи... Много сам се мувао у младосто... пео се по спратовима, виђао много људи... да, и те како... а то ми је много помогло, у свему... морам рећи... у много чему... да, много ми је донело. Али, нисам писао медицинске романе, јер је и то страшно досадно... као Субиран.

– У вас се лекарски позив, дакле, јавио врло рано, а ипак сте у живот кренули сасвим другачије.

– О да, заиста! Хтели су од мене да направе набављача, продавца у робној кући!... Па ништа нисмо имали, моји родитељи нису имали могућности, зар не.... Почео сам у беди, а ево тако и завршавам, уосталом...

– Какве су биле навике, стил живота ситних трговаца око 1900?

– Сурови... Сурови... у смислу да смо једва могли да се прехранимо, а требало је... изигравати достојанство. То јест, на пример, имали смо два излога у Пасажу Шоазел, али је увек само у једном било светлости, а у другом није, јер у том другом није било ништа. И требало је опрати пасаж пре одласка у канцеларију... то је чинио отац... није било лако, ето... моја мајка је имала наушнице, стално смо их залагали крајем месеца да бисмо платили гас. Не, било је одвратно.

– Јесте ли дуго живели у Пасажу Шоазел?

– Осамнаест година... до мог јављања у војску... била је то беда... још горе од беде, јер у беди можете да се ваљате у блату, да се опијате, али, беда која се држи, достојанствена беда, то је ужасно. То јест... јео сам, целог живота сам јео резанце. Зато што резанци... моја мајка је поправљала стару чипку. За стару чипку је позната једна ствар, то јест да прима све мирисе. А чипка се не може испоручити ако има мирис! А шта не шири мирис? Резанци. Јео сам казане резанаца. Кувала их је моја мајка у казану за рубље... Ждрао сам резанце на води, да, да, читаве своје младости, резанце и попару. То не мирише. А, као што знате, у Пролазу Шоазел, на првом спрату, кухиња је била велика колико један орман, онда се пело на први спрат спиралним степеништем, овако, и стално се морало пети да би се видело да ли су кувани, да ли ври или не ври, а пошто мајка није могла, била је инвалид, једна нога јој није била у реду, требало је пети се уз те спиралне степенице двадесет пет пута дневно... Какав живот... немогућ живот. А мој отац је био ћата... долазио је кући у пет сати... требало је испоручити робу, о не, била је то беда, да, достојанствена беда.

– Да ли сте ту тежину сиромаштва осећали и кад сте ишли у школу?

– У школи нисмо били богати, била је то општинска основна школа, и онда, дабоме, није ту било комплекса, много комплекса ниже вредности, сви су били као и ја, мали дроњавци... не, ту није било богатих људи... познавали смо богате, било их је два или три... Дубоко смо их поштовали! Моји су ми родитељи указивали да ти људи имају богатство... трговци текстилом у

четврти... Већници... Залутали су ту, али смо их знали и дубоко поштовали. У оно време поштовао се богат човек! Због његовог богатства! Сматрало се, пре свега, да је истовремено и интелигентан!

– У ком часу и на који начин сте онда постали свесни неправде коју то представља?

– Е па, морам признати врло доцкан. После рата. Дошло је то с профитерима, како су их онда звали. Оних што су у заседи правили паре док су други цркавали. То је била прва недодирљива слика, а видела се. Потом сам био у Друштву народа, ту ми је било јасно, видео сам заиста да светом влада Теле, Мамон! Није то прича, то је заиста неумољиво. Нема шта, доцкан сам до тога дошао, до социјалне свести. Нисам је имао. Био сам помирен са...

– Свет ваших родитеља је био свет прихватања?

– Свет страсног прихватања! Мајка ми је говорила: "Несрећниче, да није богатих (већ су ми се јављале такве мисли) да није богатих не бисмо имали шта да једемо". Богати имају одговорност... Моја мајка је обожавала богате људе, зар не. И то се у мени, богами, примило. Нисам био баш убеђен. Не... Али, нисам се усуђивао да мислим другачије, то не... Мајка, која је била у чипкама до гуше, никад се не би усудила да стави чипку на себе, то је било за муштерије. Она, никад! То се, просто није радило. Као што јувелир никад није носио накит, јувелирова жена није носила накит... Ја сам био потрчко у том послу, код многих јувелира, код Робера из Улице Роајал, и Лаклоша, из Улице де ла Пе.

– А Горлож? Породица Горлож?

– А, да! Вагнер, из старе Улице Тампл! Разуме се! Био сам у томе преко главе... Посао ми се састојао у ношењу корњача... корњаче су велике кожне кутије у које смо стављали узорке. Узорци су били оловни, не треба вам ни помињати, и носили смо корњаче од куће до куће. Прелазио сам, прелазили смо пут од Улице Тампл до Опере. Обилазили смо, носећи корњаче, све јувелирске радње на булевару, и налазили се, сви су се трговачки путници налазили на степеницама Амбигија, знате, оним степеницама које силазе ту. Ту смо се налазили, ноге су нас болеле, зато што ципеле, ципеле... увек су ме болеле ноге. Нисмо често мењали ципеле и онда су нокти били искривљени, и дан-данас су још искривљени, богами! То је разлог, ето. Чинили смо што смо могли, ципеле су биле тесне, нога расте, знате. И-ха, био сам у то доба врло живахан, све сам радио врло брзо... Сад имам подагру, али у оно време ишао сам тако брзо да сам био бржи од метроа... Све сам обављао пешке... Друштвена свест... Присуствовао сам лововима кнеза Орлова и војвоткиње Изес, кад сам био у коњици, ми смо водили официрске коње. Добро се сећам војвоткиње Изес, на коњу, матора гадура, и кнеза Орлова, са свим пуковским официрима, а моја је дужност била да придржавам коње... Ништа више. Били смо апсолутна стока. То се подразумевало, просто се подразумевало.

– А антисемитизам се у вас накалемио на та сазнања?

– Е па, ту сам видео још једног експлоататора. У Друштву народа сам лепо видео да се тамо мути. И касније, у Клишију, у политици, видео сам... ето, има некаквих вашки, ту... видео сам што је требало... Да, да, да...

– Ваша је мајка имала великог утицаја на вас.

– Имам њену нарав. Много више него било шта друго. Била је тврда. Била је то немогућа жена... треба рећи да је имала нарав... није уживала у животу, ето. Уопште није. Вечито забринута и ван себе. Радила је до последњег тренутка свог живота.

– Како вас је звала? Фердинанд?

– Не, Луј. Хтела је да уђем у неку велику робну кућу, "Градски базар" или "Лувр". Као набављач. За њу је то био идеал. То је мислио и мој отац. Пошто је он тако лоше прошао с дипломом књижевности! А деда је имао и докторат!... Тако су лоше прошли да су мислили: он ће успети у трговини.

– Зар ваш отац не би имао бољи положај као наставник?

– Па да, јадник, али ево шта се десило,

требало је да стекне наставничку диплому, јер је имао диплому књижевности, а није могао да је стекне, јер није имао новаца, пошто му је отац умро и оставио жену са петоро деце.

– А ваш је отац умро касно?

– Умро је кад је изашло **Путовање**, тридесет прве.

– Пре него што је књига изашла?

– Пред само објављивање. Не би му се допала... Осим тога, био је љубоморан... никако у мени није видео писца, а ни ја, уосталом, нисам себе видео као писца, бар смо се у нечему слагали...

– А ваша мајка, како је она реаговала на ваше књиге?

– Мислила је да то опасно и зло и да ће изазвати неприлике... видела је да ће се то врло лоше завршити. Била је врло опрезна по природи.

– Читала је ваше књиге?

– Ох, није могла, није јој то било доступно, то би јој изгледало простачки, пошто није читала књиге, није она била жена која чита књиге. Не. Није у њој уопште било таштине. Наставила је да ради до смрти. Био сам у затвору кад сам сазнао за њену смрт... Не, био сам управо стигао у Копенхаген... Одвратно путовање, ниско, да, савршена оркестрација. Одвратно... али, одвратне су ствари само с једне стране, то не заборавите... Па, знате... искуство је пригушен фењер, који осветљава само оног ко га носи... и не може се пренети на друге... то треба да прећутим.

По мени, дозвољено нам је да умремо, а улазиш кад имаш добру причу. Онда је даш и пролазиш. **Смрт на вересију** је симболично то. Награда за живот је смрт... пошто... не влада добри Бог, већ ђаво... Човек... природа је грозна, ето, довољно је погледати живот, птице, животиње.

– Кад сте у животу били срећни?

– Па, до ђавола, никад, чини ми се, пошто би требало у старости, мислим, да ми се да много лове да бих био спокојан – то бих заиста волео – то би ми дозволило да се повучем и одем некуд и ништа не радим и потом, да гледам друге... Срећа је бити сасвим сам на обали мора и да ме оставе на миру. И јести врло мало, да... скоро ништа... И једна свећа. Не бих живео с електриком и свим тим андрамољама... Једна свећа! Једна свећа и да читам новине... Друге видим како се мувају, видим, пре свега, како их подстичу амбиције, право позориште, њихов живот, богати се међусобно позивају, враћају поене... видео сам, јер сам живео с људима из високог друштва... – Реците ми, Гонтран, он вам је то рекао, знате... а, јуче сте блистали, Гастон, да знате! Ударили сте га у право место, а, заиста! Још колико јуче ми је рекао! Његова жена је рекла: О, Гонтран је био изванредан! Све је то позориште. У томе им пролази време. Јуре једни за другима, налазе се на истим голф-игралиштима, у истим ресторанима.

– Кад би требало поново почети, да ли бисте радост тражили и другде, изван књижевности?

– О, свакако! Не тражим ја радост, не осећам радост, то је питање природе, исхране, уживања у животу. Треба добро јести, добро пити, онда вам дани брзо пролазе, зар не? Ако добро једете, добро пијете, возикате се аутом, читате неколико листова, дан вам брзо пролети, свакако... Прочитате новине, примите госте, попијете ујутру белу кафу, па, боже мој, време ручка брзо стигне, потом мала шетња, а? А после подне посетите пар пријатеља... дан пролети, ето. Дође вече, кревет у уобичајено време и пајките. И то је то. Нарочито с годинама, а? Зато што онда све иде брже, зар не? Кад је човек млад дан му је бескрајан, а што више стари... дан све брже пролази. Рентијерски дан је као муња, а клинцима се дани вуку.

– Време, управо то, како бисте изабрали да испуните време да сте рентијер?

– Читао бих новине. Ишао бих у малу шетњу негде где ме не виде.

– Можете ли овде да се шетате?

– Не, никад, не. Боље не.

– Зашто?

– Прво, јер би ме приметили. А то нећу. Нећу да ме виде. У пристаништу људи се не виде... У Авру... Не примећује се човек

на кејовима Авра. Ништа се тамо не види. Пензионисани поморац, матора будала...

– А бродови вам се допадају?

– А, то да! Да! Волим да их гледам како упловљавају и исловљавају... То и моло, и задовољан сам... Пљуцкају, одлазе, враћају се и ви с тим немате ништа, а? Нико вас ништа не пита! И читате "Мале новине" Авра, потом... потом, то је све, то... то је све. Ех, сасвим другачије бих живео живот.

– Има ли, по вама, узорних личности? Људи које бисте волели да подражавате?

– Не, јер су то увек дивне ствари, све то, а ја никако не желим да будем диван, уопште не желим све то, желим да будем пензионер за кога се не зна, дакле ... никако... то су људи који су у речницима... мени то не треба...

– Мислио сам на људе које сте можда сретали у сакодневном животу.

– А не, не, не, увек их видим како шмирају, остали ме гњаве. То сам наследио од мајке. Скромност, апсолутна безначајност, заиста апсолутна! Мени је стало да будем потпуно непознат. Имам склоност... животињску склоност ка повлачењу... Да, Булоњ на Мору би ми заиста одговарао, Булоњ на Мору. Места где нико никад не залази. Често сам одлазио у Сен-Мало, али то више није могуће... сад мање-више знају... студирао сам у Рену...

[Cahier de l' Herne, **Céline**, Paris, 1963]

Превела са француског
Иванка Павловић

■

Л.-Ф. Селин

Робер Пуле

Кад се гомила листова преобразила у велику књигу, на коју сам се бацио, као што се с правом мисли, с нечистом савешћу која ме није напуштала од мог боравка у Паризу, видео сам како се отвара двоструко дно под којим се крије раздирућа човечност **Путовања накрај ноћи** и схватио сам да је генијални лакрдијаш, чије ме је парадирање нагнало на смех, у ствари прикрио једног "јунака"; једног од најнеустрашивијих разбијача конвенција који су се појавили у Француској после Бодлера. И највештијег; у исти мах и најслободнијег.

Поред њега Зола изгледа као очигледни подешавалац, улепшивач чији "брилљантни комади" само репродукују романтичну форму у лажном народском тону Ретифа де ла Бретона кад описује патње господина Николаса, баналности буржоаске митологије. Најзад, отац **Јазбине** је старомодни уметник; његов систематски вулгаризовани естетизам користи флоберовске или иговске елементе преображене речитошћу. Аутор **Путовања**, међутим, не прихвата никакву унапред организовану истину; њему су потребне само истините ствари, без обзира на њихово дејство. А начин казивања тих ствари измиче свим принудама француског књижевног језика. Што не значи да не ствара друге принуде.

"Треба ли да изаберем? Хоћу да будем народ", изјавио је Ла Бријер. Али, он је говорио као Луј XIV. Селин говори као мајстор из Биланкура или продавачица из Вожирара; а онда чини корак на који се ови Французи из нижих слојева никад не би одважили: да пишу као што говоре, да праве граматичке и синтаксичке грешке. Али, које грешке? Оне које ремете језик, али га не разарају.

Признајем да сам, око 1935. године, веровао да ће Селинова оригиналност ускоро осиромашити, због девалвације аргоа који чини њену срж. То значи да нисам довољно водио рачуна о начину на који је тај арго изабран. Чак бих могао да кажем да велики дрзник овог пута греши са претеране умерености. За двадесет пет година, добра трећина неправилности и неприкладно-

сти које је он усвојио прешла је у писани стил, тако да његов изгледа много мање револуционаран него раније. Иста ствар се догодила Раблеу с његовим неологизмима. При сваком новом читању, **Путовање** изгледа све разборитије. То је немилост која прети пророцима; њихова се предсказања, кад се остваре, претварају у досадне очигледности. [...]

Пре четврт века, Селинова вулгарност није изазивала саблазан, јер није ишла против преовладавајућег осећања савременика. То је још увек била само забавна ексцентричност. Већ поодавно су новопечени генији имали поган језик. Али, ни аутор **Нане**, који је себи давао доста слободе са стварима, није то исто чинио с речима. Године 1932. то више није био неки еманципован, "угледан човек" који академским стилом прича ужасе; то није био пророк несреће који, с речима, баца у лице свог аудиторијума испљувке и измет. Само један лармаџија, час разгневљен, час лакрдијашки расположен. Поврх тога, анархист!

Французи су увек сањали о некој анархичној уметности, они који већ два века гњаве начелима и упућивањем на врлину. Најзад су видели како се помаља једна снажна природа романсијера који неће сваки час прекидати своје приповести да би узвикнуо: "Слатка слободо!" или "Живела вечита Француска!" [...]

Његов драстични, дотад невиђени цинизам је значио: "За мене ништа није свето. Постоје истине и лажи; и то је све. А да бих био сигуран да нећу запасти у лаж, као све моје колеге, ја ћу заћи мало с ону страну истинитог, појачаћу мало његове црте. Тако ћете, надам се, схватити".

Овај скандал је био нешто ново, што се свиђало публици. Барем просечној публици, већини интелектуалаца, образованих људи малог калибра, заморених кићеним конвенцијама, умереном фикцијом, ограниченом смелошћу, куртоазним индивидуализмом, отменим пороком Анатола Франса, Мориса Бареса, Андре Жида и свих после њих. Одједном се, усред тих побуњеника из доброг друштва, усред тих срамежљивих перверзњака, тих превратника с рентом, појавио човек-скитница, непријатељ закона, бесомучник и изругивач до сржи, кога ни најмање не мори брига да сваке вечери поново сагради свет који је преко дана разорио. Једини разбијач стакларије у нашој књижевности, који није у потаји склопио споразум са стакларом...

Поред тога, он није изражавао своје мисли, он их је повраћао. Ипак је изгледало да зна где повраћа то што му је на срцу.

Од првих нагласака **Путовања**, наслутила се скорашња најава једне селиновске филозофије (нека ми Бог опрости дочаравање те одрпане и искревељене сабласти). Филозофија, која је, ако се суди по тону којим је Бардами одбрусивао имућнима, морала веома нагињати пролетерима. Нема никакве сумње, помислићете, да је аутор **Путовања** "човек левице". Што значи да је уз жељу да испољи своје гађење према једном устројству ствари које интелектуално не задовољава потомке јакобинаца (пола Француске), ишла воља да се не сруше његове основе; расположење које, практично, одговара истим људима [...]

У једном углу Деноелове шпиље – има томе двадесет година – угледао сам једног дугајлију, непрозирног лица, презривих уста, немарно обученог. Био је то доктор Луј Детуш, лауреат париског универзитета, некадашњи медицински саветник Друштва народа, шеф службе у општинском диспанзеру у Клишију, славни романописац, под мајчиним презименом, псеудонимом који је узео, "да се не би сазнало". Добар стручњак не може да у исти мах буде и књижевник; тај спој би оставио лош утисак на клијентелу. Али, то се ипак сазнало; отуда несвесно нерасположење овог дугајлије. Више га нису остављали на миру; правили су му проблеме. А драге колеге из краја којима је већ био сумњив, јер су га сматрали комунистом, више га нису узимали озбиљно као лекара. Нисам с њим тада разменио више од четири реченице. Наш заједнички добри издавач ме је одвео на другу страну. Он је добро чувао ово своје откриће, не узбуђујући се због сарказама којима га је оно обасипало.

Било је то у време кад су академици Гонкур, у размаку од седам дана, доделили своју награду Селину, па је повукли на основу мишљења једног "дистрибутера" да би таква почаст, додељена једној таквој књизи, запањила стране земље које би рекле, зачепивши нос: "Тако, дакле, стоји ствар с људима из Француске".

То је све што сам знао у то време. Требало је да чекам пророчких двадесет година да сазнам прави мотив целе ствари. А и да поново видим моћ намћора, коме су се у међувремену догодиле неке пустоловине још чудније од Бардамијевих.

А и мени! ... Има тако периода кад неконформистички писци, сваки пут кад се сретну, размењују сећања слична сећањима лопова и убица: "Шта, ти глупаци само што вас нису убили?", "Шта, ти ниткови су вас оставили да трунете на дну неке тамничке рупе?" Обојица смо се променили. Али, ја сам постао весео, јер сам се ослободио одговорности; а Луј-Фердинанд Селин – чије сам црте испитивао с узбуђењем кад је ућуткао своје псе, растерао своје мачке, изазвао своју свраку и папагаја, одстранио своју корњачу и позвао своју супругу – носио је печат трагедије на лицу.

Отада сам често навраћао у тај кутак Медона који личи на ивицу тањира у коме људождеру цивилизације служе топли омлет из Биланкура. Видео сам како се полако ублажава плаховити поглед модерног Јеремије. На његовим образима и у држању остали су трагови данске културе, коректне, хуманистичке, по мери "северног Тартифа", како је он говорио. Откако је изашао из ужасне тамнице у којој је окајавао измишљени злочин "продаје планова линије Мажино", аутор **Смрти на вересију** припада раси убијених песника. Сломили су кичму, из злоће и из глупости, најоргиналнијем европском писцу двадесетог века. Убудуће ће га у животу држати само чудо воље, пошто више не једе, не спава, као сабласт немогуће истине на коју су се љубитељи лажи, који сачињавају девет десетина човечанства, гадно острвили.

А ипак, сабласт се не да, сабласт траје... Сабласт се смеје... неколико речи о томе. Како да изразим запрепашћеност која ме је обузела кад сам први пут видео како Селин прска у смех, одједном подмлађен, избистрених зеница, благ као пастир коме пас пружа шапу! Сада, кад се повратник из Копенхагена преда мном "расцерекао", да се изразим на његов начин, имам утисак да је разговор с њим могућ.

Јер, у почетку је требало да се задовољим присуствовањем његовим нападима беса и гађења, као што је онај којим почиње ова књига. Потпирујући и смућујући сам себе, Селин је падао у помаму; дрхтао је, лице му се грчило и кревељило; гледао је упразно, апстрактно, једним погледом пуним ватре од кога се, како вам се чинило, све димило. Човек је око себе сипао увреде, све заглушеније, све краће, које су се завршавале умором и дивљачношћу, кркљањем, ономатопејама. Од тих праскања сам се склањао дрхтећи. И обесхрабрено. Како постављати питања једном бесомучнику, једном болеснику, кога сам помен његове недавне несреће претвара у пијаног врача, у Колоса надахнутог свим својим боговима и спремног да уништи земљу?

Али, првосвештеник се насмејао ... Треба рећи да је његова нова књига најзад имала успеха код послератне публике. Дванаест година после "покоља" коме су претходиле чувене **Багателе**, француска буржоазија се сетила постојања чувеног приповедача, једног од ретких који је у исти мах забаван и истинит, неподношљив и истинит, претеран и истинит. Истинит до симбола. Истинит до стила ...

Ни **Чаролија за неки други пут**, ни **Норманса**, дела настала по Селиновом повратку, нису привукла пажњу просечног читаоца. Истину говорећи, то нису ни била сасвим успела ни сасвим карактеристична дела. Она нису била довољна да оставе ути-

сак на омладину. Она, још пре неколико месеци, није ни познавала великог писца, с "чела" црне листе у Француској. И то зато што је, током петнаест година, париска критика систематски пређуткивала име романописца о коме се може мислити шта се хоће, али чији се изузетан значај, изузетан утицај не могу порећи.

Баш у време кад се Селиновим ученицима или (што је горе) епигонима и плагијаторима кадило у штампи, управо због оногa што су позајмили из **Путовања**, **Смрти на вересију**, часни наследници Тибодеа, Жалуа, Судеа, итд., скривали су од својих читалаца целу једну област историје књижевности (и то зацело најпресудније) зато што је жртва њихове "завере ћутања" била оптужена за политичке злочине – које чак није ни починила ...

Зато што је Селин имао кризу жестоког антисемитизма пре рата, опходили су се према њему као према "сараднику" непријатеља који је за време рата, прогањао семите. Али, кад то не би била чиста клевета! ... Да ли идеолошке тежње неког уметника треба да се узимају у обзир при процењивању његове улоге и његове вредности на естетском терену? Шта бисмо рекли да је Сент-Бев избацио из својих **Понедељака** Шатобријана, због његовог ангажовања у Кобленсовој војсци? Шта бисмо рекли о Жилу Жанену да у време Другог царства није хтео да зна за Виктора Игоа, декларисаног противника тог режима? [...]

Било како било, млади Французи из 1945-55. године нису познавали Селина. Зато нису ни знали да је он, по повратку у Француску, објавио две књиге које – осредње за њега – ипак садрже више жестоке супстанције него сви Камији и Сартри заједно. Претходна генерација, пак, само се магловито сећала експлозије која јој је некад потресла срце и утробу. Издавач Деноел је умро. Његови наследници су имали преча посла. А петорица или шесторица отмене господе, који у Паризу могу, једном речју, да избаце из штампе име (чак наведено узгред или у виду алузије) неког писца или уметника, који, дакле, могу да осуде на грађанску смрт тог писца или уметника, макар он био међу првима тог доба, скинули су забрану, у условима и с циљем чије би обелодањивање било занимљиво.

То је, кад се појавила књига **Од замка до замка**, била детонација више: оглашавање једне савести која се буди. У исто време, Селиново здравље се помало поправљало. Видео сам га као се смеје. Видео сам га како се шали, прати сплетке, брине се о стварима које су тако мало бардамијевске као што су тиражи и проценти. Мало је фалило да, у својој професионалној безазлености, не постане човек од пера – што му стоји као црном пантеру редингот. Бар је његово стање духа олакшало мој подухват. У више наврата сам могао да с пустињаком из Медона дођем до нечег што је личило на размену питања и одговора. Није ли ми и он сам понекад говорио, стиснувши уста: "Која ће, драги пријатељу, бити тема нашег данашњег разговора?"

ПУЛЕ: Како пишете?
СЕЛИН: Кад конструишем неку књигу, ја унапред видим врата, прозоре, кров. Све је нацртано у мојој глави пре него што почнем, до последње линије. О теми, понављам, нисам морао да лупам главу: требало је да испричам сопствени живот, да прикажем на позорници сопствени лик. Уз нужна транспоновања. Ситне одлике живота су бљутаве, безизражајне. Треба преиначити истините појаве, и тако се стиже до истине.

– Шта мислите о савременој књижевности?

– Свако може без напора да досегне први степен уметности писања. На тој основи ће отприлике било ко направити књигу, отприлике читљиву. А публика више и не тражи; то јој је отприлике довољно. Таква су данашња бесмртна ремек-дела. Направљена тако, у игри, док се мисли на нешта друго; исто тако се и примају и сместа заборављају. Први степен ... од другог степена, ствари стоје друкчије ... Потребно је да се аутор изноји, нааргатује, измучи. Зацрњивање папира постаје немогућ задатак. Са зацрњивачем, смушеним, исцрпље-

ним, више се не може живети; његови блиски се моле небу; пријатељи му се ругају; избегавају га ... Ужасан напор! и бескористан, јер није ствар у томе да се задовољи укус људи који се савршено задовољавају књижевношћу сваког намерника, оном која тече као из чесме.

Некад су романописци показивали људима нешто што је било живот. Сада људи налазе живот посвуда, у новинама и у биоскопу. У том случају само треба изоставити, у ономе што се пише па чак и ономе што се замишља, оно што сви људи знају пре него што почну да читају. Отуд све оне рупе које се виде у мом стилу. Нарочито у књизи **Од замка до замка**. Оно што остане, то је чипка: основна линија, карактеристични бодови; а око тога: рупе ... Чипка, то ми је познато: моја мајка је била плетиља чипки. Нешто што више не постоји. Да би се направила чипка, било је потребно силно време; а данас више нико нема времена ни за шта. Данас се чипка производи машински. Као и књижевност...

У време **Путовања** ја још нисам смео да идем до краја, ако не баш ноћи, оно своје идеје. То је још увек "Пол Бурже", више од половине. Међутим, ту се ипак налази оно што сам ја изумео: непосредна емоција, као у говорном језику. Нисам то учинио намерно; само сам се трудио да бића и појаве изразим најприродније што је могуће. Чисто осећање ... што ће рећи, скоро увек гадно осећање, забрањено осећање... Ствари које сте осећали, а које нисте могли да признате... Постојале су забране, бедем. Ја сам тај бедем прескочио и не знајући, јурећи за истим тоном, истинитим кретањем, у њиховој најизражајнијом форми. Сместа сам изазвао саблазан. Моји текстови нису престали да изазивају саблазан, нарочито због начина на који су написани. Дозвољено је описивати највеће грозоте, али не на начин који их приказује у њиховој истини. Већ та прва књига ... Испуштали су повике дивљења и чуђења, али и ужаса... Нисам могао да дођем себи.

Никад то нећу довољно пута рећи: моја намера је била да продам четири или пет хиљада примерака једне истините књиге; ауторска права би ми обезбедила да имам да се од чега пристојно сместим. Што се тиче доктора Детуша, кога нико осим Деноела није поистовећивао с ужасним какографским и порнографским аутором **Путовања**, он се у све то апсолутно не би мешао. Наставио би да се бави својим позивом, мало лагодније, никад се не дичећи књижевношћу. Она је врло лоше виђена у медицинском свету, не можете замислити у којој мери. Требало је да ја, лекар-романописац, добро сакријем своју игру. Доктор Џекил и мистер Хајд...

А ла ла! Ствари се уопште нису тако одиграле. Колика је само била моја монументална недотупавност! Само што је књига стигла у књижаре, дигла се прашина, одласци и доласци, урлања за и против! Гонкур је пропао с образложењем: "Какву ће представу, после једне овакве књиге, стећи о Француској племенити странци, који нас толико воле?" Човек који срамоти Француску, људски род, лекарски позив... Није престао да срамоти. Абониран! ... "Селин, непријатељ човека", рекао је часопис "Humanité". Шта одговорити на такву оптужбу?... Како доказати да нисте криви за такав злочин?

Недалеко одавде, на брду Медона, живео је Мирабо отац, онај који је пружио гостопримство Жан-Жаку и себе назвао "пријатељем човека". Хеј, какав контраст! Два пола сензибилитета. Ах, не гордим се, скроз увлачим рогове... Један бестидник, који чим зине, чим крене пером по папиру, вређа особе које имају памети и срца, по којима капље млеко људске нежности ...

Мој издавач – упознали сте га: "Ма да, драги мој, рачунајте на мене, драги мој" – обећао ми је да ће држати у тајности мој истински идентитет. Цео мој план је почивао на томе. И шта се десило. Да ли проклети брбљивац није умео или није хтео да држи језик за зубима?... Било како било, један трачерски недељник, "Сирано", одао је тајну. Код мене се стуштила руља новинара пуна агресивних питања. Катастрофа! Остали лекари из краја већ нису могли

да ме поднесу: "сарађивао сам с комунистичком општинском управом". Сада сам писао романе, и то какве! Ђаволска ускомешаност... Доиста, невероватно. Био сам готов.

У међувремену сам напустио ноћну службу – испричаћу вам после каквих окршаја и невоља; прешао сам у диспанзер где сам радио као лекар опште праксе. Ту је било специјалиста свих врста који су ме гледали попреко. Али, нарочито сам ишао на живце докторишкама с клијентелом. Старкељама у реденготу, с полуцилиндрима. Зе њих, један лекарчић који пише, то је било недолично, смрдљиво, прилично сумњиво. Кад је Гонкур пропао, више ме нису ни поздрављали. А Деноел све раздраженији; новинари од чијих ме је епитета болела глава...

Критичари који су ми замерали што користим арго. То уопште није арго! Већ један језик за себе који ми одговара и који правим код куће, као бакине колаче. Сви су хтели да ме подражавају с те стране; нико није успео. То је зато што аналитичари и коментатори крећу с лоше полазне тачке. Они ме сматрају примитивцем, неспретњаковићем, неотесанком. А ја сам рафиниран, аристократа. Смешно вам је?

Челни пас... Знате ли шта је то челни пас? Санке којима се служе Ескими и поларни истраживачи вуку запреге домородачких паса. Сви пси осим једног, само треба да вуку. Али први, то је већ нешто друго: он је ту да нањуши препреку, или рупу; ако наиђе на њих, челни пас – вођа запреге упозорава псе за вучу који коче ... Ја сам 1930-1940. године у Француској играо улогу суптилног опомињача, који не види опасност, већ је осећа, и који даје знак: "Стој"! Кад пси за вучу не слушају челног пса, санке упадају у рупу. То се догодило пре осамнаест година. Ја сам добро нањушио. Нико се није од мене мање чудио резултатима целе ствари. Једино сам се чудио што сам кажњен и несрећан зато што сам тачно нањушио.

На земљи постоје контрасти; они се проналазе и у мојим књигама. На пример, Африка, виђена као "земља која се не може променити". Поглавље о Африци у **Путовању**, одражава моје утиске о боравку у Камеруну, где ме је послало Друштво народа. Поглавље о галији? Истраживање грознице. Као у књизи **Од замка до замка**, поглавље о туристичком чамцу, и слике смрти која се ту предосећа... Епизоде у које се уплиће чаролија (феерија), да би унела дубину у идеју и подсетила на уметниково становиште. Роман, чак и полуаутобиографски, није портрет из албума са сликама, нити фотографија за пасош. У свим мојим романима налазе се сумануги, апсурдни делови, истинитији од других!... **Норманса**, у целом роману: истина у апсурдности. Триста страница температуре која чини да се један стварни догађај, бомбардовање Париза, види у свој својој пуноћи и својим тајним значењима.

Језик у непосредној вези с осећањима. "На почетку би реч", каже свети Јован. Фауст, код Гетеа, тражи нешто друго што би ставио на место речи: мишљење, делање... Ја бих пре рекао: "На почетку би емоција". Под дејством неке емоције, животиња се грчи; човек ствара стихове, или музику ... Ја сам хтео да стварам прозу која се рађа као што се рађа музика, прозу која изражава оно што изражава музика. Без припреме и посредника...

– Шта сте писали после **Гињолове дружине**?

– Роман **Гињолова дружина** је имао још један део, који се дешавао у Лондону, као и први, и који је требало да буде објављен 1944. Пошто сам завршио овај роман, почео сам други, који је у време ослобођења био завршен, коригован, прекуцан, пречишћен. Била је то прича о једном пуковском ешелону, којим је командовао један ађутант, 1914. године. Стотинак људи, с једним војничким фургоном, пртљагом, чудним материјалом, који лутају по путевима, пратећи како знају и умеју кретања јединице од које зависе. Војно оделење ускоро губи везе с осталима. Уплетено је и силно расуло једне војске која се окреће укруг и враћа да би се суочила с изненађењима борбе. Дезоријентисани, исцрпљени, оставши без наређења, намирница и обавештења, вој-

ници у сталном маршу постају неморални, пију, коцкају се, пљачкају; на крају разбијају благајну која им је поверена. Ађутант, који нема снаге да се супротстави тој колективној развраћености, и који јој се чак предао као и остали, на крају се буди. Прекасно постаје свестан лошег положаја у који је себе довео, будући да је он одговоран за све злочине против дисциплине и војних закона. Ађутант је изгубио част! ... Зрео је за сву срамоту и за све казне, ако икад буде устребало да положи рачун о њиховом лудом подвигу некој вишој власти. Избезумљен, очајан, он води своје људе ка најопаснијој тачки борбеног фронта, и оборене главе, с људима, коњима, фургонима, улеће у окршај који их све сравњује са земљом ...

(Овај рукопис је, поред триста страница **Гињолове дружине** и петсто страница **Војне** нестао из Селиновог стана кад га је он крајем рата напустио.)

Такође је нестала и **Жеља краља Кроголда**, нека врста ванвремене бајке, на коју алудирам у више књига и у коју сам, с пуно напора, унео другу страну моје уобразиље.

– Шта овим поводом треба мислити о малим балетима убаченим у **Багателе**, у **Школу**, чудновато разрађеним, толико да би се могло посумњати у фарсу. Није могуће, кажемо себи, да страшни, цинични, сатирични, анархични аутор коме дугујемо прве странице **Путовања**, није кришом убацио неку мистификаторску идеју у те плесне идиле, где се кочопери један наивни сентиментализам?

– Ти комади су сасвим искрени, без трунке ироније. Врло су погодни за играње, распитивао сам се у вези с тим. Сви људи који су компетентни у погледу кореографије мисле то исто... Али, наравно, протећи ће много воде под биланкурским мостом пре него што их буду заиграли у опери.

[Из књиге: Robert Poulet, Entretiens Familiers avec L.-F. Céline, Paris, Plon, 1958]

Превела са француског
Ана Моралић

■

Ево једне чудесне књиге

Леон Доде

Ево једне чудесне књиге која по својој фактури, слободи, својој бахатој смелости, много више припада XVI него XX веку, за коју ће неки сматрати да револтира, да је неподношљива, грозна, али, која ће друге одушевити, и која иза привидно разбарушеног стила скрива дубоко познавање француског језика, у сваком случају гране мушког, поганог говора. Право говорећи, већ дуго нисмо чули овакве акценте, јер је наша књижевност, ако не и наши аутори, од пре неких тридесет година прилично слађана и феминизована. Нечувени успех Марсела Пруста окренуо је интроспекцији и самоанализи – произлазећи из баресовског[1] "култа самога себе" – прилично велики број оних који су држали перо у Француској, Енглеској, Италији и Немачкој. А тај начин да се стане пред огледало и дуго посматра, пре је "женски" него мушки. Пруст, са свом својом снагом коју сам ја међу првима славио, такође је збир свих салонских посматрања и оговарања у друштву које се распада. Он је Балзак ћеретања. Отуда извесни замор којег ће Селин (псеудоним доктора Детуша) ослободити своју генерацију. [...]

Наслов књиге **Путовање накрај ноћи** указује вам чему се он враћа: ноћ, то је оно најдубље у људском бићу, мочвара мутних нагона по којој, око страха, у општој жидини, гацају жабе, пуноглавци и водене змије најниже похоте, зависти, кривице, крађе, и најзад, убиства. Постоји код Раблеа један лик ове врсте путовања, односно, путање: то је Панургије, кукавица, разметљивац, развратник, преварант, који иде од једног до другог, цркава од страха за време олује, постаје дрзак када се разведри, кога сви грде, али који засмејава цео свет својим простаклуцима и цинизмом. Бардами из **Путовања накрај ноћи** неоспорно је Панургијев син, било у рату у којем, хронични плашљивац, пијанац, богохулник који сваки час пуни гаће, усваја херојски речник и заузима великодушно држање, било у миру и тешком стицању свакидашњег хлеба, "коре хлеба" и меса. Овај Бардами је фикција изведена из стварности која са аутором, Селином-Детушом, једину везу има преко ње-

[1] Морис Барес (Maurice Barrès, 1862-1923), француски књижевник и политичар. Овде се алудира на **Култ самога себе**, први том његове трилогије, објављен 1888. Следе **Слободан човек**, 1889, и **Береникин врт**, 1891. (Прим. прев.)

[2] Пол Вуле (Paul Voulet, 1866-1899) и Ш. Шаноан (Ch. Chanoine, 1870-1899) били су француски официри и истраживачи Африке (Судан, Нигер). Веома сурови према домороцима, требало је да буду смењени, али су убили једног члана експедиције, а потом и сами били убијени. (Прим. прев.)

гове имагинације. Поистоветити их једног с другим, као што то чине неки блесави критичари, исто је што и Шекспира поистоветити са Фалстафом или га сматрати лично одговорним за Макбетов злочин, исто што и осудити Софокла за родоскврнуће због Краља Едипа, исто што и поистоветити Молијера и Тартифа. Такав начин гледања и просуђивања брзо би француску књижевност ограничио на блажа или оштрија покровитељска дела и шећерлеме које добијају академске награде и похвале, а иза којих овде остаје једино сребрнасти пужев балави траг. Још једном, као што сам рекао поводом Жида, а што нећу престати да понављам, књижевност није разонода за девице или за браћу лаике, и права библиотека није девичанска. Књижевност је фиксиран, а не текући живот.

Приповедање једног плашљивца о рату мора бити низ махом сликовитих богохуљења, која пред плачљивим тирадама пацифизма имају барем предност свежине...

Аутор нас упозорава да су путање и путовања његовог Бардамија измишљени. Ја нисам био у Сједињеним Државама, али сам о њима још пре десет година ишчитао шездесетак томова, озбиљних или шаљивих, забавних или сурових (...). Све је то пасторала пред халуцинантно истинитим описима Њујорка, које даје Панургије из **Путовања накрај ноћи**. Вертикална бука огромног града с безбројним лифтовима, застајкивање лепих девојака у предворјима палата, углађено или бучно лактање милијардера и сиротиње, лажних милијардера и праве сиротиње, непрекидна бука метроа, полиције, аутомобила, безразложне журбе, механичког милосрђа и стандардизованог идеализма, дивљачког беса против црнаца, аутоматског пиштоља који се у џепу држи уз пенкало, вавилонске конфузије језика и дијалеката, вертикалност свих планова, карикатурални кубизам живота, ето шта нам, с неуморним полетом, слика Бардами, то трагично-лакрдијашко теле.

После тога схватимо шта су тропско сликарство афричког града Форт-Гоно, Компанија Пордиријер у маленом Тогоу, грађански и војни функционери који долазе у ову кошмарну климу, и обичаји домородаца у њиховим колибама које су наизменично поплављене, спаљене или опустошене. Непрекидна јара, зној и прљавштина, уједи свих могућих инсеката и змија отровница које се могу замислити, батинања, псовке, проклињања, све би то, чак и из Бардамијевих уста, изгледало сасвим претерано ако се не бисмо сетили догађаја и покоља који су пратили Галмоово тровање у Гијани, аферу Вуле-Шаноан[2] и друге драме сунчаног беса. Усијана звезда, господар живота, такође је и творац костурница и њена су злодела онолика колика су и њена доброчинства.

Не заборавимо да је ово, као и **Пантагруел**, књига чији је аутор лекар, и то лекар париских предграђа где маршира и болује читава једна улична клиника, болесници из радионица, из ћумеза, фабрика, сливника. Они који нису зашли у болнице, студенти, надзорници, болничари, болничарке, не знају физичке и моралне поноре беде, немаштине, проституције, па ни части, ни поноса, упрљаних беспарицом, хладноћом, порођајима, незапосленошћу, свим несрећама, читавим оним нередом људи "голих и босих", како каже Бодлер. (...) Требало се ту искрцати, као што је учинио доктор Селин-Детуш, да би се појмило толико ужаса, очаја и самилости у исти мах. Управо се ту осећа да милосрђе није ништа друго до божански облик разумевања, да је молитва, уистину, за неке болести једини лек. Ови бегунци недостају у Селиновој књизи, али их има на најбунтовнијим и најсировијим Уисмансовим страницама. Али, по самој претераности свога земаљског и телесног, доктор Селин је много ближи натприродном него што би то сам веровао, и ја ишчекујем час – који откуцава за све експресивне писце – када ће у њему експлодирати потреба, жеђ и глад, да прида смисао животу који није само, како каже Макбет, "бајка коју приповеда неки идиот, пуна буке и беса и која не значи ништа". У сваком богохулнику крије се моралист, као свитац у слами помешаној са стајским ђубретом.

Преостаје ми да говорим о стилу **Путовања накрај ноћи**. Ова књига није написана у аргоу као **Тумарала** Марка Стефана. Написана је сасвим посебним језиком којим се тороче по Паризу, привидно бећарским, а ученим по својој дубини, чије се порекло губи у времену још од пре Вијона и Кокија[3]. То је наречје које је вековима кружило "вијугавим завојима" старе престонице, час обогаћено лионским, гасконским или фламанским доприносом, час комиком затвора, казнионица, дисциплинских и других одреда.

Ту у обиљу има латинских инверзија. Ту налазимо сложенице у грчком облику, збрку од синтаксе, искрени и заразни смех. У њему откривамо и необичне тананости које одушевљавају познаваоца. Понекад му затреба развучен и немаран, подругљив нагласак париских предграђа, који толико прија моме уху као и сјајне упадице или развратне дражи Марсеја. Из антике нам је познато једно слично дело: Петронијев **Сатирикон**. Али, **Сатирикон** је прожет искрама лирског, којих у обиљу има и у **Пантагруелу**, а којих је доктор Селин-Детуш веровао да треба да се лиши. "Одвратан" тип, какав је Бардами, у себи носи свакакве узлете, лебдења, великодушне бриге којих мајстор-ђубретар не треба да се лиши, којих се нису лишавали ни Рабле, ни Сервантес ни Свифт. Отрцано одело захтева ширину, слично стрвинарима што узлећу у сунчано подневно небо, снажно замахујући говнавим крилима. Позлаћени кал је ненадмашна реч лирског реализма, и уопште нема сумње да ће **Путовање накрај ноћи** имати подражаваоце, а можда, надајмо се, и трансмутаторе[4] мрцине у небеско плаветнило.

Ми живимо, као у XVI веку и, можда чак и више него под Револуцијом, у времену општих потреса, када је све доведено у питање. Али, да би се ствари вратиле у ред, потребно је да стигну до краја нереда – тачније "ноћи" – како би задобиле дан и хијерархију, још дрхтаве од своје еманципације. Оно што је безбојно, осредње и ненадарено, у застоју је. Оно што је снажно, чак и кад је гнојно, тежи ка еманципацији и чистом ваздуху. Бојим се једино осредњости. Снажна деца искушавају своје језике. Био сам дечак када се (1875) појавила **Јазбина**. Моји родитељи су се изјаснили за Золу и, у крајњем, за здрави полет овог епског романа неотесаног стила – који тоном подсећа на **Путовање накрај ноћи** – и тада се читав књижевни свет поделио на две стране. Потом је дошла **Нана** која је слабија од **Јазбине**, јер Зола – с разлогом – није пронашао говор који би одговарао овом вашару труљења. Потом је дошла **Животна радост**, најгорче и најузвишеније дело сликара згуснутих нагона. Увек је неумесно и охоло допустити себи да се даје савет писцу тако високих квалитета каквих је Селин-Детуш. Ипак, мислим да га његова изузетна обдареност и сада може и мора одвести на Алпе, односно, на врхове који се могу досегнути полазећи из одвратних баруштина. У људској природи је само одбојно и срамно. Ми тражимо Аријела после Калибана[5], хоћу да кажем, Аријела спојеног са Калибаном.

Јер, у болницама и диспанзерима сусрећемо чудесну, окаљану узвишеност. Данашње време скривене узвишености и очигледне заразе, нашој француској књижевности, тако искусној, тако похабаној и препреденој, отвара неистражено поље без преседана.

Превела са француског
Биљана Лукић

■

[3] Ги Кокиј (Guy Coquille, 1523-1603), француски правник, стручњак за државно право и политичар. Поред осталих дела, аутор **Дијалога о узроцима беде у Француској** (1590). (Прим. прев.).

[4] Алузија на алхемију и трансмутацију – преображај једне материје у другу. (Прим. прев.)

[5] Јунаци Шекспирове драме **Бура**, алегорије ваздуха и земље. (Прим. прев.)

О једном путовању накрај ноћи *

Ели Фор

* **Сабрана дела Елија Фора**, том 3, J.-J. Pauvert, 1964.

Обрели смо се, игром случаја, пред силовитим, премда неочекиваним указањем анархичног индивидуализма који разара дух, а с њим и друштвено тело, калуп тога духа. Самосвесно указање које заправо открива једну снажну личност која констатује, а не нуди лек, јер је задатак ствараоца само да констатује. Указање које истовремено разоткрива и онога ко указује и оно на шта указује, као да је пред нама бродоломник згрчен на црвоточној греди расточене лађе чији остаци плутају морем над којим лебде вапијући крици, хропац дављеника, вриска ужаса и агоније оних које растржу ајкуле, локве крви и коломасти, дечји лешеви, прелепе голе груди које таласи непрестано откривају па опет скривају. Ако нам се прича о таквој несрећи, из уста једне од њених жртава, чини једнако стравична, потреснија можда и од самога призора, зар то није нови доказ величине човека, решеног да искористи чак и сопствену несрећу и да из гомиле рушевина позајми грађу за здања која гради?

Реакција публике пред великом а суморном књигом увек је иста, јер је и публика увек иста. **Цвеће зла**... **Јазбина**... **Путовање накрај ноћи**... Сила улива одбојност. Право на реч имамо само ако је ствар остала у гардероби... Реч се тек онда гута глатко, као бомбона-афродизијак. Међу цењеним читаоцима које је згрануо Селин, још бисмо лако могли пронаћи неке од оних који су с одушевљењем примили **Јазбину**. Били су млади. Нису познавали сопствене границе. Окаменили су се, док је око њих текло и копнило растакање једнога света на издисају. Али, баш зато што смо захваћени сви тим растакањем, сви хоћемо брже-боље да шмугнемо испред огледала које нам пружа Селин, да бисмо се после клели да се нисмо препознали, што је, можда, тачно. **Јазбина** нисмо били "ми", него "други", гробар, праља, водоинсталатер, сиромах. **Нана** је била обична девојка. А **Цвеће зла** није нико ни читао јер је између публике и те књиге стајала брана, данас порушена. Уз то, будући хришћанска, та књига је себи допустила да такне у само дно хришћанске духовности, а ми више нисмо ту. Кирета сад гули зидове гнојнога чира.

Замислите. Какво изненађење! Помало се и навикавамо. Баш лепо, видите како је лако! Академска предења и песмице забиберене тачно где треба, ушушкане фланелом баш како треба, које откривају ране баш тамо где смо навикли да их видимо, које маме старца врућом палачинком, средњошколца мршавошћу или модерном фризуром, све је то у јеку највећег успеха било затечено бруталним упадом у само средиште књижевности за средњу класу која нас још од завршетка рата успављује у лажној сигурности "Духа", као што нас штампа успављује у лажној сигурности тела и богатства. Тако се не игра. Откуд сад испаде тај дивљак, блатњав, чупав, запенушао од живота, који не зна сексуалне обичаје, бљује згађен и надиже уд, не као сви други у гомили, него сам-самцијат, неутољиво гладан и очајан, рони сузе и праска у смех? Безазлено су гацали по своме измету, а сад, као да нису ни знали, или су се правили да им је лепо, скачу на онога који то просто констатује. Зар то није величанствено и ново? Човек је сад го-голцијат, па се види да је рахитичан, сав искривљен, шкрофулозан, натекао, издрапан и чирав, види се све што је споља а води унутра, ако неко хоће да га загледа изблиза. Пошто влада општа анархија, влада и општи аморализам. Рат и његово крваво блато, гацање по смрсканим лобањама и разјапљеним утробама, екваторијална колонија у којој се живот испуњава садизмом и пелинковцем, штапином динамита у црначкој задњици, е да би се прегурала исцрпљеност од несанице и знојења због кога се спљескани комарци лепе за гнојаве красте, велика анантура, Америка, која и даље гаји поштовање према суровом грађанском рату и диви се врховима што се клате над понором уз звуке Џеза, у ритму Биоскопа, Фабрика, замамних бутина које се дижу и спуштају по такту – па ипак, нада, ипак племенитост, ипак пројектовање у лепшу будућност обећања којих је пуно свако тру-

лежно превирање – злослутна предграђа у којима се врзу очајничка самоубиства и убиства у потаји, сви стари занати који воде у пропаст, бедни отпаци ношени растућом бујицом непредвидивих сила... Данашњи човек личи на Селинов језик. У исту канту за ђубре бацио је и свечану маску и маску срама. А ви бисте хтели да опрости ономе ко му то каже у лице, понашајући се као да ни за шта више није одговоран и да је, такорећи, посвећен као нужни чинилац и исход свеопште пропасти? Само ме немојте терати да кажем да човека, у ствари, треба поправити, поново га покрстити, толстојизовати, или шта већ треба, и то "почети изнутра". Човек ће увек бити исти, замешен од прашине и блата, од неба, човечан. Ако хоћете, не да га промените, него да га искористите таквог какав јесте, почните тиме што ћете га нахранити. Треба довршити ослобађање хемијских елемената који су чинили ту пролазну душу коју су му досад придавале друштвене економије и религије, е да би се ти исти елементи поново спојили у другом телу које тек расте у утроби. Треба га поново склопити, таквог какав јесте, у нову целину.

Достојевски, Жид, Пруст. То је та нова етапа. Једина пресудна. Они су сецирали човека, то јест сами себе. Страсно. Болно. Поштено до сржи. Радовали су се у свом болу и у свом поштењу. Срећни што су открили сјајан аналитички инструмент, одрали су се живи. Оставили су на столу амфитеатра крваву утробу, нагрижену џигерицу, гнојаве каверне. Онда дође неко, ваљда послужитељ, скупи све то на гомилу и баци нам право у лице. То, већ, није лепо. Коме то кажете? Зна он то одлично. Оголио је он и раскопао сопствене органе. Коме ви то? Учините исто и ви себи. Он је највернији и најпотреснији производ свог доба. Изгубио је поштовање према свему што иначе више није било за поштовање. Јер, ако и није истина да баш никад није било ничег вредног поштовања, истина је да сем деце, глади и љубави, сад више и нема шта да се поштује. Не верује више у Породицу, у чијим се недрима одједном откривају законите мржње и незаконите жеље, јер је изгубила улогу централног органа једнога друштва које се покорава старим конвенцијама, ако не старим врлинама. Не верује више ни у Отаџбину, јер "отаџбина" служи као параван за прљаве радње које се кљукају њеним материјалним и духовним вредностима. Не верује више ни у Друштво, јер је друштво потпуно сметнуло са ума шта јој је дужно – и обрнуто, ако баш хоћете. Не верује више ни у Религију, јер она пресипа из шупљег у празно своја стара откривења која су постала суште апстракције без икакве друштвене основе, али су јој уста пуна хране. Не верује више у "Идеал", јер идеал служи за чивилук свима који одбацују стварност, и онима, чак, што од ње краду. Та је књига вечна, јер је до те мере актуелна да нас тера да крикнемо од бола. А опет је лирска, успламтела од страсти и од жестине. "Ви пишете као што се пљује", рекао сам му. "Пљујем у ваздух", одговара он свима нама. Па, нека му буде. Али, како му те пљувотине никада не падну на главу?

Убили смо Бога. И сада смо сами у страшном бескрају, страшном ништавилу, сами пред смрћу. Изгубили смо илузију која нас је одржавала у животу, нова се управо рађа. Признајем, тешко ми је да је дефинишем. Мудрији и поштенији од мене, Селин и не покушава. Као и Вијон, као и Шекспир, пушта да га искушење смрти вуче којекуда. Отуд они стравични акценти, она његова скаредност, она силина, онај апокалиптички ток. Као и све велике душе, испуњен је смрћу која му већ излази на уста, чим подригне или чим зајеца. Као и све велике душе – међу њима и Паскал, зар не? – не може да поверује у бесмртност. Његов трансцендентни песимизам гура га у стварни свет, чији га ужас, пак, гура у смрт и увек у смрт. Песимизам пророка, Проповедника, па и самога Исуса Христа: "Зашто си ме оставио?" И управо због тога, кунем вам се, знам, нова се искра родила и у њему самом, а да он то и не зна, или неће да призна – а то му је, онда, и једина лаж. Ипак, слушајте пажљиво: "Радимо грабећи обе стране." Ми, дакле, радимо. А ви, с ва-

шим Богом, множите гнојаве чиреве, гомилате штроку, као неки бедни морфиномани, и остајете блажени, наравно, али шири- те смрад. И тонете у то ђубре дубље него ми који пристајемо да будемо без Бога. Признајемо, ужасавамо се смрти, што не значи да је се плашимо. Ми сумануто волимо живот. А ви, који живот тражите у смрти, а плашите се смрти, значи да се не усуђујете да живите живот. Пустите нас, онда, да "грабимо с обе стране", кад већ ви нећете да знате или да признате више од те једне. Изгубили сте успут добру вољу. Пустите нас да је покупимо не надајући се награди у царству Божјем, које није нигде до у нама.

Мислите ли, можда, да је Фројд дошао као и било ко други, да стрпа у азил бар двадесет лудака годишње? А машина да нас брже превезе до села и да лакше општимо са љубавницом? А Ниче, као неки лакрдијаш, у џиновској сенци коју је већ бацала на нас лешина хришћанства, да обзнани преврат свих вредности? Значи, не видите да чудним прекретом на ваги израња на светлост што беше у тами, а тоне у таму што би у светлости. Човек је закован за земљу. Исто као инсект који тек дрхтури прибоден чиодом за плуту. Више се не брани. Схватио је, барем осетио да му више не вреди да лаже, јер му је с оклопом стргнута и кожа. Кад гледам свет, као да гледам рањенике с Марне, избачене из борбе са смрсканом ногом. У чарапама које нису скидали по месец дана, доносили су црвено блато. Све ђутуре, блато, искидани мишићи, покидане тетиве, поломљене кости. Ово је прва битна етапа после нашега Господа Исуса Христа. Хришћанство нам је – ако не Христос сâм – показивало да је плот гнусна, и да трагајући за вечним животом морамо утећи у смрт. Фројдизам нам сад говори да је и сâм унутрашњи живот плот, и куд год ишао, чему год стремио, усађен нам је у месо као и пол. Обичан човек, притешњен тим двема тезама, одговара: побегнимо ми у ону праву функцију за коју смо и рођени, па ћемо се спасти. Прихватимо један другог, да се један на другога ослонимо. Морал, после три етапе – Достојевски, Ниче, Фројд – више није у заповестима које претпостављају божанско откривење начина груписања. Прелази у знање стварних потреба, стварних мана и стварних врлина свакога од нас, е да би се створили органи који одговарају тим потребама, тим манама и тим врлинама. Све мане, и оне најгнусније, изгледају нам природне, пошто их је анализа, којој смо подвргли душу и свет, избацила као смрдљиве клобуке на површину баруштине у коју смо бућнули камен. Требало је васпоставити и у њиховој пуној чистоти дефинисати елементе који их чине. Схватили смо да нема друштва без супротстављеног мишљења појединца, да појединца нема ако му се не супротстави друштво. Хемијско устројство психе ради пуном паром. Највећа победа од времена нашега Господа Исуса Христа. Човек дотиче познање самога себе. Сократ и Исус су били сами, толико сами да су тиштали васцели свет. Зато су их и убили. Касније, казуистика је била нешто што је припадало само елити и смртној добробити неколицине пробраних. А сад из плоти, за све, израњају истинске духовне дубине. Застрашујући проблем одговорности сад можемо да поставимо на нове темеље. А можда и да га поново изградимо, бар у пракси.

Колико година још треба, колико векова да се човек, тако кукаван и тако огроман, поново укључи у човечанство и у свет? Сигурно мање него за кристализацију будизма или хришћанства, која је у оба случаја трајала неких хиљаду година. Мање, зато што човечанство и свет данас, захваљујући машини, располажу системом међусобнога општења. Али, не треба сумњати да ће, једног дана, до тог поновног спајања свакако доћи и, ако умем да читам, уверен сам да Селин, упркос својој патњи, а можда и баш због ње, не сумња у то. А, не, није то човек каквога сви знате, у кули глатких зидова, без излаза, без неравнина, у кули--склоништу сиромаха окићених пауновим перјем. Његова је од костију, понекад сломљених, али живих, мембрана покиданих, али живих, црева му крче од глади, или

испражњена проливом, али жива, живци осетљиви, значи живи. Не опредељује се. Ма немојте... Нису се опредељивали ни Шекспир ни Сервантес. Па опет... Шекспир би данас поново смислио **Хамлета**, али би га, ипак, другачије написао. Сервантес би опет измислио **Дон Кихота**, али би га, ипак, другачије написао. Узалуд сликамо вечнога човека, остајемо приковани за свој век. Како сви ми, тако и стваралац. Он види даље и то је све. Мора се увек и мораће се увек бити човек да би се срцем живела судбина овог човечанства које иде некуд, не знајући куд, ништа више него ли стваралац, а ни мање; без сумње, никуд до у ништавило које је за њега само ништавило, премда је за Бога оно све и изискује жртву од тридесет покољења за један једини век склада. "Исусова агонија трајаће до краја света." Селин то зна, а у томе и јесте све. Да бисмо се определили у нашем рату, довољно је само то знати.

Дотле, помиримо се са судбином, хоћу рећи прихватимо живот. Прихватимо борбу. Што је теже него прихватити смрт. Изградимо поново друштвени стил. Нема више естетскога стила, зато што нема друштвенога стила. Колико јуче, постојао је још само "уметнички" стил који је, авај, био и класични, а који је Селин забрљао изметом зарад нашег спаса. О, суморна књиго, тешких мркоцрвених одсјаја, с бљеском драгога камена – осоко масне баруштине над којом вијају жар-муве зунзаре. Колико је ту лирскога заноса! Не, не подсећа ту на Раблеа нити то сметлиште, чак ни та бахатост, него тај лиризам, та страшна чистота. О, снаго! Чистото! Шта су од вас учинили, да вас је требало тражити у томе измету? Критичари му замерају понеку превару, а код њих је све живо превара, почев од мишљења које је само разводњавање или вешто прекрајање туђега мишљења, као што им је и стил разводњавање или вешто прекрајање туђега стила. У свакога ствараоца, па чак и великог – погледајте Пусена или Расина – увек има помало преваре, начин говора се некако не слаже баш с оним што осећа, ако не и мисли. Геније је онај ко успе да споји једно са другим, што је јако тешко. А нико није успео да их приближи колико Селин, јер, пошто је осећај био нов, нагонски је покушао да га одене у ново руxо. Његова превара је тачно онолика колико смо ми далеко од онога што он сам осећа. Уосталом, преваре има, без икакве сумње. Има у Селина нечег натегнутог, боље рећи извитопереног, а то није зато што доктор Бардами говори као неки радник "физикалац". Не знам баш шта је то, некаква неспретност, нека узвишена потреба, наравно у антитези, да се приближи стварности, некаква жестина коју сам себи намеће – прва књига у четрдесетој години! – као возач новајлија који нагази нов-новцат ауто сто тридесет на сат и не помишљајући да га пре тога разради. Јер, ја сам Селина видео. И нико никада није личио на своје књиге више него он. Сирова, чак неотесана снага којом, попут енергије, струји нежност, невидљива, скривена у свему, иза сваке речи, иза сваког знака, иза сваког геста. Говори у наглим бујицама које се сударају, у величанственој збрци слика, с дубоким редом у души. То просто куља из њега пробијајући љуштуру, као пламен, као блато, као згрушана крв. Носи у себи дубоки склад као кестен или као храст. То што је одбачен на ђубриште само употпуњује слику његовог богатства. Није тужан. Зерицу огорчен. Не мрзи никога. Није баш весео. Али, неизмерна радост зрачи из њега, као из неке активне звезде. Видите, стил је човек сам. Онда је он неки гадан човек? Препуштам вама одговорност за тај наиван суд пословође у трговини новитетима, у регендоту са белом краватом, који му је нудио хиљаду франака на сат, да потписује књиге на његовој тезги. Ви бисте да обавите ствар, под условом да је крстите некаквим именом које није њено. Он је именује и то њеним истинским именом. И чини све, баш све сем онога што бисте ви хтели да учини. Дакле, не знате да чистота значи стргнути све маске, почев од сопствене?

Ето зашто је та књига велика. Јер је чиста. Исус је на крсту био прљав, сав умазан крвљу, сукрвицом и изметом, и ко год

је крај њега прошао морао је да скрене са пута, згађен, да повраћа. Али, сви који су на руке узели његово лепљиво тело, остају чисти во вјеки вјекова. Селине, нисте победили смрт која нас мучи, јер досад то нико није учинио, а неће ни одсад, а ако се, на крају крајева, као што се с извесном вероватноћом и тврди, сунце једног дана мора угасити, тек ће то, зар не, бити путовање накрај ноћи. Али сте смрт натерали да мало устукне, а и то је нешто. Мало нас је који имамо тај дар. Одакле дођосте, Селине? Који вас је ветар живога пакла бацио као метеор посред наших мука, наше чамотиње? Ко сте? Светац нисте, барем ми се чини, без обзира на Лабров преседан. Херој? Ма, немам утисак да сте баш хтели да чистите штале, ни да сте мислили да се могу очистити. Велики писац? После Анатола Франса, знамо шта то значи. Велики човек? Па, пола туцета оних које су нам сервирали пре и после рата, поучили су нас и у том погледу. Селине, пријатељу вајкадашњи, иако скорашњи, што не бисте били просто човек? Уверен сам да би нам то већ било довољно, јер људи, што бисте ви рекли да држите моје уштогљено перо, нема на бацање.

Превео са францускког
Милојко Кнежевић

Човек болестан од цивилизације

Рене Тринцијус

Хтели ми то или не, стигли смо до периода који бисмо могли назвати **академизам романа**. Рецепти су познати, разврстани, етикетирани. Свако иоле оштроуман могао би да напише роман. Ако се оштроумност споји с интелигенцијом, онда добијамо оно што критичари, неоправдано га истичући, оцењују као "значајно дело". Кроз еволуцију уметности и писане речи, непрекидно се понавља исти феномен: критика нетремице посматра технику. Једва успева да не заборави живот ради средстава истраживања, човека ради књиге.

А заправо се рачунају дела у којима се осећа човек, човек који се предаје од главе до пете, душом и телом.

Када читате **Путовање накрај ноћи**, већ после првих тридесет страница знате да сте пред човеком. Шок је више него необичан, незабораван је. Знам, за име света, све што би се могло рећи. Он нам је приказан, пре свега, кроз своје мане, слабости, неизлечиву болест живљења. Зар је то важно!... Али, варам се. Веома је важно да тај човек буде болестан и да његова болест у већој или мањој мери буде и наша.

Хтео то аутор или не – а ја не верујем да је он то хтео – његова је књига роман о човеку болесном од цивилизације, на смрт преоптерећеном социјалним неправдама, роман о свим оним јадничцима које је самлео рат, а потом примирје и поратно време са свим његовим бљувотинама, хаосом, глађу, безнађем. Селиново сведочење је утолико значајније што он свим тим уопште није хтео било шта да доказује. Патио је, прошао под смркнутим небом километре бола, испљунуо нам у лице своје зло.

Да, испљувак! И то какав! Испљувак од шест стотина двадесет и три стране, с нешто, брзо утрошене, мршаве радости и с оном темељном мучнином која не осуђује толико стање човека колико стање роба једног друштва које гомила ужасе: рат, колонизацију, америчке душегупке, пропадање предграђа у болештинама или у глади.

Не знам књигу у којој би форма била повезанија са садржајем. Она је овде суштинска као и код Раблеа. Експлодира. Екс-

плозија која носи све – огромне комаде меса и муке, крике препуне искуства, срце које се препушта ломећи савремену синтаксу и суптилност, и приде се, чим буде заборављена, поново поврати када се на њу више и не мисли, као неки страшни тик.

Ја доиста верујем да је то, после четири века, пред нашим запрепашћеним очима изникла нека врста Раблеа у "тако лепо одржаваној" башти француске књижевности. У тој Европи из 1932. још има људи. Ево једнога. Одахнули смо. Али, како су јадника ставили на муке. Доктор Алкофрибас кретао је у зору живота. На сав глас је викао о својој огромној радости. Одјек је био тако јак да га још чујемо. Али, због тог одјека се нисмо могли досетити да човек хода у тишини. Једва да је кроз зубе мрмљао песму Швајцараца:

Наш је живот путовање
У ноћ и у зиму,
Тражимо свој пролаз ка небу,
Кроз тмину.

И ето га на крају свог путовања. Иако је скоро изгубио свежину генија, он и даље живи с истом снагом коју патња није могла да умањи, али каква пропаст његовог тела, његове јадне утробе!

Кад треба обелоданити тако значајне ствари, "Волтеров језик" више није довољан. Доктор Селин тражи језик доктора Селина, чак га и не тражи. Из сржи народа стиже му у помоћ блатњава бујица. Стилисти – који никада нису знали шта је стил – избацили су и с поштовањем сахранили све речи истинитије од живота, све изразе у које је народ бацио своју радост или патњу, све смешано с граматиком, исправкама, књижевношћу, ако треба, јер, коначно, зашто те велике даме не би пружиле понеку скромнију услугу?

Питам се која казна очекује доктора Селина што је починио те силне злочине. Није Жоашен ди Беле да га воде пред папу Климента VII.

Неће му бити додељен опроштај. Грађанска демократија је укинула слободе изузетака које су даване мишљењу и чину мишљења.

Осим ако нека пребенда не покуша да га ућутка, али је **Путовање накрај ноћи** књига која никад неће ућутати.

Превела са француског
Биљана Лукић

■

Људско значење

Жорж Батај

Беда није само патња: она је у основи великог броја људских облика, а функција књижевности је да означи њихову вредност (такав је случај с крајњом немаштином у којој заразне болести, као што је лепра, људима које нападну дају такву величину коју је немогуће досегнути у уобичајеним околностима). Да би се разумела ова парадоксална веза између човека и материјалне беде, корисно је подсетити на то да је реч о једној функцији коју је претходно имала хришћанска религија.

Већ славни Селинов роман може се сматрати описом односа које човек има према сопственој смрти, на неки начин присутној у свакој слици људске беде која се појављује током приповедања. То да човек користи сопствену смрт – која обичној егзистенцији придаје страшни смисао – уопште није нова пракса: она се у суштини не разликује од калуђерске медитације над лобањом. При том се величина **Путовања накрај ноћи** састоји у томе што **ни на који начин** не позива на осећање сулудог милосрђа које је хришћанска сервилност повезала са свешћу о беди: данас постати свестан те беде, не искључујући ни најгоре деградације – од смрада до смрти, од штенаре до злочина – не значи више потребу да се људска бића понизе пред вишом силом; свест о беди није више спољна и аристократска, него проживљена; она се више не односи на неки божански ауторитет, чак ни на очински: она је напротив, постала принцип братства, утолико страшнијег уколико је беда жешћа, утолико истинитијег ако онај ко је постане свестан призна да спада у беду, не само телом и стомаком, него и читавим животом.

Није време за играње подругљиве Золине игре који је своју величину преузимао из људске несреће, а сам остао **странац** за беднике.

Оно што издваја **Путовање накрај ноћи** и даје му људско значење, јесте трампа практичног живота са онима које беда, изгони из човечанства – трампа живота и смрти, смрти и пропадања: једног пропадања које је у основи братства када се братство састоји у одрицању од личних захтева и од и сувише личне свести, како би се прихватили као своји захтеви и спознање беде, односно, егзистенције највећег броја људи.

Превела са француског
Биљана Лукић

Бум у књижевности

Жан-Луј Бори

Хоћу да се увучем овде као утвара, у своју рупу... у своју јазбину... Свима ћу да им урадим... Уу!... Буу!... Црћи ће од страха... Доста су они мене кињили док сам био жив... Е, сад је ред на мене...

Ту смо. Само да Селинова утвара почне да цима спаваче за ноге. Само да Селин почне да живи. И сви задрхте.

Било је то пре потопа – заиста. Пре рата. Колико сам имао година? Седамнаест? Ишао сам у гимназију "Анри IV" у припремни разред за књижевни одсек Педагошке академије, један друг ми је донео **Путовање**, помислио сам да су ми се кола цигала сручила за врат. Такозвана анархична књижевност једна је од кокетерија грађанског друштва. Време проведено у играријама с речима чист је добитак, а и "ослобађа" како се то каже; она је чак, откако је Рембо ушао у моду, постала једна од главних кокетерија француске књижевности – у толикој мери да данас, уз моду, имамо један прилично депримирајући конформизам антиконформизма. Ничег заједничког са оним што сам ја гутао. Селин, то није била књижевност. Због његове изванредне, монструозне, скандалозне искрености. Нашег човека непрестано узимају у природном стању, у срцу кратера, усред ерупције, док избија лава. То је лиризам високог напона - шта говорим? То више није лиризам, то је егзибиционизам. Да замислимо једног Виктора Игоа, захукталог, без кочница, на некој вртоглавој низбрдици, или пак (не излазимо из круга породице) једног Раблеа под пуном паром. Гушио сам се, губио тле под ногама, заглушен тим криком. Са сваком страницом се појачавао урлик откривајући нелагоду и глупост. Одјекивао је у ноћи спаваонице.

У то доба сам припадао "Револуционарним студентима": имао сам црвену књижицу и младалачку нестрпљивост. Селин, за мене је то првенствено била та нестрпљивост, старија сестра моје нестрпљивости – распомамљена (моја је и даље била суздржана, био сам лепо васпитан младић), олујни ветар. Улагивачко лицемерје колонизације; ругло рата; свемоћ лове; неотесани егоизам грађанског слоја: ветар је прочишћавао клоаке максиме наше драге беле и хришћанске цивилизације. Такво бесно невреме да вам гомиле ђубрета лете у лице – чир који пуца, канализациони одвод који прска, бујица која изазива мучнину, али њен млаз доноси олакшање, ослобађа, свети се. И после више од 20 година, **Путовање** је за мене остало онај гусарски роман – моћни брод с црном гусарском заставом, који бљује ватру из свих топова, на чијем прамцу, прикован као сова на вратима некога амбара, урла, пенуша, млатара, дивљег погледа, распомамљени мали лекар из предграђа.

Селин је важио за анархисту с левице. У Медану је прочитао говор у почаст Золи. Наставак је познат. Ја сам се ту потпуно изгубио. Претеривање у тврдњама, безочност у образложењима (Селин ће све то скупо платити) изгледали су ми мрски, мрзео сам их, дакле. Пажљиво сам затварао уши и срце пред сатанским лиризмом памфлета, пред тим лакрдијашем по мери наше планете, истовремено и атлетом и пеливаном, јецавим и напраситим, кукавним и гротескним, задивљујућим и мрским, нећу више пристајати да ме повређује његов грохотни, подругљиви смех. Али, отварајући **Путовање** или **Смрт на вересију** – или, доцније, **Од замка до замка**, или **Север**, моја срџба је сплашњавала. Јер,то јесте била срџба против Селина и његових невероватних насртаја. Више бих волео да сам могао да направим себи свог малог Селина, неку књигу да одаберем, неку да одбацим, да занемарим понеки чланак, понеку изјаву, да неки став сматрам за неважан. Али не, Селин је такав. Олуја, поплава, прскање канализације, земљотрес, такви су какви су – неукротиви. Немогуће их је свести у оквире њихових добрих страна. Селин се не чита без штетних последица. Као што се ни Ван Гог, ни Пикасо не посматрају без штетних последица. Нешто наоко блиско, па према томе и умирујуће, идеје понуђене, прихваћене, размењене, опште, избрушене, уљуђене, угодне, одједном, под дејством ко зна какве киселине, свим силама почну да се бране, нису више тупе, нити углађене, нема више угодности, креће се од нуле, безоб-

зирно се враћа на сирово стање. Испод је зараза, не гледа се више ни истим очима. Општење са Селином је **компромитујуће**.

Касније, када се бура стишала, нашао сам се у Копенхагену. Селин се тамо држао строго по страни, у уздржаности испуњеној мржњом. Наиван, чак несвестан, замолио сам да се сусретнем с њим. Објаснили су ми, веома љубазно, да сам нетактично поступио. Уосталом, и ја сам на то нелогично одвратио, како је Селин, пошто су га обавестили, вероватно одговорио (како сам само замишљао његову жестину!) да нема баш ништа са бедним говнаром, бедним ђубретом за каквог ме је сматрао. Добро. Касније, када се Селин вратио и поново почео да објављује, писао сам о њему у "Експресу". Тиме сам себи навукао неколико протестних писама. Једно од њих, потресно, неког доктора Јеврејина, председника, ако се не варам, једног удружења бивших депортираца: чудио се како човек попут мене, са уверењима као што су моја, који пише оно што сам ја писао, може један такав чланак да посвети Селину који... Тај доктор је био у праву – **компромитовао** сам се. И није био у праву. Вечита расправа о уметности и моралу. Селин је уметник, као и Ван Гог или Стравински.

И он пушта своју "малу музику". Његова снага, његова искреност потичу отуда што је (као Рабле) исковао језик по мери сопственог лиризма. Селин, то је стил. Ретко је неки писац успео да до тог степена успостави равнотежу између своје емоције и њеног непосредног "говорног" израза. Љутња постаје говор. Селин вулканску ерупцију претаче у речник, знаке интерпункције. Сама задиханост његових реченица исецканих трима тачкама, сопствено дахтање, није ли то гушење срдита човека – астма гнева? Писање у трансу, ураган боја: Селин синтаксом удара о гонг интимних несрећа. Јасно је да креће у рат против "обрезаних у граматици", "ушкопљених у академизму", како би нам послужио, док је још топло, оно што он зове "емотивни израз", тачне одјеке сопственог бунила. Као млад волео сам Селинову нестрпљивост. Остарео, разочаран Покретом отпора који је, обећавајући Револуцију, једва стигао до IV Републике, и даље сам упркос свему волео (и још волим) Селинову јарост – ту непрестану објаву рата Свеопштој Подлости чији је најбезазленији вид душевна простота у коју тоне модерни свет. После логора, Хирошима. А последице? А Индокина? А Алжир? Крај ноћи се и даље очекује. Једва шест месеци после Ослобођења, осетио сам се побеђеним. Побеђеним у табору победника – док је Селин био побеђен, али у табору побеђених. Да, да, добро чујем; на свакога дође ред, тако и треба, заборављате на Јевреје, на пећи. Не, не заборављам. Али, не мислим да се прогон потире прогоном, то су два прогона. Мучити крвнике, удвостручује број крвника, и то је све. Закон одмазде је одраз примитивног друштва. Да, да, знам: у поређењу с режимом у Дахауу, прогон који је испаштао Селин може изгледати прилично благ, и тим прогоном Селин је био први који је одиграо улогу докрајченог комедијанта. Не мења ствар: прогон је оправдао ту љутњу, ту мржњу, то лудило који су га гурнули, онако бучнога, да удари главом о зид.

Време ће радити у Селинову корист – морални захтеви временом губе на осетљивости. Селин ће достићи своју праву плећатост: Раблеову. Не зато што су обојица лекари, премда та сличност у вршењу посла и у свакодневној патњи много значи; нити зато што и један и други прибегавају грубостима – што би било прилично једнострано виђење; већ зато што је и код једног и код другог грубост нужан израз "преувеличавања" у визији света: *Несавесни хроничари умањују, објашњавају, обезвређују чињенице! Ох, слуга покорни... таман посла. Поштовање за раскошности!* (**Норманса**)

Тиме што поезију језика меша с епским реализмом, Селин је Рабле данашњице, један Рабле без здравља, без оптимизма и поверења у човека. Рабле без илузија: *Црћи ћу постиђен, осрамоћен, сиромашан, а све због глупости*. Један мрачни Рабле. Рабле каквог заслужујемо: Рабле атомског доба. У путнику накрај ноћи, накрај мржње, видим једног модерног Пантагруела, не ви-

ше оног који благосиља ренесансу од које очекује сва чуда овога света, већ смртно разочараног у своју љубав према људима и, као што се вино претвара у сирће, та осујећена љубав се претворила у зловољу против људског бића – против оног људског бића кога Селин зна до у танчине: француског грађанина. Тај зловољник је заљубљен, као Алцест. Његова Селимена, његова кокета – за њега његова блудница – то је Француска (каквом је он види). Отуда то очајање, та жеља да све дигне у ваздух, буум!!!... почев од француског језика. Ето књижевности издигнуте до степена vacuum cleaner достојанства, стила који се сматра тероризмом. Забавни Пантагруел прашти (буквално) против своје епохе, галамџија који сипа дрвље и камење и који се и сам упустио у једну замишљену експедицију, ношен вербалним лудилом које ретко губи облик гнева, разорне љутње, личне побуне. Фердинанд Љутити или Истребљивач.

"Смрт је истина овога света." Е, свака част за Откривење! Ја сам од оних за које је живот истина овога света; од оних који су изабрали да се надају упркос ветровима и морским струјама, одлучних да остану спремни, ма шта било, да чине све као да је сутрашњица која се осмехује заиста сутрадан. Док не дође и та сутрашњица, стоји да је Селин приредио најстрашнију оптужбу грађанске простоте скривене иза лицемерја обазривог хуманитаризма склоног да одврати поглед од свакодневне срамоте. Европска цивилизација "која се држи на троношцу, једна нога је крчма, друга црква, трећа бордел" управо је у Селину добила великог тужитеља – монструма, кловна, егзибиционисту, жртвеног јарца одређеног да, примајући ударце, задовољи савест честитих грађана, лупежа из париског предграђа, авантуристу потпиривача, кваритеља расположења, непоправљивог поправљача грешака. Осорног лакрдијаша, пумпача облака.

Превела са француског
Олгица Стефановић

■

О "Смрти на вересију"

Робер Деноел

Интервју Пјера Ланжеа

Постоји (или, ако га још нема, биће га сутра) случај Селин. Људи су за или против **Смрти на вересију**, као што су пре неколико година били за или против **Путовања накрај ноћи**. Жестоко за и жестоко против. Средине нема. Селин не ради ствари напола: обузме вас или вам се гади. Још се не туку због њега (хоћу рећи око његовог дела), али не брините: ускоро ће се тући. Најзад и то је промена, нешто друго од политичке борбе. И зато се нећемо жалити.

Неће нам господин Селин говорити о **Смрти на вересију**. Сувише је скроман и уздржан за то! Уколико једноставно не презире интервјуе и оне који га интервјуишу. Доста сам склон овој претпоставци. Да ли да признам? То би ме одушевило. Најзад бих нашао писца кога није брига за оно што би се могло рећи о њему! Поздравимо "дивљака".

И саслушајмо шта о томе каже његов издавач, који му је постао пријатељ, Робер Деноел, човек млад и симпатичан, слободна духа, који је – већ наслућујете – одушевљен Селином и пун безграничног дивљења за **Смрт на вересију**.

– Немојте се варати, почиње он, Селин је пре свега писац, човек од пера типа какав је скоро нестао, онај од пре рата. За њега је само дело важно. Није реч о писању ради новца, већ се пише зато што човек има нешто да каже, нешто да изнесе, чак и чудовишно. Селин пише као што је писао Флобер. **Смрт на вересију** је потпуно дорађен роман, никад није био задовољан, писао га је четири, пет пута, требало му је пет година да га заврши. Селин сматра – као Флобер, као Пеги – чин писања занатом који се учи, као посао занатлије.

– А и језик који је створио...

– Слободно можете рећи: Селин је заиста стваралац језика. Роман **Смрт на вересију** – пребацивали су му неки – написан је од почетка до краја језиком необичним по својој свежини, грубости, новини. Како је то рекао Роберт Кемп у "La Liberté", "утисак је ужасан". Видећете: после Селина, неће се више говорити, а нарочито се више

неће писати као пре. Већ је **Путовање накрај ноћи** имало очигледног утицаја на стил толиких младих писаца.

Додајте да је напор, какав изражава **Смрт на вересију**, захтевао знатну духовну храброст. Критичари су поредили, mutatis mutandis, разуме се, Селинов свет с Прустовим. Сигурно је да је за свет ситних париских дућанџија, мешавине пролетера и сасвим ситних малограђана, учинио исто што и Марсел Пруст за свет крупне буржоазије и аристократије. Код једног има правог уживања у лепом, истанчаном, а код другог уживања у осредњости стварног живота, ужасу који доноси беда. И све то до пароксизма, јер је сам Селин биће пароксизма, изузетан темперамент изван свих мерила...

– У тој мери да сте морали и ви, издавач, да се умешате у име морала?

– Хајде, не претерујмо. Ево шта се догодило. Понет скоро безумним полетом, не схватајући уопште где су неопходне границе пристојности, Селин је све рекао, све. Задатак издавача је био да га упозори на такве испаде. Тражили смо од њега да понешто избаци. У ствари, белине, које сте у књизи приметили, одговарају само дужини три или четири странице. Остало, понекад сто посто реалистично, сматрали смо оправданим ритмом самог дела.

Очигледно ће се то искористити за вођење оног повременог суђења правима писца. Мислим, исто тако добронамерна духа као и Ежен Марсан, и сам велики обожавалац Селина, да су права писца скоро неограничена. Најсмелије странице **Смрти на вересију** су дело уметника и то искреног уметника. Очекујем, свакако, жестоке реакције публике (или извесног дела публике): сваки пут кад се дотакне област осећајности, сексуални проблем, долази до грубих реакција. То је био случај са **Јазбином**, Бодлером и, не заборавимо, са Марселом Прустом. Али, шта се може? Потомство ће се постарати да ствари и вредности дођу на своје место. Луј-Фердинанд Селин ми улива поверење...

Да ли је господин Деноел у праву што има поверења? То је тајна будућности. Али је лепа прилика за издавача да наметне публици књигу као што је **Смрт на вересију**, писца као што је Селин. Па чак и они (мислим да сам од тих), који нимало не уживају у језику писца, ни у његовим одвратним сликама, ипак ће се придружити жељи критичара Роберта Кемпа: "Селин ће завршити, надам се, ову натуралистичку 'суму', ужасну синтезу беде, порока, побуне, неморала, сексуалности, болести. Завршиће је. И биће то нешто! Јединствено дело у свим књижевностима, ако не у свом начелу, бар по својим размерама, свом муњевитом или грозничавом остварењу..."

А ако та "сума" буде била огледало нашега времена? Остаје нам да дрхтимо...

Превела са францусkог
Иванка Павловић

■

*Апологија "Смрти на вересију"**

Робер Деноел

Ово дело је права срамота. Немогуће је у Бетовеновој музици не препознати музику пијанца. Од ње неће остати баш ништа.

Вик (музички критичар, умро 1850)

Појавила се једна књига. Силовита. Раскида са свим обичајима. Својим маљем слама буржоаски морал, пристојност, мерила. Њено објављивање, дуго најављивано, дуго одлагано, до те мере узрујава мњење, подстиче знатижељу јавности да се више не може игнорисати. Саблазан је и сувише очигледна, смелост превелика. Говориће се, дакле, о том делу, говориће се, дакле, о том аутору. Стотину истренираних критичара одмах се дигло на ноге, а њихов херојски фронт носи знак њихове мисије. Није реч о куртоазним замеркама, уздржаности, о дискретним покудама. Реч је о погубљењу. Из баште књижевности треба истерати животињу која зијани и смрди. Право кидисање. Сва су оружја добра: каменице, блато, смеће украј пута. Све пролази. А када се учини да је жртва већ на издисају, осветници обичаја, и сами на крају снага, гађају је највећим каменом, оним који сигурно убија: "Књига је досадна", веле. Ма немојте!

Јер, подухват се изјаловљује. Жртва је и даље на ногама, жилава, несаломива. Чак се, њој у прилог, може чути и неколико гласова. Малобројних, али моћних. Концерт мржње надјача и понеки жустар узвик дивљења. За то се време окупља и јавност, до те мере узрујана халабуком да заборавља друштвене потресе. А књижевне расправе ипак нису њен посао. За њих мари колико и за неку расправу часовничара или апотекара. Ако купује сатове или лекове, зар ће се зато умешати у сталешку свађу? Не. Али овога пута расправа излази из дућана. Гласови су жешћи но обично, стижу до улице. Још бубњају у ушима. Шта се то дешава? Који аутор, која књига тако снажно побуђује страсти? И дело иде из руке у руку, издања се множе, књижари присуствују још једном тријумфу.

Зашто публика тако лако гута ову тешку храну од које се осетљивима све преврће у стомаку? И ко, онда, има лош желудац, арбитар укуса или непознати читалац?

Да је критици у целини читање **Смрти на вересију** одвратно, у то нема сумње. Такође је ван спора да публика, напротив, у њему ужива. И немојте нам рећи: "Бројке не доказују ништа сем лошег укуса, погледајте Жоржа Онеа[1] и остале будаласте савременике, чије књиге продају на стотине хиљада". Јер ћемо вам узвратити: "Знате да се **Смрт на вересију** указује читава, и гола без иједне од оних заводљивости које се свиђају љубитељима такозване комерцијалне књижевности.

Знате и то да књига никада није задобила мање наклоности, а да се никада није брже наметнула. Признали сте и сами, овај роман, ако га и треба мрзети, бар није осредњи." Дакле, оставимо тај аргумент по страни и погледајмо зашто се то разилазе читаоци и критика.

Међу новинарима који су се дигли против овог романа има пуно оних чије пресуде прихвата публика и сувише заузета и зато послушна. Када се нема времена за размишљање, згодно је купити мишљење у складу са правилима. Откако је измишљена рото машина, сви имају духа. То је бар познато. У случају којим се ми бавимо, цензор би морао да победи и без дискусије. Не испољава ли строгост ретку у наше доба? Зар његова добронамерност не боде очи? И зар самих седам стотина страница ове големе књиге већ нису пресуда?

Апсолутно не. **Смрт на вересију** се чита свуда. И упркос званичном мишљењу. Читају је и у Паризу, и у провинцији. Читају је и у иностранству. Читају је и на крају света. Не говоримо о салонима. Салони читају жмурећи, као што музику слушају запушених ушију. Не, ми говоримо о публици која чита из сопственог задовољства, о читаоцу који од књижара купи једну књигу тек пошто је прелистао неколико других. О читаоцу који зна цену забаве коју изабере и који одлучује тек пошто размисли. О читаоцу који ће сутра бити пропагатор ове опањкане књиге.

Да ли су у праву критичари, а не тај читалац? А ако се варају, зашто се варају?

Одговориће нам историја књижевности. Досије никад није био дебљи. Да не иде-

* Одломак из **Апологије "Смрти на вересију"**, Париз, Деноел и Стил, 1936.

[1] Georges Ohnet (1848-1918), француски романописац. Испрва новинар, постигао је (1875) велики успех драмом **Регина Сарпи**, а потом стекао општу популарност низом романа под заједничким насловом **Животне борбе**, у којима се одражава друштвено стање његовог доба, поготову сучељавање аристократије и рађајуће плутократије. Већину својих романа приредио је за позоришно извођење. (Прим. прев.)

[2] Frédéric Soulié (1800-1847), писац фељтонских романа (о историји Лангедока и осам књига **Ђаволових успомена**) и прилично успешан драмски писац. (Прим. прев.)

[3] Octave Feuillet (1821-1890), писац популарних идеалистичких романа у којима се повлађивало буржоаском моралу. (Прим. прев.)

[4] Victor Cherbuliez (1829-1899), француски писац космополитског образовања. После путовања на Исток, прославио се низом романа у којима повезује археологију и естетику. Писао је и историјске романе и политичке хронике. (Прим. прев.)

[5] Paul de Kock (1793-1871), француски књижевник, аутор драма, водвиља, бајки и песама, велики успех је постигао популарним романима-фељтонима (претежно о ситној буржоазији, студентима и "гризетама") у којима доминирају романтичне теме и реалистички призори, прожети комуникативним хумором. (Прим. прев.)

[6] **Љиљан у долу**

мо даље од прошлога века, треба само прелистати новине и пред очи излази невероватан каталог грешака, невероватна збирка најтежих превида и глупих пресуда. Које романописце узносе до неба? Кога понајвише хвале? Балзака, Стендала, Флобера и Золу? Не, наравно. Него Фредерика Сулијеа[2], Октава Фејеа[3], Виктора Шербиљеа[4] , и Пола де Кока[5].

Балзака вређају, омаловажавају. Новине оптужују Чича Гориоа за неморал. "Аутор је добро знао" – бележи Балзак у предговору каснијем издању овога романа – "да је чича Гориоу суђено да пати током свог књижевног живота као што је патио и током стварнога живота. Јадничак! Кћери нису хтеле да га признају зато што је био сиромашан; а јавни листови су га се одрекли, под изговором да је неморалан." Штавише, додаје: "Морам одати признање штампи, код ње постоји поштовања достојна једнодушност против мене..." И како је догађај потврдио ово његово мишљење, он више ниједну књигу не објављује без допунског предговора. Видимо, дакле, да су се романописци и раније обраћали јавности. То је, уосталом, и једини начин. Јер, шта аутор може против штампе. Право на одговор само је варка: "Хтети демантовати новине исто је што и подражавати пса који лаје за поштанском кочијом. Када се пожалите, број који вас убија и лишава части, већ је предалеко од вас. Они који су прочитали напад, не читају увек и одговор".[6]

"Уколико новине измисле неку клеветничку лаж, она је изречена. Појединцу који се жали оне неће морати да се извине због своје велике слободе. Уколико их изведу пред суд, правдају се тиме да од њих није тражена исправка; али, ако је затражите оне ће то смејући се одбити, сматрајући свој злочин за ситницу. Кад њихова жртва најзад тријумфује, извргну је руглу."[7]

Флобер није прошао боље од Балзака. У једном писму Жорж Сандовој, пише: "Добро је, увреде се гомилају. Читав концерт, симфонија у којој се сви страсно предају својим инструментима. Сви су ме оцрнили, од 'Фигароа'[8] до 'Ревије два света'[9], преко 'Француских новина'[10] и 'Уставних...'[11] А још нису завршили!... Чуди ме то да иза већине тих критика стоји мржња против мене, против моје личности, унапред створено клеветничко мишљење, чији узрок тражим".

Покушаћемо касније да анализирамо разлоге ове мржње која прогони једног Флобера или једног Селина. Погледајмо прво шта се то замера аутору **Смрти на вересију**. Нема ни два месеца да је књига објављена, а већ је три стотине новинара донело пресуду, с висине, без права на жалбу. Најжешћи текстови су, наравно, анонимни. Све се одвија по правилима.

Ево, као првога узорка, неколико редова једне хронике наивно потписане са **Црнаберза** и објављене у једној ревији за младе. Аутор није могао да позајми потпис ни од кога другог до од Леона Блоаа. Кевће се када се више не зна црвенети. Али, није важно, читајмо Црнуберзу: "...Њена бесрамност" – каже ова нада полемике – "више везана за измет него за еротику, још досаднија и ружнија од њеног смрада, само је ниски поступак једног творца, једног изметописца – у најмучнијем значењу те речи... Нема, дакле, потребе изнова подизати ломаче инквизиције, сасвим је довољно скренути градском ђубришту пажњу на овај случај, па ће бити буквално спаљени и његов издавач, и његове књиге, и све што га се тиче. Изузев његових читалаца, довољно кажњених досадом..."

У другом се часопису окупило седам уредника – од којих је један поуздано био рачуновођа – е да би протестовали против рекламирања издавача које, уверавају они, мора коштати **најмање стотину хиљада франака**. И **Седморица** закључују, лепим залагањем за независност: "Ми нисмо овде ради цензуре. Уопште немамо жељу да једнога дана видимо Државу како се уплиће у књижевну продукцију и у њу уводи своју контролу. Али, треба признати да оваква издања оправдавају и призивају критичаре; и када Хитлерова полиција буде забранила овом одвратном смећу улазак у Немачку, мораћемо јој признати да је у праву".[12]

7 **Изгубљене илузије**

8 "Le Figaro", основан 1826. као сатирични недељник, од 1866. постаје дневни лист монархистичке оријентације, који убрзо прихвата умерене републиканске ставове блиске буржоазији. До данас делује као политички и књижевни орган буржоаске штампе, спреман да своје странице уступи и текстовима политичких неистомишљеника. (Прим. прев.)

9 "La Revue des Deux Mondes", француски часопис за уметност, књижевност, историју и филозофију, основан 1829, у којем сарађује већина значајних писаца романтичара. Крајем века, часопис мења оријентацију, постаје конзервативнији и окреће се католичким вредностима. (Прим. прев.)

10 "La Gazette", прве француске новине, уз Ришељеову помоћ основане 1631, биле су званични орган француске владе. Од 1762, уз сагласност Луја XV почињу да излазе два пута недељно као La Gazette de France. После Француске револуције постају дневни лист, а у XIX веку делују као орган ројалиста. Престају да излазе 1914. (Прим. прев.)

Рене Лалу, коме дугујемо већ три жалосна чланка о **Смрти на вересију**, преиспитује своју савест: "Може ли човек сасвим непристрасно говорити о новој Селиновој књизи? Наиме: а да при том не буде оптужен да нема петљу да покаже бар мало храбрости, или зато што је попустио жељи да га куњи због првог успеха? Уверен сам да може"... И даље, додаје: "**Смрт на вересију** изневерила је све моје наде. Изгледа ми, заправо, немогуће отети се утиску да је скоро све у овом делу вештачко".

Што се тиче Пјера Умбура, он оклева са тако јасном осудом. Али би желео да је Луј-Фердинанд Селин водио више рачуна о своме језику. У његовој хроници чудног наслова "Дух степеница" читамо ову реченицу: "Волео бих – ако човек себи може допустити да даје савете једном аутору који је најављен са толиком буком? – да Селин размисли над овом Раскиновом мишљу: **Вулгарност је слика смрти**. Књижевност још увек не жели да умре".

У "Народу", Марсел Лапјер се живо изражава: "Селин... своје гадости ниже ни због чега, можда из сопственог задовољства, због насладе посебних читалаца који уживају у дружењу са олошем".

А сада је ред на издаваче: "То је, све у свему, фаћкање, и подсећа на вештину бледих ваћароша који крстаре Монмартром нуткајући пролазницима: 'Хоћете ли да видите мастан филм?' Или добацују кроз зубе: 'Имам разгледнице које ће вас занимати'".

Слична техника. "Оно што Бернар Грасе[13] назива 'Књижевном ствари' има чудан наставак..."

После ових љубазности, нема више шта да се каже. Али, "Месец" у осуди иде још и даље. Овај часопис изражава становиште чистих антиселиноваца.

"Седам стотина страница **Смрти на вересију** пре свега су монотони и досадни докази да Селин нипошто не искоришћава неко искрено осећање него му је једини циљ да изненади самовољом и саблазни гадостима. Ниједна књига није видљивије лажна, неприродна, вештачка, створена са циљем без ичег књижевног. А исту је ствар требало рећи и за **Путовање накрај ноћи** које је пре четири године, онако будаласто, било обасуто похвалама. У оба случаја, реч је организованој обмани, чудовишном укусу."

Застанимо овде. Ови наводи представљају сажетке примедби наших противника. Могли бисмо још да их множимо. Непотребно. Све би биле исте, као две ивице истога пута. Да њима испунимо и књигу, читалац не би имао користи. Ипак, не одолевамо задовољству да овде објавимо мало поређење које смо из разоноде саставили.

МАЛО ПОРЕЂЕЊЕ	
Понизио сам се, прошао кроз црну чаму и мучну одвратност, тај сливник обичаја и језика... Утисак који сам понео из овог читања јесте утисак о писцу без оригиналности.	Да нисам професионални читалац, нипошто не бих ишао до краја ових седам стотина страница. Не, не бих себи наметао ову тешку, раздражујућу досаду, коју зачас преплави монотонија...
Никад у нашој књижевности није за тако кратко време нагомилана таква количина ђубрета.	Када је трулеж до те мере несвесна смрада који из ње избија, ближи се велико чишћење.
Никада се овај чудни посматрач обичаја свога времена није тако ругао публици, никада није реалност заменио развратнијим или гротескнијим визијама своје распаљене маште...	Они не купују за двадесет и пет франака књижевности, него за двадесет и пет франака бруке и понижења. Налазим да је то бескрајно жалосно...
Из свих ових дела избија животињски смрад. Ове књиге заударају на муљ.	То је шарлатан, улични продавац смећа.
Протестујем због мучнине и превртања у стомаку.	Кужна атмосфера, пре клозетска него ли болничка.
Труло...	Гомила ђубрета.
Иако нам је преко главе, приморани смо да говоримо о овој књизи, пошто о њој говори цели свет, зато што је, од салона до крчме, главна тема разговора.	По сопственом укусу радо о њој не бих говорио, али је ово, изгледа, књижевни догађај.
Делови чланака посвећених Земљи и Јазбини.	Делови чланака посвећених **Смрти на вересију**.

[11] "Le Constitutionnel", париски дневни лист који се прво појавио под именом **Независни** (L'Indépendant), основан 1815, за последњих дана владавине Наполеона Бонапарте (Сто дана). Био је орган либералне опозиције у време Рестаурације, а основно програмско начело је било залагање за закон и законитост. Излазио је до 1914. (Прим. прев.)

[12] Немачки превод **Смрти на вересију** био је најављен за следећу зиму.

[13] Bernard Grasset (1881-1955), француски издавач, основао је 1905. издавачку кућу која је већ 1920. имала (и потом задржала) значајну улогу у књижевном животу Француске, објављујући дела савремених аутора. Посебно је угледна била библиотека "Зелене свеске". И сам Б. Грасе је објављивао есеје и две књиге: **Опаске о издањима** (1928) и **Књижевна ствар** (1929). (Прим. прев.)

Пикантност овог поређења истиче и то што су **Земља** и **Јазбина** – и то издалека – два највећа Золина успеха. А званична критика данас **Јазбину** сматра за ремек-дело.

Селину, дакле, замерају што је: 1) написао монотону и ужасно досадну књигу; 2) за његов успех заслужна једино реклама; 3) користио један потпуно вештачки говор; 4) употребљавао и злоупотребљавао опсцености. Штавише, његови су издавачи обични цинични трговци.

Ето, то су ти напади, а убрзо ћемо сазнати како на њих треба узвратити. Али, најпре погледајмо мало ко је тај Л.-Ф. Селин. Јавност, тако жељна појединости о приватном животу свакога писца, о њему не зна баш ништа. На полицама нема ниједног портрета овог аутора. Не знамо да ли га надахнуће походи ујутру или после подне, сањари ли у сутон, сажаљева ли потлачене у Авганистану, одмара ли се од својих мисли свирајући флауту или тромбон, воли ли сијамске мачке или црвене рибице.

Л.-Ф. Селин је чудовишни егоиста. Намерно крије од читаоца своје мале страсти. Не посећује ни уредничке собе, ни салоне, ни политичке скупове. Једва да га можемо видети код издавача кад објави књигу. Тај непослушник бежи од интервјуа и од анкета. То сметало писцима у колу не председава гозбама, не потписују манифесте, новинама не даје хронике. И последња необичност, није члан ниједног жирија.

Луј-Фердинанд Селин је лекар, негде у предграђу. Објавио је два романа. У томе је, сложићемо се, сва саблазан овога човека. Ако већ не објављује студије о својим савременицима, зашто с времена на време не састави предговор о неком ученику који је упућенији у обичаје? Л.-Ф. Селин, уза све то, не зна да критика најчешће служи за поткусур. Што неко рече: "Додај ми рабарбару". Л.-Ф. Селин нема шта да понуди у размену. Утолико горе по њега.

Макар да се повезао с неком групом! Способан аутор се данас ослања на школу, води неки покрет. Писац је левичар или десничар, млађи-од-тридесет-година или академик, народњак или салонац, "културњак" или "борац за Француску", идеалиста, иреалиста, регионалиста, полифоничан, све што хоћете. Али, не држи се по страни, треба играти по правилима. Иначе, мора бити спреман на све, па и на то да буде **једини аутор** који је у Француској оцрњен за последњих четрдесет година.

Селин је, дакле, досадан аутор и његова књига успављује читаоце. Ко то каже? Па, критика. – Каже ли она то за цео роман? Нема ли у овом делу неуобичајеног обима неколико страница које заслужују опроштај греха? – Наравно! Не правите нас лошијима него што јесмо. Не желимо да испаднемо дивљаци и радо признајемо да је Селин понекад генијалан. Рећи ћемо чак да су неки делови **Смрти на вересију** заносни. – Ево! дајем вам педесет страница, сасвим добра мера. – А ви? – Ја вам дајем чак сто, али не тражите више. – А ви, господине, издвајате ли нешто? – Радо. Држим да је читаво једно поглавље дивно, али, сложићете се, у толиком мноштву, то је ништа! – Слажем се. Али, кажите ми, које су то странице?

Управо ту почиње забава. Андре Русо одбацује читав први део књиге, али **Смрт на вересију** од 399. странице постаје "ремек-дело романескне инвенције, које је у стању да уметности романа врати и најблазираније читаоце. Фантазија, не ваздушаста и лагана, него моћна и богата, надметање бахатости и комике у овом херојско-комичном животу једног париског лупежа, хвалисавца, истовремено и наивног и препреденог досетљивца, подлог, али живописног".

Жан-Пјер Максанс, међутим, више цени први део књиге: "У ретким тренуцима, Селин нам, заправо, даје слике необичне лепоте. Тада, али једино тада, успева да помеша светлост и сенке. Такав је случај с посетом малој болесници", итд.

Укус Габријела Брунеа се уопште не слаже с укусом његове сабраће: "Шта изабрати из ове бескрајне вреве? Без оклевања: епизоду с Нором, женом учитеља из енглеског пансиона! Требало би је издвојити и направити засебну књижицу, предвидео бих јој леп успех".

Ни Жорж Ле Кардонел не бира исто: "Догађа се овом визионару, пише он, да досегне огромну бурлескну фантазију, као у призору преласка преко Ламанша... или ретку драмску моћ кад чича Фердинанд свој убилачки бес тали решетајући топовском ђулади сопствени подрум".

Доказано је искуство: уколико се нађе десет људи који би из неке књиге избрисали неки израз или неко осећање, лако се може наћи исти број људи који управо то траже... сви су познаваоци, или барем важе као такви. Шта онда преостаје аутору у таквом случају него да се определи за страну оних који га хвале?

Не може бити јасније. Лабријер је веома разумнога духа. Послушајмо зато његове савете. Будимо до краја на страни оних који нас хвале. И пошто М.Русо издваја управо оно што Габријел Бруне одбацује, држимо се оног одељка који је оцењен као ремек-дело. Прихватимо као такав и онај део необичне лепоте који нам уступа Жан-Пјер Максанс. А зашто одбацити и епизоду пуну генијалности на коју нам је Бруне изричито указао? Без великог напора, позивајући се на још два или три критичара који обилато наводе и лепе речи и противречности, коначно ћемо реконструисати интегрално ремек-дело. И уместо да видимо "како се читаво дело топи пред критиком", присуствујемо његовој апотеози. Тако успевамо и да докажемо, уз подршку наших нападача, како **Смрт на вересију**, књига за коју је речено да је "досадна", јесте нешто истовремено и најкомичније и најтрагичније, све у свему, најоригиналније што је створио савремени роман.

И овај нам се закључак веома допада.

Кратко ћемо о оном што се тиче рекламе. Неки нас оптужују због тога што смо хтели да она буде превише снажна, превише упорна. Ти уопште нису писци, а ако су и објављивали књиге, све то је остало у сенци.

Сваки, па и најмањи књижар зна да реклама не прави успех. Књигу која "не иде" можете гурати у тренд, аутора проглашавати генијем, али њена продаја неће ићи ништа брже. Али, ако неко дело побуди интересовање, подстакне знатижељу, постане предмет разговора, тада – али, само тада – треба помоћи његовој популарности, у новинама понављати хвале које сви шире, тада треба, без лажне скромности, на сва звона ударити његову славу, прогласити га можда и за веће но што јесте, како би у блиској будућности тријумф дела достигао његов феномен. И једног дана књига ће се продавати, тако добро да издавач више неће морати да брине. Њени најбољи рекламни агенти биће сами читаоци које ће се регрутовати бесплатно.

Исто смо поступили и поводом Луја-Фердинанда Селина. Ако дела овог романописца имају огроман успех, дугују то само својој снази. И као што је рекао Бодлер у својим "Саветима младим литератама", та снага је "врховна правда".

– Причајте нам мало о оним чувеним брисањима! О деловима које нисте хтели да штампате! Да ли вам је понестало храбрости?

– Ту смо, дакле! Судећи по коментарима које су изазвали, ти су делови били – ако се тако може рећи – читани више него други. Људи нам пишу: "С којим правом сакатите текст који публика жели у целини?" Други, као весељак М. Лапјер, оптужују нас што смо привукли читаоца неуобичајеним издавачким поступцима. Коначно, најбројнији се с ужасом питају шта би то могли садржавати цензурисани редови.

Да изведемо ствари на чистину. Луј-Фердинанд Селин је на нашу молбу, рецимо чак и на наше инсистирање, изоставио три странице свога романа. Жртвовани делови су били жешћи, много жешћи од контекста. Уметник је, понесен темом, заборавио на границе у којима ту тему види закон. Тако је аутор, заједно с нама, радије одлучио да **Смрт на вересију** унапред изложи критици, него да му правосуђе плени дело. Али, како је избачени део прекидао полет реченице или поглавља, захтевао је да он буде означен белином. Пристао је да део текста одбаци, али не и да га preради.

Ова искреност је некима послужила као изговор да нас оптуже за срамне работе.

[14] Студије као што су оне које су објавили "The Statesmen" на пример, или "Times Literary Supplement", који свакако не спадају у лаку штампу.

Идемо сада на главну замерку. Луј-Фердинанд Селин је створио вештачки језик. Његова основна намера је да изненади самовољом и саблазни гадостима.

На замерку је одговорио сам Луј-Фердинанд Селин једним писмом које Андре Русо наводи у "Фигароу":

"Зашто у језик уносим толико позајмица из жаргона, из синтаксе аргоа, зашто га сам стварам кад год ми се прохте? Зато што, и сами сте рекли, пребрзо умире тај језик, дакле, живео је, живи док га ја користим.

...Језик је као и све остало, стално мре. Мора мрети. С тим се треба помирити. Језик уобичајених романа је мртав, мртва је синтакса, све је мртво. И мој ће језик и синтакса без сумње убрзо умрети. Али ће имати малу предност над свим осталима, **живели** су годину, месец, или један дан.

У томе је све. Остало је тек простаклук, будаласто, малоумно разметање. У свом том тражењу апсолутног француског постоји неподношљива недотупавна жеља за вечно једним те истим начином писања."

Треба много гордости или смерности да се ово каже.

Право да то чини има једино Луј-Фердинанд Селин, који је створио језик потпуно оригиналан, увек изражајан, без иједне пукотине, без икакве шљаке. Као што каже Фортунат Стровски, Селин нам чита праву лекцију из вештине писања. Он је први "синтаксичар" овога времена, изнад свих осталих! Да се у то уверимо, треба само прочитати пастише оних који слежу раменима, као да би рекли: "Па и ја радим то исто!"

Тек мршаво месо или посна чорба.

Али, време је да се повучемо. Наше утврђивање чињеница је завршено. Уступимо место. Луј-Фердинанд Селин у штампи има и жестоке браниоце. Нису бројни и не чине блок. Али су ови одлучни обожаваоци унапред одговорили на све замерке, на све покуде и на све погрде. Утолико је наш задатак лакши. Тражимо ли аргументе, наћи ћемо их у изобиљу у изврсним чланцима Ноела Сабора, Ежена Марсана, Роберта Кемпа, Франсое Поршеа, Робера Пулеа, Рамона Фернандеза, Фортуната Стровског, Луја Лалоаа, П. Шатлен-Тајлада, да наведемо само писце на француском језику. Јер, ако бисмо хтели да се позовемо и на иностранство, могли бисмо да наведемо десет солидно промишљених студија у којима се Луј-Фердинанд Селин указује као један од највећих писаца епохе.[14]

Али, постоји један чланак који резимира расправу. Аутор, Шарл Бернар, еминентни критичар "Белгијске нације", рекао је све о предмету, и то на најплеменитији начин. Најбоље што можемо да учинимо на крају ове апологије, јесте да објавимо ту страницу која служи на част и своме аутору као човеку, и делу коме он жели да изрази поштовање:

"Књига Луја-Фердинанда Селина је велики догађај. **Смрт на вересију** која се појавила код Деноела и Стила, обимна је књига. Већ чувено **Путовање накрај ноћи** било је, као и његов садржај, збијено, компактно, а **Смрт на вересију** са својих 700 добро збијених страница, својим великим осминским форматом, чини један блок, један простран паралелопипед папира глатких површина, оштрих ивица, сличан неком брижљиво истесаном камену.

Ова симболика није без значаја. Не приступа се исто овој и некој другој књизи која није тешка ни колико њена четвртина. Неозбиљно и озбиљно јесу питања тежине. Зато знамо неке ауторе који своју тежину потврђују делима значајног обима, и наставцима, као Марсел Пруст, и ближе нама, Жил Ромен. Али, циклус се, упркос свему, промишља део по део. Схватамо да је аутор имао времена. Насупрот овоме, седам стотина страница **Уликса** Џемса Џојса изгледа као да је написано у једном даху. Исто и седам стотина страница **Смрти на вересију**. Изузетна је управо та збијеност, то богатство од ког подилазе жмарци. Аутор је у књигу хтео да унесе све. Као што се све ставља у катедралу, земља, небо, чистилиште, врлине и греси, годишња доба, телесно, духовно. Нису у њој једино стубови, сводови, зидови, подупирачи, читав архитектонски апарат. Ту су и кипови, на хиљаде, врви од кипова. А међу тим киповима

има и поучних, али има и баш неприличних. Поменусмо ли грехе? Средњовековни клесари никада нису оклевали да нам их прикажу сасвим грубе, у жовијалној бујности, натурализму утолико бруталнијем што је требало да послуже као контраст врлинама, свецима и анђелима, свему што нас из овога кала узноси ка небу.

Ми више немамо менталитет човека готике, иако су неки уметници и писци и сад опседнути његовим гаргантуеловским инстинктима. Издавачи **Смрти на вересију** су разборито препоручили аутору да изостави неке речи које спадају у Делвоов **Специјални речник** и неке и сувише речите листове који су се појављивали у време рата под режимом цензуре. Али, чак ни у том стању ни ова Селинова књига, као ни **Путовање накрај ноћи**, не може бити стављена у свачије руке. Ни издалека! Роман није увек девојачка разонода. А овај пре изгледа као психијатријски документ.

Изванредан документ.. Исповест? У облику исповести, документ који без стида, без ичега што издалека или изблиза личи на страх од јавног мњења, с неком врстом генијалног заноса сручује све до краја. Рецимо одмах да то није могло класичним језиком. Није могло зато што француски не може до те мера да вређа пристојност. Захваљујући популарним, често народским облицима изражавања, аргоу, успоставља се равнотежа, нека хармонија између сржи и форме која пропушта све. И може се заиста рећи да овде све пролази...

...Густен ме је добро знао... Он је мајстор лепог стила. На његово се мишљење може ослонити. Није љубоморан ни за цвоњак... Густен је баш срце. Такав ће и умрети.

У међувремену, помало пијуцка.

А моја мука је сан. Да сам одувек добро спавао, никада не бих написао ни ретка.

Могао би, било је Густеново мишљење, да причаш о лепим стварима... с времена на време... живот није увек свињарија... У извесном смислу, то је прилично тачно. Има код мене и маније, пристрасности. Доказ за то је што сам, у доба док ми је још и више него сада зујало у ушима, док сам сатима имао грознице, био много мање меланхоличан... Имао сам красне снове. На то ме је подсетила и г-ђа Витрув, моја секретарица. Она зна све моје муке. Кад си тако штедар, распеш своје благо, изгубиш га из вида... Тад сам помислио: Та проклета Витрув, она га је негде сакрила... Права чуда... делићи житија светаца... чиста екстаза...

Одмах нас фиксира, она мала почетна порука. Аутор је лабуду заврнуо шију. Што се осталог тиче, aegri somnia. Поново смо се, значи, укрцали за путовање накрај ноћи. 'Моје ноћи', могао би да нас исправи аутор чудесног путовања унутар граница кукавне егзистенције јадника. Али, све је у нама. Чак и авантура. Поготову авантура. Та чудесна авантура живота према којој су и најнеобичнији догађаји које живимо напољу безначајне епизоде. Овде додирујемо најчистију класику, колико год изгледало збуњујуће што класику помињемо поводом једне књиге која од првог до последњег од својих педесет хиљада редова претвара у пропаст све што се може научити из приручника о вештини писања.. По класици, није важан догађај, него начин на који он делује на нас. А човека, брате мој, што кажу, да ли га је ико икада сагледао, разумео, описао какав јесте?

Селин нас приморава да преиспитамо вредности, оцене, самим тим што још увек налази да каже толико новога, што нас наводи да осетимо како иза онога што он открива има још свашта што тек треба открити. Замислимо шта би пре педесет година неки писац натуралиста направио од оне исповести малог Фердинанда, париског мангупа, чији су родитељи у оскудици, бедно плаћени кукавци. Шта би направио од ове страшне драме осредњости, махнитања свих економских и друштвених сила, које сламају сиромаха. Танушни записник украшен с неколико спољашњих описа, шминку којом се глумац маже пре изласка на сцену. Рецимо одмах, записник о неизласку на рочиште. То вам је као и у сликарству. Није циљ да се виде ствари природе, него природа ствари. Управо тиме Селин надалеко

и нашироко превазилази беду натурализма. Јер овде више није реч о нечему приземном, гнусном и бесрамном. Не, све то треба трпати лопатом, али, кад се све уздигне на вртоглави поетски ниво, кроз тај глиб се, из тог океана муља и ђубрета, као што нагло искрсне и заблиста полуга чистога злата из гомиле здробљене, згњечене, уситњене руде, најзад, лицем у лице сагледава душа, чудесни човеков дар, у блиставом просветљењу.

Ова је књига пуна духа и нискости. Барем се не може замерити аутору да је хтео да буде анђео. Приказавши звер каква јесте, звер и само звер, сачувао је најбоље за дух. Са овога становишта, **Смрт на вересију** спада у истинску духовност. Духовност људи средњег века, градитеља катедрала, који су умели да виде пакао, који су га описали, истерујући метлом на трг пред гомилу, све ђубре и ђаволе и проклете, гласно се смејући збуњеним вештицама и срамним врзиним колима.

Треба опет направити исту дистинкцију између онога што видимо и онога што не видимо. Видимо порочно дете распето између слабашне мајке која се убија од рада, и оца, фразера, који стално прича о моралу, а не престаје да лута, и коме је зла кобуделила погубну нарав. Несрећа која брише и најбоље одлуке младог Фердинанда који, сит поука из морала... псовки и шамара, најзад насрће на старог и скоро га дави. А не видимо читаву позадину те беде и пизме, иронију неравноправне, немогуће, поспрдне борбе између самовољног сметењака и неумољиве судбине, не видимо, упркос свему – величину смешне, жалосне коби, злосрећне људске судбине. Управо то нам показује Селин, и због тога се миримо сами са собом као и са његовим ликовима који постају симпатични упркос свему.

Захваљујући томе је и сам аутор могао да се препусти чудесној необузданости писања без часа предаха, без трунке умора. Није све при том истог квалитета. Више ценимо први него други део његовог романа. Разноликији је, набијенији. Чудесна је епизода о Фердинандовом боравку у Енглеској, у рочестерском Колеџу Минвел. И његов драматични завршетак са Нориним самоубиством... Али, пошто догађаји немају никаквог значаја? Говорили смо о поезији. Требало би да кажемо нешто о речитости, и о реторици. Ова народска речитост досеже врхове који до сада још нису били досегнути, а Селин је транскрибује с неком врстом дивљачке жестине, дионизијске опијености. И колико је то шире, набијеније, него Цицерон и његови облуци које је Демостен држао под језиком! Жаргон, и то пуним устима, и с каквим нагласком, каквом бојом, а нарочито с којом снагом понављања. Селин, нема сумње, описује своје ликове, не скрива им нарав, али их пре свега, пушта да говоре. Тако их не ствара он, него се сами стварају пред нама. Отуда та истина, тај живот, та узаврелост, то непрекидно обнављање.

Питали смо се где би отишао аутор **Путовања накрај ноћи**, да може да настави свој труд. Да изнова, са истим успехом, наслика толико ругобе, беде, ради стварања и зрачења његове сопствене светлости. Добио је опкладу. Остављајући нас чврсто убеђене да ће наставити. Да су његове залихе самилости безграничне, као и његова моћ изражавања, његова бујна речитост, његов изузетни вербални геније.

Новина у књижевности, најзад. Обновљена форма, неистражене жиле, откриће нетакнутог поља на које ће, за Селином, нагрнути супарници? Пре смо склони да кажемо: маргина књижевности. Друга, тајанствена, опасна страна зида који ће мало ко имати храбрости да пређе. Иза кога је бескрајна ноћ..."

Нећемо ништа додавати овој речитој студији. За нас је она коначна. Преостаје нам само да пуног срца и усхићеног духа, поздравимо њеног аутора.

Превела са француског
Биљана Лукић

■

Путовање накрај говора

Жан Гено

1. Селинов читалац

У среду, 20. јануара 1960, пошао сам са Жаком Дарибодом у Медон, надајући се сусрету са Лујем-Фердинандом Селином. Жак Дарибод пише романе и снима филмове; ја сам у књижевности нико и ништа, обичан читалац. Из Центра у коме сам тада радио, позајмио сам портабл магнетофон на батерије; техничар који ми га је поверио, убедио ме је да ради без грешке. Нисмо имали заказан сусрет са Селином, кога је био глас да му се не може прићи. Нисмо имали никакве препоруке сем одушевљења с којим смо читали и ишчитавали **Путовање накрај ноћи**. Дуго смо се снебивали пред капијом. Кућа бр. 25/ц у Улици Рут-де-Гард у Медону, лежи високо на брежуљку, у страни; ту су четири слична павиљона; његов је други здесна; прилази му се уском, стрмом стазом, која се нешто ниже одваја од пута; врт је насут. Прозори на кући окренути су према Паризу; доле, у подножју, пуше се Renoови фабрички димњаци; тога дана, око три сата поподне, у дну пејзажа провиривало је сунце кроз ружичасте и сиве облаке.

На баштенској капији, велика фирмописана табла оглашава часове класичног и карактерног плеса, гђе Лиси Алманзор; Селинова супруга. Мој друг познаје једну ученицу гђе Алманзор. Је ли то довољно да уђемо?

Ту је још један, дискретнији натпис:

др Л.-Ф. Детуш
с дипломом Медицинског факултета
у Паризу
од 14 до 16 сати, сем петком.

Посивео, без сумње ношен на сва путовања. Оглас друштвеног статуса. Ни један ни други нисмо болесници доктора Детуша. Јесмо Бардамијеви, у крајњем случају Селинови болесници!

Кућа је висока, споља омалтерисана, на темељима од сивог камена. Десном страном травњака води стаза покривена розикастим тераца-плочама. У двориште улази девојка с оковратником од лисичјег крзна. Носи некакве лекове у кућу и силази. Пролази испред нас гледајући нас испод ока. Лепа је. Шта ли ми тражимо овде у дворишту?

Да још чекамо, изгледало би чудно, и зато се, помало забринути, пењемо ка кући. Присуство не можемо да оправдамо ама баш ничим, сем извесном замишљу везаном за Селина, коју смо дошли да потврдимо овде, у Улици Рут-де-Гард 25/ц.

Кад се крене навише том стазом од розикастих тераца-плочица, најпре упада у очи контраст између стила павиљона (средина XIX века) и као базен плаве боје ограде; ту су и баштенске гарнитуре од жуте пластике; копне последњи остаци прошлонедељног снега. С уличне стране, нигде врата. Мора се обићи око куће. Нигде пролаза кроз старудије којима је закрчена лева страна. Идемо десно. На једном крилу врата кроз која се улази у сутерен, висе окачена два дрвена штапа; без сумње, у тој приземној јазбини која гледа на Париз, ради звер. У пролазу назиремо жути отоман, сто од белога дрвета, офуцане јастучиће; пролазимо, у страху да нас не пресретне Селин, радије супруга или каква собарица с њушком маме Анруј. Отварамо некаква врата, као од кокошињца, којима је решетка на пар места проваљена. Тле је влажно. Кућа је са зачеља сва у шалонима, а на средини има прозор-врата. Иза стакла, Селин.

Плавоок, гледа некако тупо, злокобно, кроз полузатворене капке. Смештен у дрвену наслоњачу; с гомилом ћебади испод себе; умотан у тамноцрвени кућни мантил, са шалом око врата. Све око њега изгледа плаво, плаво као базен или као хоризонт, од неба или од куће. Пазикућа. Ту је да гледа како пролазе ученице плеснога течаја.

Лице зарасло у седу, дводневну браду. Брковима има седам дана. Гледа нас, па мало одшкрине застакљена врата која га просто штите од остатка света, од фотографа и од новинара. Мој пријатељ ступа напред: долазимо по препоруци једне ученице госпође Алманзор. Врата се отварају. Звер постаје радознали старчић. Шаке су му чудно округле, нокти жути, дуги, по надланицама

црвене пеге. Коса очувана, али неподшишана. Баш дуга, нарочито на потиљку.

Али, врата нису ту зато да нас пусте да уђемо; пошто смо дошли по препоруци њене ученице, стари господин пазикућа позваће госпођу Алманзор. У том моменту, мој друг изјављује да ми, господине, љубазно молимо за разговор управо са вама...

Разговор...

"Не разговарам!"

Глас учтив, али и одлучан. Више није пазикућа, него Доктор. Не жели да нам гледа фаце, да нам тумачи питања и да одговара. Тај бистар поглед одаје горчину и лукавство; довољно је препреден да нањуши клопку и да се извуче, али, и сувише воли мирис прогањања да би побегао од немира и лаког знојења који га прате.

Одмахује руком, не може да прими никога. Нимало грубо. Ситни курбевоашки рентијер који се клони света; нема средстава; трговчић који сам не може ништа да купи; не сме да ојади ионако мучена примања спуштајући цену да привуче понеког клијента; снађите се како знате; тражите то од других, не од мене; од оних који се продају и хвале, од мене не; пре антидрајфусар него антисемит; реакције ситног предратног трговца.

"Али, ми бисмо хтели да снимимо филм о вама..."

– Филм!

– Да, хтели бисмо да откријемо слике које, по нама, испуњавају пејзаже ваших...

– Слике... То никога не занима!

– Напротив, господине...

– Имате ли сценарио?

– О њему бисмо и хтели да вам говоримо.

– Пошаљите ми га, одговорићу вам! Имате ли пара?... За филм треба пара..."

Неуверљиво тврдим да ћемо их наћи, а мој друг убедљиво изјављује:

"Ма, наравно, имамо паре!"

– Е, онда пишите!

Ни мој друг ни ја нисмо баш лаки на језику. Нисмо петпарачки новинари; а нисмо ни богзна како одевени.

"До виђења!" каже Селин.

Стиже Лиси Алманзор: бринета, дотеране фризуре; зрачи сигурношћу особе која је читав живот неком на услузи.

"Опростите му, тешко је болестан... А шта сте хтели?"

– Да попричамо о филму који бисмо снимали са њим...

– Не, нећу да их примим! виче Селин.

– Има метак у глави! – обзнањује Алманзор.

Као видик плаво око ратног ветерана наглашава непобитну тврдњу: јесте, имам метак у глави. Гледамо гамашне којима су му увијене ноге; старе, браон панталоне; огромна стопала умотана у вунене крпе, силом угурана у филцане патофне.

Још и затресе главом. Стварно има метак унутра. Онако импресионирани, замало га нисмо чули како му звекеће у глави као зуб у зубарској вентузи. Повлачимо се.

"Дођите опет!" довикује нам Алманзор. "Пишите!"...

– Не, не примам никог! Пишите! Тако је, пишите.

Незнани јунак затвара врата и седа. Не посматрамо га кришом; не осврћемо се; искрадамо се хитро, како кукавице, розикастом стазом ка путу. За нама лају пси.

2. Селинови посетиоци

Требало је писати Селину. Правили смо концепте. Писмо је отишло вечерњом поштом: припремамо филм који би био евокација онога што је у његовом делу сачувано као одјек нечег што се не може заборавити; зато бисмо хтели да снимимо неколико разговора које бисмо после убацивали у тонску траку; повезали смо се с људима; ни један ни други нисмо новинари; само Селинови читаоци.

Одговор је приспео двадесет трећег, ујутро; носи жиг Главне поште у Медону, који показује да је писмо примљено двадесет другог у три поподне; међутим, у њему стоји датум двадесет трећи; вероватно је написано двадесет другог, у току дана, с грешком у датуму. Рукопис као у стогодишњака; пише плавом хемијском оловком на жутом папиру; неправилно користи тротачку.

23/1

Господине,

На несрећу, никакав сам глумац, а ви баш то, најљубазније на свету, тражите од мене. Ја сам вам обичан радник, имам посла само са **стварима**, *хартијом, оловком, не и са* **људима**. *Други је то занат, сасвим другачији!* **Ужасан** *сам на сцени, и немам ту шта да тражим! Слушајући како Арлети и Симон читају одломке из те и те књиге, нађох да су за дивљење... мене би, на њиховом месту, линчовали... сасвим друге природне склоности...*

Ако, ипак, хоћете да разговарате са мном, дођите у било који дан, предвече, око четири сата.

Увек сам ту.

Пријатељски ваш,

Л.-Ф. ДЕТУШ

На коверту, штамбиљ доктора Детуша.

Што се тиче рукописа писма, ваља запазити следеће:

1. Селин је почео да пише j'ai, а онда је написао je n'ai (affaire qu'aux choses; "имам посла само са стварима"); прешао је, дакле, са сажетог облика који се чешће користи у говорном, на облик који се сматра исправним у писаном језику; не можемо некажњено писати говорним, нарочито ако после хоћемо да се вратимо писаном регистру.

2. У придеву admirable (je les trouvai admirable...; у нашем преводу: "за дивљење") нема ознаке множине; без сумње, заразни утицај говорног језика у коме се множина придева који почињу самогласником не осећа, сем у вези с одредницом или групом која им претходи.

3. Подвучене су три речи (ствари, људи, ужасан), свакако оне које би биле наглашене у говору.

4. Аорист ("нађох"; je les trouvai...): глаголски облик који је готово ишчезао из говорног француског језика, потиснут перфектом или имперфектом.

Не знам је ли лако доћи до писаца, ни да ли иначе позивају људе који немају богзна шта да кажу, нити неки нарочит изговор да им се прикажу. Мислио сам да је писмо благонаклоно и прилично великодушно. Колико је француских писаца довољно доконих или довољно спремних да траће време допуштајући да их, тек тако, окупирају двојица незнанаца с микрофоном? Примајући нас, Селин, глумац "ужасан" у свакој улози, можда чак и кад глуми себе, ипак се излаже. Шта ли ће нам, навикнутима на личност која се среће у његовим књигама, открити његова жива реч? Поновиће нам оно што је већ казао Роберу Пулеу, Анрију Мондору, свима који су долазили с микрофоном или без њега; причаће нам о Кинезима у Коњаку, о Пасажу Шоазел, о Лондону у коме је, наводно, био подводач; о Деноеловом одушевљењу **Путовањем**; о бабином имену које му је послужило као псеудоним и као маска; све то само да плати станарину, а после **Путовања**, ваљало је наставити. Писац мимо сопствене воље.

Прилазимо брежуљку, с истим оним магнетофоном под мишком. Најавили смо се телефоном. Док улазимо у двориште, он стоји иза једног прозора на спрату. Приметивши нас, широким покретом руке показује нам да продужимо не обазирући се на псе; улазимо са зачеља, као и прошли пут; ипак, не пише у оној малој јазбини у приземљу, него у великој соби на спрату. Својски бришемо ноге. Женка папагаја, пуштена из кавеза, крешти. Осећа се мирис пса. На једном отоману зева големи мрки вучјак. Селин се распитује за здравље мог друга који је управо изашао из болнице у којој је лежао пар дана. Бол у бубрезима? Нуди му своју фотељу. После неколико балетских покрета нуткања, седамо; Селин у своју уобичајену фотељу, у стилу XVII века, смештену уз полице с књигама између два прозора, поред **Велике енциклопедије**, објашњава нам он; мој друг у једну фотељу затрпану јастучићима и ћебадима; ја у једну потесну столицу. Десним оком видим Париз у даљини. Селин почиње причу...

Најпре треба да му објаснимо шта хоћемо. Брзо нас прекида. Пошто Селин не пристаје на филм, могло би се размислити и о

богато илустрованој књизи, ако му се то више свиђа...

Ха!... Којешта!... гунђа Селин. *Ја сам противник иконографије. Мухамеданац. Само без мојих фотографија...Не волим то!*

Очигледно, куд год да крене, носи са собом своје слике, као што се на пут носи храна. Ухо оставља места и за машту, док се ономе што је фотографисано не може богзна шта додати. А можда је и у праву што не да да га фотографишемо. Мора се признати да је прилично пропао. Ни мајка не би познала првопричесника из Пасажа Шоазел. Глава некако кучећа, брада као сивкаста стрњика. Огроман маринско-плави шал крије му кошуљу којој се више не зна боја; овчији кожух; смеђим вуненим панталонама нигде краја. Кад хода, појас му позади спада наниже, тамо где би требало да му је задњица. С леђа изгледа као спљескан, мало погурен у раменима. Панталоне му спреда придржава учкур, а из вечито отвореног шлица вире сивкасте фланелске гаће. Цеде му се флеке скоро до колена, можда још од Данске, можда и од пре.

Дозвољава да му постављамо питања, да бележимо и снимамо његове речи. Прича о себи, о својим књигама, патњама, о своме усуду сиромашног малограђанина. Опседнут је новцем. Галимар га тера да гладује. Стално чека некакве авансе. Кућа је под хипотеком. Једва преживљава. Све што је имао у стану на Монмартру, покрадено је током рата. Сад ради за своју удовицу. Боји се да ће да одапне.

Пред њим, на једном сточићу, окрепа: концентровано млеко, бисквити, шећер, мали земљани чајник с уплетеном дршком, убачен у некакву корпу, ушушкан крзнима да држи топлоту. На округлом сточићу, поред фотеље, свеска и оловка.

Боље реагује кад га ословљавамо са "Докторе".

Чак и у Медону, у властитој кући, вечито се осећа прогоњен. Мрзе га комшије. Осећа се угрожен. Да ли зато у штенари иза куће држи пола туцета џукаца што само презају. Изгледа да су му, ту скоро, опет исписивали име по зидовима.

Соба у којој седимо била би као створена за пазикућу, да није била онако светла и да испод ње није био Париз. Голема табла за цртање, иза његових леђа, под другим прозором, затрпана је нераспакованим, гумицама увезаним кошуљама, купљеним на распродаји, свескама, листовима папира, на картон нанизаним штипаљкама за веш, онаквим какве виђамо на тезги у радњи. Све мирно, мирише на одмор, старост, доколицу. Ипак, по свему судећи, он баш ту ради. Све је напрскано некаквим дезинфекционим средством, наводно због паса чији је смрад исувише јак. Селин не скида с ногу огромне, смеђе филцане папуче. Често млатара пегавим рукама, неподрезаних ноктију. Говори испрекидано, обешењачки. Живот га није мазио.

"Па, кад сте онда били срећни?" – питамо га на одласку.

– Никад!

Селин накратко пребира у глави пре него што одговори. Звучи горко, али нипошто разочарано. Сам је, стар и помирен са судбином. Теши га то што му је инспирација вечна.

Те вечери, 6. фебруара 1960, одлазимо с обећањем за још један сусрет. Тај ће бити 20. фебруара. Затим ће мој друг, са сопственим магнетофоном, посећивати Селина и снимати разговоре о филмској адаптацији **Путовања**.

3. Селинов слушалац

Рачунали смо да на магнетофонској траци имамо снимљен читав ток нашег првог разговора. Ништа од тога! Магнетофон, за који ми је било речено да ради без грешке, негде је губио контакт. Комплетан и квалитетан снимак разговора имаћемо тек после 20. фебруара. Онај од 6. фебруара, на тренутке је јасан, а на тренутке се не чује ама баш ништа. Понегде се чује само крештање папагаја; понегде кораци гђе Алманзор.

Селинов говор има чудно испрекидан ток: стално се мучи да иде напред. Пре него што сам дошао код њега, сумњао сам да

може да пише као што говори. Али, испоставило се и да не говори онако како пише. На тренутке говори књишки, као да чита матурски диктат; а онда све постаје исецкано и поприма такву форму да, слушајући, нисте сигурни да казује оно што хоће. Али, разговор је непрекидан, континуиран доживљај. Како да застанете и процените да ли исказ одговара намери. Селинов говор је као испрекидан текст, са записима и са празнинама.

У разговору 6. фебруара, Селин нам најпре прича о својој књижевној вокацији; понавља нам, ваљда, оно што је говорио Анрију Мондору, за "Плејадино" издање:

СЕЛИН: *У ствари, имао сам склоности ка медицини, а књижевности уопште нисам био склон. Књижевнички занат сматрао сам за нешто потпуно гротескно, претенциозно, имбецилно, што нипошто није за мене. Нешто неозбиљно, је ли... А медицини сам одувек био склон... О, баш из дубине душе... Још од најранијег детињства за мене није постојало ништа часније од лекарског позива... И то је испливало кад је требало да напишем дисертацију, и то да је напишем за кратко време, сетио сам се нечега и рекао, е, са' ћу зачас да напишем дисертацију из историје медицине, о Земелвајсу...* (овде се, на траци, чује крештање папагаја.) *Е, па... Добро, онда, напред са Земелвајсом... Завршим ја ту тезицу, без икаквих претензија, и то док сам био инструктор у Тарнију...*

ГЕНО: То је било после рата?

СЕЛИН: *Да видимо... После рата, четрнаесте, осамнаесте... Дакле, то је било двадесет треће, био сам инструктор у Тарнију, код Брендоа. Брендо, акушер, професор обстетрике, и он је, нужно, био упућен у моју дисертацију... Елем, каже он мени... А био је врстан музиколог... заљубљеник у оркестар, у то време је стално био у оркестру... иначе, био је крајње озбиљан и врло строг... Друго време... Није се шалио... Дакле, призове он мене... А ја... могао сам само да га гледам издалека, как'и да му priђем... ја, обичан гуштер... нико и ништа... А он мене зове и вели ми... Знате шта, рекао је то и свом шефу клинике... Знате шта... он је за то рођен... Рођен је да пише... И то је било све... Види сад, помислим, какво смешно размишљање... Пустимо сад смешно размишљање, нећемо о њему, причамо о нечем другом... Онда добијем посао у Друштву Народа, па у Америци, па у Африци, итд. После се вратим у Париз, јер ми све то није било довољно динамично, сувише папирологије... И све сами богаташи... Тако се ја вратим у предграђе Париза, конкретно у Клиши. И онда, одједном, упознам Дабија, који је живео негде код станице Абес... Добар момак... Знате ли да је био комуниста... Онда он објави* **Хотел Север** *код Деноела... Ја сам се у то време мучио као црв да платим кирију, баш тако... Верујте ми, није било нимало сјајно... Како да се извучем... Почнем да пишем... И узмем мајчино презиме, она се девојачки презивала Селин...*

ГЕНО: То је било њено презиме?

СЕЛИН: *Да, њено... Звала се Марија Маргерита Селин Гију... Наравно, ништа јој нисам рекао... јер, тако сам могао да зарађујем и да штекујем лову на страну... да плаћам... можда и да купим стан... Остао бих с мајком... А нико не би имао појма. Нико ме не би тражио под женским именом... Ето, то је читава прича о Селину... А онда је објављено* **Путовање***...*

ГЕНО: А после?

СЕЛИН: *Ха, требало је писати и даље... О, да!*

Овде се на траци не чује ништа; Селин нам прича о авансима које му је одобравао издавач; стално је грцао у дуговима, па је морао и даље да пише. Следи дуга дисертација о жутој опасности; бело је подлога за тен. Рус се слабо размножава, победиће га жутаћи; тријумф гаћа, победа сперматозоида, коме треба бомба и сва та фуртутма, способност размножавања јача је од свега!

Застанимо мало пре него што наставимо да преписујемо, јер преписивање, само по себи, доноси одређене проблеме.

1. Повремени прекиди: крештање папагаја, питања која постављамо Жак Дарибод и ја. Трака сваки пут региструје тишину, паузу неопходну да се ослушне звук или да се разуме питање. Селин се напрегне да боље чује, да усвоји оно што чује, а затим наставља да говори. Говорио би и сам. Наша питања само мењају композицију говора коме је потребно само наше присуство да вечно траје; али, нису му потребне и наше упадице да се организује. Упадице иза Селинових речи, чије год да су, Дарибодове, Геноове или папагајеве, само ремете ток његовог говора. А његов говор је врста бунила, занос који не престаје. С те стране, проклињите ме, заљубљеници Селинови, проклињите нас: зар уопште треба питати Селина је ли инструктор у Тарнију био после рата четрнаесте? Запазите његову муку: прекинуо сам му нит и сад треба да настави да плете.

2. Уочите, пре свега, како покушава да ухвати испуштену нит говора: "*Да видимо...* (хтео је да надовеже, а ја сам га прекинуо кад је изговорио "инструктор у Тарнију") *После рата четрнаесте, осамнаесте...* (Одговорио сам вам на питање, и сад настављам) *Дакле...* (Настављам... али, не... размишљам, није било осамнаесте него двадесет треће...) *То је било двадесет треће*". Уочите, дакле, да читав један ток мисли, говор преводи у оријентире који се не транспонују у писмо; приморан сам да, између два вербална исказа, препричавам оно што је нужно за наставак монолога. Не постоји званично установљен начин превођења говора у писмо, и зато при преписивању бирам оно што ће зазвучати исто као изговорена реч.

3. Најзад, прилично се мучим са сажимањима. Знамо да су она у писаном француском вулгарна. Ипак, у равни говорног, врши се избор према систематски стеченим навикама. На пример, зна се да Французи нису у стању да изговоре више од два сугласника заредом. У говорном француском могу да бирам између /жнесепа/ (j' ne sais pas) и /женсепа/ (je n' sais pas). Тамо где ми читање наглас даје: /женесепа/ (je ne sais pas) са шемом смењивања самогласника (V) и сугласника (C) типа CVCVCVCV са четири слога, говорни језик оставља избор између тросложне шеме CCVCVCV /жнесепа/ и друге, такође тросложне, шеме CVCCVCV /женсепа/. Селин изговара: /женсепа/ (je n' sais pas). Бира потпуно несвесно, али, бира са самог извора језика формулу која се најчешће среће у говору. Исто тако, "revenu" изговара као /рвени/ а не као /ревни/. Све се то лако може написати, као и "tout l' temps" ili "y m' a fait v'nir"; али, кад тако пишем, користим знаке који нипошто нису само денотација једнога говора него и конотација једнога језика за који ће читалац наћи да је прилично прост. Зато, кад Селин каже /степок/, пишем cette époque, итд., укратко, измишљам.

А тек почетна велика слова којима пишем Друштво Народа? У говору (нашем или Селиновом) нема великих слова. Заузврат, има наглашавања (као у писму: **ствари**, **људи**, **ужасан**). Селин је умео да преведе селиновску реч, ја не умем.

Често сам у искушењу да измишљам, негативно; да склањам на страну оне делове реченице који слабо преносе смисао. Избацити оне параграфе у којима је Селин неко време говорио, ваљда, о једној те истој ствари, можда је боље него испостити наставак селиновског монолога.

О стилистима:

СЕЛИН: *Има стилиста који вас опчињавају својом језгровитошћу, својом згуснутом једрином... сјајних стилиста... Ла Бријер, Ла Рошфуко... Читава цивилизација у малом, оне кратке фразе, онај дах звезда... А код Лепинасове, у њеним писмима... па и код Севињеове, осећа се некакав баршунаст трептај... Тиха музика пркна...*

(У том тренутку, ученице гђе Алманзор силазе низ степенице уз силну грају, па Селин не прецизира шта подразумева под "тихом музиком пркна". Штета по нашу оцену Севињеове! Селин довикује:)

– *Хајдемо, хајдемо, децо...*

О читању његових текстова наглас:

СЕЛИН: *А! ха, има и' ... који су сјајни... Симон... Па... Сви су сјајни... и Арлети... Ја не умем тако да их читам... Ја... ма, то је нешто сасвим друго... Друга сфера... Сфера глуме...*

ДАРИБОД: Заиста, друга сфера.

СЕЛИН: *Други занат, сасвим други занат... Репродуковање...*

ГЕНО: Али, проналазите ли, у томе како тумаче ваше текстове, како их читају, оно фино унутрашње узбуђење које је постојало у почетку?

СЕЛИН: *А, то! у стилу, да...*

ГЕНО: Јесу ли их и снимили?

СЕЛИН: *Јесу, снимио је... ко оно беше... "Пацифик" или "Фестивал", један или други... Аа! то је заиста добро... Био сам одушевљен, пошто, једног дана... било је то... Кажу ми да идем да видим... И одем ја... Чекам... Одједном, чујем да неко чита неки текст... Чујем да неко чита... Приседнем мало... Видим да је то нешто добро...Питам шта је то било... Кажу ми:* **Путовање накрај ноћи**. *А мени се чинило да је баш добро... Иако нисам знао... Стварно нисам знао... Изненадио сам се... Помислио сам: красно!... Ооо, баш красно!... Стварно, није могло боље... И шта сад!... Каобајаги, далеко од нарцизма, а!... Другом приликом, слушао сам Симона... Не, видите, глумци умеју да нађу...*

О савременој уметности и књижевности:

СЕЛИН: *Кад смо већ у књижевности, треба признати да епоха није баш богата... Видим у популарној штампи, и другде... Видим гомилу младих који фурају браде, је ли, изигравају ћелаве матороце... Сад, треба... Видели сте и сами... Упућују као некакве поруке... Једни другима говоре нешто, али у име чега?... Не куже баш ништа... Не знају ништа... То што чепркају, крајње је дебилно, зар не?... Смрди на башту кафанице "Код два безрепа мајмуна"... А са чим се углавном сударам, са оним што сам већ рекао... Са тим се сударам... Очигледно, имам добар инстинкт... Кажем себи, ха, ово већ знам... Да, да, имам ја неки свој штос... Треба то... итд... Поручују нешто што није њихово... Уопште не куже... То им баш нико не тражи... Ништа не куже... Копирају... Немају сопствену личност, него копирају... То је најстрашније!... Онда, поводе се... прихватају утицаје... али, епоха је мртва... Мртва... То знате, понављам вам, рекао сам то и неки дан и опет понављам, да се утуви у главу... Волтер је то увиђао... Волтер је изнео врло оштроумну и, по мени, врло важну, изузетно важну, у том уском оквиру изузетно важну тврдњу... Казао је да се у једној нацији, у једној епохи, рађа три, четири, пет просветљених личности... На пример, рачунао је Есхила, Софокла, Еврипида, који пишу, безмало па исте трагедије, зар не... А после њих, више ништа... Па, погледајте Елизабетин век, Марлоу, Шекспир, Бен Џонсон, и онда, шшшт! готово... Упада се у жрвањ... Пада се у... је ли... све се стропоштава... Значи, нема их много, је ли... таквих... Погледајте само Импресионисте... Добро, били су Импресионисти, а онда су се јеле импресионистичке сплачине, и сад завршавамо у апстракцији, јел'тако, ни у чему... Сад се то пумпа, зар не?... Има ту... Јасно је да неко не може довека да пружа доказе страсти, зар не... После извесног времена страст замре, спласне, и он би радије да спава и да се одмара, јел'те... Дакле, некако се тако и дешава... Наиђе нека врста стваралачког удара, одједном, онако... цак!... и онда, нема више... После тога, џаба га дрнда, је ли... покушавајући да... да ли да кажемо ону праву реч... да ејакулира... тја...не може више... Тако то иде... Човек га бескрајно... је ли... обрађује, ради својски, и одједном више ништа, јер постаје импотентан.*

О Ла Фонтену:

Што рек'о Волтер... овако је рек'о: Ла Фонтен је писао басне, а ко је тај ко ће сад да их пише?... Нико више не може да уради оно што је урадио Ла Фонтен, јел'тако?... После Ла Фонтена може да се појави једи-

но Флоријан... А што па да не... Нема више шта да се дода, све је обављено, како ваља... Завршено... Нема више, то је све... После... ма, готово... после... ту више нема шта да се ради.

О сликару коме се диви (надовезује се на претходно):

То вам је као кад видите неки Шарденов цртеж... Рецимо, очигледно је да јадници (остали сликари), *макар од јутра до мрака мазали 'артију, тја... просто не успевају да направе како ваља, је ли, није како ваља... Ма, не... Чак ни Пикасо... Видео сам један Шарденов цртеж поред Пикасовог, ма, стварно, ни прићи... не... Пикасо измишља, прави штосеве које му нико не тражи, а Шарден, цап, готов цртеж... И то је све... Завршено...*

Поново о ништавности савременика:

Телевизија и све то... то су вам средства за заглупљивање, стварно најцрња могућа... Новине, часописи, све то... Толико је то узело маха да му неће одолети ни најјачи умови... Заглупљиваће их од самог рођења... Па онда алкохол, ауто, тв, дневна и недељна штампа... Па клима, је ли... Ма, не...

О Вијону:

Способан је... (...) Он је наш Шекспир, јел'-те... (...) Али, гадно је како се неки типови лепе за Вијона... Е, па, је ли... они периодично пате за њим... Ух! како су одвратни... Просто да вам огаде Вијона за сва времена... Вијонови рецитатори, јел'те... О!лала... Чиста пропаст...

(Питамо га мисли ли да је Вијон песник живога ритма.)

Ха, и више од тога... Код њега има правих-правцатих открића... Дубоких открића, је ли... Има ту неке дубоке сете, неке тајне, као код Шопена, је ли... Али, он и Шопен нипошто нису у истом жанру... (...) Има ту неке тајне... нечег тајанственог... (...) Он ту одједном уводи, је ли, неку меланхолију, однекуд издалека... однекуд издалека, која је далеко изнад, у темељу људске природе, која нема тај квалитет, зар не... И износи је на површину... Он је медијум, на неки начин... Медијум... (Пада "у ватру".) *Ух! Само ме поштедите рецитатора, је ли... Ух!... за име бога, јел'те...* (Имитира.) *Ох! Да, Леоне, ох! А ви, госпојице, зар ћете ми кас' ти... Ох! да, како је лепо, ооо!...* (Нормално, што ће рећи бесно и резигнирано.) *То постаје начин размишљања... Чека се шта ће да буде, и то је све, је ли... Обожаваоци нису баш дискретни, знате... У томе је мука... Досађују... Нису увиђавни... Неотесани су... Ама... Ама... Покварени... Трули, је ли...*

О Расину, Шекспиру и француском александринцу:

ДАРИБОД: Мислите ли да је Шекспир већи од наших класика, Расина, на пример?

СЕЛИН: *Да, мислим да јесте... Зато што код њега има и шаљивог, је ли, а код других нема... Има смеха, што је велика ствар... А кад имате уједно трагично и смешно, већ сте победили, зар не... Док су други, стварно, ха... Помало монотони... Расинове приче су префињене, али, на крају, све се то врти око задњице, и тих фамозних гениталија, је ли, што је помало досадно... Док се овде* (вероватно код Шекспира) *иде из лакрдије у трагедију, а при том је све жива истина... Потпуније је... Боље се држи... и одолева времену... Има смеха...*

ДАРИБОД: Стендал је говорио о монотоном и плачљивом звуку француског александринца.

СЕЛИН: *Ах! да, ту смо упрскали... звучи као да нешто лети... Као кад мачка преде...* **Језеро**... *Јадно, зар не, то предење... Предење... Право-правцато предење... Треба га избегавати по сваку цену...*

О надреалистима:

СЕЛИН: *Одричу се сваке традиције... А ни то баш није могуће, сувише је претенцио-*

зно... Сувише претенциозно... Налазим да је то сувише претенциозно... (Имитира.) *Ово је школа порука... Манифестаа...* (Нормално.) *Ма, срање!... И тако по цео дан...* (Имитира.) *Видим, видим унапред... Ево како се пише роман... Зна се... Е, па, сад ћемо ми то...* (Нормално.) *Ух! убитачно... Ту има свега и свачега... Само нема оног најважнијег... А најважније је сервирати сопствену кожу на сто и видети шта из ње испада...*

О жутој опасности (стара песма):

СЕЛИН: *То је демографски проблем!... Ратови, све то... некад се то решавало епидемијама... Сви би поцркали... Али, сад... више нема епидемија!... Победили смо их... Е, сад... сад је проблем клопа... јес' богами... клопа!... Док ми овде наклапамо, тамо се сваког секунда рађа по један Кинез... Е, па, разумете, то постаје озбиљан проблем... Сад треба свима дати да једу... А знамо, је ли, да је Азија гладна, а да Европа страхује, јел'тако... То вам је суштина историје... Дакле, очигледно је да ће стићи и до Дордоње... Биће то луда времена, најсвирепији могући Тамерлани, ка'дођу у Коњак, све ће опљачкати, навићи ће се на укус коњака, а онда, размазиће се, правиће разлике нај... најконкретније људождерске, кад кусају јагњећи бут са белим луком, правиће разлику између приморског јагњета и јагњета из унутрашњости, као и сви... Не... Профиниће се... Овде сви имају префињене стомаке, зар не... Французи више нису префињени ни у чему сем у стомаку... Ту смо прваци... Да, да, стомачина... Све саме Буде... Имају по три гузице, по три стомака... А измислили су и аутомобил... Одлична ствар... да се Буде возикају, јел'да... Да је Буда имао ауто, је ли, јасно вам је?... Шта би починио!... А тек онај Хрушчов, онако дебелгуз, стиже на све стране, сад ће и он да нам прича приче... Гадан тип, зар не, прича вицеве као неки трговачки путник, мисли да су богзна како масни... а од њих би поцрвенео, ваљда, само Клеман Вотел... Ступидно, зар не... То вам све говори... Општепозната ствар, зар не... На крају ће сви постати олош, вели Ниче. Е, па, ту смо... Очигледно је да олош влада...*

О Прусту (наставља претходну причу):

СЕЛИН: *Ту је и питање педерастије које квари све... А то вам је, опет, сасвим проста ствар... Зна се да у свакој популацији има двадесет посто педера. Двадесет посто чиновника су педери, двадесет посто пандура, двадесет посто букмејкера, двадесет посто пиљара су могући педери... Рецимо "могући"... Е, па, пре Пруста, педери су били за подсмех, зар не... То је било нешто непожељно... Али, Пруст је, онда, својим стилом, својим гузичарским књижевним генијем, омогућио да мамице прихвате педерлук и у фамилији, уопштено говорећи, јел'да... Свако каже: јесте, ја сам педер, као Пруст, као и господин Жид... Они су веома заслужни за педерастију, јер су је... озваничили, све у свему, зар не... Е, па, природно, је ли, имали су и своју публику... А пошто се сав тај педерски свет често мува око уметности, онда се то, је ли, множи... педери сликари... литерате... све то... све се то врло лако лепи... Тако су се и озаконили, је ли, постигли су да их не прогоне... Онда су сви рекли: ах! ма, не! сад их више не спаљују на ломачи... Баш фино... Сад је то постало нешто сасвим фино, врло уметнички... Е па, онда, што да не... То донекле квари суд о Прусту, те педерске приче, те бањске љубавне афере... ма, то تртење момчића по купатилима, све то... све је то банално... Али, очито је момак био талентован... Изузетно талентован... Ах, и те како талентован... талентован... кад погледаш те људе који су штошта променили, у свему томе... Уосталом, мислим да је он понешто од тога здипио и од Жорж Сандове... Жорж Санд, у својим успоменама, прича да је виђала те људе Старога Режима... Јесте ли читали?... Прича... каже овако: моја златна младост била је грозна. Пошто је она била девојка, а виђала је те мушкарце Старога Режима, чији су манири били тако особени да их је гледала као неке старе слике, препуне гримаса... То је би-*

ло немогуће... Кад би један другом нудили столицу, настало би такво пренемагање... Стављали су перике у прслук... ма, изводили су читаву гомилу настраних процедуралних штосева од којих се она згражавала, јер је ишла испред свога доба, је ли... Људи верују да је он то морао читати... Не кажем да је баш то учинио, али, на крају, та његова изузетно снажна слика старости која људе шчепа у своје канџе, та њихова искривљена лица...то помало личи... Пруст је велики писац, последњи... Велики писац нашег доба, је ли...

ДАРИБОД: Уз вас...

СЕЛИН: *А, не, не, грешите!... Другачије би он то...*

ДАРИБОД: Наравно...

СЕЛИН: *Ма, он је имао изврстан стил... Био је болестан... Није он...*

ДАРИБОД: Колико год вам се разликовали стилови и дела, негде сте рекли да је једини истински пораз у забораву.

СЕЛИН: *Ух! Да... да... да.... Јесте... тако је... Али, Пруст је био манијак, то јест, у бити, није баш уживао у животу... што важи и за све друге писце... Не осећају се баш лепо у животу... Ако уживате у животу, зашто бисте га мењали, а?... То се човек пита... Морате бити већ мало чукнути, је ли!*

ДАРИБОД: Човек пише да то компензује...

СЕЛИН: *О, да! Једино зато... управо зато, да... А да то и не зна...*

ДАРИБОД: Да нађе неку равнотежу...

СЕЛИН: *Управо... То је некаква болест... Знак болести... Ако сте у животу... адвокат... лекар... посланик, шта год хоћете... Уживате у животу... налазите у њему нека задовољства... Међутим, ако вам је задовољство да причате приче, ви, у ствари, бежите од живота, зар не... мењате га...*

О Сен Симону (је ли велики писац?):

СЕЛИН: *Јесте, али је досадан због својих племића...*

ДАРИБОД: Али, стил?

СЕЛИН: *О! Прворазредан... Прворазредан! Прворазредне су му слике људи, али је сувише племића... То... то је тежак давеж... Монета која више није у оптицају... Досадно...*

О Стендалу:

СЕЛИН: *Ма, на крају, поштено речено, Стендал није богзна шта... Сад га сви каче о ексер, чак и левичари... Знате, тип који, као Стендал, прво прочита поглавље Закона о грађанском праву, па тек онда седне да пише... е, па, то баш није нужно... Баш ништа не транспонује, разумете... Мислим да не транспонује... А, не, пријатељу, то је само добро новинарство, не баш много више, је ли... Не, не, уопште не видим да ту нечег има... Добро, очигледно, има ту неких жестоких типова које налазимо код Стендала, је ли... Али, све је то некако ситничаво, зар не... Није то одмакло од Меримеа, пријатељу, све то...*

Јадиковка сиротога Фердинанда:

СЕЛИН: *Ох! Срећа, обична реч, је ли, за типа који је нервни болесник, и чукнут... Видим ја добро да сам живчани болесник и чукнут на оца и мајку, који су обоје наследно били начисто живчани... И један деда ми је био живчан... Фалинка... Фалинка... то ти је...*

4. Од изговорене до писане речи

Требало је да изговорену реч пренесем у знаке на које смо навикли у писменом општењу; а говор и писмо имају различите временске структуре, различито трају. Чини ми се да је, због тога, немогуће преношење из једног у друго дешифровањем, то јест простим правописним превођењем изговорене речи у писану. Проблем је језички, али, исто тако и комуникацијски: коме се обраћа и са којим циљем. Селин је, без сумње, писао по диктату говорног језика, али није писао као што говори. Нико не пише као што говори: говор и писмо су два различита кода, који немају ни исту морфологију ни исту

синтаксу. Дословно пренесено, оно што је снимљено на траци, потпуно је неразумљиво ако се не среди. Морају се пренети све одлике фоностилистике (то јест, стил говора). **Док сам транскрибовао Селина, стално сам се питао како ли би он транскрибовао сам себе**. Заправо, како читаочевој машти дочарати све оно што се на очиглед саговорника збивало у тишини, у дисању, изразима лица, покретима руку?

Чујмо шта Селин каже о новинама које редовно чита:

СЕЛИН: *Хм... хм... Гледам новине, новине које читам, редовно читам, "Фигаро", у коме предгледам умрлице, је ли... Е, па, то вам је бескрајна придика, од прве до последње странице, зар не... Кад то читам, као да сам био у цркви Сен-Силпис... Придиковање... шта треба чинити, а шта не треба, шта треба, а шта не треба мислити... Е па, молим лепо... требало би сви да... Извол'те... ово је истина... Па, молим лепо, колико год... Међутим... је ли... И још, молим лепо, има нешто што... нипошто не треба мислити... Ох! Како се таква мисао могла и родити... О, али, чини ми се да... Ма, стварно, досадно, да крепаш, зар не... Кад их прочитате, просто побесните, раздраже вас, прождрали бисте их... те новинчине, толико вас убијају тим цепидлачењем...*

ДАРИБОД: Али, то је француски класицизам!

СЕЛИН: *Ах! Да, је ли... Зна се шта је истина... Сви је знају... Убаци се с времена на време понека измишљотина... Ах, свакако ситна... свакако пристојна!... Дода се и понеко ситно откриће... Где ли сте само открили ово откриће? Баш слатко! Баш фино! Чудо једно! Красног ли открића!... Ху! Оп! Негде један акростишчић... О! Мали... малецки... Негде досеткица... Ох! Ако је за жене... Хааа! Све врви од чари!... Ааа!... Ух!... Досадно, да крепаш!... Та истина смрди!... У том тону, Мадам де Стал је постигла максимум... Али, сви... баш сви и све... све су феминизоване и јансенистичке... да крепаш... Ах! Баш убиствено...*

Текст који је говорио Селин, уживо, био је течан и вицкаст. Репродукован са магнетофонске траке остаје и даље прилично вицкаст, јер говор (интонацијом, наглашавањем, ритмом) преноси довољно недвосмислених показатеља који сугеришу ситуацију изван језичког оквира. Али, написан текст, морамо признати, тешко се чита. Нечитак је скоро колико и остатак који сам покушао да запишем.

Оставимо по страни питања или упадице двојице водитеља разговора; зна се да је редакцијска пракса да се они исецају кад се текст саговорника "лепи", како се то каже филмским жаргоном. Задржава се само оно што читаоцу објашњава зашто нешто што је саговорник рекао одједном изгледа да иде у неком другом правцу. То скретање, често у говорном, али збуњујуће у писаном језику, које читалац може да прескочи, чини ми се да је главна одлика Селиновог стила. Управо због тога ми се снимци које смо направили са Жаком Дарибодом чине занимљиви. Они представљају **корпус** (или збир података) који се да поредити с **писаним корпусом** који чине његове књиге. Чини ми се да Селин говорник даје извесне назнаке о Селину писцу.

По свему судећи, Селин је у свој писани француски унео извесне обрасце свог говорног француског језика. Оставимо по страни његов речник који се с разлогом може оквалификовати као "сиров", опсцен, итд. Тај део Селиновога језика уобичајен је у париском-француском. Запазимо, успут, да каже ауто, као што се говорило 1937, а не "кола", као 1957. То указује на тренутак кад је, у неким областима, престало да се обогаћује његово искуство. Неком ко би дошао у искушење да га приреди, инвентар селиновске лексике би свакако био занимљив, колико по обиму, толико, вероватно, и по открићима извесне "окамењености": кад Селин каже "ауто", а не "кола", обавештава нас од ког тренутка неки предмет из спољашњег света више није звао истим именом као и његови савременици који су и даље пратили еволуцију језика свог времена. Истраживачки (наиме "одочни") пре-

глед вокабулара снимљених разговора, наводи ме да, и без помоћи електронских рачунских машина, утврдим да је од 1940. године у ту велику главу ушло врло мало нових речи. А речник свакодневног живота се прилично дубоко мењао. Чудно откриће код писца живе речи, дакле, онога што мислимо да се понајвише мења у језику. Запазимо, такође, склоност ка неким овешталим формулама (*Азија је гладна, Европа страхује*), уобичајеним међу Парижанима његове генерације. Језик је једно, стил је нешто друго. Црпећи са извора говорног француског, Селин обликује свој стил живе речи.

Жива реч је нешто што тече; застоји у говору су битне стилистичке одлике његове синтаксе.

Ћутања на траци послужиће ми као први пример.

Најпре, има ћутања током којих ухо не региструје баш ништа: ни дах, ни "ох", ни "ах", ни "тја" ни "хм" ни "ху"... Ништа. У разговору се дешавало штошта, Селин је гестикулисао, рукама, шакама, раменима. Сав тај ванлингвистички део поруке пренесен је интерпункцијом. Произвољно. Како дочарати ћутање, ако не белином, празнином која пружа извесну представу његовог трајања? У претходним преписима снимљених разговора, користио сам или зарезе или три тачке.

1. Везна ћутања: она у којима је јачина гласа пригушена готово до тишине и сугерише да је оно што следи синтаксички и семантички тесно повезано са оним што претходи. У том случају бележим зарез. Ево неколико примера из одломка о новинама: *Ма, стварно, досадно, да крепаш, зар не...* или: *шта треба чинити, а шта не треба, шта треба, а шта не треба мислити...* Уочимо и да та везна ћутања обећавају континуитет синтаксе који се може тесно везивати за изненадну и потпуну промену смисла; не било какву. Послужимо се одломком о Вијону и меланхолији: *однекуд издалека, која је далеко изнад, у темељу људске природе.* На нивоу синтаксе говора, тишина назначена зарезом, између *изнад* и *у темељу*, јесте трајање без речи чији је почетак истакнут контрастом спрам онога што претходи, а крај контрастом спрам онога што следи. Међутим, ту се одвија једна чудна семантичка операција: ако "изнад" и "темељ" једне те исте стварности посматрамо као два краја исте семантичке осе, та два појма се међусобно пермутују. Обрне се за 180 степени и просто наставља. Пошто ништа друго сем везних ћутања не указује на ту промену смисла, мислим да им ваља признати синтаксичку функцију.

2. Скретна ћутања: у тренутку кад глас престане, смисао једним делом остаје и даље у дијапазону вероватних контекста, а онда ћутање потраје и не зна се да ли ће наставити истим морфолошким и синтаксичким током. У том случају пишем три тачке. Ево пар примера из одломка о новинама: *Хм... хм... Гледам новине, новине које читам, редовно читам* или: *бескрајна придика, од прве до последње странице, зар не... Кад то читам, баш као да сам био у цркви Сен-Силпис...* или: *требало би сви да... Извол' те... ово је истина...* Та скретна ћутања означавају промену тока у нивоу синтаксе (наиме, тока мисли). Ако бисмо продужили да размишљамо о оном што је управо било речено, завршили бисмо негде другде, а не тамо где наставља Селин; због тога се континуитет мора пронаћи на неком другом нивоу, не на нивоу исказа. Уочимо чудан пример у одломку у коме нам Селин обећава долазак људождера: *правиће разлике нај...* (Очекивали бисмо "најтананије" или "најгрубље", или неку реч из реда квалификатива) *најконкретније људождерске, кад кусају јагњећи бут са белим луком, правиће разлику између приморског јагњета и јагњета из унутрашњости, као и сви...* (Скретно ћутање, али, могао би да започне и неку другу реченицу) *Не...* (Још једно скретно ћутање; наставља нешто сасвим друго.)

Видимо, дакле, у којој мери ова два типа ћутања истичу појмове континуитета, кохезије и кохерентности. Док год Селин говори, постоји континуитет. Али, кохезија

синтаксе може постојати и без кохерентности смисла; исто тако и кохезија смисла (као у напред поменутом обрту за 180 степени) без кохерентности синтаксе. Чини ми се да се та скретна ћутања, у којима се израз тражи, не могу изједначити са онима у којима се веза са претходно изреченим остварује, а израз остаје разумљив. Налазимо се усред живе речи, у свакодневном говору.

Увидећемо да се ћутање може сматрати нултим степеном расподела смисла, чији су набоји неуједначени. Разликоваћемо две класе или групе речи: празне и пуне.

1. Празне групе: групе типа "је ли тако" или "управо". Често су изговорене скраћено, у крајње рудиментарном облику. Кад напишем "управо" (exactement) /егзактеман/, читаоцу селиновскога говора пружам утисак да је то нека реч, према томе и нека конкретна јединица која заузима пуно место у синтагматичком следу значења. А често је по среди најобичнији рудимент знака, чија је веза с прилогом "управо" веома лабава. Боље би било забележити га као *право* /гсактеман/, или, понегде чак и као *прав* /гсакман/. Исто важи и за "је ли тако" (n'est-ce pas), које је боље забележити као *јел'тако* /неспа/, *јел'те* /спа/, а често и само као *јел'* /па/. Таква празна група може да поприми синкретичке облике и да сугерише оба знака у исти мах, а да се при том не зна сасвим јасно о коме је заправо реч; на пример, у неким тренуцима, двоумим се како да дешифрујем оно што чујем као "ah! nom de Dieu" (ах, забога) или "ah! ben mon vieux" (а, јес', стари мој!). Празна група може да означи скретање или надовезивање две пуне групе.

2. Пуне групе: оне у којима се смисао исказује континуирано, као што је и уобичајено у говорној синтакси: говор показује и кохезију и кохеренцију у исти мах. Разликујемо две подврсте ових група: а) Спрегнуте пуне групе: *просто побесните* и *прождрали бисте их... те новинчине*. Врше функцију повезивања и надовезивања смисла (исказаног према синтакси); б) Засебне пуне групе: поводом Севињеове: *тиха музика пркна*. Јављају се тамо где Селин, после промене смисла, без икакве припреме, изненађује саговорника. Подесне да се цитирају засебно, еквивалентне читавим пасусима сажетим у просту реченицу, оне су моменти најчвршће синтаксе и најгушћег набоја смисла.

Дакле, сад могу, према категоријама које сам управо разврстао, да покушам да установим хијерархију елемената селиновскога говора, од ћутања до осмишљеног, сажетог исказа; од сигнала који сам по себи не преноси никакву информацију и зависи од свог синтагматичког окружења, до сигнала максималног информативног набоја, с јаком кохеренцијом смисла, коју подупире кохезија синтаксе.

1.1. Ћутање:
- 1.1.1. скретно; означено са: ... ; током кога Селин мења правац говора.
- 1.1.2. везно; означено са: , ; током кога Селин наставља да размишља у истом правцу, па, мало даље, поново наставља истим током.

1.2. Празне групе:
- 1.2.1. синкретичке форме (скретне или везне),
- 1.2.2. пуне форме (скретне или везне).

2.1. Спрегнуте пуне групе:
- 2.1.1. спрегнуте пуне групе, везне, у којима се смисао рачва,
- 2.1.2. спрегнуте пуне групе, везне, у којима се смисао употпуњује.

2.2. Засебне пуне групе.

Прекинимо овде инвентар елемената селиновског говорног стила. Било би занимљиво наставити га само уколико прихватамо да је Селинов говор претходно стање селиновскога текста. Мислим да сам у говору, у коме се израз тражи, открио припрему за једно особено писмо. По мени, постоји сродност између Селиновога говора и Селинових књига, нипошто по томе што би књиге имале говорни израз (оне долазе до нас подвргнуте правилима штампе; дужина им је записана, може се и вратити уназад, а може се иста и поновити) него по томе

што је тај израз тако структуисан да одаје утисак говорног. Селин не пише говорним изразом, него његов стил ствара читаоцу осећај да слуша неког ко говори. А то је нешто сасвим друго.

5. Три нивоа стила

У преписивању снимљених разговора, разлучио сам три нивоа стила према квалитету претходно дефинисаних елемената које у њима налазим. Они се хијерархијски сврставају по мањој или већој блискости с говором.

1. Ниво једноставног говора, који обилује ћутањима и празним групама, везним, а нарочито скретним; том обиљу додаје се сиромаштво пуним групама. Морфо-синтаксу спрегнутих пуних група карактерише утицај говорног: приповедачко време никада није аорист, ретко је имперфект; најчешће је то рудиментарна форма перфекта; већини реченица глаголски предикат или недостаје или је представљен неким безличним обликом (c'est, il y a), често праћен неком од форми на que, уз понављања носилаца радње (уз помоћ заменица) и околности; прилошки систем је такође говорни (по негацији помоћу pas уместо ne...pas, а нарочито по изобиљу и оригиналности употребе прилога); итд. Тај први ниво се нарочито одликује сталном променом граматичких шема према потребама израза, које се намећу у трагању за ритмом.

2. Ниво писаног стила пренесеног у говорни; у њему се среће велики број пуних група (спрегнутих или засебних, али, пре свега спрегнутих); смисао се надовезује; простори између тих група елемената, било да су по среди дословно ћутања или празне групе, чешће су везни него скретни. Тај други ниво је у тесној вези са већином дела насталих пре Данске; синтакса је аналогна говорној, кае у нивоу 1; главни напор усредсређен је на организацију трајања у коме се ефекти ритма и ефекти смисла допуњују. Моменти стила 2 су, у нашим снимцима, ретко хомогени.

3. Ниво писаног језика: изузетно је редак у нашим снимцима и, доста необично, сусреће се код Селина у првом контакту са неком непознатом особом или чињеницом. Исто као што се отвара кад га ословљавамо са "докторе" (што су, верујем, чинили и неки његови блиски пријатељи), тако у неким тренуцима и говори књишки. Говори мртвим језиком, као у неким својим куртоазним писмима.

Ниво 2 се добија у многим пасусима редукцијом нивоа 1; ниво 3 је засебан. Сва три су, у различитој мери, потврђена у Селиновом делу.

Ради демонстрације, можемо да транскрибујемо једну реченицу из нивоа 1 у ниво 2, на пример ону која говори о новинама које Селин редовно чита. Ево како гласи почетак у нивоу 2: *Новине које читам, редовно читам, "Фигаро", у коме прегледам умрлице, то вам је придика од прве до последње странице... Ма, стварно досадно, да крепаш... Кад их прочитате, просто побесните... Раздраже вас... Прождрали бисте их, те новинчине, толико вас убијају тим цепидлачењем...* Читав остатак пасуса (*Зна се шта је истина...* итд.), напротив, писан у нивоу 1, за мене је непреводив без Селинове помоћи. А опет, разумљив је тек у нивоу 2. Сав тај напор превођења тока, е да би се достигла она мала музика, све што ја не умем да учиним, све је то било хлеб свагдањи сиротоме Фердинанду током више од три деценије.

Једно од обележја која омогућавају најјасније супротстављање нивоа 3 и остала два нивоа јесте употреба аориста. Познато је да он тежи да ишчезне из говорног француског, потиснут пре свега перфектом и имперфектом. Али, пошто се имперфект јавља и у говорном и у писаном језику, можемо узети само аорист и перфект и поставити их паралелно као две крајње тачке говорног и писаног, повезане једном осом, на следећи начин:

писани — говорни
аорист — перфект

Наравно, ту су и сва друга обележја говорног наспрам писаног језика.

У писму цитираном на почетку овог текста, запажамо један аорист: у потпису је др Детуш, "најписменији" део селиновске личности; једно сажимање само започето у стилу говорног језика ("j'ai affaire qu'aux choses"), прежврљано, па довршено у писаном: "je n'ai affaire qu'aux choses". Први контакт. Човек хоће да буде пристојан.

Појаве аориста, који узимам као првенствену одлику писаног језика, можемо потражити и у **Путовању накрај ноћи**. Ретке су. Најчешће се подударају било са појавом оних речи код којих, лингвистички, није могућ никакав избор (а тада нису одлика стила, па нас више не занимају), било с приказивањем неке радње у којој се Бардами осећа нелагодно пред читаоцем.

Узмимо епизоде са детроитском проститутком, Моли: *Према једној девојци из краја, Моли, убрзо стекох изузетан осећај поверења, који код уплашених бића често заузима место љубави. (...) Постадосмо интимни телом и душом, шетасмо заједно градом по неколико сати недељно... (...) После тога одосмо у биоскоп, са Моли, да прошетам то моје ново одело.*

1. Овде издвојени аористи стоје на почецима нових пасуса.

2. Нема понављања субјекта или објекта (носилаца радње или околности у којима се одвија радња), нема инсистирања (même que...), нема неодређених нити безличних облика "il y a... или c'est (que)..."

Зато ми се чини да присуство тог аориста (који је најсвечанија одлика писаног језика, брижљивости, позе) начелно искључује одлике нивоа 2. Ништа не спречава да се напише: *да га прошетам, то моје ново одело*, могли бисмо помислити. Ништа, осим што би целу реченицу требало поново написати на нивоу 2, користећи перфект: *После тога, отишли смо у биоскоп, са Моли, да га прошетам, то моје ново одело.* Али, Селин није изабрао реченицу коју сам ја управо написао; написао је "шетасмо" и саставио реченицу у функцији синтаксе писаног језика, у ритму нивоа 3. А неколико реченица касније, мирно се сместио у ниво 2: *Љубила га је, то моје ново одело, уситњеним, страсним пољупцима, кад нас нико није гледао.* Присуство личне заменице "га" јесте једино што овде раздваја ниво 2 од нивоа 3. Зависно од тога да ли је написано *Љубила је...* или *Љубила га је...,* мисаоно читање исте реченице не одвија се истим током.

И крај те епизоде остао је у нивоу 3: *Дође време да се растајемо. Одосмо једне вечери до станице, нешто раније него што се она обично враћала кући.* Емоција, озбиљност, писмо: ниво 3 је редак и неспретан; и чини ми се да служи као одбојник ритмичке еластичности нивоа 2. У истој идејној равни, уочимо и како се Селин пребацује из једног у друго глаголско време у реченици или у пасусу. Погледајмо: *Попеше нас на коња, па после два месеца јахања, вратили нас у пешаке.* Селин одбацује други аорист и наставља глаголским придевом радним, без помоћног глагола, као да је прву реченицу започео перфектом ("попели") а не аористом ("попеше"). Реченица добија на ритмичкој оригиналности, а Фердинанд задржава предност да прихвати или да одбаци писани језик, према потребама сопственог стила.

Без сумње, било би занимљиво забележити све појаве аориста у **Путовању**; потражити их и у осталим делима. Мислим да се аорист јавља углавном у оним фрагментима нивоа 3 које ће Селин убрзо порећи. Али, користи га у писмима и у тренуцима кад брани свој начин говора. У делима, чини ми се да, како време одмиче, Селинов стил све више иде ка нивоу 1, који је најближи говорном.

6. Стилиста говора

Један такав стил је, лингвистички, немогуће одржати без подстицаја саговорника. Ако се повремено не подстакне, солилоквијум замире; опадање смисла је у њему правило које су уочили сви неуролози говора.

Осим тога, овај солиста бави се књижевношћу беса и очаја. Немоћ да се поста-

ви, да настави са правога места, његово изузетно настојање да непрестано истиче своје живо надахнуће, наводе на помисао о сексуалној испошћености. Селин је тога и сам свестан кад, у нашим разговорима, описује (по њему свеопшти) губитак даха у уметности и у књижевности: *После тога, џаба га дрнда, је ли... покушавајући да... да ли да кажемо ону праву реч... да ејакулира... тја...не може више...*

Као у бунилу, стално понавља исте успомене које сваки пут остају нетакнуте. Сместите га у Лондон, не излази из њега (**Гињолова дружина**); пошаљите га у оклопну коњицу, остаће у њој (**Војна**). **Смрт на вересију** не исцрпљује читаву младост, остаје му да исприча још много (истих) прича. Завршава се једна једина књига: **Путовање**.

Селину не треба неко да га слуша (толико је затворен у своју визију апокалипсе у којој сироти Фердинанд игра главну улогу, улогу мученика) него да му **говори**; без туђе речи, без успешне комуникације са саговорником, која његовом говору даје ону његову особену структуру и повремено га подстиче, селиновски говор осуђен је да усахне као пустињски водоток; ма како жестоко пљуштало, ма какво било богатство осећања или дубина несреће, мора се окренути сиротом Фердинанду да он отпева своју јадиковку, е да би се умолио тај глас, тако изузетан, да дође себи и пласира своје најоригиналније акценте.

Бирајући тај стил (а ухваћен у канџе сопствене коби, заправо и нема избора, јер и нема другога стила чија би немоћ била радикалнија и саобразнија слици судбине коју он види) Селин бира услове сопственог пакла. Иде на говор као што муве иду на фењер. Говор који покушава да се одржи без саговорника, ако хоће да сачува кохезију тока, осуђен је да разбије кохеренцију дискурса; да жртвује означено музици знакова; да користи све више и више јединица трајања, све мање и мање јединица смисла. Што дело даље одмиче, семантика се све више заплиће у корист синтаксе.

Селин је, уосталом, тога свестан; зато себи и додељује улогу лакрдијаша; отуд и онај његов вашарски, саморекламерски тон и његово клошарско држање; отуд и беда и цицијашлук. Писац који сиромаши у значењима је човек који сиромаши у новцу. Тај вам у двориште долази, не ради приче, већ ради музике; песма није важна, он хоће да пева. Још од 1936, од прве странице **Смрти на вересију**, без много наде тражи саговорника за своје речи. *Више не знам коме да пишем.* 1944, **Гињолова дружина**: чујте ме, још само мало: *Немојте ми пребрзо судити! Сачекајте мало, чујте и наставак.* Губим дах, године, али и занат којим се бавим: исписујем речи, прави кулук, *кренуо сам с намером да напишем хиљаду и двеста страна.* **Гињолова дружина** сама броји триста. *Знам, знам, већ сам навикао... то ми је музика! Пењем се на главу свима.* Још је више патетике у роману **Од замка до замка**: још сам ту, долазе да ме виде, а причају ми само о новцу: *Занимљив неколицини манијака који траже загонетке? (...) бедни маторац, чиста спрдња...*

Ето, тридесет година писања које су, у ствари, тридесет година борбе са ћутањем; не зато што не осећа ништа што би требало неком да саопшти, јер Данска је искуство чудесно колико и Пасаж Шоазел, мајка плетиља чипке и бакрачи пуни макарона; него борбе да не исцури баш сасвим један говор који, лишен подстицаја, мало-помало опада и затвара се у своју структуру. Док Селин више нема богзна шта да каже, па чепрка дно свога искуства, његово дело је још ту, распричано, потпирено сопственим успехом. Такав је период од 1935. до 1945. А онда, по изласку из затвора, педесетих година, још добро уздрман новим путовањем до самог дна студени и страха, у часу кад зна да је доживео искуство које увелико превазилази **Војну** и све што је испричао у **Гињоловој дружини**, више нема саговорника; не слушају га више; доказ – нико га више баш ништа не пита. Пошто говори сам, његово се писање спушта све дубље у изобиље нивоа 1; у празнине речи, где је све само синтакса, што значи, пре свега, организација трајања; али таква да се у њу једва удене понеко значење, јер јој,

због мале музике, треба толико скретних јединица да постаје скоро немогуће у сва та скретања уденути баш прави смисао.

Та мала музика коју Селин од почетка чује у себи, у суштини је говорна арија; осуђена да оконча у синтакси без семантике, као и свака музика; расподела смисла њеном аутору није тако важна као расподела ритма и пауза; прогресија управо као у писца који, једнако штанцујући, казује све мање и мање; стил чија кохезија, мало-помало, губи кохерентност; судбина сваког усамљеног говора.

Превео са француског
Милојко Кнежевић

Ригодон

Ален Арди

Весели сват задрибалда трандибалиста за утваре! Менестрел за све бездан-расселине, зачарана места, уклете пристане! Прва људина Крши-душа који није залудице проживео, пошто је коначно заскочио, уочио све дражести Премалећа! занављање птичурка! што све од чешљугара до шумарка трабакава у онострaност! Суновратник Сенчурина! Трубадур за Гробне урне! Тралалави грабанцијаш Свету по Утроби... Дотични бих ја да јесам! Какво стремљеније! Никоје другоје! Управо то му је! Враг, превејанац од десет пута по сто опроста!... Рађе ригодон Вечнотраја но људовно Верoломно Царство, мамутски кртичњак завера... Рушевно привиђење за лујкане... Спас и слава монарсима! Подбрцнути поданике? Копрцање им у ритму натурити! Какве ли догодарије!... Лудара препуштена Пролазностима!... Хиљаду пута боље страдати миловито кршећи свиралу!... Али треба ту и тренут прекрасног заноса! Не одлази ком је до музике! Часак по избору!... Док се траља, ваља и трајати.

Откад је Селин, извијајући на свирали свој "ригодон Вечнотраја", избегао из овог "вероломног људовнога Царства", његови пријатељи, заљубљеници у његову уметност, баштиници једног **Ригодона**, нестрпљиво ишчекују могућност да дођу у посед тога наследства и не прикривају знатижељу да доконају садржину те недовршене књиге којој је он посветио последње дане живота. Док тај роман не буде објављен, морамо се задовољити нагађањима. И мада се садржај неке књиге не да извести из њезинога наслова – колико примера то и потврђује, почев од чувене досетке Тристана Бернара кад је неком младом писцу саветовао да наслови **Без добоша и труба** роман у којем се не приказују ни добоши ни трубе – може се барем смогнути напор да се на основу наслова определе његов тоналитет и његова општа атмосфера, ослањајући се, дабоме, на опаске исказане о укупности ауторових списа.

У случају **Ригодона**, унеколико смо у предности, јер се та, у језику орећа реч

* Књиге ће у тексту бити означаване скраћеницама које су дате у заградама. Ево пописа коришћених издања: **Смрт на вересију**, Париз, 1962, Библиотека Плејаде (**С.В.**); **Багателе за један покољ**, Париз, 1938, (84-то изд), Деноел (**Б.З.П.**); **У сосу**, Париз, 1941. (64-то изд.) , Нова Француска Издања (**У.С.**); **Војна**, с.л., 1962. (3-ће изд.), Галимар (**Војна**); Необјављено поглавље **Војне**, у Р. Пуле: "Ћаскања са Лујем-Фердинандом Селином", с.л., с.д., 1958, Плон (**необј. погл.**); **Гињолова дружина**, с.л., 1952. (8-мо изд.), Галимар (**Г.Д.**); **Лондонски мост**, с.л., 1964, Галимар (**Л.М.**); **Громови и муње**, у **Балетима**, с.л., 1959. (5-то изд.), Галимар (**Г.М.**); **Чаролија за неки други пут**, с.л., 1952. (37-мо изд.), Галимар (**Ч.Д.П.**); **Норманса**, Париз, 1954, (2-го изд.), Галимар (**Норм.**); **Север**, с.л., 1964. (коначно изд.), Галимар (**Север**).

продева кроз Селиново дело са упадљивом упорношћу и обилатошћу. Одсутна из **Путовања накрај ноћи**, реч ригодон се по први пут јавља у **Смрти на вересију**, а затим се редовно понавља: двапут у **Багателама за један покољ**, пет пута **У сосу**, трипут у **Војни** (проширеном поглављу које је Р. Пуле објавио у својим "Ћаскањима са Лујем-Фердинандом Селином"), једанаест пута у **Гињоловој дружини**, седам пута у **Лондонском мосту**, двапут у митологијском балету **Громови и муње**, четири пута у **Чаролији за неки други пут**, шест пута у **Норманси** и трипут у **Северу**.* Нека нам буде опроштена одбојност ових бројчаних одредница. Оне ће нам омогућити извесне занимљиве закључке. У читавом Селиновом делу пронашли смо четрдесет пет примера речи ригодон и њених изведеница, укупност која увелико превазилази збир до којег би се доспело набрајањем свих појава те речи у француској литератури откад ју је по први пут употребила гђа де Севиње, године 1673. Сва је вероватноћа да је Селин према тој речи гајио посебну наклоност; његова изразита привржeност плесу (уп. његове балетске предлошке) – можда рођена из ништа мање привржености плесачицама – може то делом, али само делом да посведочи. Видећемо како та наклоност има, у ствари, много дубље коренове, својски прирасле за Селинову личност.

За онога који, уз све изнесено, још увек не би био убеђен у важност ове речи за селиновски вокабулар, биће довољно додати да је она средиште жестоке лексиколошке креативности. Пошав од rigodonner, глагола забележеног у Литреу (без пружања примера његове примене), Селин кује пет неологизама: један глагол (riguedonner) (**Л.М. и Норм.**) добијен фонетском алитерацијом, плус четири хапакса (речи за које се налази само по један пример у језику) и то: именицу rigododant (**У.С.**) – образовану као нечисту изведеницу прилога садашњег од rigododer – и глаголе rigodonner (**Г.Д.**), riguedodonner (**Норм.**) и riguedondonner (**Г.Д.**). Ове крајње уврнуте творбе толико су далеко од норми којима се уприличује стварање нових речи, да обесхрабрују свако филолошко тумачење. Највише што се може, јесте да буду приближене сличним облицима, какве је Селин изумевао, попут глагола diguedonner (**Норм.**) и diguedondonner (**Норм.**), образованим над ономатопејом динг! донг!, чији смисао је каткад клаћење звона, а каткад сударање и одзвањање (боца). У сваком случају, не треба се претерано задржавати на овим усамљеним творбама, које се природно упредају у Селинов стил, намерно неологистичан, по бризи о изразу колико и по стилистичкој олујности.

Ваља, коначно, подвући да се очитује неправилна распоређеност те речи у времену и да она највећу учесталост показује у делима из 40-тих година, у тој мери да **Гињолова дружина и Лондонски мост**, сами нуде 40 посто примера.

Показује се, дакле, да реч **ригодон**, ограничена на дела из области критике и историје кореографије, у Селиновом опусу преузима изузетно важну улогу. То је неоспорно кључна реч, особито за књиге написане између 1942. и 1948. Помна претрага по различитим значењима која Селин додељује овој речи, омогућиће нам откривање дубоких разлога те појаве.

Свако неодређено зна шта је ригодон: врста плеса особито цењеног за властовања Луја XIV и Луја XV. Али, та дефиниција остаје сувише сумарна да би се њоме објаснили разнолики смислови које та реч поприма – у језику, колико и код Селина. Додајмо још да је тај провансалски плес, по свој прилици народнога порекла, био усвојен на сцени и Двору током XVII века. Плесан је удвоје, на брзу музику у дводелној мери. Рамо (Rameau), кога наводи Литре, у свом **Учитељу плеса** (1725), а потом и Компан (Compan), у свом **Речнику плеса** (1787), описују његов корак као особен по томе што се изводи "у месту, без ступања унапред или уназад". На почетку састављених стопала, плесач савија колена и поскочи, забацујући устрану опружену десну ногу; следи доскок у суножни став; нови прегиб колена, па затим поскок са избацивањем леве ноге; коначно, последњи почучањ и

поскок, после чега плесач, састављених стопала, пада у полазни положај. Ради се, дакле, о низу скокова у месту уз извијање ногу, из чега произлази бодар и окретан плес, особито прикладан да се њиме изрази веселост. Тачно у таквом значењу Селин понекад употребљава реч ригодон управо у свом предлошку за **Балете без музике, без иког, без ичег** (**Громови и муње**): *Он* (Јупитер) *не може да одоли жељи да се узвере гора на даске и са том дрзовитом акробаткињицом отплеше један рогодончић, сучелице...;* или, опет: *Он* (Киклоп) *ће у својем куту сцене навлаш наговестити неколико дружења ногама, менуета, бретонке, раздраганих ригодона... Потом се препушта околишењу...;* а такође и у делима која нису кореографског карактера, какво је **У сосу**: *Ваљало би се учити плесу. Француска је опстајала срећна све до ригодона. У фабрици се никада неће плесати, нити ће се певати икада више. А кад престане песма, премине се...* или **Гињолова дружина**.

Изгледа да Селин о језику има став Хампти Дамптија, који толико слуђује Алису кад јој, уз суверени презир, одговори: "Кад ја употребим неку реч, она значи то што ја хоћу да значи, ни више, ни мање" (Луис Керол: "С оне стране огледала"). И мада Селин не иде толико далеко као Тртко Преврткo који речи "слава" придаје значење "необоривог доказа", он се у најмању руку не устручава да у "ригодону" суштинским сматра појам живахнога плеса и да сваки плес, чим је нешто бодрији, крсти ригодоном (видети **Л.М.**). *Одбија се јако високо од степеница... једним јединим одскоком... једним потезом... трупачке у пропањ... Опонаша нам ригодончић... силазећи тако низа степенике... Ах! проврган је то брбљивко... До даске користи нашу гњилост...,* не оклевајући, кад је у прилици, да ту реч употреби за означавање било ког плеса особеног смисла, као **У сосу**: *Уместо да се уче те прилошке одредбе и толика силна геометрија и она тако незанимљива физика, довољно је испреметати појмове, дати предност музици, хорским певањима, сликарству, а понајпре компоновању, откривању особних плесова, појединачних ригодона, свему ономе што даје опојан мирис животу, луцкастом лепушном...* или, пак, у фигуративном значењу: *...али су се повратиле на своја места, у длаку на своја места! оне, куће слегле су поново са небеса... какав су само ригодон себи приуштиле, просто изванредно!...* (**Норм.**). Такво поступање, истина, није нека повластица ригодона. Код Селина се сваки тачан назив плеса ослабљује и уопштава до те мере да само магловито покрива појам плеса. Тако жигу, сарабанду (**Норм.**), тарантелу (**Ч.Д.П.**), гавоту (**Л.М.**), фарандолу (**Норм.**), иначе јако особене и разнобразне плесове, селиновски рукопис стапа у један једини концепт, преображава их у разливене речи, у синониме плеса. Од разноразних видова ригодона Селин ће превасходно усвојити да се он одвија низањем почучања и поскока који, чак и кад су лишени отмености, јесу барем обилни и убрзани. Сваки покрет, ма колико мало живахан био, зрео је да буде узет као ригодон, било да се ради а) о паду: *Он* (капетан Дагомар) *не каже ништа, држи се крај ограде, очекује да свако прође кроз избацаљку, да се клика разјапи до крајника, да се разобада, стровали балустраду, да се камара извансебљеног меса смрска у отреске. Кад се ригодони докрајче, кад су сви поразбацани у мешалици, расап збрда-здола, глуперде, магарице упетљане у тамте-вамте, да се то просто не да гледати, он нарећује удар...* (**необј. погл.**); б) о скоку: *И так! он (Состен) веша слушалицу!... Кличе! Ногата се! скаче од пусте радости, ригедонира... го голцат, тако ту сав раздраган... око простирке... жигу.... браманске победе!* (**Л.М.**); или ц) о било којем другом покрету за који дешавање допушта да буде разабран, али недовољно јасно. Погледајте, рецимо, странице 46. и 211. у **Нормански**: *...поготову што се уза све још и посрће! ригдодонира! цела изба биба, гиба, устрзава!* и: *...паркет се испонова затресе... покућство Госпођице Зевсовице се дрмусало, ударало једно о друго... кад, на вратима продртим разваљеним баш добро закрчило... ми, ми смо били прошли!... како*

бисмо само? све је сад ригодонирало! витрине!... ситнурија!... наслоњаче!... све се дало на полкирање у кулоару!... Једнако ономе у **Г.Д.**: *Особито после зиме 15-те на 16-ту, тако неумољиво суровњачке... Било је то стравично занављање! Заносна умилност природе, разрастање шумарака да се просто гробља раскокају, и воштанице да натера на ригодонирање!...* Овде, опет, случај ригодона није усамљен. Као што народни језик употребљава глагол "валцерисати" да изрази било коју наглу кретњу (уп. са изразима "извалцерисати неког" у смислу **оборити га, превалити**: "послати га да се валцерише" у смислу **средити га**, па и **потплатити**; "зујнути му валцер" у смислу **обасути га ударцима**), тако и Селин употребљава плесне глаголе са истоветним значењем: жиговати (**Г.Д.** и **Норм.**), полкирати, изведено из полке (**Норм.**), као и валцерисати (**Норм.**). То проширивање смисла, на које је језик мамио Селина, превасходно је објашњиво његовим животописом: он је видео како се ригодон плеше и једино то му је омогућило да одатле апстрахује идеју покрета, коју ни најдословнији опис није био у стању да пренесе.

А можда је он баш због тога што је виђао како се ригодон плеше, знао да му одржи сву живахност, раздраганост, онај смисао који та реч поприма у његовим романима, како се може установити и из ове фразе: *... А онда, буквално се превијамо... То кад крене... Јашта, рођендан ми је! Врцају вицеви!... ригодон!... и преко јоште!... просто фантазија. Обори опа-цуп!... Ју-ху!...* (**Л.М.**) и **У.С.**, као и у **Ч.Д.П.**: *Та укупност, врло ригодонирана, откинута,* где непрелазни глагол ригодонирати (плесати ригодон, препустити се лудој радости, према Литреу) нуди прилог времена прошлог употребљен прелазно, у својству придева, са смислом поприлично удаљеним од основног (уп. такође са **Л.М.**), где глагол ригодонирати има и један додатни смисао.

Реч ригодон, према Литреу и Роберу (**Dictionnaire alphabetique et analogique da la langue française**, Париз-Казабланка, 1953-1964) означава још и врло жустру музику на коју је ригодон плесан. Чини се да управо у таквом значењу Селин употребљава ригодон кад пише поводом једног новинског чланка: *Он доста добро доноси опште "ла" те музике, час симфонијске, час ригодона, а касније Кармањоле...* (**Б.З.П.**). Формално се то не да потврдити; задовољимо се само тиме да подвучемо придевску употребу именице којој је Селин одбио да подари женски облик – rigodonne. Литре додаје да, у ширем смислу, та реч значи сваку арију "податну за живахан плес". Неће Селин запоставити ни тај, у више наврата присутан смисао. Арија а) трубе: *Од оних поред, од логора коњице, чуле су се све трубе. Знао је напамет, Артур, све ригодоне.*"(**С.В.** и **Војна**); б) корнета (**С.В.**); ц) клавира: *...звонак звекан на срету скверова!... на рубу Пабова, трпак, нервозни ригодон... уз педал и резак трзај!...* (**Г.Д.**, као и **Војна**); или напросто д) неке неодређене музике, што се даје установити у почетним наводима и у **Г.Д.**, и у **У.С.**, и на наредном примеру из **Л.М.**: *Она ме бира... не могу да одбијем... Отискујемо се... Није баш да љубим ту маченосачку поскочицу... Сувише ми је заметно ... Спетљао сам се... радо бих да промене ригодон... – Полка! захтевам... Полку!... – Важи... Проспер мења арију... не, то је неки валцер... Не мари!....* Селин овде игра на два валера речи – што му се често дешава, а ригодон је овде истовремено и плес и музика.

Пре напуштања музичког подручја умесно је навести два чудновата израза. Први је пронађен у **Г.Д.**: *обузет својом музиком, ударањем по својем ригодону, пецкавом каденцом, уз потанку успаванку...* Овде ригодон формално одговара клавиру; али, с обзиром на Селинов напор у правцу сажетог изражавања, тај се исказ може очитати као "заузет ударањем ригодона (по клавиру)". И други се израз налази у **Г.Д.** и, скраћен, гласи: *издрндана арија... ригодондонира;* при том је глагол ригодондонирати (одзвањати, одјекивати) вредан по опонашајућем складу удвојенога слога "дон", са призвуком низа клавирских тонова. Иако усамљени, ова су два примера ипак завре-

ћивала да се на њих осврнемо, јер истичу неке од поступака Селинове уметности.

Али, колико је Селин стваралац, у једнакој мери је то и језик, или барем заједница која се њиме служи, па ће тако она, проширивањем смисла, приписати речи ригодон једно од најмање очекиваних значења: "При вежбању у гађању, добовање, звоњава, или знак дат барјачетом, како би се показало да ја тане погодило усред мете. **Постићи ригодон**" (Робер). Овај нови смисао, за који Литре не зна, није потврђен пре 1907. године, кад је увраштен у Ларус у склопу глагола ригодонирати: спрашивати куршуме у средиште мете. Овај последњи смисао речи ригодон једва да је познат нашим савременицима. Мора се претпоставити да је убрзо пао у заборав, што уосталом потврђује и одредница Rigaudon из **Великог енциклопедијског Ларуса** (1964), која почиње овако: "Старинско добовање или звоњава..." Како се дошло до тог, искључиво војничког, изворног смисла? Ту се морамо ограничити на претпоставке. Током егзерцира, војник коме је одговарајућим знаком дато на знање да је погодио у сам центар мете, поскочи од радости, заплеше у месту; плеше ригодон; мање дословно – постиже ригодон. Израз означава истовремено испољавање радости и оно што ју је изазвало, а затим, изузетно, знак и чин пробоја танета кроз мету. Мора да је овај смисао настао личним учинком, па се онда, пошто се свидео, пронео даље; може бити да је неко време кончио у жаргону трупаша пре него што је прешао у војнички речник. Сва је прилика да оклопник Детуш, добровољац из деветстотринаесте, борац деветсточетрнаесте, није пропустио да се сретне са тим изразом, чија му сочност није промакла. О томе сведоче бројни примери такве употребе утврђени читавим током његовог дела, од **Војне** до **Севера**. Довољно ће бити навести неколико оних код којих Селин, занемарујући посебну ситуацију у којој је реч коришћена (на стрелишту), задржава само суштинску идеју "пуног поготка". ... *Жак се прави да је ремац, па се скањера, има право да се усправи без одобрења, да користи ригодон цокулу. То ти погађа посред њоње, у лету. Алал му, тај млати на мртво име. Прави вештак од нишана* (**необј. погл.**). Запажа се спој "ригодон цокула", што се може тумачити или као именица сложеница, или као пар у коме би ригодон играо улогу придева (упоредити са раније претресаним примером из **Б.З.П.**). Уколико се пажљиво истраже сви случајеви употребе речи ригодон у томе значењу, уочиће се да Селин у великој већини прилика ту реч користи као усклик: *Уфуравајте, згубидани! Један што није знао... усуди се... одважи се... један од нових... Тесно прозорче... Опкорак... па кад крену флуф! флок! Ланци! тојаге! боце! пиканова њоња! А! И! А! И! Жил јесте без обе ноге, ал' зато боме није безрук; сушта окретност, изванредно!... мајмунска окретност!... страобално!... сваки пројектил ригодон...* (**Ч.Д.П.**); потом касније у **Нормански**: *...нахерује се целцата зграда... таласа, плови... а зграда од прекопута још и грђе него ми!... Читав један балкон јој виси, ландара... граната га начисто ишчупала! видео сам! ригодон! сву ту трескавицу, моште да појмите! ошинуло по сред среде!* а у **Северу**: *... и међ грањем неколико 'прецизних стрељачица'... имале су да открију официре... и тоф!... имале су право на један једини куршум!... уперено, ригодон!... превртаљка, дичне господичне!* Погледајте још и **Ч.Д.П.**, **Норм.**, **Север**. Тако издвојена, истакнута, реч ригодон поприма рељеф кадар да оснажи израз. Оно што изгуби на обухватности добија на импресивној снази. У таквом случају ригодон није више од знака који указује да је пројектил погодио циљ. Не разликује се од разних усклика (Бум!, Брум!, Баум!, Таф!, итд.) какве Селин раби и злораби. На употребу те речи изопштене из реченице наилазимо и на другим страницама, где је врло тешко поставити јој прецизну дефиницију. По први пут у једном музичком контексту (**Г.Д.**): *И тако даље до вечере, у навратима, три, четири сата заредом! а ла трчкарање! а ла галоп! октаве у ре!... динг! дим! брим! искричаво!... брусилачки, пет! три! четири! Цим! пљусак повисилица!... ригодон грустан до*

веселог распојаса!..., затим касније, у **Л.М.**: *Тврда вера, запљунуто, чврст стисак шака! Горди морнар! Бићу ту у eight fifteen! Осам и фртаљ у минут! Кретање на пут! Заречено о' clock и тако то! Hurray! Нови живот! Да је само то! Госпојца, старкеља, равнотежа на ужету! Довврага и крампон! Ригодон! Сраће од среће матори! Сраће од среће мала. Има да се сјебакају! Нови живот. Рашчистило се. Са нервом сређено!...* Шта хоће да се искаже речју ригодон у ова два примера? Најприближнији одговарајући израз који смо могли да пронађемо јесте "Валцеришите!"; у крајњој линији, је ли и сам Селин имао сасвим добро дефинисану идеју његовог значења у тим контекстима? То тек остаје да се сазна.

Видели смо горе да се куршум смештен у средиште мете војачким речником каже ригодон. *Ето, разумели сте наредника Пежоа?... Тако, чим се отвори наредна стрељана 'За ослобођење Народа', за увек све слободнију и срећнију Француску, гледајте да се сјатите!... Први ригодон, по обичају, пријатељу, справан је за ваша прса врлог рогоње! Нек се зна!...* (**Б.З.П.**), вели Селин, који не оклева да ову именицу употреби као дословну замену за "танад": *Грозоморни авион! Још увек шеђери по нама! Па три лупинга! Па опет наступа крупа!... У атмосфери нешто спржено! Калдрма застрвена ригодонима!...* (**Г.Д.**).

До сада предочавана растезања смисла су, да тако кажемо, нормална; глобално, она обелодањују настојање да се прошири семантичко поље једне речи; могли бисмо, пошав од неке друге речи, да подвучемо и противположну тежњу – да јој се сузи распон примене, да се ономе што је опште и неодређено припише прецизни смисао. Селин прибегава и једном и другом; али се такође лаћа и треће језиком понуђене могућности, па ће тако изумети и једно сасвим изворно одређење – остваривањем синтезе различитих смислова речи ригодон, из којег стапања реч излази обновљена. Ова се пренамена обавља полазећи од смисла забележеног код самог Селина "сваког живахног плеса и, шире гледано, свакога плеса", са једне стране; ригодон је, са друге стране, "чин путем којега пројектил доспева на циљ" и "тане већ доспело на циљ, или, шире – тане". Кад год је мета човек, овај последњи смисао незаобилазно зазива идеју смрти; затровањем тога подсећања идејом плеса садржаном у ригодону, Селин подарује тој речи примисао "мртвачког плеса". Погледајте овај одломак из дела **У сосу**: *Прозаични супарници, пренесимо другде наше поскочице!... у боравишта ваздушастих дражесница, где се окончавају наше мелодије... у кладенце крупног привиђења!... Ах! Без бивства! Прозирници плеса! Ригодондантни бестелесници! Живости жива! смрћу усрећени! умилни удварачи! Наше све су присојкиње, наш поветарац! Винимо се! Календар у црну гар!;* или овај, пронађен у **Северу**: *Тако опточени и запречени какви јесмо, могли смо, дакле, бити скоро сигурни да ћемо свакога трена спазити наше егзекуторе како искрсавају, из зрака или из равнице, са заиста свим што треба, кошарама, гиљотинама, гајдашима и безброј бубњара, да нас натерају да плешемо ригодоне, глава свргнутих са притки вратова...* (уп. **Б.З.П.**). Ово откриће уосталом потврђује и чињеница да Селин врло често (40 на 100 случајева) ту реч уноси у контексте снажно прожете идејом смрти (уп. **Норм.**, **Север**, **Г.Д.**). У много наврата мртвачки карактер није само наговештен, него и сасвим изричит. Да се вратимо на већ навођене примере из **Г.Д.** и да са пажњом прочитамо овај из **Севера**: ... *Врло врле опаснице девојчице, врсне стрељачице... њихов мајсторлук, уракљене по дрвећу, те су вам знале да увребају официра, на преко две хиљаде метара, мада обученог исто као његови људи, свог у белом... те га вала нису промашивале! таф! једно једино зрно, ригодон!... чисто нагонски!* Окружје речи ригодон понекад је тако злослутног тоналитета којим се навешћује неизбежна пошаст, да се, чак и кад нема тачно значење "мртвачког плеса", слика те надахнуте и злокобне фарандоле неизбрисиво урезује у дух читаоца. Осмотрите ово, на пример: *У тренутку када нарастају сенке, кад само*

што не треба кренути, навлаш се присећамо безначајности боравка. Смејурије, учтива чаврљања, најскорији ригодони, драгашни чинови, па затим све оно што је, после толико јада и страхота, само отежали и чудачки свечарлук за уз одар... Драперије оловних набора! поарчени труд, огромна плаштаница разних строгости, замешатељства, зарицања, туробних врлина, напабирчен читав један мртвац, поразан, укрућен, напирлитан под чемер-чемовином, у празној крипти. (**Г.Д.**) И још само овај одломак очаравајуће лепоте: *Временом се човек определи... помири са свим и свачим ...буде задовољан... више и не пева... трабуња... па гунђа... па онда замукне... Али кад је човек млад... окрутно је... Ветра вам треба! празника!... борио сам се усрднички противу ње, колико год сам то могао... у сукње јој се залетао, угошћавао је, ригодонирао јој, окрепљивао је и јоште више... у траке је завијорене повијао, разгаљивао је ћурликањем фарандоле. Нажалост! Знам добро да свему дође час кад сустане, скрха се, попусти... Добро ми је знано да једнога дана рука клембесне, испонова тресне низ тело... тај сам потез видео на стотине и хиљаде пута... омрак... терет смрти... И све су лагарије речене! сва саучешћа већ изјављена, три удара ће трупнути негде другде!... увертира за наредне лакрдије!...* (**Л. М.**).

Обртима смисла налик овоме који смо управо размотрили, гради се уметност једнога писца. Но, да се не бисмо помели, ствари ваља вратити на њихово право место. Реч ригодон, зацело, заузима пресудно место у селиновском опусу, али је то само једна међу осталим значајним речима. Не бисмо, може бити, ову тему ни открили да Селин није своје последње дело насловио **Ригодон**. Било како било, ова је студија вредна најпре због нагласка који ставља на поступке пишчевог вербалног стварања. У циљу сажимања ове семантичке студије, као и да би се јасније предочили редоследи и уланчавања смислова, дали смо табеларни приказ различитих разумевања речи ригодон; лево од средишње црте налазе се језичке, а десно од ње стилистичке чињенице уметничкога стварања. Проучавање табеле открива да се реч ригодон

код Селина везује за три семантичка поља: а) за поље живахности, радости; б) за поље покрета којим је обухваћен и плес у ужем смислу; коначно, последње семантичко поље подразумева ц) идеју мртвачког (хитац који је згодио нациљано, тане, идеја смрти). Укрштањем са другим пољем, оно опредељује ново поимање речи као "мртвачког плеса". Живахност, покрет којим се она преводи, смрт – три упорне теме Селиновог дела. Његове су личности непрестано узмуване, иду, долазе, ишчезавају, искрсавају. У замајаном свету, узалуд покушавају да се вежу и то никад не постижу, јер их вреба смрт што увек докрајчи то јалово батргање. Али ће она и смислом испунити то несувисло расипање бескорисних напора. Селин је истовремено и мази и мрзи. У његовом делу смрт је свеприсутна; краљица простора и времена, она је свугде и свагда. Лекар Селин био је у непрестаном додиру са смрћу; видео ју је "хиљаде и хиљаде пута", проклињао ју је, неспособан да се отме тој чудној опчињености којом га она потчињава, упркос дугој мисаоној задубљености у ту тајну, која почиње докторском тезом из медицине да би се окончала **Ригодоном**.

У том Путовању накрај живота, какво представља Селиново дело, **Ригодон** ће, дакле, по свој прилици бити својеврсно продубљивање тема његове мисли, разоткривених проучавањем бројних и разноликих смислова које реч **ригодон** поприма у његовим написима. Грандиозна фреска у којој ће се живахност, хитрина и покрет, особености живота, амалгамисати са погребном крутошћу и непокретношћу у фантастичну сарабанду, мртвачки плес, ригодон.

Превео са францреског
Живојин Кара Пешић

■

Селинова стратегија

Филип Солерс

□

"Треба одмерити дух, не човека."
Волтер

Кључни датум? 1929. Светска криза је тако дубока, тако пуна последица да ће за одмеравање њене дубине бити потребне године преврата и нечувених уништења. Да ли смо коначно добро разумели то глобално пропадање коме је Први светски рат подигао завесу? У то можемо сумњати. Међутим 1922, после Прустове смрти и објављивања Џојсовог **Уликса**, изгледа као да је читав један свет спасен из воде, издигнут у висину, блистав, разуман, недирнут. Али, ето га где изнова тоне у насиље и безнадну таму. Та нова ноћ истог трена налази свог писца. Читавих пет година радио је он на једном великом роману који је у Издањима НРФ[1] био заведен по бројем 6127. Ето, говорио је он веома самоуверено, "књижевности хлеба за читав век, а сретном издавачу Гонкурове[2] награде за 1932." Тај писац који је изашао из сенке и који ће се у њу сам строго повући због кривичног преступа, још увек велико страшило наше епохе, јесте Селин.

Он одмах напада: "Чини ми се да објављујем свој роман у најгори час, макар и 'на рачун аутора'". **Путовање накрај ноћи**? То је "романсирано приповедање у прилично чудном облику за које не видим много примера у књижевности уопште... Пре је реч о некој врсти емотивне књижевне симфоније него о правом роману".

Отпрве, читав Селин је ту: емоција, музика. Непрекидно ће понављати ове две речи да би се одвојио од онога што се тобоже још пише. Чудно, он ту револуционарну форму назива "комунизам с душом" и управо је тако (питамо се шта се ту подразумева) оцењен његов рукопис на састанку читалачког одбора НРФ од 24. јуна 1932: "Комунистички роман који садржи веома добро испричане ратне епизоде. Написан на француском, у донекле огорченом аргоу, но, уопште узев, с доста жара. Треба скратити".

Састанак је пропустио (а не одбио, како се једнодушно верује). Селин баш жели да чује "замерке", али потписује уговор с Ро-

[1] НРФ ("Nouvelle Revue française"), књижевни часопис основан 1909, који веома брзо стиче велики углед у француској и европској култури компетентно представљајући нове књижевне токове. Већ 1911, часопис прераста у издавачку кућу НРФ) и коначно у славну издавачку кућу Gallimard. Од 1943. до 1953. часопис не излази, а потом обнавља деловање као Нова НРФ. (Прим. прев.)

[2] Награда носи име по браћи Гонкур, историчарима, књижевницима и страсним колекционарима и познаваоцима уметности. Почев од 1902. године, десет чланова **Академије Гонкур** сваке године додељује награду "најбољем делу имагинације у прози". (Прим.прев.)

[3] Жан Полан (Jean Paulhan, 1884-1968) француски књижевник, теоретичар књижевности и језика, по мишљењу својих савременика сива еминенција француске књижевности. Био је директор НРФ од 1925. до 1940, и потом Нове НРФ (од 1953. заједно са М. Арланом). За време немачке окупације тајно је са Ж. Декуром основао "Lettres françaises", а са Веркором "Éditions de Minuit". (Прим. прев.)

бером Деноелом, који је био бржи: "Ништа немам да кажем о НРФ... Стварно сам, за пола сата, промашио да 'будем' тамо..." (1947).

Путовање није добило "Гонкура". Од тог проглашења, по Селиновом виђењу, функционери књижевне репрезентације почињу да га дефинитивно склањају у страну: "Све сам учинио да ми постану непријатељи и у животу и у смрти. Још од 1932! Стари рачуни!"

Роман, поставши "емотивна симфонија", има двоструки циљ: да поучи и да забави. Селин га вешто приказује као неку ратну машину против љубави "коју ја прогоним, разарам и која отуда излази мучна, спласнута, побеђена". Љубавна хистерија је социјална уцена, "вајкадашња жена пред новим мушкарцем... убија га". Што значи да смо пред антиподима интензивне поетизације и онога што би се могло назвати феминизмом који ће романтично развити једра у имагинарном амбијенту. Нема романа, објављује надреализам? Убрзо ћемо рећи, социјалистички реализам? Лице и наличје исте обмане, као да сматра Селин. Треба брзо испричати позадину колективне преваре, карикатуралну беду улога, обману осећања.

НРФ, дакле, пропушта једну битну књигу. Ова ће епизода оставити дубоке последице у односима између Селина и његовог будућег издавача. Као да су се, у свој превртљивости (али шта је писац ако не постојана вера која се не може појавити до као "превртљивост") неуспех са Гонкуровом наградом и касније скретање у памфлетима, на неки начин могли приписати оном првом закашњењу, оном почетном оклевању у Храму укуса. Селин ће то непрестано наглашавати: све његове неприлике с Друштвом потичу од **Путовања**; да је требало да га преради он не би писао, његов прави злочин је у томе што је директно обновио роман и његов језик, што је одједном уздрмао тоне конформизма. Копирали су га до најскровитијих места планете, хтели да га елиминишу узимајући га за доказ преко оригинала. Он је већ последњи француски живи Мохиканац у борби против мртвога језика – Вавилона. Полан[3], мало касније, узалуд покушава да поправи ствар; не, Селин сад, уосталом, ни у будућности неће писати за НРФ: "Ја пишем веома споро, само у огромним кадровима и то годинама. Ова ме слабост осуђује на споменике који су вам знани".

Да ли би се догодила нека друга прича да је Селин од прве књиге био "озакоњен"? Није немогуће. Године 1936, у време **Смрти на вересију**, романа који је критика жестоко напала (право "кидисање") видимо Селина, забринутог за Народни фронт (хоће ли Деноел пући), како се пита није ли требало да пређе код неког стабилнијег издавача. Али не, ту је судбина. Почиње Селиново велико ноћно путовање. И овде ћемо га пронаћи тек после рата, што ће рећи у неком другом свету, пошто је прошао огањ, затвор и срамоту.

Дакле, 1947. Селин је проклети, прогнани, чангризави повратник, осуђен на тоталну симболичку смрт. Излази из своје три пута три метра ћелије у Копенхагену, живи у беди (видети **Чаролију**). Ни за кога није теже време (изузев за Артоа, који у исто време излази из затворене психијатријске установе). Он је потпуни кривац, жуђени јарац помирења. Спасен му је живот, њему преостаје да спасе своје књиге. И ту отпочиње страховита партија једног самога човека против практично читавог света.

Главни кореспондент из тог времена је Полан, чија је постојана политика нека врста "златне средине". После катастрофе, са тог становишта, главна опасност није више фашизам него комунизам. Што у књижевности значи пре хегемонију Сартра него Арагона. За стриктне стаљинисте (који нису заборавили кратки, страшни узвик **Mea culpa**) као и за деголисте, Селин је мртав и сахрањен. Ствар је закључена. За Сартра, међутим, који је претрпео његов утицај, леш још увек мрда (изврсна дијагноза). С непогрешивом проницљивошћу Селин одмах схвата какву корист може да извуче из ове ситуације. Суштинско питање, каже он, није ни политичко ни морално. Процес који ће против мене повести имаће један једини узрок: стил. Борба за његово право на – ма-

кар и осрамоћену – егзистенцију, све ће се више преклапати с језичким захтевима. Антисемитизам, издаја? "Лов на вештице". Прави, битни разлог, који ниједно правосуђе не би могло ни поставити ни одобрити, јесте разлог вербалне љубоморе, па књижевност тако постаје универзална опсесија живота и смрти. Такав положај може изгледати згодан, претеран, мегаломански (што и јесте, наравно) али нас он надасве занима у оној мери у којој Селиново дело пројектује у обновљену димензију узаврелости. Више него икад Друштво је било уверено да је добро, његова спонтана тартифовштина функционише кроз саморекламерске стереотипе. Главни непријатељ Друштва, дакле, неће бити, као што би оно хтело да се верује, појединац лоших намера, екстремиста, терориста, него неко ко се изражава другачије, отвореније, сложеније. Сам Селин је пародијски виртуоз рекламирања, руши и преокреће енергију, он зна, као добар стратег, да је напад увек бољи од одбране. Покајте се! Не. Он се не брани, једва да се изјашњава, а уколико се и јада, то никада није због психолошког стања него због физичке слабости. Он неће изаћи из тема као што су конкретни услови живота, сиромаштво, тешко бреме. "Кад нема новца, треба се бојати свега, а с њим те баш брига за све, у томе је једина драма!" Или, укратко: "Лова је све на овом свету". Али, он иде даље: од жртвеног јарца се барем очекује да буде озбиљан, свестан своје кривице, трагичан, патетичан, одговоран, прожет побожношћу и кајањем. Ништа од овога свега код Селина који ће развити (много јаче него у **Путовању**) технику комичне, "чаробне" лакрдије чији је циљ да исмеје читав свет као да је реч о некој представи коју су на брзину склепали шарлатани, простаци или слабоумници. Хоћете да будем крив? Ја вас одмах иреализујем у гротескне гримасе, у лукаве паразите, у "распомамљенике". Узгред вам показујем да живите на мој рачун, да сте моја цревна флора и фауна, моји вируси, моји микроби, станари мог ритмичног отварања, моје љубоморне убице, блебетала. Тако произлази да судије постоје захваљујући криминалцу, коме завиде до фанатизма, а ускоро ће то, на још шаљивији начин, чинити и сам издавач. Доиста, стил, славни стил који ће бити једина Селинова метафизичка вредност – његова догма, његово атомско оружје – бесплатан је. Он не може бити трговинска вредност него је вредност од константне, интерне, непроцењиве примене (која се може или дати или веома скупо наплатити). То је снага непрекидног рада, али и уживања, која никоме ништа не дугује. Селин се не љути што је био грозан (по њему, не постоји неутрална, па чак ни божанска правда која би судила писцу), али не подноси када се каже да је радио из интереса. Ако хоћете, одвратан; не и плаћен. А доказ за то је што нема новаца, те, према томе, може себи да дозволи да о свему доноси суд, лично, захваљујући том објашњењу. "Тада сам, пажња, страшно **скуп** и то у **швајцарским францима**. У души сам радник. Или дајем, или наплаћујем у злату. Или једно, или друго." Гастон Галимар је непрекидно слушао ту плочу: идем оном са ким ми се свиђа, иначе, одређујем цену. Сексуални смисао је овде сасвим јасан, преузет као такав, стил и умешност су исте ствари: "По ћумезима, увек највише лове направи најлошија цура. Треба бити лош".

Селин, стручњак за пакао ("направљен сам у паклу"), признаје дакле да јесте будала, али невина. "Направио сам врхунску будалаштину, пошао сам у крсташки рат за шакале. Видите, Полане, ја сам претерани патриота фолклориста у земљи дегенерика, лакеја и изрода..." Доиста, зашто започињати тако луд крсташки рат? Антисемитизам је "глуп" – најтачније што се о томе може рећи – утолико пре што "Јевреји, то смо ми". Биолошко-расиситичка, увек присутна тема, и непрекидно повезана у јасној перспективи, али ће све више стицати пародијску функцију ("Кинези у Коњаку", као неки егзорцизам). Бело ће ишчезнути, црно и жуто ће прогутати све, осим ако шампањац у својим "искричавим мехурићима" не зауздa ову апокалипсу, па ћемо тако поверовати да сањамо и бунцамо усред ковитлаца тела. Религије? Изговори за велика укр-

4 Пол Деруледе (Paul Déroulède, 1846-1914), француски књижевник и политичар, добровољац у француско-немачком рату (1880-1881), оснивач Лиге патриота. Године 1899, само дан после сахране Феликса Фора (*Félix Faure*, 1841-1899), председника Треће републике, покушао је да узбуни армију против парламентарне републике, због чега је био осуђен на десет година прогонства. У том се периоду настанио у Шпанији. Амнестиран је 1905. године. (Прим. прев.)

штања. Стварни материјал се добија црно на бело, на папиру, пером. У стварности, читава људска комедија се своди на реч, као да је Селин био писац који у будућности неће више постојати (остаје ли неки? да? где? који?), последњи живи дашак пред свеопштом погани. Још једном, чињеница да се он томе смеје, изгледа нам грозна. Селиново уживање, његов паклени рај, подједнако су неприхватљиви као и његово наопако расуђивање. "Ја сам дивљак над чистотом текстова." Доиста, и сувише је касно да то буде над чистотом крви.

"Грешио сам верујући у пацифизам хитлероваца, и ту је крај мога злочина." Другим речима: циљ **Багатела за један покољ** био је да спречи покољ, а не да ма какав покољ изврши. "Веома нитковски се поигравају смислом мојих памфлета." Али за ког је ђавола веровао – или верује – у ма чији пацифизам? Да ли би Шекспир направио ту грешку? Француска љубав? "Тих глупавих свиња које се продају у свим светским месницама"? Е, то је тачно, "ја сам претерано Француз" (подвучено три пута). "Крсташки рат", дакле, није био за појединце окупљене под тим именом, него за "Купрена, Жерверза, Жанекена" (и то музичаре). Немачка? "Ужасавам је се, природно. Сматрам да је провинцијална, неотесана, проста. Ту се осећам као Дерулед...[4] То је смрт, кобасица, кацига са шиљком. Блоа је био у праву кад им је упоређивао језик са 'псећим лавежом и гроктањем свиње'. Све више и више, као да је хтео да избрише популизам својих почетака (прави разлог његовог експлозивног антисемитизма), Селин ће у своја писма неочекивано призвати Луја XIV. Међутим, када је реч о мржњи чији је предмет био – у чему је Сартр имао право, говорећи о Женеу, како друштво лакше опрашта лоша дела него лоше речи – он, логично, тражи уточиште код Волтера: "Волтер је све рекао о мржњи те врсте. Први бих се томе смејао да тај сој сада није Власт, Правда, Врлина. Под Волтером, још је било интелигентних управника полиције, допустимо **чак** и независних. У Европи се могло живети. Данас више не може".

Треба имати у виду одакле долазе она писма с краја страшних четрдесетих година. Видео сам две кућице са кровом од сламе у којима су Селин и његова жена живели у Данској. Испод њих Балтик, шиљата хридина, магла, над водом један лабуд. Зима, снег. Мердевине за пењање на ниску платформу. Фотографије једва да описују крајње границе света, елсинорску тишину, самоћу, сигурност папира и мастила упркос затвору и немилости. Дуги дани, дуге ноћи, лутајућа зловоља, ретки пријатељи, светлост преписке... Одисеј је починио "врхунску глупост". Ту је улетео у кавез. Француз је. Касније, замишљаће Гастона Галимара како преноси пакете, "увек Џојса, никада Селина". Пруст, Кафка, Џојс, Селин. **Од замка до замка**. Прави Процес који у читавом времену праве та четири коњаника Времена према својим склоностима.

Све инквизиције личе једна на другу, чак и ако мењају облик. Ево утеловљене данашње инквизиције: "Та потпуна будала не сумња ни у шта. Он производи ИСТИНУ, сасвим природно. Није више у питању обмана. Он је истина. Он је смрт. Сартр такође. То је болест дана. Будала, сада, универзално, као што мокри, као што дише, производи истину и смрт".

Правом стереотипу, "без обмане" (смрти и за смрт) супротставиће се, дакле, стил који познаје његову обману, а за који Селин сматра да је, пре свега, сексуална истина. Због чега надаље, аутоматски, изазива грчевиту љубомору саме сексуалности. То ће бити улог нашег доба. На незнатан ефекат стила, криза нерава, зловоља. Та чудна замена за живу истину, насупрот којој се уздиже истина која је постала Смрт, за Селина се, због историјских разлога акумулације и укуса, превасходно исказује на француском: "Рат 39. ми изгледа глуп... анахрон, гротескан. Замерам му на лошем укусу. Лош укус доводи до злочина, тврдио је Стендал". Та црна бара лошег укуса овде се прориче као феномен који ће доминирати крајем века. Лош укус, дакле, злочин сам по себи. "Богиња модерног света је СИТУААААЦИЈА. Буржоазија није мртва, а ни њен

5 Децим Магнус Аузоније (310-385), латински песник, говорник и граматичар, хришћанин, пореклом из Бордоа. (Прим. прев.)

6 Клаудије Рутилије Намације (V в.), латински песник, паганин, пореклом из Галије. (Прим. прев.)

7 Св. Сидоније Аполинарије (430-486), латински песник, хришћанин, који је покушао да сачува латинску културу пред визиготским освајачима. (Прим. прев.)

8 Непредводива игра речи, пошто се скраћеница за НРФ овде по асоцијацији може превести и као "прсата", "жена с великим грудима". (Прим. прев.)

9 Paul de Kock, (1793-1971), француски књижевник, аутор драма, водвиља, бајки и песама, велики успех је постигао популарним романима-фељтонима (претежно о ситној буржоазији, студентима и "гризетама") у којима доминирају романтичне теме и реалистички призори, прожети комуникативним хумором. (Прим. прев.)

дух. Она је Ситуаааацију поставила на место свих претходних богова." Или још: "Чудовиште ће постати још порочније... Циркуске игре... Нова Религија којом треба да се излечи гомила". Треба ли дати остварене примере? Наравно, не. Што се тиче Селина, отрованог, покраденог, саботираног, он се осећа као последњи становник једног језика ишчезлог заједно с његовим осећањима и сновима: "Један по имену Ирвин Хоу, професор у Принстону, повео ме је на пријем у један њујоршки лист... Он сматра да сам **неосетљив**, те према томе **нула**. Ти странци су надувени магарци. Читав је мој рад ишао ка томе да француску прозу учини осећајнијом, јогунастијом, волтеризованијом, оштријом и **рђавијом**, уносећи у њу говорни језик, његов ритам, својеврсну поезију и **нежност упркос свему**, **емотивни израз**, будала!" Будала, можда, али будала која примењује планетарни програм информације: језик мора бити мртав, то је инструмент економске комуникације (мртав француски је, за Селина, језик Ромена Ролана, Жила Ромена, Жида, али, можете продужити списак). Ето нас, дакле, како се у пуном "прогресу" враћамо у четврти век наше ере када су се Аузоније[5], Рутилије[6], Сидоније Аполинарије[7] "онесвешћивали само на мрвом латинском". Увредљив језик, пиљарски, рушење укуса, али и општа конфискација сексуалног, службена фригидност: "Та ме 'ненереф'[8] гњави као девојке које непрекидно говоре о љубави а нису је никада водиле. "Толико фригидних који бесконачно расправљају о бешчашћу". Неслагање између наших укуса је **тотално**, неукротиво, несумњиво, исто оно које је постојало између импресиониста и дана у атељеу. Сматрам да ниједан од ових сметењака није "у самој ствари". Они га жестоко дрмају **споља**. Све то даје ужасне романе, "планове романа", читајући њих жалимо за филмом". Да, добро сте причитали: лош писац, изнуђени производ образовања на штету укуса, не уме да га дрма **унутра**. Доктор Селин (у ствари, романописац би такође боље урадио да надаље постане медицински стручњак) уопште није човек који би давао неотесане савете својим пријатељима. "У пракси, углавном примамо две врсте клијената, оне који би по сваку цену хтели да побаце, и оне који би по сваку цену хтели дете." Још једно, питање стила: "Жене, као и Музе, смеју се тек кад су продрмане" (изванредна формула за обарање вековне меланхолије). Отуда, касније, оне ироничне речи Гастону Галимару: "Искрено вам захваљујем на свим лепим романима НРФ које примам... Како таланат тече улицама!" Или, јасније: "Триста милиона годишње у воду, за објављивање савршено непотребних, нечитљивих романа" ... "Колико новца потрошеног у интензивној, бескрајној, безвредној култури!" И још: "Ови новији романи... доврага, колико сви, педерасти или не, изгледају као да имају жалостан... најгори, морализаторски секс! Живео Пол де Кок[9]!" Просто доба, амнезија, фригидност, организована инфлација, набреклост фалсификоване робе, тако је читав садашњи призор најавио и рендгенски снимио (књиге и писма су од истог материјала) Селин, радикални економиста, стручњак за обрачун праве сензације у нервном систему. Уосталом, систематично преношење реалности у слике писцу препушта једино директно унутрашње, које, дакле, изнова постаје велика мистерија, ретка роба, пошто је читава историја приређена као филм. Разумемо, дакле, да роман подједнако мора испричати околности у којима се пише. То се не свиђа само онима који детињасто желе да верују у романе, та је провера очекивана: истинита прича изводи на сцену малверзацију друштва као таквог, у сваком трену. Овде, наравно, има Пруста. Но, Селин се управо поређења не боји... Пруст је писао на "франко-јидишу", "мимо сваке француске традиције", то је "Јеврејин гузичар", "обузет гузичењем" (исти процес Расину). Ипак, "признајем му мали карат творца, што је веома ретко". Сарказам поводом сексуалне инверзије је уосталом константан, он чини део исте логике расуђивања: "Много држим до Casse-Pipe[10] без s на Pipe. Не знам зашто, ствар укуса. Casse-Pipes: то би била НРФ". У истом духу, нема фо-

тографа ("писао сам, верујем"), нити новинара: "Они имају дар да учине глупим оно што је паметно, гротескним оно што је рђаво". Критичара, најзад: "Ћорави пси, хртови, погрешних ушију, све лажно!" У изврнутом свету у који смо огрезли, не само да је истина елемент лажног, него и сваки чин личи на реченицу псеудо-писаца вештачког: "Они надугачко причају, држе говоре, морализују, одређују начела, али музике ни за нокат. Једина музика је директна порука у нервном систему. Остало је бла бла и трућ трућ." Били смо осуђени на бескрајно трућање, на гигантску Кулу Блабилонску. Не надајте се да ћете заскочити Селина таквом смешном заштитом: "Са мном нема трућања: ја продајем!" Селин отвара једну Женеову књигу? Одмах, нова дефиниција његовог положаја: "Манијак једне врсте мишљења по којем се једино Време рачуна... минут који пролази, моменат, и готово! Ја сам моментист. Само емотивни израз секунде, ништа друго. И то је већ прошлост... Не чујем ту игру Времена које непрекидно цури, његов изглед, магију, тајну наше распеване душе... Покрете нашег животног ригодона... На коловрату Парки[11]..." Сада је све учињено да се живом створу украде његово време, Време. Нема више права на безразложност времена: time is money,[12] бришите!

Превела са француског
Биљана Лукић

■

[10] Фр. арго: смрт. (Прим. прев.)

[11] Три Парке, римске богиње судбине које се идентификују с грчким Мојрама. Једна преде, друга одређује, а неумитна трећа пресеца нит људског живота. (Прим. прев.)

[12] Енгл.: време је новац (Прим. прев.)

*Јевреји, Селин и Маритен**

Андре Жид

Чини ми се да је критика, у целини, помало булазнила говорећи о **Багателама за један покољ**. Чуди ме да се могла преварити. Јер, на крају крајева, Селин је играо с високим улогом. Највишим могућим; као и увек. Није врдао около. Учинио је све што је могао да нас упозори да све то није нимало озбиљније него кад Дон Кихот језди небом.

Сећате се прашине коју су подигле његове прве две књиге. Штампа је била толико *слуђена да више није знала како да пише*. Једни су се нашли увређени; други усхићени; једни су клицали генију, други викали "скандал!" Дизали су књиге у облаке или су их бацали у ђубре. А било их је на сваком кораку. Сећам се да сам **Смрт на вересију** виђао на почасном месту и у најбогатијим и у најскромнијим излозима; излагале су је чак и најмање провинцијске папирнице које, иначе, продају једино новине. О њу смо се просто саплитали. Нисмо могли да је не видимо. То знамо сви, а пре свих Селин.

Зато, кад Селин говори о својеврсној завери ћутања, о удруживању да се спречи продаја његових књига, очигледно је да се шегачи. И кад каже да је Јевреј одговоран за лошу продају, разуме се да је то шала. Јер, ако није, онда је он, Селин, начисто шашав. Тако исто и кад у Јевреје у своме покољу ђутуре сврстава Сезана, Пикаса, Мопасана, Расина, Стендала и Золу. Шта вам још треба? Може ли се боље показати да се човек шали? Тако и кад као "изјаву Великог Рабина" протура лажну статистику; или кад се забавља глумећи мученика, тврди да га плагирају, и сл. Јасно и гласно каже да се ужасава суптилности "компликованих Гонкурових беба", "Пру-прустоваца", "гос'н Павла Валерија Гробљанског": каже и докаже. Даје све од себе да га не схвате озбиљно. Зато, ако се згражате, сами себе гурате у грешку; ону коју често чине критичари, не сматрајући књиге за оно што јесу.

Селин је мајстор увреда. Пришива их свему и свачему. Јеврејство је овде обичан изговор који је он изабрао, најгори могући, до краја отрцан, општепознат, изговор који понајвише презире нијансе, допушта нају-

НРФ, бр. 295, април 1938.

општеније судове, највећа претеривања, најмање обзира према правичности, најнеумеренији нехат пера. А Селин никад није бољи него кад изгуби меру. Селин је стваралац. У **Багателама** говори о Јеврејима, као што је у **Смрти на вересију** говорио о људским црвима које је оживео својом стваралачком силом: "Ударима жестоких таласа, опаким 'индукцијама', пакленим ређањем хиљада месинганих мрежа, загадили смо земљу!... изазвали Божанство ларви!... Дошли смо у Блем-ле-Пети... у срце невине природе!... да изродимо посебан сој црва, покварених до сржи, који све живо гризу, кидишу на сваку семенку, биљку и корен!... и само дрво! и сваки плод! на сваку колибу! и сваку бразду! сав бели мрс!... Не измиче им ама баш ништа! Упропашћују, загађују, исисавају све... Гризу чак и раонике на плуговима!... Гутају и варе и камен и кремен, као пасуљ."[1]

А у истој књизи, у грчу слика безразложни излив свог лирског беса. Одломак је подугачак, али га вреди пренети у целини: "Наслађивао се у себи кад сам му тог Курсијала, дерући се из петних жила, уносећи му се у лице, претварао у обично говно, житко, безоблично, ужасно одвратно... Невероватно смрдљиво!... Чудо невиђено! Окомио бих се на њега с уживањем... Свесно чачкао мечку, право у рупу, као безумник... Нико ми није био ни прићи по жестини, по силини озлојеђености, по искрености, по рушилачком надахнућу! мом непопустљивом грчу... Трансу... Претеривању... анатемисању... Заиста је било непојмљиво до којих сам чудесних врхова успевао да се винем у том апсолутном гневу... Све сам то покупио од оца, али и успут у зајебанцији. У успаљености, нисам се плашио никога!... Ни најцрњи згранути лудаци у свом најжешћем бунилу просто-напросто нису постојали кад ми се прохте, кад се иоле потрудим... Џаба што сам био млад... Подвијали су реп... сви побеђени... забезекнути силином мржње... моје незадрживе жучи, вечите осветољубивости коју сам гајио у својим недрима... Одлазили су плачући, док сам ја својски газио по том гнусном говнету од Курсијала... тој гњецавој каљузи порока... мажући га невиђеном прцотином, слузавијом од кучеће сперме! Невиђена гомила гована! од које сам ја месио питу, најсмрдљивију која се уопште може замислити... сецкао на комадиће... правио ваљушке... па оклагијао на лиснато тесто, које сам слагао на дно клозета, између даске и говнаве јаме... све затискујући, да остане ту једном засвагда, да занавек кењају по њему!"...[1]

Овде отварам заграду. Пошто сам је прочитао некако на брзину, сматрао сам да је **Смрт на вересију** много слабија од **Путовања накрај ноћи**, које сам читао с дивљењем, неуједначеним, али, на тренутке (нарочито при крају књиге) и знатним. На мољакање једног пријатеља, поново сам прочитао целу књигу (говорим о **Смрти на вересију**), овај пут не прескочивши ниједну реченицу, и уверио се да ни у чему не заостаје за првом. Понегде, чак, налазим у њој и акценте особеног сензибилитета; при том не мислим на портрет госпође, Енглескиње, њену непризнату љубав, њено самоубиство, што ми све помало иде на живце – него на лик ујака, најпре једва скициран, кога он при крају књиге савршено вешто оживљава, а који ми се чини много свежијим од, иначе веома успелих, ликова оца и мајке или, помало конвенционалног, лика проналазача.

Селин не слика стварност, него привиђење које производи та стварност; а због тога и јесте занимљив. Коме би пало на памет да, у редовима који следе, препозна цењени Парк Тијери, макар и у по празнична дана?

"Беше то горе и од најгорег бунила, вулканско гротло, сво растурено, четири километра укруг, узаврело од пропалица и од пијанаца.

Дубоко доле, на дну, породица до породице, траже ли траже, свака свој комад у паклу и жару, у јари... Куљају череци месине, комадине од гузице, бубрези, далеко, високо, до изнад Улице Роајал, а одатле небу под облаке... Смрде шкембићи у мокраћном сафту, заудара стрв, ситно сецкана гушчја џигерица... Ждере се и мирис у ваздуху... Не може се више ни побећи. Терасама се више не да прићи ни са које стране...

[1] Смрт на вересију

сваку бране по три неосвојива насипа... Дечја колица набацана на гомилу високу до шестога спрата..." [2]

Исто је и са **Багателама за један покољ**. Селин гомила, "високо, до шестога спрата", патетичне, бесмислене лажи, што ће, надајмо се, и даље чинити у својим будућим књигама.

"Ама, бунцаш, Фердинанде!... Бога му, пијан си!... Части ми, пијан као летва..." меће он у уста Гутману, љубазном саговорнику, у једном од најуспелијих дијалога, при крају књиге. А Фердинанд, везе ли везе, у најстрашнијем заносу; сипа ли сипа погрде и жуч, на силну радост и забаву читалаца. Неких читалаца. Неки други могу наћи да је недолична та књижевна игра која, потпомогнута глупошћу, може да изазове и трагичне последице. Што се тиче самог питања семитизма, оно није чак ни дотакнуто. Ако би у **Багателама за један покољ** требало видети ишта друго до игру, Селину се, упркос свој његовој генијалности, не би могло опростити што покреће најниже страсти са таквим цинизмом и тако нехајном лакоћом.

Превео са француског
Милојко Кнежевић

Два мишљења о Селину

Луј-Фердинанд Селин био је лекар у сиромашним квартовима Париза. Кад читам његове јетке описе апсурдних мука неких његових болесника, нагонски увиђам да је био и крајње осетљив и, заправо, лекар пун доброте. Умиљати дечачић умире од кашља... Девојка, лепотица, умире од крварења... маторе настојнице већ одавно мртве.

Док сам читао **Путовање накрај ноћи**, имао сам утисак да гледам највећи француски филм свих времена, **Обала у магли**, у екстра-божанственој верзији, хиљаду пута тужнијој од израза лица Жана Габена или туробне ласцивности Мишела Симона, или од машкара у којима заљубљени плачу неутешни...

Чинило ми се да је Селин уистину најсаосећајнији француски писац свог доба. И сâм је (1950. године, у једном интервјуу) рекао да у том тренутку у Француској живе само два истинска писца: он и Жене. Међутим, Женеа је помињао помало шаљиво, с разлогом који сви знамо. Али, био је довољно разборит да призна Женеов дар. По моме мишљењу, Жене је уместо Балзака довршио трагедију најдубљег талога француске педерастије, али на Рембоов начин, или пре под Рембоовим утицајем, а под Вијоновим критичким погледом (док Бодлер бди на неком далеком балкону).

Плећати буржуј, госпон Балзак, никад се не би усудио да и то истражи. А Женеова проза, рођена на тротоару, једнако је божанствена као и Прустова, рођена у племићким висинама. И тврдим да је Селин био у праву што се тиче Женеа.

А што се Селина тиче, његови су извори потекли из много већих дубина француске књижевности: његов је предак Рабле, па и мужевни Иго. Увек ми се чинило да Робинсона из **Путовања** непрестано гони сабласни Жавер, да је тај Жавер сâм Селин, а да је Селин и сâм Робинсон, и да је **Путовање** тако повест Селиновог утварнога "ја" у потери за Селиновим, Робинсоновим утварним "не-ја".

Не разумем као су неки могли да оптуже Селина за разорну злобу, ако су прочитали поглавље о младој детроитској проститутки, или о брижноме свештенику који у **Смрти на вересију** кроз прозор улази у кућу, или о оном чудесном проналазачу у тој истој књизи.

За мене је он био писац изузетног шарма, тако надмоћно шармантан и оштроуман, да му у томе нико није раван. Он је извршио одлучујући утицај на дело Хенрија Милера, поменимо узгред, тај жесток, модеран тон којим се заправо

обезвређује ужас, тај искрени страх, то слегање раменима, тај смех који ослобађа. Чак је и Троцког натерао у смех и у плач. Данашња политичка криза није нимало значајнија него турска криза 1822. године, кад је Блејк написао **Јагње**. После свега, људи ће се сећати једино **Јагњета**. Ками је са својом причом о "ангажману" хтео да преобрази књижевност у пропаганду.

Што се мене тиче, ја памтим само Робинсона... памтим само доктора који, у цик зоре, запишава Сену... Ја сам вам само бивши морнар, не бавим се политиком, чак и не гласам.

Збогом, сироти мој, несрећни докторе!

Џек Керуак

Берлин, 11. децембра 1938.

Драги господине Елце,

Хвала вам за пошиљку. Већ сам створио извесну представу о Селину. Али, више нисам изненађен, откако сам прочитао његову другу, последњу књигу и два есеја. Прилично жестоко. Он има суштинску потребу да на свакој написаној страници изрекне бар по једну грубост. Прескочимо то, то је споредно. У другој књизи, окомио се на Совјете и на медицинске факултете; па и на Јевреје. То му је начин говора, метод. У следећој књизи говориће о приобалној пловидби или о школи за баштоване почетнике. Изврсна тема. Не знам шта друго да кажем.

Ипак, у његовом великом роману има снажних, блиставих делова. Закључак је често танак и указује, првенствено, на неки недостатак у личности. Није пронашао крај, ништа што би му омогућило да настави; говорио је узалуд. Међутим, остаје могућност да се његово зрачење и његова дубина и даље шире – или, пак, немогућност. А та се управо и збила. Упркос свему, прва књига је на мене оставила баш дубок утисак и нећу је заборавити. (Често, тако, видимо да су они који су се за живота опирали, који су морали и могли да буду чврсти, да остану на висини, Толстој, Достојевски или Флобер, остали значајни и славни: сви су се они заиста **борили**.)

Готфрид Бен

Превео са француског
Милојко Кнежевић

■

То ли је издаја

Езра Паунд

□

Није то само ФРАНЦУСКИ / Раблеов француски који васкрсава / ни само жив француски / француски обичног чове са улице / који се најзад пење на странице; то сад већ живи на страници књиге /

Матора сирена / сва блатњава / диже се из муља са дна Сене; рашчупана / пијана; нимало пожељна / најзад вели писцу да је дошло време да се збрише / Тако она њему / он њој опет: груннућемо с неба па у ребра /

Нема ту оне тежине која се понегде нађе у **Уликсу** / ни бескрајнога трагања за претераностима које су **Finnegan's Wake** учиниле књигом малога значаја.

Џојс је досегао зенит са **Уликсом** / Ту још увек buja / С **Финеганом** трага / пробава технику / буржујска забава.

Немам стрпљења да читам до краја / не / није на мени да процењујем садржај чистога метала у посној рудачи.

Богу хвала.

Французи имају писца који је 1938. написао: ФРАНЦУСКА НЕМА САВЕЗНИКА /

Та је реченица довољна да избаци писца.

Баш тако / будући амерички писци / писци 1940-50. мораће И ДАЉЕ да читају једног ФРАНЦУСКОГА писца / хоћу да кажем ДРУГАЧИЈЕГ француског писца; ког још нема у школској лектири / писца кога чак ни једна Еми Лоуел неће сачувати у својим писмима /

Француска је заударала / и смрад је избио / разношен БУЈНОШЋУ каквој нема равне од Раблеа / али бујност / изобиље речи / остаје споредна / СЕЛИН је важан по томе што све види јасно /

Јес / тако је / говорим вам о СЕЛИНУ / чујем да је баш његова последња забрањена књига у Француској чичице Петена / не воли ту тему / има их који не воле ту ТЕМУ / а ЗАШТО не воле / Селин се батргао да спасе Француску /

Верујем чак да још и сад мисли да скупља парчиће / 40 милиона становника у Француској године 1938 / 25 милиона француза / виђених да зачас постану мањина / говорио је њима СЕЛИН / а они НИСУ слушали Селина /

Наравно да пријатељи гос'н Чемберлена и гос'н Иднови пајташи НИСУ подстицали

објављивање Селинових дела / наравно, неки их нису радо дочекали / А опет је **Школа за лешеве** стигла до педесет и једног издања пре него што је штампана копија (баш ова) преда мном /

Његова ПОЗНАТА дела су / **Путовање накрај ноћи / Смрт на вересију (Багателе за један покољ)**

Фердинанде, добар дан / не мислим да ми је обавеза да пребирам француска издања / али праву књигу препознам кад год је видим / ма каква била њена садржина /

Фердинанд је умео да ПРОНАЂЕ стварност / Фердинанд је писац /

Следећа ће бити и последња /

Фрр фррфррфрр.

Национално самоубиство.

Фрајери! Фрр / фр /

Биће то национално самоубиство.

Мало ко ће се вратити у земљу.

Не само због његове бујности, његовога изобиља речи / Не само због садржине / Ових дана треба читати Селина. Сваки активни читалац треба да КУПИ сопствени примерак **Школе за лешеве** / није довољно слушати ме пет минута на радију, или код пријатеља прелистати неку од његових књига.

Превео са француског
Милојко Кнежевић

■

Селин кормилар

Жан Дибифе

Ма колико буновнички начин на који се француска интелигенција односила према Селину био доследан и предвидљив у књижевним и новинарским круговима, он представља један од најтужнијих догађаја којима сам присуствовао. Селина сматрам генијалним проналазачем, песником (али, овај тако неумешан термин прилично га слабо одређује) замашне ширине, и не само, како ми се чини, најважнијим песником нашег времена, већ и неколико векова који чине модерна времена, једном од највећих карика у историји писане речи. Што то савремени интелектуалци нису одмах приметили, бар не довољно да би стишали своју злурадост и злонамерност, што су се тако савршено складно ујединили да оцрне то монументално дело и да га пренесу на један несрећни политички терен, представља скоро невероватну појаву. Да би нешто могло да се догоди у тим размерама, треба да се данас писана реч у свачијем разуму потпуно окрене од свог првобитног начела, да буде заборављено оно што се од ње може очекивати, што од ње треба очекивати. Требало је да се права природа уметности и њених врхунских треперења добро прикрије, да спласну температуре које подгревају дух, да склоност ка аналитичком и дискурзивном мишљењу (тај мамац) увелико превазиђе узаврелост песничког стварања, да највише што се од књижевности тражи буду мудровања о тако примитивним, тако плитким, тако испразним темама као што су социолошке расправе и расправе о родољубљу. Заиста је запањујуће да су наши песници – као и они који заговарају такозване слободне позиције општих етичких места – у једном тако величанственом сагласју са најизвитоперенијим и најглупљим песмицама из социологије и родољубља. Ето нас поново у срећном добу верских ратова.

Само што је потпуно неосновано понижавати Селина у име општег добра и родољубља. Није било човека мекшег срца, родољубивијег, братољубивијег од њега: за пример. Али, постоје два начина да се буде родољуб, главом и срцем; апстрактан, доктриналан начин и активан, непосредан на-

чин. Он је то био на овај други. Треба приметити да се непријатаљство усредсређено на Селина испољило много пре него што је он изложио своје погледе на било ком политичком терену; склоност демистификацији која се појављивала у његовим првим књигама вероватно је представљала разлог за то. Интелигенција је ту наслутила да се почело са **разоткривањем подвала** – као кад се **уклањају мине**. Статус интелигенције почива на једном систему распрострањене преваре, организоване по станицама и међустаницама, толико замршеним и међусобно удаљеним да се, кад ова или она станица случајно падне, целина не доводи у опасност; али, када се појави одлучан превратник, велики саботер, онај који удари по централи, даје се знак за узбуну и чланови заједнице свих чинова јуришају на бедем с врелим уљем. Интелигенција има, према једнодушној сагласности, друштвени задатак да критикује основаност институција не наносећи им штету, да преузима на себе улогу (да би спречила да неко то узме за озбиљно) да брани јавност од малверзација; она је **барон** шарлатан. А њему у представи припада улога побуњеника, али, разуме се, **лажног** побуњеника. Изроди ли се из тога неко ко не дува у исти рог, стварни побуњеник, наступа паника у читавом позоришту.

Селин није волео мистификације, није желео да са њима има посла. Одбијао је да се њима служи. Хтео је да покаже да оне нису корисне за уметничко стварање – бар оно право. Тежио је да утемељи једно дело које би било делотворно без њиховог утицаја, много делотворније и од онога у шта оне немају утицаја. И управо је тај поступак изазвао гнев. Писцима, уметницима углавном је стало да се мистификација одржи. И не само њима. Супротно ономе што би се очекивало, супротно ономе што верују демистификатори, погрешно уверени да ће им неко бити захвалан за уложени труд, публика је склона мистификацијама; она је сагласна, спремна на сарадњу; срди се чим неко наговести да ће их разоткрити. Публика је бојажљива; њен осећај – прилично апсурдан – да су мистификације лажни новац који је ипак бољи него никакав. Дубоко у себи она не верује много у поезију; сматра је пролазним (чак илузорним) жамором који се у сваком случају не може испољити тамо где нема њенога обреда. А када се поезија изненада појави не више као жамор, већ као грмљавина, не више на намештеној позорници, већ у гомили и на улици, не више заоденута у лажни сјај и маске, већ огољеног лица, урлајућа и распомамљена, она ту не препознаје, што се може разумети, слику која јој је о њој усађена у главу.

Надам се да је довољно јасно шта ми је намера када помињем мистификацију на којој књижевност јаше. Књижевност касни сто година за сликарством. Она се већ вековима напаја не непосредним чињеницама живота него пређашњим делима попут пчела које се хране медом а не цвастима; она је неповратно намагнетисана и поларизована пређашњим делима. Њихов утицај је толико јак да ниједан писац, иако покушава, не успева да га се ослободи и да поново пронађе стање невиности неопходно стварању. Сликарство је одавно извело своју револуцију; књижевност – једино је Селин по страни – своју није. Упркос варијантама које остају површинске (оне су само различит надев тесту, оне су тематске, а не техничке природе, служе просторном ограничењу, а не канализању), књижевност је укочена, залеђена. Ко год није искусан стручњак могао би неку савремену страницу веома лако приписати Волтеру или Декарту. Потрудите се само да упоредите разлике које деле једну садашњу слику од Рафаелове и једну Сартрову страницу од Дидроове и схватићете шта је то. Форма сликарства се потпуно променила; форма писане речи је, скоро до танчина, остала иста. У уметности је, дакле, форма та која одређује целокупни утицај дела. За исту форму исти садржај. Променом форме долази до промене садржаја. Књижевност умишља да је важна њена мисао, а не њен оквир; то је хришћанска оптика тела и духа. Она верује да обнавља мисао не дотичући се оквира, који јој у свему томе изгледа као посу-

да без учинка, *само амбалажа*. Грешка! Она баш ништа не обнавља. Тек када се буде усудила да измисли нове оквире (као сликарство) видеће шта су то заиста нова стања духа и њена ће се ватра поново распламсати.

Колико ће још пута морати да се понови да је уметност ствар форме а не садржаја. Погрешно је настојање писца да своје дело потхрањује ретким информацијама и истанчаним анализама. Аналитичко мишљење је једно, а уметност нешто друго, нешто сасвим друго. Она има издашније, експедитивније начине. Она вам за тили час, у пола реда (погледајте Селина) прослеђује оно што аналитичка мисао, својим отежалим кораком, не успева да саопшти у читавом тому. И сликарство је дуго веровало да је његово да својим исусима и богородицама вешто улива нове изразе. Тек када се усудило да их замени јабукама, чашама пелинковца и кутијама дувана, извело је своју револуцију. Ова је значила да се инвентивност усмери не више на избор фигуралног предмета, већ на употребу средстава и материјала, облике транскрипције, синтаксу. Каква крила је тада добило! Није ли од тада непрестано правило онакве узлете?

Могуће је да је сликарство искористило развој фотографије; он му је одузео једну функцију која је доводила до непрестане забуне и која му је дуго наносила штету. Било би пожељно да функције писане речи, које се такође разликују на разне начине, и саме буду изнесене на видело. Као што су овде сликање и цртање начин уметничког стварања, па тиме и информисања и документовања (као у индустријским, географским и другим каталозима, или чак на портретима драгих особа или репродукцијама пријатних места), тако и писана реч служи без разлике песнику и адвокату, новинару и писару. Ту постоје две недовољно раздвојене функције. Сличност, квазиидентичност форме позајмљене од писаних дела која теже да буду уметничко стваралаштво и форме коју поприма полицијски извештај, говор некога министра, упутство за употребу неке машине и те како има чиме да изненади. Мислим да се њихова подударност не осећа довољно. Није онда ни чудо да мисаони ставови адвоката, новинара и политичара иду трагом позајмљене форме и до те мере успевају да преузму место уметничког стварања да се чак заборавља шта оно може да буде, шта поново мора да постане.

То значи да стваралачко писање почиње тек онде где су речи употребљене не више према њиховом строгом значењу (оне на основу тога сачињавају један сиромашан регистар шема погодних да изразе само прилично поједностављене мисли), него с **вештином** као што жонглери чине са шеширима, јајима, марамицама – у једној сасвим другој оптици која се не састоји само у томе да их стављају на главу, гутају или бришу нос. Само ако се речи користе на тај начин, може се од њихове тастатуре начинити инструмент преносник сирове и вруће мисли. У томе је Селиново откриће и оно се креће у истом смеру као и савремено сликарство које исто тако користи знакове, нацрте, колорите и не више искључиво да би се помоћу њих постигла фигурација (и у онаквој форми која служи да се она "схвати буквално"), већ, напротив, да би се успешно раскинула сувише непосредна веза с директним представама о предметима. То је начин којим сликар изазива помак, прекид између знакова транскрипције и транскрибованих предмета; између првих и других уведена је маргина и управо та маргина, која отвара пролаз читавој једној плими одступања и одјека, постаје свеобухватна стваралачка машина.

Може изгледати необично да својства која се сматрају негативним, као нешто што је неприкладно и неодговарајуће, могу, правилно искоришћена, значајно да увећају снагу транскрибовања. Али, то значи да сликар (или писац, када је то Селин) који на самом почетку поставља у својој игри правило једне такве отворене **артикулације** између описаних чињеница и описа који он тиме успоставља, приморава корисника дела да непрекидно супституише и ускоро га наводи да чита више не из редова него из-

међу редова. Тиме дело добија једну нову димензију која се може упоредити с неким уређељефом, неком резонансом, бојом неког гласа. Боју неког гласа такође производи симултаност двеју вибрација које се не подударају сасвим тачно.

Мајсторски употребљене, Селинове речи функционишу не да би пренеле прави смисао који обухватају, него као вешто постављене међе **између** којих он савршено успева да прикаже, а да не искаже (у негативу или у празно), оно што има за циљ да пренесе. То је оно у чему облик писане речи који је тако чудесно усавршио (не само измислио, већ и из прве довео до савршенства коме нема равна) личи на најсочнији говор. И у говору – циљам, наравно, на говор праве комуникације, најнепосреднији и спонтани говор – мисао се не преноси и не успоставља одабиром изговорених речи, него управо тоном, интонацијом, мимиком, тако да се суштина – плод – очитује а да се и не формулише, у тренутку, целовито, снажно, што се не би могло постићи ниједном експлицитном формулацијом – макар је излагали сатима говора. Имплицитно је можда средство које карактерише уметност. Мислим да се нико никада није послужио имплицитним онако како је то учинио Селин. Он од њега ствара свеобухватну непрекидну снагу дела.

Селинов случај, његова каријера, његова судбина, у сваком погледу су мимо правила и збуњују. Његове прве две књиге, **Путовање накрај ноћи** и **Смрт на вересију**, имале су међу публиком громогласан успех, делом сигурно захваљујући и једној заблуди. То су сасвим извесно два изврсна дела, али која, чини ми се, у поређењу са оним каснијим, остају помало у јаловини и још се делимично поводе за ритуалом класичног романа. Тиме су се, без сумње, управо и допала. Веровало се Золи и веризму, документарном, животном. Наше време је усхићено веризмом који му надомешта уметност. Селин је врло далеко од веризма. Он је уметник, велики уметник; он проширује, мења законитости. Он хвата трен свакидашњег живота који наиђе и алхемишући с најбезначајнијим чињеницама, мислима и најобичнијим расположењима, приређује узвишене колоплете духа, вртоглаве манипулације, дервишке плесове какве су грандиозне фреске **Чаролије за неки други пут** и књигâ које су уследиле. Крајње је необично да су ове књиге, које су право мајсторство, још и сада практично непознате. Скоро да их уопште није било у продаји; мало их је који су их прочитали; ретко се помињу. Да ли је Селин ту "превисоко разапео своје мреже"? Могло би да буде. Садашња публика једва да познаје само његове прве две књиге и веома варљив лик полемичара тобоже расисте и пронацисте кога је, сталним изопачавањем његових погледа и лажним тврдњама, наметнула штампа у настојању да порази расизам и нацизам и која се, из тог разлога, ни оком не трепнувши окомила на честитог, беспрекорног Селина и његове неимарске епопеје.

Али, има ли та огорченост на Селиново дело за једини мотив, за прави мотив његове политичке погледе? Чини се мало вероватним. Говорио сам о мистификацији на којој почивају књижевност, академија, културни мит; али, они нису једини који на њој почивају. У нашој земљи естетократије – не знам шта се догађа другде, несумњиво иста ствар, али, уверен сам, не у истој мери – све што се дичи тиме да припада владајућем сталежу позива се, пре свега, на добар укус, на естетску особеност, на леп говор, на лепо писање. Страна лепих уметности, лепих манира, лепе књижевности, страна је јачега. Сталеж на положају проглашава себе културним заштитником и на томе учвршћује свој легитимитет. То је његов резервни аргумент, његова пропусница. Госпођа – госпођа Фина храна, госпођа Висока мода, госпођа Висока уваженост – зна да ће мењањем својих конјуктива код водоинсталатера који поправља чесму изазвати запањујуће страхопоштовање. Чак и када госпођа нема новаца да плати поправку. Напредовање се не заснива на богатству, него на употреби конјуктива. Да ли се пазило на то? Да ли се довољно пазило на то? Мислим да није. Мит о лепом писању је

капитални део буржоаске одбране. Ако желите да обесни сталеж погодите у срце ударите га по његовим конјуктивима, по његовом церемонијалу лепог испразног говора, по његовим естетским пренемагањима. Онај ко једном буде издувао све те моћнике којима се тај сталеж размахује као врачеви својим фетишима – његове велике писце, његову Ђоконду, његове столице Луј XV, његову лепу граматику, његов изумрли стерилни језик, читаву његову хрпу конзервисаних мртвачких костију које протура као уметност и културу – онај коме буде успело да му дође из дупета у главу да је права жива уметност, једина, и право инвентивно стваралаштво на његовој страни, а не маскарада под покровитељством министарстава, тај ће потиснути обесни сталеж. Али, можете рачунати с тим да ће се обесни сталеж бранити. Он свој мит брани у свом стилу: сва средства су добра, сви ударци дозвољени. Ја, ипак, не верујем да ће га још дуго бранити од доказа које је пружио Селин.

Превела са француског
Олгица Стефановић

■

Не можемо да не читамо Селина

Жан-Мари Гистав Ле Клезио

Не можемо да не читамо Селина. Најзад, једнога дана, дођемо на то, зато што је то тако, зато што је он ту, и не можемо се правити да не постоји. Савремена француска књижевност прелази преко њега, као што прелази преко Рембоа, Кафке и Џојса. Селин припада оној култури која се непрекидно рађа и која је нека врста сна модерне мисли.

Долазимо сами, он нас и не зове. Не тражи он своје вернике. Одриче их се. Не жели да буде део културе, затвара врата свог универзума, и цери се. Одгурне оне који му се приближе. Умиче онима који би хтели да га затворе у велику машину за класирање, системтизовање. Уме да буде далеко од почасти. Није одобрио ни сопствену сахрану.

Код њега нема ни улаза, ни излаза, ни висина, ни низина. Не предлаже никакав геометријски облик, никакав род, никакав буквар. А ипак се зна да му припада део света. Увек присутан у сећању, истинит, тврдоглав, узоран. Увек је жив.

У потпуној је негацији. Идеја побуне – против буржоазије, новца, војске, поретка – није имала времена да постане утилитарна. Он ју је остварио једним јединим потезом, без размишљања. У књижевности нема злочина и не може га ни бити. Али, има вређања. Управо тако дочекује Селин оне који му се приближе: вређајући их. Увреда је један од првих облика говора, па нека буде директна: "Маске! Притворице! Губавци! Смрдљивци! Тиквани! Ладолежи! Еј! Паветине!", или нека се уобличи путем неке анегдоте, неке слике: "Али, кад се поштено размисли, кад се све узме у обзир, моја руља ми јако шкоди, наравно!... Али ме и штити од простака... Зазирем од људи што пролазе... непознатих... и познатих. Чују псе како лају... Сачекају, па се окрену!... Убице не воле ризике!... Они вас убију разборитије него што неки буржуј купује свој Суец..."

Увек је посреди исти чин агресије који зло и борбу решава другим злом. Говор који не тежи линеарно да заведе, него удара у серијама, говор чија је основа бол. Кроз бол Селин бежи од књижевности, у болу остаје, да тако кажемо, изван, недосежан.

Он није играо игру. Није пристао на роман, ни на причу. Није прихватио људско друштво.

То је, у исти мах, и вређање, говор млазовит, синкопиран, импулсиван, где је сваки знак узвика препрека с којом се судара ум (знак узвика је, пре свега, знак немог застанка) која толико опчињава нас који смо били обузети кохерентним говором. Опчињава ужасом и кличе од страха. Неко је изабрао да остане по страни, неко да буде сведок.

Те увреде које се непрекидно костреше на нас преноси нам, наравно, језик маргине. Селиновски арго нема ничега од булеварског или полицијског романа. То може бити ратни арго као у **Војни** или **Гињоловој дружини**. Али, у **Путовању**, **Смрти на вересију** и **Од замка до замка**, Селин измишља уистину **други** говор, тајни кôд из којег смо одлучно искључени. Затварањем говора, погађамо Селинов систем: одбијање није само став пред светом, оно је измишљање другог света.

Овај партикуларизам је застрашујући. Али, када једном пређемо препреку (а за то се морамо одрећи сваке претензије да судимо) систем проналази нас. Онај ко је прочитао **Путовање**, а поготову изванредну **Смрт на вересију**, онај ко их је преживео, подвргава се правилима селиновског универзума: како се може другачије писати? Како побећи од жестине тог погледа, како побећи од чудовишне окрутности света? Селин је од оних које треба заборавити да би се могло живети.

Превела са француског
Биљана Лукић

Селин и Лотреамон

Сезар Магрини

Постоје људи и постоје књиге чију је судбину лако предвидети. Данас једва да се још сећамо "скандала Селин", али они који га се сећају и даље се упорно ограђују ћутањем. За један добар део "добронамерних" Француза, начинити алузију на Селина исто је што и нанети неку врсту увреде; празнина створена око његове недавне смрти то и потврђује. Међутим, у овом веку веома је мало дела у којима ће изругивање човеку од стране човека показати толико луцидности, толико оштре проницљивости. Селин је, пре свега, ученик, настављач Лотреамоновог дела, а тек после Бодлеровог или Барбе д'Орвилијевог: као што је био, заобилазним путевима, и Аполинеровог. Али, Лотреамон се свесно ставио у одбрану човека; суровост његовог Малдорора често делује као узалудан чин, и Лотреамон то зна, пошто с дна његовог бића израња веома чиста самилост. Малдорор је, ипак, један романтични јунак, **упркос себи**. Малдорор одбацује Бога, али његово одбацивање је љубав. Малдорор наноси увреду свему ономе у шта човек верује или мисли да верује, али тако не долази до среће; прича о њему је нека врста Христовог страдања исписана наопако; и нико, ко је читао Лотреамона, не може порећи да његово дело обилује потресним страницама где тескоба и људска усамљеност досежу једну страшну, ужасну димензију. Малдорор може да прихвати, али не и да опрости то што су људи били протерани из раја. Као и Жид, и Селин, насупрот томе, верује да је то било апсолутно незаслужено; његови разлози су, међутим, другачији. Добро и зло су обичне формулације: живот, **светлосна тачка која се губи у тминама**. Тамо где Лотреамон очајава, Селин се осмехује, али тај осмех је гримаса мртвачке главе. Свет – овај наш овдашњи, hic et nunc – осуђен је. Слике Хијеронимуса Боша, не одвећ далеке, свега неколико векова, рекле су то исто.

Селиново дело је такође једна врста велике фреске савременог човечанства – оног које је себи помпезно дало име **Западно**, можда зато што се на тај начин нада да ће, истичући то име као бајалицу, одагнати

смртну опасност, коју многи већ сматрају погубном и неисцељивом. Та фреска, тај универзални суд о нашој охолој и хиљадугодишњој цивилизацији – хиљадугодишњој, уништеној, бескрвној, скоро беживотној, али и даље охолој – има снагу и жар једног Микеланђела. Ту ништа не недостаје. Када је, око 1925, Селин исказао своју наклоност према Немцима, он је једноставно најавио будућност. Након што је дао невеселу, сурову, увредљиву слику рата – како би лекција била лакша или уочљивија – његов јунак, који нема потребу као Лотреамонов Малдорор да се заодева у обличја орла или вампира – укуси су се променили – напушта Француску. Француска је, пре четрдесет година, била моћна. Треба приказати бешчашће и мане једне лажне моћи која се спроводи у колонијама и из њих; и Селин зна да је најделотворније оружје иронија која исмева. Али, не будимо толико наивни, или толико подложни као ондашњи Французи који му никада нису опростили: Селин је, и овог пута, говорио о читавој Европи, и његов суд, оштар и сигуран, не оставља му никакав изговор. Затим ненадано долази **велика авантура**: Нови Свет, свет технократије, Сједињене Државе. Селинов јунак, вазда са оним исцереним осмехом на раменима, тај човек који би да буде човек, тај пајац који се понаша као да је из Мелијесовог фото-филма, хотимице упада у вучју чељуст. Упоредите доле цитирани параграф са појединим сценама из Чаплинових **Модерних времена**. А Чаплин је дошао после; и упркос протеклим годинама, његову поруку нисмо схватили пошто и дан-данас, 1961, онолики пуцају од смеха пред жалосном сликом човека којег је приказао пре тридесет година; и што више тако себе унижавамо, све смо више подјармљени. Селин који је написао своје **Путовање накрај ноћи** пре него што је Чаплин замислио свој филм, овако је осликао "живот" у својој супер фабрици: *Покушавао сам да говорим, да кажем нешто пословођи на уво. Само је загроктао као свиња, показујући ми покретима, лагано, захват који сам морао одсад и заувек да извршавам... Једино је био важан заглушујући непрекинути рад хиљада справа које су подјармљивале човека.*

Истраживши неистражено, Селин и његов јунак се враћају у Француску; једну Француску – читајте Европу – која верује у себе, а не може да му пружи никакав одговор. Са сваким кораком он све више урања у помрчину; у почетку је то једна стидљива сива светлост, али он коначно прихвата тај безимени, болесни живот као каљугу на коју човек пристаје зато што више нема снаге да се бори, зато што више не зна ни против чега се треба борити и, што је најважније, зато што је схватио да је свака борба узалудна, будући да је већ од почетка побеђен, преварен, понижен. Остаје само да се стигне **накрај ноћи**; безгласно, лагано, остављајући данима који се скупљају попут мрке и тврде коре да учине остало.

Вратимо се, још једном, Лотреамону. То Малдророво путовање (Бардами путује по спољном свету, мање фантастичном свету него што је Малдроров, иако се **такође** ради о једном свету симбола) потпуно је унутрашње: откривење душе. Осетљивом читаоцу, оном који се не зауставља на површини речи, уопште није потребно порицање – ја бих рекао скоро поновно потврђивање – оно којим се Лотреамон у својим **Песмама** одриче свог пређашњег стваралаштва. Понекад се каже да онај који жели превише да покаже, у ствари прикрива. Лотреамон иде у једно бесконачно развијање злурадости: његова злурадост је простодушна, лажна злурадост срдитог детета које поломи нешто да би себи олакшало. Али, испод те баналне незгоде и даље се крије добро дете. Малдророве клетве, ратни повици или повици побуне, имају за једини разлог страх од усамљености. (*Требало би истражити главни разлог: због чега се упорно не лечимо од усамљености, Селин се пита*). Они који су истински лоши, они не узвикују; зато што никада нису сами. Имајте на уму да је вика један, само на изглед измењен, начин певања. А Селин? У вези са усамљеношћу, он овако упечатљиво казује:

Има тренутака у којима се човек нађе потпуно сам... Да бисмо плакали, морамо се

вратити на место одакле све почиње из почетка, то јест у наручје својих ближњих (**Путовање**, поглавље 28).

Укратко, Селин и Лотреамон су два ловца, два напасника на човека. Непрестано, али то не признају отворено. Подударност? Не знам. Верујем да се суштина живота открива неколицини срећника – неколицини очајника – увек у свом непромењеном виду; отуда, када нам пренесу оно што су видели, или оно што верују да су видели, то је утисак увек сличне визије. С чисто формалне тачке гледишта, скрећем пажњу на утисак, за мене јединствен, који је у мени изазвао, пре неколико година (и утисак се сваки пут понавља), стил у **Mea culpa**. То убрзано, снажно, испрекидано дисање које избија из сваке речи: прапочетни дах, инстинкт света. Стил, обдарен истом вибрацијом, који се често среће код Лотреамона; и ако је стил човек, он тада открива код обојице истоветну, огромну жеђ.

Селинов Бардами – јунак антијунаштва, најконкретнији симбол наше епохе, која је потпуно антихеројска, али, за разлику од других епоха, више не жели да поврати тај хероизам, можда зато што не би знала шта би с њим – батрга се без великих покрета. Није побуњеник, бар не истиче побуну. Хоће ли разумети да, као што постоји узалудни хероизам, постоји и побуна која се показује ништа мање бескорисном када нестане њен предмет? Борити се за нешто друго: да је знао... Знати шта? Вечно човеково питање, вечна сумња која се на Западу рађа и проноси траговима његове књижевности... Усуђујем се да претпоставим да би једна добро урађена паралела између Бардамија и Хомерове **Одисеје** открила изненађујуће подударности.

Мало је оних који се усуђују да пркосе животу, да отпочну с њим битку, да га оптуже и да оптуже себе. То је величанствена црта ових људи којима други људи не праштају: али, потребно је осетити укус пепела у устима пре него што се почне причати о ватри.

Лотреамон и Селин су то знали. Паскал је можда мислио на њих, унапред, када је писао своје чувене странице о "оштроумном духу" и "математичком духу". Паскал: други велики усамљеник, други страственик, други поборник ватре. Они су, сваки на свој начин, одговорили на ту жеђ, на то питање. Али обојицу, Селина и Лотреамона, покретала је јединствена глад: глад за љубављу. Љубављу којој није потребно да се испољи да се обзнани, да би се открила. И сам Петар се три пута одрекао оног кога је највише волео: одричући га се, он га је потврђивао, с једном притајеном, упорном и страховитом луцидношћу.

И ево, Селин је умро. Највеће новине су то објавиле у прикривеној форми, скоро стидљиво. Он је био "сарадник". То је све чега су се сећале. Оголео је човека до костију; а то боли. Друштво које сваког дана све више личи на окречене гробове* из Јеванђеља, оптужио је за поквареност; али, данас се, истина, човек одриче Христа у име Христа. Извргао је руглу књижевност, то најчешће непотребно, смешно рухо које луцидни човек одбацује у страну јер му не одговара по величини – било да је мање или веће, небитно је! – а исмевао ју је бавећи се њоме. И он је, на свој начин, покушао да искупи човека. Али, није умео да се претвара; и то је можда била његова највећа грешка. Селин је звао; али, има звукова који заглушују и прекривају и најчистије гласове, а најчистији гласови су, зна се, и најкрхкији.

Дозивао је све речне лађе, све, и читав град, и небо и поље и нас, све то што је водио са собом, и Сену, све, да се о томе више не би говорило.

То су последње речи из његове књиге. Послушајмо их: и не говоримо више о томе.

Превела са француског
Олгица Стефановић

■

* Библијска алузија; **Јеванђеље по Матеју**, 27, 13: "Тешко вама књижевници и фарисеји, лицемјери, што сте као окречени гробови, који се споља виде лијепи а унутра су пуни костију мртвачкијех и сваке нечистоте". (Прим. прев.)

Селин и антисемитизам

Селин (1932-1944)

Франсоа Жибо

> "200 породица није ни шака јада у односу на једну једину велику, свемоћну породицу: јеврејску породицу [...]"[1]

Селин је био одвећ јединствено биће и одвећ заљубљен у слободу да се не би гушио у Совјетском Савезу. Како је и зашто тај "усамљени јахач", тај индивидуалац, тај син јединац, тај анархиста, тај "Дон Кихот", подносио свемоћ совјетске бирократије и свеприсутност те гигантске административне машинерије која меље појединце, не трпи приговор и може да преживи једино ако занемарује слободу?

У ствари, као што Никол Дебри веома добро казује у једној тези у припреми[2], Селин се по ко зна који пут суочио са застрањујућим и ограниченим рационализмом који је био Земелвајсов осведочени непријатељ.

Путовање у Лењинград деловало је на њега као откривење. Означило преокрет у његовом животу и навело га на размишљање и политичко ангажовање.

У СССР је пошао из радозналости, као што је пошао и у Први светски рат, и вратио се одатле као што се вратио с фронта, згранут оним што је видео, рањен и разочаран пропашћу свих својих илузија. Учинило му се да је позив на узбуну, за који је мислио да треба да упути против рата **Путовањем накрај ноћи**, требало поновити, утолико јаче што му се опасност чинила огромном и утолико снажније што му је изгледало да се његови савременици утапају у несвесност и опуштеност.

Свако зна да постоје извесна уверења која се не могу исказати тоном разговора. Будући да вам од њих пуца глава, треба их урликнути што је могуће гласније. Па ако, упркос томе, нико не жели да их чује, остаје само да употребите експлозив, па да будете сигурни да ће вас чути. У Селину је лежао анархиста у коме је било и много бомбашког.

Од половичног успеха **Смрти на вересију**, Робер Деноел је живео у ишчекивању. Да би одбранио Селина, нападаног са свих страна, јавно је стао уз њега, не опраштајући му оптужбе којима је био обасипан и које су се кретале од нестручних до нечасних. Он је, дакле, пожуривао Селина да му понуди нешто, како би избегао да се јавност окрене против њега. Уз то му је увек био потребан новац и мислио је да треба да настави да црпи жицу отворену **Путовањем накрај ноћи** и **Смрћу на вересију**. Селин је са своје стране жудео да саопшти оно што је видео у СССР-у. С тим у вези је приредио један фрагментарни текст с намером да га укључи у књигу коју је тек требало да напише. Будући да је желео да га објави што пре, публици су одмах понуђене његове прве белешке, под насловом **Mea culpa**, и како текст није прелазио двадесет и седам страна, одлучио је да му прикључи **Живот и дело Филипа-Игнација Земелвајса**.[3]

Mea culpa је мало ремек-дело свога жанра, изванредно згуснуто. Селин је у њему изрекао све оно лоше што је мислио о буржоаском систему у коме најјачи искоришћава најслабије: "Никада се, од библијских времена, није на нас сручила подмуклија, бестиднија, све у свему нечаснија беда од ове истрајне буржоаске присиле. Подмуклије тиранска, похлепна, грамзива, до крајности лицемерна класа! Морализаторска и превртљива! Неосетљива и цмиздрава! Ледена до злослутности. Незаситија? Ситничавија у привилегијама? Не може бити! Беднија? Малокрвнија? Лакомија на све испразнија богатства? На послетку, савршена трулеж."[4] После ове тврдње која је један од камена темељаца његовог политичког мишљења, Селин, који је умео да барата парадоксом и поругом, одао је почаст апсолутним монарсима и анархистима, који су доиста, сваки на свој начин, антибуржуји: "Живео Петар Први! Живео Луј XIV! Живео Фуке! Живео Џингис Кан! Живео Боно! дружина! и сви остали!"[5]

Селин успут констатује да су буржуји прилично страшљиви да би се ставили на

[1] **L'École des cadavres (Школа за лешеве)**, Denoël, 1938., стр. 235.

[2] **Il était une fois... Céline. Lecture psychanalytique des écrits de Céline.** ("Био једном један... Селин. Психоаналитичко читање Селинових текстова")

[3] **Mea culpa** и **La vie et l'œuvre de Semmelweis** (Denoël et Steele), 1936.

[4] **Mea culpa**, *op. cit.*, стр. 9.

[5] **Ibid.**, стр. 9.

[6] **Ibid.**, стр. 10.

[7] **Ibid.**, стр. 10.

[8] **Ibid.**, стр. 11.

* Пролетер (прим. прев.)

[9] **Mea culpa**, op. cit., стр. 11-12.

[10] **Ibid.**, стр. 12.

[11] **Ibid.**, стр. 13.

страну народа када им то налаже обазривост: "Бити виђен на страни народа, у ова времена, исто је што и осигурати се "против свих ризика".[6] Додајући ове речи које показују, са задршком, да је и Селин могао да се превари: "Доста да се човек осећа помало Јеврејином, и то постаје "животно осигурање".[7]

А затим, на мелодију једне типично француске песме, истицао је да народу није тешко да отпочне револуцију истребљењем добростојећих:

> "Богатима ћемо накркати!
> Ти-ти-ри-ти!
> У тртице гомољика!
> Живела топовска јека!
> Буум!"[8]

Шта ће онда "Проле"* урадити са својом влашћу? Упаво ту, по Селину, почињу да се намећу права питања: "Ето, Проле је слободан! Његови су, не може бити грешке, сви инструменти из приче, од свирале до тамбуре!... Лепотица фабрика! Рудници! И одозго сос! Торта! Банка! Ајде! И виногради! И бајбокана! Један цуг киселице и све оде. Од сад си задужен за сву срећу стада... Рудару! рудник је твој! Сиђи! Више никада нећеш штрајковати! Никада се више нећеш пожалити! Ако зарадиш само 15 франака на дан, биће то само твојих 15 франака!"[9]

Све би било добро да човек није оно што јесте, што је такође била једна од омиљених Селинових тема: "Али, ту су сви простачки нагони педесет векова робовања... Враћају се наврат-нанос, ти зеленаши, у слободи, много боље него раније! Опрез! Опрез?!... Бити велика жртва Историје не значи и бити анђео!"[10]

Селин је доказивао пропаст комунизма на основу једноставних запажања: "Народ је Краљ! Краљ ћудљивост! Он има све! Фали му кошуља!... Говорим о Русији. У Лењинграду, пред хотелом, ако сте туриста, откупиће вам све од главе до пете, од кошуље до шешира".[11]

Критиковао је материјализам и васкрс моћи новца. Што се народа тиче: "Он је тамо постао толико ругобан од умишљености и самодовољности да га још више гурају у поган, да га још више изолују! То је та застрашујућа појава".[12]

[12] **Ibid.**, стр. 16.

[13] **Mea culpa**, op. cit., стр. 24.

[14] **Ibid.**, стр. 25.

[15] Видети supra, стр. 68-69.

[16] Првобитни наслов за **Guignol's Band**.

Све се, за Селина, објашњавало "подлошћу" људске природе, која увек избија на површину: "Руљо, сама си! Нема више ко да те куњи! Зашто опет подлости?... зато што оне спонтано долазе из твоје паклене природе, не гаји никакаве илузије, и не срди се, sponte sua. Све изнова".[13] И неколико редова даље: "Човек је хуман готово исто онолико колико и кокошка уме да лети. Кад је појури неки ауто, она узлети све до крова, али се одмах поново обруши на буњиште да кљуца по измету. То је њена природа, њена амбиција. Управо је тако и са нама, у друштву. Престајемо да будемо тако тешка ђубрад тек када се догоди нека несрећа. Кад се све скоро стиша, нарав поново загалопира. И баш зато о Револуцији треба судити двадесет година касније".[14]

Када је објављена **Mea Culpa**, последњих дана месеца децембра 1936, није се подигла никаква граја, левица и десница су се надметале у незаинтересованости у односу на текст чији значај нико није одмерио, а који је све узнемирио.

Са истом незаитересованошћу је Галимар објавио у новембру 1936, за десету годишњицу награде Теофраст Ренодо, једну збирку од десет новела под заједничким називом **Девет и једна**, које су написали десет добитника награде, а међу којима се налазила и новела **Острвске тајне** Л.-Ф. Селина. Прво и једино приказивање **Цркве**, у Лиону, 4. децембра 1936, није изазвало веће занимање, чак ни код Селина који се није удостојио да присуствује представи.[15]

Нико није могао ни да замисли да је Селин забио оштрицу у жанр коме је био врло вичан. Деноел, који се гнушао да објави било шта сладуњаво, свакако је умногоме долио уље на ватру за објављивање жестоких текстова који су, уистину, одговарали захтеву једне одређене публике, али и његовим личним убеђењима.

У **Mea Culpa**, Селин је био најавио две књиге "у припреми": **Војна** и **Проклет био**.[16]

Одлучио је, дакле, био да повеже две епизоде из свог живота које нису биле обрађиване ни у **Путовању** ни у **Смрти на вересију**, свој живот у касарни дванаестог оклопног пука у Рамбујеу, од октобра 1912. до јула 1914, и време које је провео у Лондону, од маја 1915. до марта 1916. Књига **Војна** је свакако била започета, али је Луј одложио рукопис на страну, а затим га напустио у корист крајње жестоких списа, који су нарастали у њему оном брзином којом и догађаји.

Три су важна догађаја обележила за Селина 1937. годину: путовање у Сједињене Државе у фебруару[17], значајан боравак на Џерзију у мају и објављивање **Багатела за један покољ**.

12. маја 1937, требало је да се у Лондону одржи крунисање краљ Џорџа VI и његове супруге Елизабете Боуз-Лајон. Све полиције у краљевству биле су крајње заузете, а предузете су драконске мере на целокупној британској територији да сваки сумњивац буде склоњен у страну, а по потреби и у затвор.

Шта је Селин радио на Џерзију у мају 1937? Изгледа да је хтео да истражи терен на острву, у потрази за могућим уточиштем у случају европског рата. Селин који је тражио мирну луку, налетео је на острво у стању приправности! Упознао је просторије Скотланд Јарда, морао да доказује идентитет и чистоту својих намера, доживео да му одузму пасош и избегао службено заточење само захваљујући веома енергичној интервенцији конзула Француске на Џерзију, г. Делаланда.

Овај инцидент прибавио је Селину један чланак у "Пари-соару" од 15. маја 1937, извињење гувернера Џерзија, а нарочито познанство с конзулом Француске. Спријатељио се с њим[18] и да би му се захвалио на посредовању, послао му један одломак рукописа **Војне**, са следећом посветом: "У спомен на једно хапшење у Џерзију! Мај 1937. И хиљаду пута хвала Конзулу Делаланду. Л.-Ф. Селин".[19]

Ако је инцидент на Џерзију и био брзо заборављен, успомене на путовање у Лењинград још су прогањале Селина, толико да је исписао необичне странице, које су биле прикључене **Багателама за један покољ**.

Селин се из СССР-а вратио као суштински противник комунизма. Мислио је, као и многи други, да је Први светски рат био грађански рат међу хришћанима и да је у њему Европа Срдачне Антанте* била усмрћена. Знао је да је неспособна да се одупре комунистичкој опасности коју је видео како нараста и која му је (с разлогом или без разлога) изгледала опаснијом од свих других. С нагонским осећањем за ствари које ће се збити, десет година раније указао је на совјетску опасност и на кварење слободарских нација од стране комуниста, којима је прикључио слободне зидаре и Јевреје.

Данас се из **Багатела за један покољ** узимају само жестоке оптужбе против Јевреја. Преко њих је књига изазвала скандал и, нажалост, преко њих и даље траје користећи се погубном привлачношћу која се придаје свим табуима и свим забранама. Међутим, књига никога не штеди, она представља једну огромну фреску француске декаденције, у стилу и тону за које је Селин намерно желео да буду претерани поступак који је већ користио у **Смрти на вересију**: "Такође је слободно требало подићи читав тон на ниво делиријума. Онда се ствари природно надовезују. Такво је моје убеђење". [20]

Багателе садрже оптужбе у свим правцима против друштвених појава које је сматрао одговорним за француску декаденцију, међу којима филм и алкохол: "Вино, национални отров!... Бистро скрнави, успављује, убија, квари француску расу исто тако сигурно као што је опијум исквario, потпуно уништио кинеску расу... хашиш Персијанце, кока Ацтеке...(...) Одајмо ипак признање обичном вину. Незамењиво је у гурању масе у злочин и рат, у заглупљивању до жељеног ступња. Најпотпунији морални анестетик, најекономичнији за који се зна, то је вино! А и најснажнији!... Сви ће полетети на границе на први зов трубе! Ситан свет, најсиромашнија гомила приведена је, одвучена за шанк као теле на појило, нехотице, последња станица пре кланице..."[21]

---

[17] Видети supra, стр. 101-102.

[18] Видети Cahiers de l'Herne, op. cit., стр. 101. и 102.

[19] Catalogue de l'hôtel Drouot, 16. нов. 1983. (Collection Michel Bollore)

* Споразум између Француске и Велике Британије успостављен у доба Луја Филипа, трајао од 1831. до 1946. Обновљеним споразумом у Лондону 1904. односи су побољшани, решена спорна питања. (Прим. прев.)

[20] Селин Ежену Дабију, 4. март 1935, Textes et documents 2, op. cit. стр.69-70.

[21] Багателе, op. cit., 145-146.

Овим истинама, поткрепљеним статистиком, неизбежно је давао и политичку обојеност: "Сматрам да се избори левице одвијају још више у бистроу од избора деснице, без одлуке. Никада у бистроима није било прилива сличног оном као када се радило 40 сати. Народ? Никада толико доколичарења, никад толико циркања..."[22] С правом је негодовао и што су бистрое оставили отворене, а за то време: "Идемо, крсташки! да мрцваримо два-три несрећна бордела у унутрашњости, у име опште хигијене, јавног морала, ових или оних изговора, а дотле вам без штетних последица промичу лудило, злочин, бљезгарије посред барског пулта, дуж четири стотине хиљада шанкова и нико ни да се штрецне! и сви задовољни!... Каква гадост лицемерне ђубради!"[23]

Селин је желео да разбуди успавану Француску, не умирујућим речима, које нису биле у његовој природи и које би је гурнуле у још дубљи дремеж, већ говором наглашеним, јетким, и, сходно томе, неумереним и претераним. Треба рећи и да је Селин, иако се уздржавао, волео тучњаву: "Ја сам као боксери професионалци, сра... ми је да се табам – а ако ме приморају онда на ринг – да избегнем скандал, а ако ме принуде, онда хоп! Одбројавање".[24]

Багателе тако врве од смишљених крајности које књигу чине таквом да се поједине странице тешко могу узети за озбиљно. Није реч о томе да се доведе у сумњу искреност Селинових уверења нити његов антисемитизам, нити шовинизам, понекад помало примитиван, нити чињеница да је, у општијем смислу, суштински и интелектуално био расиста. Посебно је био киван на Јевреје зато што су представљали снагу у француском друштву и располагали великом моћи у међународној заједници, али није волео ни Арапе ни Црнце[25] и презирао је Жуте. Желео је само да остану код куће и да Француску препусте Французима. Још боље би било да је оставе Бретонцима: "Наћи ћете још само једно десничарско крило 'Веркингеторикс', безначајно по броју, 'остатак Келта', један већински центар, под командом Блума, веома снажан и састављен од свих негроида света, јерменоида, асириота, нарбоноида, хиспаниота, оверњоида, мавареска итд. Све што највише урла 'француски' све се више осећа ћоркираним"(...)[26]

Исто то говори и у једном писму Жаку Мурлеу, написаном под окупацијом: "Скупо плаћамо укрштање – постали смо глупи и разуларени као црнци – похлепни као Јевреји – подригујемо као алкохоличари."[27]

У једном писму Лисјену Комбелу[28], нажалост без датума, Селин се веома јасно изјаснио о разлозима свог антисемитизма и о свом расизму: "Све што се хоће, може се објаснити 'разлозима и речима', разумети, проникнути, извинити, а онда вас коначно раскомадају у рату и гузе уздуж и попреко у миру – Јеврејин не објашњава све, већ КАТАЛИЗУЈЕ ЧИТАВ наш пад, све наше ропство, сву хроптаву закржљалост наших маса, и та његова фантастична моћ, страшна тиранија, не објашњава се ничим другим до његовим ђаволским окултизмом – чега ни једни ни други нисте свесни (sic). Јеврејин није све, али јесте Ђаво и то је довољно. Ђаво не ствара све пороке, али је у стању да произведе један потпуно, до крајности порочан свет. Не постоји реални антисемитизам, само РАСИЗАМ, све остало је диверзија, млаћење празне сламе, превара (типа ФА)[29] – дављење рибе. Бог зна да је белац покварен! Ко то зна боље него ваш слуга вели(ки) Бог! Покварен до уништења! Али, Јеврејин је умео да преокрене ту исквареност себи у прилог, да је искористи, увелича, усмери, стандардизује као нико. Расизам! Расизам! Расизам! Све остало је малоумно – говорим о томе као лекар. Равноправност? Правда? Какве помирљиве и ужасне болеснице! Оне ће увек играти против нас! То је правило игре. Дезорганизовани против окрутно организованих. Ларве против мрава. Либерали против расиста! Куда идете? Немате више нагон за физичким савршенством, за белим естетским лиризмом. Сама суштина сваке ствари. Књиге су вас убиле. Смисао белог живота. Знате, међутим, како Јевреји и филм представљају ту страшну елиминацију... како се они тога дотичу...

[22] Ibid., стр. 146.

[23] Ibid., стр. 147-148.

[24] Необјављено Селиново писмо др Одети Пулен, 1949.

[25] Узео их је у одбрану, против колонизације, у **Путовању накрај ноћи**.

[26] Концепт Селиновог необјављеног писма непознатом примаоцу, на полеђини рукописа Guignol's band, без датума.

[27] Селиново необјављено писмо Жаку Мурлеу, 10. дец. 1941. (Harry Ransom Humanities Research Center, The University of Texas at Austin).

[28] Лисјен Комбел, Селинов пријатељ, за време окупације је био главни уредник, а затим директор Révolution nationale.

[29] Action française.

[30] Необјављено писмо Лисјену Комбелу, без датума.

[31] Видети том I, стр. 1-2. и 57-58.

[32] Jean-Denis Bredin, l'Affaire, Julliard, 1983, стр. 268.

[33] Селиново необјављено писмо Лисјену Комбелу, без датума.

[34] Bagatelles pour un massacre, op. cit. str. 169.

[35] Marcel Jouhandeau, Le Péril juif, Sorlot, 1937, стр. 26.

[36] Paul Léautaud, Journal littéraire, op. cit., том V, 1972., стр. 268.

[37] Jules Renard, Journal, Gallimard, 1965 ("Bibliothèque de la Pléiade"), стр. 570.

Ваздуха!... Мишића! Облика! Наши антијевреји заударају на нафталин. Треба тежити живоме – савршеном живоме – не реченицама. 'Вероваћу само у Бога који плеше' (Ниче) – ја такође. Не желим да цитирам себе, али прочитајте **Цркву** – моју прву књигу. Прочитајте, такође, на енглеском Вебстерова **Secret Societies** – капитална књига. Чак и ви, заљубљеник у књиге, занемарујете праве документе".[30]

Корени Селиновог антисемитизма сежу у најраније детињство, уљуљкивано литанијама Фердинанда Детуша и одјецима афере Драјфус која је снажно одзвањала под витражима Пасажа Шоазел.[31] Жан-Дени Бреден, у својој одличној књизи о афери Драјфус, подсећа да су бројне католичке породице потхрањивале свакодневну мржњу своје деце према Јеврејима. Он цитира Франсоа Моријака који прича како се "као мали дечак није чудио што су његов ноћни суд звали 'Зола' и што се поред њега, код часних отаца, на сред часа 'један дечачић' играо деградирања Драјфуса, чупајући муви једно крило, затим једну ногу, па друго крило'".

Мали емотивац какав је био Луј Детуш, био је и сувише обележен догађајима из детињства а да од њих не остане ништа. Афера Драјфус непрестано је била присутна у његовим мислима. С правом ју је сматрао историјском чињеницом прворазредне важности и, када је и сам био прогањан и затваран, поистоветио се с Драјфусом, сматрајући да прогони усмерени против њега нису ништа друго до "обрнута афера Драјфус". Сматрао је у сваком случају да је Драјфус, бар у једном веку, покренуо нечисту савест свих Француза нејевреја: "Драјфус је велики победник века. Неоспорни Краљ. Амин".[33]

А када је говорио о Золи, чак и ако је његова побуда била само књижевна, увек му је имплицитно пребацивао због његовог ангажовања у афери Драјфус, користећи прилику за нови жесток напад на Пруста:"(...) Тридесетседмашки золаизам, још више научнојудолатријски, драјфусовски, ослободитељски од оног – или веома уситњавајућа анализа гужења à la Пруст-Пруст, 'неосетно дизање' његовог половичног мушичјег жалца."[34]

Да би се разумео Селинов антисемитизам треба подсетити да је у XIX веку и на почетку XX, антисемитизам био сматран за најобичнију ствар, за осећање или мишљење које нико није ни помишљао да затаји. Тешко је и замислити данас, после холокауста којим ће човечанство заувек остати обележено, са каквом несвесношћу и са каквим цинизмом је свако себе могао прогласити антисемитом. И без потребе да се цитира Волтер нити да се посеже за Христовом смрћу, за коју, и после двадесет векова, многи антисемити још увек пребацују Јеврејима, мора се зарад истине рећи да су многи француски писци отворено били против Јевреја.

Да не говоримо о Гобиноу нити о Дримону, чија су дела била саздана на ову тему, довољно је, да бисмо се у то уверили, навести неколико имена међу онима који су тада дочекивани са уважавањем: Шарл Морас, Леон Доде, Робер Бразијак, Анри Беро, Жорж Бернанос, Лисјен Ребате, Жорж Сиарес и веома хришћански Марсел Жуандо, који је 1936. и 1937. објавио три чланка обједињена затим у књигу под насловом **Јеврејска опасност** у којој се, на пример, могло прочитати: "(..) Реч је о једној раси и то о најстрашнијој, најпохлепнијој раси која је постојала, о лавовској раси са срцем шакала, чији је Француска постала плен (sic) и уколико и постоји нешто за шта Јеврејин не мари, онда су то све религије, а понајпре његова, али у његовој ралигији постоје две или три ствари које никада не занемарује, оне које челиче његову душу, које му помажу да се одржи на снази, да се супротстави, да себе воли највише на кугли земаљској, коначно да тријумфује стрпљењем, лукавством, безобзирношћу или подлошћу над свиме што није он и што покуша да му се одупре".[35]

Други нису ишли тако далеко, али је њихово мишљење било познато: Морис Барес, Дрије Ла Рошел, Пол Валери[36], Пол Лето, врли Пол Клодел[37], па чак и веома либерални Андре Жид.

Жид је био од оних који Селинове памфлете нису узимали за озбиљно. Пронашао је у **Багателама за један покољ** превише крајности и превише гротескног да би сматрао како је реч о озбиљној књизи.[38] У његовом запажању је било много тачности, али Жид 1937. очито није знао у шта ће се извргнути свет. Није могао предвидети докле ће ићи истребљивачка хистерија нациста која је Селиновим памфлетима накнадно дала димензију коју 1937. и 1938. нико није запазио. Да ли се Селин љутио на Жида што га није схватио озбиљно? Није га штедео у својим пре535 препискама: "Жид ме све мање забавља својим чмароларијама. Мора да су и чланови шведског Нобела тајно презаузети питањима ануса када су своје одличје доделили том великом пропагатору! (...) Видите, Жид је, пре свега, аутор у моди, никако писац. (...) Жид је један писар – верујем одличан критичар – али, **сав од прозе** – никаквог заноса код њега, осим при погледу на стражњицу малог бедуина. Е па, лепо! Његова је срећа што прељуба више никог не занима. То што Ема блудничи са Леоном у фијакеру, то више не интересује ни стотину читалаца. Леона сад морају да гузе бар двојица љубоморних носача по простачким квартовима Руана".[39]

Селин је био свестан саркастичког карактера памфлета и зачудио се, после рата, што су их схватили озбиљно: "Још само да објасним зашто сам баш ја мета мржње садашњих политичких партија на власти у Француској.

1. Због мојих хумористичких, раблеовских и антисемитских, а посебно пацифистичких књига које су се појавиле у Француској пред рат (**Багателе и Школа**) пре десет година!

Без сумње, још много више због мог антикомунистичког става и памфлета који сам објавио (**Mea culpa**) по повратку с путовања у Русију (1936), где сам, иначе, отишао потпуно слободно и о свом трошку."[40]

Селин је био поносан што је објавио **Багателе** у време министровања Леона Блума, па, дакле, и у јеку Народног фронта. Говорио је да није нападао Јевреје када су били на сувом, већ када су били на власти и на врхунцу своје политичке моћи, што је било тачно за прва издања памфлета, али не и за поновна издања из 1942. и 1943. У ствари, Селин је добро знао шта ради и, уколико сатирични вид и одузима памфлетима значајан део њихове озбиљности и тежине, остаје да је Селин некада био потпуно обузет јеврејским проблемом, о чему сведочи једно писмо написано Марији Ле Баније, највероватније тридесетих година: "Наша цивилизација је јеврејска – ми смо сви подјевреји. Доле Јевреји не значи ништа. То значи живело нешто! Можда, али живело шта? Друиди? Нажалост, да! Другачији од нас колико и први хришћани од пагана. Потребни су нови људи! Родиће се тек након неколико десетина безимених катастрофа. Они ће поћи ОД НИШТА. Ми треба да паднемо У НИШТА. А још смо далеко од ништа – још смо бескрајно испуњени трулежом. Треба да нестанемо и ми и наша деца – да се земља под нама отвори. Остало, ситни пролазни догађаји, само су по мери наших поремећаја у варењу – уз посредство филма. Мислим да ће нам у фебруару приказати један филм – наша јеврејска хистерија ће се ускомешати. Новац се успут топи, а и злато". [41]

Има у тим речима вагнеровског, да не кажемо националсоцијалистичког запаха. Прочишћење се мора обавити свим средствима, огњем и мачем. Нико не сме бити по страни у тренутку када је потребно сачувати расу и њену чистоту. Све треба изнова изградити, из основа, али пре поновне градње треба све сравнити са земљом.

Селинов антисемитизам није се односио на појединце, већ на њихову веома организовану етничку групу. Сматрао је да прогони, којима су у прошлости били изложени, не могу оправдати ту солидарност насталу из једног одбрамбеног рефлекса. Од 1937, у **Багателама за један покољ**, покушао је да разјасни да он не пребацује неком Јеврејину што је јеврејске расе: "Немам ништа посебно против Јевреја као јеврејске расе, хоћу једноставно да кажем скитница попут свих двоножаца који се хране на ка-

[38] Andre Gide, "Les Juifs, Céline et Maritain", La N.R.F., 1. април 1938, стр. 630.

[39] Селиново писмо Ернсту Бенцу, 22. без датума, **Cahiers de l'Herne**, op, cit., стр. 145.

[40] Селиново необјављено писмо Торвалду Микелсену, 5. марта 1946.

[41] Селиново необјављено писмо Марији Ле Баније, без датума.

[42] Багателе, op. cit., стр. 72.

* Израз којим су Јевреји називали све оне који нису Јевреји; незнабошци, хришћани. (Прим. прев.)

[43] Декрет Маршандо, видети *infra*, стр. 183-185.

[44] Селиново необјављено писмо Лисјену Комбелу, без датума.

[45] Видети том I, поглавље 15.

зану... Уопште ми не сметају. Јеврејин, то можда вреди колико и неки Бретонац, све у свему, једнако као неки Оверњак, неки полу-Француз, полу-Каледонац, 'Маријино чедо'... Могуће... Али, буним се против јеврејског расизма, заједљив сам, кључам, и то до корица. Псујем! Грмим! А и они урлају на расисте! Никад да престану! На ужасне погроме! Вековне прогоне! То им је гигантски алиби! Велики колач с њиховим преливом! Неће ми истерати из ћупе да мора бити да су они својски тражили те прогоне! До мога! Очију ми! Да су се мање шепурили по целој планети, да су мање зезали човека, можда не би награисали!... Они што су их помало кињили мора да су имали разлоге... Требало је упозорити те Јеше! Отупити, потрошити стрпљење... Погром, то не долази само од себе!... Својеврстан успех, тај погром, процват нечега... Није баш људски веровати да су сви други искључиво ђубрад... То би било и сувише лепо..."[42]

Зна се да је Селин познавао многе Јевреје с којима се често добро слагао и од којих су неки били његови доброчинитељи, тако да је професор Робер Дебре објашњавао његов антисемитизам рефлексом пса који уједе газду. Професор Дебре није знао све Селинове текстове, а поготово не овај одломак из једног Селиновог писма Лисјену Комбелу који се лепо уклапа у овај контекст: "Јевреји су сада господари своје судбине. Ми се више не рачунамо, ми НИШТАВНИ ГОЈИМИ.* Хоће ли играти како треба или покварено? Све је ту. Нас ништа не питају. Само да ћутимо – по декрету или без декрета.[43] Слуге се не питају да одлучују о судбини господара – или је, онда, револуција. Нико на то не помишља. Они су ти који играју, не ми. Не треба нас сматрати судијама – ми смо осуђеници."[44] Када је професор Дебре говорио о Јеврејима који су били Селинови доброчинитељи, очигледно је мислио на Лудвига Рајхмана[45], али Селин је познавао и многе друге. Многи међу њима су били Селинови пријатељи, али у групи их није подносио.

Његова мржња, међутим, није била лишена дивљења, и сви они који су му били бли-

* Брак између припадника истог племена, исте племенске групе. (Прим. прев.)

[46] Чланак Ивана М. Сикара објављен у L'Émancipaton nationale, 21. нов. 1941, под насловом: "*Entretien avec Céline. Ce que l'auteur du Voyage au bout de la nuit pense de tout ça...*" ("Разговор са Селином. Шта аутор *Путовања накрај ноћи* мисли о свему томе...", Видети том *III*, стр. 366)

ски кажу да им је Селин завидео на памети, смислу за традицију, породичном духу и чињеници да су успели, помоћу ендогамије*, да сачувају чистоту своје крви и свој идентитет. Дивио се такође њиховој солидарности и радо је говорио да би аријевци били господари света и да не би доживели пропаст да су се увек држали међу собом онако како се држе Јевреји.

Ове идеје израњају из многих Селинових текстова, од којих су неки настали после ослобођења, што по мишљењу појединаца смета њиховој веродостојности. Интервју који је 1941. дао Ивану М. Сикару има, у том смислу, сасвим посебан значај. На питање о капиталистима нејеврејима, одговорио је: "Ах! гадови... гадови.. Има од њих, од тих капиталиста, од тих добронамерних, од тих богобојажљивих, поштених буржујских газда, оних који су већи подлаци од Јеша. Али, када их видим, ја, Селин, дође ми да заволим оне друге, Јевреје. Они су бар, стари мој, често паметни, доказали су то јер су нас насанкали. А они други, хоћете да вам кажем, то су п... И онда веруј како се може извести национална Револуција, а да се не дирне ни у једне ни у друге. Одбијам да узимам лову из џепа Јевреја да бих га трпао у џеп јајоглавим аријевским буржујима. Не палим се на то, не и не: Доле Јевреји, напоље дођоши. Браво! супер браво... Па шта! А други, понекад опаснији и од Јевреја, шта ћемо с њима?"[46]

Једно писмо које је Селин послао из Данске Милтону Хиндасу има исто тако велику важност, иако је послератно, и упућено Јеврејину. Био је то, делом, пледоаје pro domo: "Посве захвалан за ваш дивни предговор. Дичан, а како тек храбар и који ће ми донети огромно добро код публике, не само америчке, него и из свих земаља! Чините ми дивну услугу! И с много вештине! Ви дивно клизите по том страшном антисемитизму! Авај, како да се одбранимо! То је велика слаба тачка. Очигледно се може цитирати Исус Христос који је и сам проклињао јеврејску расу и једна веома жестока (МАЛО ПОЗНАТА) страница Винстона Черчила. То нас не искупљује! Ко све није проклињао

[47] Селиново писмо Милтону Хиндасу, 14. јуни (1947), Cahiers de l'Herne, op. cit., стр. 116-117.

[48] Селиново писмо Алберу Паразу, 17.март 1948., Cahiers Céline, бр. 6, op. cit., стр. 63-64.

[49] Селиново необјављено писмо Џону Марксу, без датума.

[50] Багателе, op. cit., стр. 317.

јеврејску расу! Они су оци наше цивилизације. У неком тренутку увек прокунемо оца. Јесам ли им нанео зла? Смејурија! Јесу ли оно мени нанели зла? Хм... Није да нису... Искијавам што сам их нападао. Видећемо шта ће бити после... у сваком случају нема више могућег, замисливог антисемитизма. Антисемитизам је мртав на један врло једноставан начин, физички ако смем да кажем. У Москви има исто толико комесара јеврејске вере колико и јеврејских банкара у Њујорку. Јеврејин није само отац цивилизације, већ наших **двеју** цивилизација (на основу онога што вреде) које ће се међусобно страшно потаманити. Ког ђавола да ту тражим ја, бедни, сметени варварин у тој борби пророка? Време је да се стави тачка на антисемитизам из принципа, из разлога темељног **идиотизма**. Антисемитизам не значи баш ништа. Несумњиво ћемо се поново вратити расизму, али касније и са јеврејском расом – и несумњиво под управом јеврејске расе, уколико нису превише ослабљени, унижени, отупели – или превише десетковани у ратовима".[47]

У једном писму Алберу Паразу, написаном 1948, Селин каже да су му се аријевци толико смучили да је почео да уважава Јевреје: "Питање Јевреја. Замисли да су ми постали симпатични откако сам видео на делу аријевце: фрицовске и француске. Какви лакеји! отупели, смртно сервилни. Претерују! Курве и подлаци! Каква прљава клика! Ех, био сам створен да се слажем са Јешама. Једино су они чудни, тајанствени, месијански на мој начин. Остали су сувише дегенерисани. И воајери, ђубрад, нарочито воајери! Јевреји су платили као и ја. Остали, моја аријевска браћа бацакају се на седиштима у Циркусу! Желим да их видим све у арени и то како цркавају! Живели Јевреји, благи боже. Свакако ћу са задовољством ићи у Тел Авив с Јеврејима. Разумели бисмо се. У мом затвору је било 500 чувара све аријеваца. 500 милиона аријеваца у Европи. Мене терају да испаштам због антисемитизма, они тапшу! Где су издајице, ђубрад? Ти би да ја оплакујем судбину прљавог гнусног олоша без поноса и без вере! Хвала! О својима сам мислио оно што су о њима мислили Веркингеторикс и Јованка Орлеанка на мукама! Какве гадости! Живеле Јеше! Фрицови никад нису били проаријевци – само антисемити, што је апсолутно глупо. Љутио сам се на Јевреје што нас гурају у унапред изгубљени рат. Никада нисам желео смрт Јеврејину или Јеврејима. Једноставно сам желео да зауздају своју хистерију и да нас не гурају на кланицу. Хистерија је Јеврејинова мана, али је бар једна идеја, једна месијанска страст, њихов изговор. Аријевац је једна лабрња и једна мешина – и једна Легија части".[48]

Не прихватајући ниједан од савета да буде умеренији, које му је, пре свих, давала Лисет Алманзор, пишући против Јевреја, Селин је знао да долази на опасан терен: "Следећа књига? Хмм! Јевреји су прилично лоше третирани! Ни Енглези нису много боље. Бојим се да није предодређена да ми прибави много пријатеља, већ сигурно мноштво прилично острвљених непријатеља".[49]

Касније је често објашњавао да је само желео да избегне нови рат и да је нападао Јевреје само зато што су гурали Француску у рат против нацистичке Немачке, где су Јевреји били прогањани. То заиста и стоји у **Багателама**: "Јевреји из Лондона, из Вашингтона и из Москве су ти који онемогућавају француско-немачку алијансу. То је 'Интелиџенс Сервис'... То су наследници Сахарова. Нема ту других интереса. Не можемо више да мрднемо, да се помакнемо... наша утроба је презаложена, преспекулисана, презеленашена, прераспродата за јеврејски крсташки поход. То је паклено!... Сваки пут када се покренемо, када наговестимо сасвим мало зближавање, неки протест против Јеша... Подсете нас... са највишег места, грубо, у ставу мирно... да смо месо за кланицу, да смо већ у зверињаку... Добијемо брњицу на губицу, бич по гузици... Нећу да ратујем за Хитлера, кажем то, али нећу ни да ратујем против њега, за Јевреје... Могу да ме убеђују колико хоће, Јевреји су ти, и само они, који нас гурају пред митраљезе"...[50]

51 Селиново необјављено писмо Шарлу Дезеју, 3. јуни 1947.

52 Селиново писмо Андреу Русоу, 8. јули 1960, Textes et documents 3, op. cit., стр. 131.

53 Писмо Ренеа Мејера Емануелу де Астијеу де ла Вјержери, 26. април 1944, цитирано код Анрија Костона, Dictionnaire de la politique française, 1967, стр. 137-138.

Селин није желео да Французи буду крсташи Израела: "Покушао сам, невешто, колико је у мојој моћи, да се супротставим рату који сам сматрао неумесним, ужасним и глупим. Упустио сам се у нешто што ме се није тицало. Све сам изгубио, земљу, паре, здравље, чак и средства за живот. Све су ми узели, немам више ништа – осим 54 године и ратни инвалидитет 75%".[51]

Селин се такође бранио да је икада прижељкивао депортацију и истребљење Јевреја. Као у једном писму Андреу Русоу: "Опет ћете мислити како јадикујем и пренемажем се, али не желим да останете у уверењу како сам био равнодушан према Бухенвалду итд. Да је било само до мене, нико тамо не би отишао, до врага! Нисам ли упозорио црно на бело да ће нови рат бити катастрофа, да ће француска армија стругнути и да ће уследити хиљаду ужаса, да нас они, знате, гурају у провалију, и да се из ње нећемо извући."[52]

Селиново ангажовање против Јевреја уклопило се, у ствари, у широки покрет који се био угасио током Првог светског рата, а затим се поново појавио у читавој Европи током двадесетих година, поглавито са објављивањем **Протокола сионских мудраца**, лажног јеврејског програма за освајање света. Афера Стависки, 1933. и 1934, манифестације 6. фебруара 1934, у које се Селин умешао више из радозналости него као учесник, и долазак Народног фронта у јуну 1936, били су исто толико детонирајући фактори. Прва влада Леона Блума, састављена уз подршку комуниста, али без њиховог учешћа, подстаћи ће препирку и дати аргументе онима који су указивали на превелику моћ Јевреја у крилу Државе. Поједини Јевреји су сматрали да је то створило фермент антисемитизма. Тако и Рене Мајер: "Само констатујем да после осам година г. Борис није схватио зло које су он и њему слични, у њиховом безобзирном освајању политичке власти после политике тадашњег председника владе, зло које је посејало клицу без које хитлеровска антисемитска пропаганда никад у Француској не би могла имати учинак који је, као што знате, нажалост произвела".[53]

54 Селиново писмо Анрију Барбису, 19. (између септембра и децембра 1933), "Monde" од 10 фебруара 1934; узето из Textes et documents 3, op. cit., стр. 9.

55 Селиново необјављено писмо др. Валтеру Штраусу (1937. или 1938).

Томе треба додати неуспехе Народног фронта, две девалвације франка, тајну моћ коју су користили комунисти, све оно што је било такво да је код Селина потпирило његову снажну склоност ка вербалном делиријуму и његову манију гоњења, која се касније само развила да би се завршила истинском паранојом.

Будући да је антисемитизам беснео у Немачкој, могло би се помислити да су **Багателе за један покољ** биле надахнуте национал-социјализмом, да је Селин био пронемачки оријентисан и присталица Хитлера. Упркос појединим одељцима у **Багателама** и упркос појединим Селиновим речима о потреби очувања чистоте беле расе, његово држање тридесетих година било је врло јасно. Тако, када је 1933. Анри Барбис упутио апел у корист тројице Бугара, Георги Димитрова, Танева и Попова, политичких избеглица у Немачкој, Селин га је потписао.[54] Барбисов апел је, међутим, био недвосмислен: "Протерани из своје земље од стране белог терора који је тамо беснео од војног пуча 9. јуна 1923. (...) живели су у Немачкој када је хитлеровска партија дошла на власт. Ухваћени у олују која се тада сручила на Немачку, они су као и многи други странци, Хебреји или немачки грађани, које је нови режим прогласио непожељнима, ухапшени".

Као што је, када је др Валтер Штраус, јеврејски лекар кога је био упознао у Женеви, писао Селину да му каже како напушта Немачку због нацистичких прогона, примио од њега једно недвосмислено писмо: "Оно што вам се догађа апсолутно је ужасно. Сутра ћемо овде без сумње имати сличне ствари".[55] Селин се био понудио да му помогне, али га је веома поштено, још од свог првог писма упозорио на свој антисемитизам: "Откуда ви! Нажалост веома ретко долазите! Управо сам објавио једну страшно антисемитску књигу, шаљем вам је. Овде сам непријатељ Јевреја број 1 . Знам колико сте посвећени палестинском стваралаштву, јединим подношљивом од стране Јевреја у овом часу, али ми се чини да сте и ту изложени неким неприликама? Реећи

[56] Видети том I, стр. 183-188.

[57] Селиново необјављено писмо др Валтеру Штраусу (1937. или 1938).

[58] Видети supra, стр. 58-60.

[59] Селиново писмо Силији Пам (пролеће 1933), Cahiers Céline, бр. 5, op. cit., стр. 98.

[60] Директор Немачког института у Паризу, за све време окупације (рођен у Гани, 17. маја 1905; преминуо 17. феб. 1979). Видети том III; и infra, поглавље XII.

ћете ми све то. Не заборавите да ми се јавите по доласку. Постоји и прогон аријеваца. Мене су, после моје књиге, најурили, и то у каквим нечасним околностима! С посла у диспанзеру у Клишију, где сам био лекар 12 година. Директор је један Јеврејин Литванац – натурализован већ 10 година – Ичок, д'Озок, Исак,[56] и 12 јеврејских лекара одмах је постављено – у Француској, као што видите постоји обрнути нацизам."[57] Ова писма су значајна зато што показују да је Селин, чак и после **Багатела за један покољ**, могао имати јеврејског пријатеља и помоћи му да избегне нацистичке прогоне.

У истом стилу, наступи које је Селин имао у Медану[58] 1. октобра 1933, сведоче да уопште није био очаран Хитлером ни нацизмом, што се види и из једног писма Силији Пам: "Питам се да ли сте безбедни у Бечу, неће ли хитлеризам освојити и Аустрију? Какво то лудило опет потреса Европу!"[59]

Селин је, међутим, често биваo оптуживан за сарадништво са Немачком због свога држања за време Окупације. То му је већ било приговарано пре рата. Тако је, 1939, "L'Humanité" био оптужио Селина за нагодбу са Отом Абецом, аниматором програмске службе који је, под изговором културне сарадње, образовао за Немце праве пропагандне бирое, располажући широм распрострањеним публикацијама као што су **Француско-немачке свеске**. Француске власти су биле позвале Абеца да напусти француску територију и око тог немилог догађаја се покренула читава једна кампања у штампи против Француза који су оправдавали понашање тог "шпијуна". Селинов одговор је био недвосмислен, али је прећутао своја путовања у Немачку и везе које је имао са Карлом Ептингом[60]: "(...) Не познајем тог Абеца ни по оцу ни по мајци, ни видео, ни срео, ни писао, ни општио с тим тобожњим шпијуном. По први пут сам открио да постоји, пре неколико дана, пре новина. Уосталом, не познајем ни Гебелса. Не познајем ниједног Немца, ни службеног, ни неслужбеног. У Немачкој нисам био 35 година, нити

* Има и значење: новац (прим. прев.)

[61] Je suis partout од 21. јула 1939; узето из Textes et documents 3, op. cit., стр. 28. Видети у истом смислу (и скоро истим речима) Le Droit de Vivre од 22. јула 1939.; Ibid., стр. 31-32.

[62] Багателе, op. cit., стр.317.

** Царски савет или Духовни суд (прим. прев.)

[63] Ibid., стр. 318.

ћу ускоро ићи. Последњи пут када сам срео Немце, било је то у Поелкапелу, у Фландрији, у децембру 1914: то ми је чак донело војничку медаљу – једино сребро* које сам извукао од Немаца".[61]

Тачно је да у **Багателама** ипак има двосмислених реченица: "Не волимо Јевреје, ни Хитлер ни ја!... Нема ту за шта да се штреца... Није злочин то што су вам одвратни. И ја сам њима одвратан, ја недодирљиви!"[62] И још: "Идући у крајност, без навике да околишам, кажем сасвим искрено, као што мислим, више бих волео туце Хитлера него једног свемоћног Блума. Хитлера бих још и могао разумети, док Блум, то је излишно, то ће увек бити најгори непријатељ, смртна мржња, апсолутна. Он и читава његова клика Абисинаца у истој врећи, његово окриље, његов Конзисторij.** (...) Швабе су бар белци... Крај зарад краја, то највише волим..."[63] Неколико редова ниже, отишао је још даље. На питање: "Значи, ти хоћеш да побијеш Јевреје?", одговорио је: "Сматрам да се они много не двоуме када је реч о њиховим амбицијама, њиховим гнусним интересима... (10 милиона само у Русији)... Ако су за Авантуру потребна телад, нека Јеврејима пусте крв! То је моје мишљење!... Ако их ухватим да нешто муте, док ме гурају у прве борбене редове, све ћу их пококати, без по муке, и то до последњег! То Човек враћа мило за драго".[64]

Ови одељци су овде пренесени зато што ништа не треба да буде скривено, али би било неправедно сматрати да ових неколико редова сажимају Селиново политичко мишљење пред Други светски рат.[65] Он је први подсетио на афоризам: "Дајте ми два написана реда било ког човека, ја ћу га обесити"[66] и знао је да није тешко искривити нечију мисао помоћу неколико одабраних речи, намерно истргнутих из њиховог контекста. Стога, без обзира на одломке које смо управо прочитали, дело у целини није било ни хитлеровско нити чак само пронемачко. Хтело се да у суштини буде мирољубиво.

Објављене истовремено кад и једна друга борбена књига, **Нада** Андреа Малроа,

64 **Багателе**, op. cit., стр. 319.

65 Видети Jacqueline Morand, **Les Idées politiques de Louis-Ferdinand Céline** (**Политичке идеје Луј-Фердинанда Селина**), Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1972.

66 Видети том III, стр. 211 и 216.

67 "La Vie littéraire. **Bagatelles**... ou l' antisémitisme de M. L.-F. Céline" ("Књижевни живот. **Багателе**... или антисемитизам г. Л.-Ф. Селина"), "L 'Ordre", 7. јан. 1938. 68

68 "Mort de Louis-Ferdinand Céline" ("Смрт Луј-Фердинанда Селина"), **Le Droit de Vivre**, 22. јан. 1938.

69 **Bagatelles pour un massacre**, "La Flamme", 22. јан. 1938.

70 "Lettres ou pas lettres. **Bagatelles pour un massacre**". "Le Canard enchaîné", 12. јануар 1938.

71 **Bagatelles pour un massacre**, "Je suis partout", 21. јан. 1938.

72 "L.-F.Céline; **Bagatelles pour un massacre**", "L'Action française", 13. јан. 1938.

Багателе су поделиле критику, али, у целини, чланци који су јој били посвећени били су прилично умерени. Провокативна страна књиге, свежина језика, претеривања и чињеница да је Селин нападао француско друштво и бољшевике исто колико и Јевреје, првенствено је привукло пажњу новинара. Понекад се има утисак да памфлет није био схваћен много озбиљно. Пјер Левел, у часопису "L'Ordre" ("Ред"), поставио је питање да се сазна да ли је аутор у потпуности ментално урачунљив. Говорио је о његовој манији гоњења и забележио: "(...) То је управо она врста дела за коју би се неки паметни антисемита упитао није ли, у суштини, била потплаћена од стране Јевреја."[67] У "Le Droit de Vivre" ("Право на живот"), Бернар Лекаш се очито потпуно разјарио, и то не без хумора: "Доктор Детуш, познатији под именом Луј-Фердинанд Селин, управо је умро. Добровољном смрћу. Несрећник је већ неко време показивао очите знаке менталног растројства, сматрао себе за Бога Оца, бљувао по љубави и људима, и показивао изражену склоност ка алкохолним пићима. Бацио се у 'роман-реку' и тамо се удавио. Његов крај никога неће изненадити. У свом **Путовању накрај ноћи**, Детуш--Селин замало да се изгуби у клистир књижевности. Истину говорећи, олакшавао се где је стигао, а стил му је, рекао би г. Пургон, олакшан. Са **Смрћу на вересију** аутор се, сместивши генијалност у своју задњицу, смучио чак и професионалцима у скатологији. Докрајчио се са **Багателама за један покољ**, хитлеровском, дакле гнусном књигом. (...) Погреб ће бити приређен о трошку г. Гебелса, у знак захвалности према преминулом".[68] У другом једном чланку, и у озбиљнијем облику, један анонимни хроничар је забележио: "Питам се са забринутошћу шта ће се десити после књиге **Багателе за један покољ**, која иначе није роман. Мислим да је г. Селин тај који ће бити масакриран, јер он ту води најокрутнији, најстрашнији јуриш који је један Француз водио против комунизма и против Јевреја".[69]

Међу позитивним критикама су критике Жила Ривеа, Лисјена Ребатеа и Робера Бразијака. Први је писао у "Окованом патку": "Ево једне дивне, врло јасне, врло чисте мржње, потпуног насиља са засуканим рукавима, са згрченим рукама, ћушке задате набијеним бицепсима! (...) То је индивидуална барикада с једним слободним човеком на врху који осипа паљбу, дивно..."[70] Лисјен Ребате је у "Je suis partout" ("Ја сам свуда"), поздравио дело као споменик и оправдао Селиново претеривање и делиријум: "Није немогуће да је Селин нека врста неуравнотежене особе у којој борави некакав чудан нечастиви дух. Али бих волео да знам шта је то што је у нама уравнотежено и како бисмо могли пронаћи ту равнотежу докле год на овој земљи буде трајала монструозна и многолика, безобзирна или трајна владавина Израела. (...) У годинама лудила, ко је бољи сликар или лудак?"[71] Ребате је коначно указао на заверу ћутања којој је књига била изложена, што је поједине критичаре избацило из њихове уздржаности како би избегли тај приговор.

13. јануара, Робер Бразијак је своје читаоце обавестио на тему "Побуне домородаца".[72] "Има једна књига о којој ни слова неће прозборити на радију. Има једна књига о којој добронамерне новине неће говорити или ће начинити алузију бираним и прекорним речима. Има једна књига о којој левичарски листови неће ништа рећи, или ће можда, они најневештији рећи неколико презривих речи. Има једна књига чије ће пуштање у продају и растурање можда и спречити. Има једна књига против које ће се успоставити завера ћутања пре него завера напада." Затим је поздравио Селинову свежину, храброст и жар. Признао је да се "краљевски забављао" читајући књигу уз савет својим читаоцима: "Прочитајте ову књигу, дајте је на читање, донеће вам радост и утеху."

Као и Андре Жид, и Робер Бразијак је нашао да је књига комична, али је сматрао да се иза лакрдије крију озбиљне ствари. Након што је изјавио да није "ни крвопија, чак ни страшно загрижени антисемита (...)", написао је у вези Селинових планова: "(...) Они су готово увек представљени у једном

лакрдијашком, претераном облику, који не треба да нас спречи да у њима видимо дубоку озбиљност". Његова критика се овако завршила: "(...) Када се за председника владе добије Јеврејин, када се јасно и једноставно види како Француском доминирају Јевреји, онда треба и схватити како се спрема то насиље и шта га објашњава. Мислите шта вам драго о Јеврејима и о г. Селину. Ми се с њим не слажемо у свему, далеко од тога. Али вам кажемо: ова огромна књига, ова дивна књига, први је знак 'побуне домородаца'. Сматрајте ову књигу претераном, више инстинктивном него разумном, чак и опасном: домороци, то смо, коначно, ми."

Непријатељ човека

Раби

Довољно је погледати, мало поближе, ту дивну њушку типичног јеше, карактерног мушкарца или жене, па да заувек... Те вечито неискрене очи, да се од њих пребледи... Тај стиснути осмех, те ноздрве које се шире: хијена... А онда одједном тај управљени поглед, отежао, олован, туп... Крв црнца која истиче (**Багателе**, 1937).

Има попут овога, у истом расположењу, истој мржњи, истој хистерији, има као што је ово, страница и страница. *Нека најпре сви поцркају*, после ћемо видети, наставља он на исти демонски начин. Сав овај ужас је помешан с најнижом похлепом: *Јевреји су ти који поседују све злато овога света*. С најбестиднијом порнографијом: *Мале гузице аријевки! Јевреји на све стране! фуј! све! и у курац!... Добра јеврејска сперма!* А затим долази упозорење: Пуцајте брзо, јер ја вас нећу промашити: *Ах! Нека ме никад не забораве!... Мали кудравци, пуцајте брзо! Пуцајте прецизно и тачно! Пазите!* Нико никада није пуцао на Селина, тај је био недодирљив, имао је подршку читаве немачке силе која се већ била надвила над земљом. слободно је могао да иде до краја свог путовања, тог монструозног путовања које га је одвело накрај мржње. Немоћни, присуствовали смо неумитној опсади онога што је некада била колевка цивилизације, и слушали смо како се кроз једног Француза преламају, преведене на француски језик, бесрамне Гебелсове клетве. А затим је глас постао мудријашки: *Писати, међутим, о гузици, о кити, о срању, по себи није бестидно, нити вулгарно. Вулгарност, сва бестидност! По вољи!* Схватили смо! Нека други призивају дух. Сутра, лепе фразе. Данас чињенице. Селин се уопште не може разумети уколико се занемари ова најважнија чињеница, то јест да је овај човек у суштини једна сложена комбинација разметљивости, кукавичлука, грамзивости и лукавства. Сваки покушај разумевања се зауставља на тој препреци.

Ипак, ни у једном од његова прва два романа, **Путовање накрај ноћи** (1932) и **Смрт на вересију** (1936), нема ни трага било каквог антисемитизма. Штавише, Бардами се изругује оцу: *Говорио је глупости на сав глас... Имао их је свакојаких... Јевреји... интриганти... Скоројевићи... А затим, пре свега, слободни зидари. Не знам шта су ту тражили... свуда је прогонио оне који су га опседали* (**Смрт на вересију**). Левица је веома лепо прихватила његово **Путовање**... Један од првих, ватрени Жорж Алтман показао је своје одушевљење у Барбисовом "Монду". Селин је остављао утисак великог напредног писца, онога коме је 1933. била припала част да отвори свечаност у знак сећања на Золу на годишњем скупу у Медану. Арагон и Елза Триоле преводили су **Путовање** на руски... Чак је и Троцки писао: "Француски дух је пронашао свој ненадмашни израз у овом роману". Онда су се, 1937. појавиле **Багателе за један покољ**. Селин се ту показао као немачки агент и ненадмашни антијеврејин. Много касније, у својим **Размишљањима о јеврејском питању** (1947), Сартр ће написати: "Ако је Селин могао да подржава социјалистичке тезе нациста, значи да је био плаћен". Како се иначе, могао објаснити тај изненадни заокрет?

[1] Robert Poulet, Entretiens familiers avec Louis-Ferdinand Céline, (**Блиски разговори са Лујем-Фердинандом Селином**), Плон, 1958.

Изналажене су свакакве претпоставке, од којих ниједна не одолева анализи. Жид је мислио да је Селинов антисемитизам толико бесомучан да ауторове намере могу бити само сатиричне. Зар Свифт није поступио на исти начин у свом чувеном **Скромном предлогу за истребљење сиромашне деце у Ирској и коришћење њихових лешева као меса за кланицу**? И сам Селин је понудио више кључева од којих ниједан није био прави. На пример, један Јеврејин му је одбио балет у Опери: *Не даш ми да свршим... Чупаш ми јаја... Видећеш ти шта је несвршена песма... Ах! Видећеш ти антисемитизам* (**Багателе**). Касније после рата, разрадио је тезу, да су његови антијеврејски памфлети били једноставно памфлети против рата: како је међу смутљивцима у то доба било много Јевреја, ти памфлети против рата су сасвим природно постали и антијеврејски памфлети. "Наравно, једном кад се одважио, превршио је сваку меру. Речи су га одвукле", бележи његов повереник Робер Пуле.[1]

Сва ова тумачења ништа не вреде. Истина, она која излази на видело при хронолошком проучавању текстова јесте да Селин никада није престао да буде антисемита, али је то, бар током једног периода, од 1932. до 1936, ублажио или престао да показује због чисто књижевног успеха; оног тренутка кад се чврсто устоличио, одбацио је сваку резерву и све скрупуле. У тој перспективи, разјашњава се све што је могло изгледати као потпуно изолован инцидент. Пођимо, заправо, хронолошки.

Први Селинов текст је **Црква**, позоришни комад у пет чинова, написан 1928 (али објављен тек 1933). Селин је на служби при Друштву Народа, као лекар. У том својству, учествује у разним мисијама по Африци и у Сједињеним Државама. Комад изводи на сцену једног јунака који се зове Бардами, француског лекара кога је делегирала епидемиолошка комисија при Д.Н. Радња се одвија наизменично у Африци, у Сједињеним Државама, у Д. Н., затим у Француској. Ту и тамо, већ се може наићи на погрдне оцене и грубе неологизме које ће касније

преко сваке мере употребљавати, на пример "жидовијум". Али, III чин је просто неподношљив. На сцену излазе три Јеврејина, еминентна члана међународне институције, чија имена и титуле већ све говоре: Јуденцвек, директор службе за компромитовање, Мојсак, директор прелазних послова, и Мојсије директор службе за индискрецију. Та тројица су три саучесника достојна презрења који, зарад личних циљева, воде мале светске нације. Пошто је написао комад, Селин дрско или несвесно показује рукопис свом шефу службе, Рајхману, Јеврејину пољског порекла. Овај је, наравно, озлојеђен. Мало потом, доктор Детуш губи посао, и отвара приватну лекарску ординацију у париском предграђу, пре него што ће постати шеф службе на клиници у Клишију где је општина, која управља клиником, комунистичка.

И тада аутор, кога су одбацили Рајхман, издавачи и продуценти од којих нико не жели његов комад, размишља. Долази до чврстог уверења да, у ствари, као што је тврдио Бардамијев отац, Јевреји држе сву тајну власт на свету. Ако је, дакле, његов комад и био одбијен (играће га, заправо, само један једини пут 1936. једна аматерска трупа из Лиона), одбијен је због антисемитизма којим је био натопљен, а првенствено због III чина. И шта он онда ради? Од комада ће направити роман, из кога ће доследно одстранити сваку антијеврејску алузију. Збиља, радња овог романа, за који му је било потребно три године рада, одвија се очигледно на истим местима, Африка, Париз, али све што се тиче III чина је укинуто. **Путовање**... су прихватили Деноел и Стил (Стил је амерички Јеврејин који ће се одвојити од Деноела 1938, после **Школе за лешеве**) и, истовремено, уз услов да се изврше неке дораде, Галимар, чији лектор није нико други до Бенжамен Кремје. Он је одобрио Селинову простачку тезу. Успех је одмах громогласан, а међу одушевљеним критичарима има много Јевреја. Селин од тада подвија реп. 1933, на молбу Лисјена Декава који га је бранио код Гонкура, држи похвални говор о Золи у Медану, на годиш-

њој комеморацији, али се уздржава да се изјасни о Драјфусу. Једини неуспех представља објављивање **Цркве** код Деноела, исте године.

1936, после четири године рада, **Смрт на вересију**. Успех је осредњи, али још увек значајан. Селин, у свом лукавству, иде дотле да иронише о антијеврејској мономанији Бардамијевог оца. Исте године, 1936, да би покупио своја ауторска права за руско издање **Путовања**, борави у Совјетском Савезу и враћа се одатле с крајње оштрим текстом, **Mea culpa** (1937). Од тада се потпуно разоткрио. Двострука игра више није могућа. Његов положај шефа службе у градској клиници у Клишију је неодржив. Принуђен је да напусти тај посао, где га је заменио, како тврди, један лекар, Јеврејин, страног порекла.

Тада избија стара мржња, мржња коју је отац у свом очајању пренео на Бардамија. Прадедовска мржња преношена с границе на границу, потхрањивана хиљадама несрећних случајева у Историји, намерно већ дуго пригушивана, мржња којом је педесет година раније био обузет Дримон који није могао да је се ослободи све док о сопственом трошку није објавио **Јеврејску Француску**, мржња која експлодира и као громом погађа све на свом путу. *Права мржња долази из дубине, из младости изгубљене на послу без заштите. Дакле, она од које се цркава* (**Смрт на вересију**). 1937, долазе **Багателе**, затим, 1938, **Школа за лешеве**. Кроз ову шему све постаје јасно: **Путовање**... и **Смрт на вересију**, два велика романа који су Селину обезбедили славу, представљају изузетак у његовом стваралаштву.

Треба се осврнути на епоху да би се схватило у чему се састоји Селинов злочин. Он се налази међу онима који су отворили путеве нацизма у Француској и тако припремили физичко истребљење јеврејске мањине која је била део нације. И поступајући тако, он се објективно понео, чак и ако се не поводимо за Сартровом тезом, као агент Немачке. Током времена је то и сам признао.

Наравно, бучи му у глави, трепанација, церебрални поремећај, онако како се, почев од 1937, развијају чувене три тачке, низови тачкица, знакови усклика, френетични стил, порнографија и антијеврејска мржња. Подсећао је на то у више наврата још од својих првих књига: *Власти су ме најзад пустиле да паднем па сам могао да сачувам дупе, али сам зарадио белег на глави и то заувек* (**Путовање**). Али, лудило по својој природи ништа не објашњава. Код Селина је увек било превише лукавства да бих ја у то заиста поверовао. Чак и Пуле бележи ове Селинове речи, 1957: *Када се нађем у шкакљивој ситуацији, почнем да подвијам реп и да посматрам*. Ни Рамон Фернандез се, 1941, није преварио кад је написао: "Такав је г. Селин, у исти мах насилан и предострожан, суров и лукав".[2] Исти тај Пуле је, након објављивања **Од замка до замка**, начинио следећу опаску: "Повређен, сметен, препреденији, подмуклији него раније, гласа пуног злобе..." Подмукао, то је прави израз. Селин никад не губи правац. 1935, када треба да одлучи шта ће са својим приходима од ауторских права, који су прилични, пажљиво разгледа карту Европе. Бира Данску, јер је то једина земља која изгледа да ће избећи рат. Он, дакле, тамо шаље своје "златно грумење", како сам каже.

Не, нисмо се преварили кад смо 1932. задобили ударац од **Путовања**... Један болни крик је запарао тмину. Један усамљени глас је допро до нас, подсећајући на ужас у коме је цвилео сваки створ. Излазили смо из рата, и спремали се да у њега поново уђемо, док су почињала да одјекују запомагања из Нирнберга. *Издати, то је сувише брзоплето речено. Треба још ухватити прилику* (**Путовање**...). 1937, Селин је умео да ухвати ту прилику. Разбеснели бубњеви су одјекивали с друге стране Рајне, позивајући сваког човека на свету да убије Јеврејина. Селин је опет пустио онај крик, поновио га лудачком жестином. Од тада је ходао држећи Тиранина за руку. Никада није могао да је извуче. А нема сумње да никада није ни желео.

[2] L'Émancipation nationale, 22. март 1941.

[3] Цитирао Monneray, **La Persécution des Juifs en France et dans les autres pays de l'Ouest (Истребљење Јевреја у Француској и у другим западним земљама)**. Éd. du Centre, 1947.

[4] **L'Émancipation nationale**, 21. новембар 1941.

[5] Цитирано у **Combat**, 26. јануара 1950.

[6] Цитирао Léon Poliakof, "La Revue du centre de documentation juive contemporaine", фебруар 1950.

Од јуна 1940, радост међу антијеврејима. Почетком 1941, нацисти траже да оснују централну јеврејску Службу. У ноти од 1. марта 1941, амбасадор Абец предлаже следећа имена оних који би били позвани да управљају том Службом: Бикар, Даркије де Пелпоа, Серпеј де Гобино, де Леден, Монтандон, и Селин.[3] Селин је у добром друштву усред тог низа где се налази чувени Монтандон који је, од мера дискриминације, предвиђао одсецање носа. Најзад је из Вишија решено питање тако што је за челника генералног Комесаријата за јеврејска питања одређен Ксавије Вала. У новембру 1941. Селин је изјавио: *Да бих постао колаборациониста, нисам чекао да Командантура развије барјак на Кријону*.[4] Зна се за једно његово необично писмо капетану Сезију, секретару Института за проучавање јеврејског питања који је пре тога био организовао антијеврејску изложбу у Паризу. Писмо је од 21. октобра 1941. Селин се жали. Пропустили су да изложе његова властита дела на тој изложби: *Али, разгледајући вашу изложбу ипак сам био погођен и помало жалостан када сам видео да у књижари нема ни* **Багатела** *ни* **Школе**, *а при том се фаворизује читаво мноштво петпарачких романа... Што не иде, не иде!* [5]

Има тога још. 11. децембра 1941, "Пилори" објављује следећу Селинову изјаву: *Антијеврејин од првог часа, имам понекад утисак да ме поједини нови ако не превазилазе, а оно да имају потпуно различите концепције од мојих о јеврејском проблему. Због тога треба да се сусретнем са њима.*[6] Селин, дакле, предлаже један сусрет с циљем да се створи јединствена антијеврејска партија. На тај скуп бејаху позване најкрупније рибе колаборације: Бикар, Монтандон, Деа, Делонкл, Даркије де Пелпоа, Севиј, Жан Лишер, Кусто, Ксавије Вала и, наравно, Селин. Не зна се, нажалост, шта се десило на реченом скупу.

А затим долази **У сосу** (1941; обновљено издање 1943). Овај текст се заиста не може потценити.

Међу уобичајеним смећем је и овај пасус: *Не губим се у изговорима, алузивним параболама. Као што и, да бих постао пронемачки оријентисан, не чекам да Командантура истакне барјак на Кријону.* Остатак је надевен хистеричним простаклуцима: *Јеша... против Јеше... жидо... семитска кака... загађивачи које је дала Европа... подводач којег је дала васиона... хистерични сатрап отпадник са Оријента... апсурдни гадни глупак...* Кроз ову разулареност појављује се стара Дримонова теза, коју је и он преузео од социјалисте Туснела, то јест да је Француска на умору зато што је појеврејена: Јеврејин је слика, симбол, инкарнација самог Зла у васиони. Па онда, које је решење да се раса очисти? Постоји најпре протеривање: *Најурите најпре Јеврејина.* Постоји исто тако један S.O.S. на крају који много говори: *Живо! Разапните Јеврејина на стуб! Ни секунд се не сме изгубити.*

Овде долази на ред Селиново путовање у Немачку, коме се не може утврдити тачан датум. На Гебелсову молбу, он чак упућује поздравни говор француским радницима, у коме заговара колаборацију (дакле, по свој прилици, 1942. или 1943). 1943, поновљено издање **Школе**... и **У сосу**. Али, 1944, с објављивањем **Гињолове дружине**, тон се видно мења. Запрепашћујућа прича, без главе и репа, која се одвија у Лондону 1917, али без икакве везе с Јеврејима. Када говори о њима он их једноставно зове Јевреји. Само што у предговору не може да се обузда да не сикне "јешко", по навици. Ипак, једна мала реченица у књизи: *Сад је то као неки други свет... Штета... Баш штета... Сада сигурно више никада нећу видети стварна места... Неће ме пустити да се тамо вратим... То би, кажем вам, била моја последња жеља. Пре ће ме обесити...* (стр. 198). Чему тај кукавни тон, 1944?

Осврнимо се на епоху. Јули 1942, велика рација у срцу Париза, дванаест хиљада Јевреја, мушкараца, жена, и деце, затворених у Вел'д'Иву да би их депортовали и измасакрирали без околишања даље на истоку. Тада јавност, умртвљена двогодишњом немачком и вишијевском пропагандом, почиње да се покреће. Негодовање, мало-помало, захвата све делове популације.

Кардинал Салијеж грми с врха своје проповедаонице: "Јевреји су мушкарци, Јеврејке су жене. Није све допуштено против њих, против тих мушкараца. против тих жена, против тих очева и мајки породица. Они су део људског рода; они су наша браћа као и толики други". Крај 1942, такође је година у којој по први пут почиње да се назире пукотина у бетонском зиду који Европу држи у затвору. Би-Би-Си одсечно изриче речи освете. Скреће пажњу јавности на Селина, непријатеља човека и упозорава на његово будуће кажњавање. Тада, од 1943, Селин ћути, или говори о другим стварима. Касније, сећајући се тог времена, усудиће се да говори о "пропаганди мржње од 1942. до 1944".

Селин ћути зато што га је страх, зато што му *члан 75. виси о врату*, како пише у књизи **Од замка до замка** (1957). Затим, од немачке пропасти, 1944, бежи у Зигмаринген са 1141-им другим затвореником којима, такође, *члан 75. виси о врату*. И шта он каже? *Од толике силне прпе ми се укрутила кита. Оклевам... глумим храброст... узмичем... збуњујем се... не кажем све.... ох!... и тако у недоглед.* Он не каже све, али га и с пола речи разумемо: *А да је Хитлер победио?* Ево признања. Сва Селинова разметљивост, његова мржња, суровост, његова склоност жестоким нападима, демонска снага, све је то почивало на тој јединој претпоставци. Да, али Хитлер није победио. Лош коњ, шта ли... Несрећан стицај околности... И тако се он жали, јадикује, скрушен, није тако хтео. Његова грешка је једноставно у томе што је рођен у Курбевоау, Сена: *Још бих се звао Влазин... био бих рођен у Таганрогу на Дону... Али, Курбевоа Сена... Француска Французима.* Ништа не пориче. Наставља да заварава. Више се не усуђује да сваљује кривицу на Јевреје, већ на "хибриде". *Хибриди, спремни на све, Лавал, Мендес... њихов рођак: Насер.*

Затим долази бекство у Данску где му је "златно грумење". Али, ни ту нема среће. Осамнаест месеци проводи у затвору, затим пет на једној фарми, без могућности да такне свето благо. Проклиње Данце. То су "Тартифи са Севера", каже. Овде поздрављамо ту господу, Данце. У том краљевству, ниједан Јеврејин није био депортован, док је у осталом делу Европе све било труло. Немачка сила је наваљивала да сломи тај тврдокорни мали народ и његовог малог краља. Када су Немци покушали да приморају Јевреје на жуту траку, краљ Кристијан X је изјавио да ће он бити први који ће је понети, а затим је са својим народом организовао спасавање својих Јевреја. У Француској то није било могуће. Сто хиљада од триста хиљада Јевреја било је депортовано, да се више никада не врате. Сваки трећи Јеврејин завршио је у гасној комори. Због стотинак гадова од којих је један био Селин. Шта са књижевношћу... фразе... тренутак... Решимо најпре питање правде коју свака цивилизована нација мора да јамчи.

Правда је била добра мати за Селина. Многи сведоци су саслушани током тог процеса који се одиграо 21. фебруара 1950, у његовом одсуству: Мондор, Марсел Еме, Хенри Милер, Галтије Боасјер, Тијери Моније, чак и Арлети: "Рођен, као и ја, у Курбевоау, није могао да изда..." Основао је чак, за сваки случај, "удружење Израелићана за помирење Француза". Селин је својим судијама написао, са свом својом речитошћу: *Јевреји би требало да ми подигну споменик за зло које им нисам нанео, а које сам могао да им нанесем. У ствари, сматрам да сам потпуно невин.* Годину дана затвора, казна после које је одмах уследила амнестија због ратних рана оптуженог. То му је било поклоњено. Судије су биле заборавиле да прочитају свог Селина. Један судски хроничар је овако прокоментарисао: "Тричарије за толике позиве на покољ". Након кратког времена, Селин се вратио у Француску да би се настанио у Медону.

Један човек, Милтон Хиндас, сада професор на универзитету Брандес, амерички Јеврејин, покушао је да схвати Селина. Он се диви француском писцу који је књижевности свога времена умео да пружи један "нови дрхтај". Из Америке шаље у Данску одушевљена писма и бројне поклоне. За-

7 Milton Hindus, Louis-Ferdinand Céline tel que je l'ai vu (Луј-Фердинанд Селин, како сам га ја доживео), L'Arche, 1951.; L'Herne, 1969.

8 L'Express, 14. јуни 1957.

тим креће на велико путовање. Три недеље поред Учитеља. Три недеље помног испитивања Пророка који гата, прориче, проклиње.[7] Чарке првих дана. Једанаестог бележи: "Селин је змија отровница". Четрнаестог: "Хитлер је био агент Интелиџенс Сервиса... Ипак... Луђи је него што је Жид и претпостављао; толико је луд да га треба свезати". Истог дана: "Једина ствар која га заиста интересује, то је новац". Двадесет трећег: "Поред њега сам толико полудео колико је и он сам био луд". Двадесет четвртог: "Јевреји и Аријевци... сви исти", изјављује Селин. Спустимо завесу. Представа је завршена. не постоји заједнички језик између Селина и нас.

Селину се догодило да призна своје грешке, али никада своју кривицу. Једна демонска сила, дивља биљчица укорењена у његовој непокорној души, до краја је спречила свако признање које би омогућило опроштај.

Ипак, само једном, налазимо код њега, ако не признање, а оно бар сенку признања. Када је, 1957, објавио роман **Од замка до замка**, рефлектори актуелности поново су били уперени у њега. Једном од новинара који су дошли да разговарају с њим, изјавио је[8]: *Патио сам као нико и још патим, Црћи ћу постиђен, осрамоћен и сиромашан, а све због глупости. Мој је комплекс што сам био глуп.* Бар једном се слажемо. Биће сачувани **Путовање накрај ноћи** и **Смрт на вересију**. Све остало треба бацити у ђубре.

У пакленом огњу

Роже Икор

Дивљење? Одвратност? Мржња? Самилост? На сам помен Селиновог имена почиње у мени да ври читава бура супротних осећања. Био је болесник: желео сам да на то чело обливено знојем безумља ставим руку, да примирим, да успавам звер; да му махнитом, изобличеном од интимне патње,

пренесем радост да је преноси свету као што му је преносио свој бол; да из опседнутог истерам ђавола. Било је то једно злобиво биће. Заправо неодговорно, у одређеној мери, али нипошто толико да би његове речи остале без одјека, а шта је тај одјек значио за душу и тело безброј невиних особа. Селин је допринео светској патњи: како бих то заборавио? Био је велики писац. Тај дар обезбеђује повластице. Можемо се упитати не намећу ли те повластице, за узврат, и неке дужности? У сваком случају, не ослобађају ни од једне. Да сам се са Селином срео током рата, верујем да не бих оклевао да га убијем. Кажем: да убијем човека, а да сачувам дело. И кажем: целокупно дело. А то је противречно, није да не знам. Али, шта могу? Јеврејин сам. Гомила гнусних увреда којима Селин обасипа Јеврејина задире ми под кожу и у моју част. Завређивао бих, уосталом, те погрде када бих их примао са задовољством. Кажу ми, кажем и ја себи, да је био душевни болесник, и да повици једног умоболника не могу погађати здравог паметног човека. Засигурно! Али, друштво изолује умоболне и истовремено настоји да их излечи од лудила. Селин је, напротив, живео у једном времену у коме је његово лудило, коришћено и неговано од стране друштва, постало друштвено погубно. Његовом грешком? Свакако. Али, како ја, прогањан, хватан у замке, омаловажаван, да се зауставим, да упутим љубазан осмех једноме од коловођа, и да кажем: "Овај је само лудак" и да му усред крвопролића и несреће одам признање. Немогуће. Што се мене тиче, гајим најдубљи презир према оном Јеврејину који је, изгледа, био Селинов најближи пријатељ. И овде опет добро знам шта се све може рећи, и да сам страховито неправедан (али, није ли Селин тај који нас својим јаростима уводи у свет неправде?) Знам добро да је Селин, са својим штофом за епско, преувеличавао и претерано изобличавао, може бити, ко зна? као у оној пријатељској препирци са **његовим** Јеврејином, и да његове хомеровске оптужбе није требало да имају ништа озбиљније последице него што су имале по

"псе" по којима су јунаци **Илијаде** онако обилно шибали.

На несрећу, имале су озбиљне последице.

Рећи ће се да је за то било криво време.

Не само да је време било криво, него је Селин, ту се слажем, био само његов посредник, посвећени медијум који седи на троношцу на ивици понора и пада у транс под дејством сумпорних испарења која надолазе из дубина. Да је по правди, кривицу би требало свалити не на медијум, него на сумпорна испарења, или још боље на њихов скривени извор у утроби земље – на уређење савременог друштва, на унутрашња превирања у вечном човеку.

Да је по правди, да. Али, ако би правда постала апсолутно правична, да ли би и даље успевала да суди појединцима? Правична правда, пре свега, тражи отвореност коју Селин ни у ком случају не жели: он само жели острашћеност. Она и на њега има повратно дејство и тиме што он позива на страхоту и на мржњу, страхоту и мржњу и призове. А онда?

Онда могу само да поновим оно што сам рекао на почетку и изнова да почнем да се крчкам у вештичијем котлу у који ме гура Селин. Дивим се људима који мирно успевају да направе поделу између Селина достојног осуде и Селина достојног дивљења. Ја не могу.

Додуше, нисам то могао ни од првог додира са Селиновом првом књигом; каснија појава антисемитизма само је искристалисала и узрујала моја првобитна осећања. **Путовање накрај ноћи** сам прочитао исте године када је објављено. Са двадесет година, колико сам тада имао, био сам, дакле, отворен, хоћу рећи неоптерећен сопственом књижевношћу, спреман у својој чистоти на дивљење према неком писцу, на одушевљење, али и на одбацивање. Са своје стране, Селин није имао никаквог политичког белега. Леон Доде га је подржавао, али је та подршка имала само књижевну снагу, и Доде се подједнако залагао, сви су то знали, за неког комунисту или за неког Јеврејина чије би га дело одушевило. Сећам се, уосталом, да су, после **Путовања**, поједини часописи крајње левице, од којих је бар један био строго марксистички, покушали да привуку Селина, чак и да га укључе у рад. Зар он није био антимилитариста? Антикапиталиста? Анти-све, наравно, и уверен сам да је тај апсолутни негативизам који је, јуче као и данас, код појединих глупака стварао илузију о некаквој левици, збиља у супротности са самим извориштем духа левице и да у својој основи произлази из фашизма. Али, питање није у томе. Оно што желим да нагласим јесте да је онај Селин из првог периода, кроз књижевну револуцију коју је покренуо, или боље крунисао, могао с пуним правом, у очима младића какав сам био, да важи за предводника моје властите духовне породице и да ме не погоди одмах ништа више него, на пример, Арагон или Малро.

Али, чињеница је да ме је Селин погодио, одмах, упркос снажном дивљењу које сам гајио према њему, и које још увек гајим. Опијао сам се јасно – нека ми се опрости на баналности тврдње – изванредном снагом те епске бујице; али, с друге стране те чисто поетске опчињености коју сам доживљавао, тињала је у мени нека врста неспокојства којега сам иначе у том тренутку био недовољно свестан, а у шта сам ипак сигуран. Мислим да је оно долазило првенствено због једне готово физиолошке одвратности коју, на пример, осећам према Жан-Пол Сартру. Мрзим лепљиво, слузаво; можда зато, на плану мишљења, волим, као Ками, аполонску светлост, а неповерљив сам према дионизијским мрачним пијанствима. Јасно се види, надам се, да је то што овде дозвољавам себи да говорим о својим наклоностима и гнушањима, у функцији Селина и да бих га боље објаснио.

Јер, Селин произлази из Диониса. Селин произлази из мрачњаштва. Селин произлази из оне духовне закржљалости која мање или више погађа све оне који у врх сбог бића не постављају разум и вољу. Мислим да сам све то неодређено осећао док сам се препуштао да ме **Путовање** води све до накрај ноћи – али, на крају ноћи за

мене је освит, најзаноснији од свих, а за Селина још дубље тмине – безизлазне, што је најстрашније!

Сада, са одстојања, знам да је Селин био само најпотпунији производ, потпун до наказности (јер наказно је све што не прихвата равнотежу супротности, све што се задовољава само једном крајношћу свог бића: и Џојс и Пруст су наказни), једног тока мишљења и књижевности насталог с почетка века и надахнутог Дионисом – рецимо ирационалистичког, мистичког и романтичарског. Откако сам постао свестан сопственог унутарњег зова, непрестано се борим против тога тока. Зато се више и не чудим својој нагонској одбојности према **Путовању**.

Та одбојност је необична утолико што је, помешана с једним снажним дивљењем, утицала, понекад до темеља, на суштину мога стваралаштва. А нисам изузетак: целокупна садашња књижевност је под Селиновим обележјем. Исто као и надреализам, с којим има сродности, и Селин је разуздао стваралачку снагу човекових замисли. Разуздао ју је омогућавајући јој спонтану употребу целокупног француског језика, рачунајући и арго и простаклуке, а граматику одбацио у старо гвожђе.

Управо сам на овом последњем плану, језичком, мислим, био под његовим најнепосреднијим утицајем. Допуштао нам је да пишемо као што говоримо. Користили смо то, а без сумње смо и претеривали. У својим првим романима, жељан да, после Селина, стопим свој говорни језик са оним коме су ме учили на Универзитету, претрпавао сам своје реченице гнусним речима.

Сећам се да ме је због тога Роже Мартен ди Гар беспоштедно нагрдио на пасја кола (овде није могућ ниједан други израз)... Пређимо преко тога. Био је потребан сав утицај Мартена ди Гара на мене да бих потиснуо Селинов. Не морам да подвлачим да савремени роман још произлази више из другог него из првог. Кажем "још", зато што верујем да се назире један покрет, лаган али снажан и да све више увиђа грешку владавине Диониса. Резултат, што се тиче Селина, треба да буде да се он постепено потисне у пакао.

Што се мене тиче, поздрављам то. Место уклетих писаца је, по дефиницији, у паклу. Када се њихова ситуација преокрене и када их сместе у рај, свет се неминовно преврће. Селин је уклети писац, веома велики уклети писац. Прокунимо га, онда.

Ни због чег другог, него да једнога дана доживимо велику радост што ћемо га извући из пакла и што ћемо, без гриже савести, исправити нанесену му неправду.

*Совин кошмар**

Жорж Зерафа

Бранио сам Селина из **Путовања накрај ноћи**. Зар толика огорченост због ниskости модерног света, где сви живе као рибе у води, толике ране, толике озледе нису указивале на ствараочеве племените тежње?

Сумње су ме обузеле при читању **Смрти на вересију**, сумње према његовој професионалној честитости, изазване бујицом претерано грубих речи, уверењем у његову стварну нечасност, пред портретом његове рођене мајке који је он лично начинио.

Данас, не поричући таленат писца, осећам се обавезним, због његове последње књиге, **Багателе за један покољ**, да судим о човеку с мање попустљивости.

Он је искрен, без сумње, али на немачки или руски начин: бусање у прса, показивање сопствених слабости, самооптуживање – по потреби се, као код оптужених на московским процесима, још и придодаје – али, у следећој прилици, све почиње из почетка са истим одушевљењем или истим злосрећним ужасом.

Та признања омогућавају виртуозима уметности и понеку успелу слику. Естетизам ту налази удео, али не етика. Селин налази задовољство у слабостима, у њиховом описивању, а с још већим задовољством описује бесрамност сопствених описа.

* **Georges Zerapha, "Le cauchemar du hibou. À propos de Bagatelles pour un massacre de L.-F. Céline", in La Conscience des Juifs (Paris), фебруар-март 1938.**

Та активност, која се врти укруг, проистиче из његове уметничке и етичке декадентности, из људске немоћи.

Уметност је сведочанство живота. У уметности циљ оправдава средства; то значи да ни Селинова средства нису искључена. Али, Селин није ни мислилац, ни човек од акције, ни морализатор. Његова је мисија да аутентично сведочи. Поједини писци верују да су богомдани за свако писање, као да то некоме ко издаје наређења својој куварици даје за право да сачини званичан извештај битке на Марни. Селин је уметник: нека се бави уметношћу; и ничим другим.

Али, вештина писца не лежи у вербалној виртуозности. Неки достижу најузвишенију уметност користећи се једним сиромашним језиком, други нису у стању да ухвате срж ни уз изванредно изобиље речи и најсигурнију вештину њиховог повезивања.

Похвале Додеове и Ривеове критике сведоче до које мере су они чисте естете. Упоредити последњу Селинову књигу с једном генијалном сатиром, значи потценити сатиру. Сатира је уважени жанр коме је потребно више од вербалне виртуозности. Таленат Леона Додеа, не као сатиричара, већ као полемичара истиче се истинитошћу појединих његових израза, а не њиховом извештаченошћу. Код Селина, полемичара и сатиричара, у ставовима ничег оригиналног или новог нема; претеривање у изразу не прикрива његово сиромаштво.

Шта рећи о Ривеовој критици? Он тежи да раздвоји речи од њиховог значења: "Нисам ни антисемита, ни антикомуниста, ни антимасон"... Таква теза илуструје Селинову критику појединих стремљења у савременој књижевности да се одвоје од живота. Она одређује крајњу границу декадентног естетизма. Зашто не и **извртања речи**?

Тог несрећног Селина славиће чак и они које сматра највећим глупацима, само зато што је изневерио сопствени геније. Та авантура долази од његове слабости, од његовог кукавичлука, од самих погрда које су му донеле успех.

Једино је уметност у стању да сведочи, што значи да убеђује. Доказивање да је свет загађен јеврејским вирусом морало је проистећи из његове властите обојености а не из некаквог става. Пруст, генијални и аутентични уметник, сведочио је о Јеврејима, у свом делу, и то с каквим мајсторством! Личности Блоха и Свана одликује снажна истинитост.

Али, у једином домену за који је био створен, у домену уметности, у свом најуспелијем делу, **Путовање накрај ноћи** и у књизи која је уследила, Селин нам никада није приказао ни једног јединог Јеврејина. Све тврдње о јеврејској псеудодоминацији оповргнуте су у његовом последњем делу једноставним представљањем стварног Јеврејина, Гутмана, који је његов пријатељ, који нема ниједан од тобожњих јеврејских недостатака, и код кога не примећујемо никакву спремност на корупцију или на доминацију. Селиново пријатељство према тој личности и одсуство Јевреја у његовом прећашњем делу, оповргавају једини позитиван аргумент антисемита који би био необорив: "Не могу да поднесем мирис Јевреја".

О укусима се не расправља: онај ко не подноси мирис паса не држи пса. Онај ко не може да поднесе мирис Јевреја нема пријатеља Јеврејина. Зашто би мирис тог јединог Јеврејина, Гутмана, био другачији?

Овде наилазимо на доказ о метафизичком карактеру антисемитизма уопште, а посебно Селиновог. Поткупљивач, доминатор, није конкретни Јеврејин који на основу посебних афинитета увек ужива изузетну наклоност код антисемита; проклетник, то је симболични Јеврејин, јеврејски ентитет; као што ћемо касније видети: ђаво.

Успех је у општој збрци изгубио на тој срчаности.

У својој последњој књизи, Селин, реномирани писац, говори гласно, критичарима креше у брк, заварава нас својим књижевним и уметничким склоностима, својим урбанистичким или политичко социјалним концепцијама, поиграва се стилом, "директном емоцијом", поравнава рачуне са својим нападачима. То више није трагични, апокалиптични Шарло, то је Господин Селин кога опскурни критичари нису удостојили дивље-

ња, који дели своје драгоцене савете о Уметности и о Политици. То је херој Детуш одликован војном медаљом, аријевац, ратни херој, итд., итд. Коначно, ако хоћете да ми верујете, неко добронамеран, речит, добротвор, и ко ће, попут осталих, завршити као академик.

Наша дирљива симпатија према Селину из **Путовања** произлазила је из тога што је он ту представљао јадног типа, жртву окрутног и гнусног Запада. Наша симпатија је била усмерена ка очају и слабости.

Доиста смо били шокирани толиком слабошћу: слабост искључује племенитост. У **Путовању накрај ноћи** нема ниједне јаке личности. Али, француска књижевност нас је тако мало навикла на призор пораза коме смо запљескали. Нисмо му запљескали из склоности ка рушилачком, ка пражњењу, него зато што су нам те делимичне истине доносиле олакшање, одмарале нас од самољубивих разметања и добронамерног лицемерја. Коначно! један човек је признавао за себе да је кукавица, себичан похотан и глуп...

Али, признати своју ниskост, је ли то обелодањивање своје храбрости или своје бестидности?

За Селина су рекли да је анархиста. Он је анархичан, што ће рећи супротно. Анархиста, то је ситни француски сељак коме нико није потребан, зато што он у себи проналази, или мисли да проналази, моралну и економску равнотежу: пушком се брани од сваког упада државе или суседа. Назадни и земљопоседнички анархизам, сам извор независности и индивидуализма појединих француских интелектуалаца.

Селин је анархичан на руски или на немачки начин. Уздрмаван попут некакве млохаве и инертне масе свим силама економије, он је млитава жртва свих телесних искушења.

Осећај за индивидуалну слободу изискује урођено познавање граница у пустоловини и одолевању. Због тога Немци и Руси имају потребу за спољном дисциплином: људи од енергије, не од акције, по дефиницији су неодговорни. Они раде, покоравају се, наређују, воле, мрзе без људске мере и без расуђивања. Не одолевају ниједној матици. А када их та матица повуче, они себе не могу видети као одговорне, будући да су били тек апологете. Што се Селина тиче, он је контра-апологет. Ни један ни други нису критичари.

Камен који се котрља низбрдо није одговоран за свој пад. Да ли су неприродна и интелектуална претеривања у неморалности вајмарске или хитлеровске Немачке могла бити доказана у једној земљи као што је наша?

Тако и Селинова. Он јаше свога коња, тера га у галоп све док не цркне. Нема повоца, нема узда, ни поштеде. Корбач, врхунац, лудило. Ништа није толико супротстављено животу, чија хармонија настаје од превазиђених супротности, као то прогресивно безумље, нека врста пописа бројева или дивљачкога плеса. Делиријум и исцрпљивање, два света облика суровости. Овом делиријуму не недостаје лиризам. **Путовању** се не могу порећи изненађујући ефекти: Селин се каткад открива као један од великих песника пропасти и људског кукавичлука. Приче о пожару у колиби афричке шуме (**Путовање накрај ноћи**), о повлачењу у напуштено село (**Смрт на вересију**) оживљавају морално клонуће, напуштеност, самоиздајство, кукавичлук, какви се ретко срећу код западњака.

Али, док је код Пегија, на пример, понављање суздржано, код Селина претеривање речима и гестовима потиче из паклене муке и шиба по читаоцу који пожели да каже: "Доста!" Селин је слабић чак и када је његова уметност у питању. Он зна да дела и речи узвикују: "Милост!", да је доста с поругама и одвратностима. Зна да се аутентично понижавање ту зауставља; а онда, садистички, да би докрајчио побеђеног и пониженог, надодаје речи, гадости, поступке, додаје, додаје до бесконачности, као да идући даље жели и сам да се понизи.

Ни Селин није могао избећи судбину слабих и недоследних. Он тражи господара који би га бичем гонио у његовој збуњености. Као и сви они који траже господара, будући

да га нису пронашли ни у себи самима, нити у ма каквој вери, као и сви неодговорни, и он себе ослобађа сопствене одговорности. Видевши у модерном свету само ужасе, није имао храбрости ни да се убије нити да настави да живи с тим ужасима који су основна сировина његове уметности и који су му обезбедили славу и таштину.

Он је толики слабић да се плаши да воли. Никада такво једно признање кукавичлука није изашло из душе једнога човека; никада нико није признао такву неспособност. Али Селин, који се плаши да воли, изгледа да се не боји да мрзи.

Када неко стварно мрзи неког стварног Јеврејина, не позива и друге на покољ. Иде тамо сам. Мржња, као и љубав, када је права, спремна је на све опасности. Ако Селин нагони на покољ Јевреја, а при том сам не задаје ударац, значи да их не мрзи довољно, или да је кукавица, или присуствујемо неодговорном куљању из једне болесне душе против некакве утваре.

Претпостављамо да је једне олујне ноћи, Селин, кога су спопале вештице, доживео ужасан кошмар сусрета с ђаволом. До тада је, у дугим ноћима, пасивно проживљавао срамотне радње једне порочне сове. Описивао је кретање тих лепљивих маса у које се био заглибио, али није проникнуо у тајну која их је покретала. Изненада, у свом кошмару открио је у њима ђавола. Па и он који је био свикнут само на непријатне сусрете, није могао да поднесе ужас тога сновиђења. Зато што се нашао лицем у лице са злодухом: требало је да, као и свако од нас, живи у друштву ђавола и да се бори са њим.

Осликавати своју искввареност и исквареност света активност је која треба да доведе до моралног закључка. Не постоји истинска свест о греху без потребе за кажњавањем или искупљењем. Ту потребу је Селин несвесно осетио. Толико бесрамности је вапило за нужним кажњавањима или исправкама. Ђаволово похођење је било само поравнавање рачуна.

Кукавица, избегао је борбу, као по обичају. Будући да је до тада виђао зло као несвесна жртва, на придодајући своју властиту одговорност, хтео је да умакне. И тада му је, испливавши с дна векова, притекао у помоћ средњовековни мит Јеврејина--инкарнације ђавола.

У олујној ноћи, сам са вештицама – без љубави жене, детета или родитеља – тај човек који је све жигосао, све понижавао, пробудио се обливен хладним знојем; заурлао је од ужаса: "Овамо! Аријевци! Спасите ме ђавола Јеврејина! Уништите га!"

Урлик ужаснутог лудака само је израз његовог лудила и ужаса. Немојмо у том урлику тражити ни уметност, ни мисао, ни истину, ни разум, ни елеганцију; никакво осећање, никакав напор. Урлик једног лудака кога салеће ђаво личи на остале урлике које испуштају исти лудаци. Читање немачких новина "Sturmer" халуцинантно је попут неког пакленога сновиђења.

Селин је, усред кризе, испунио неких три стотине страница урлицима свога ужаса и страха. Писао је којешта: сва наклапања хитлеровског антисемитизма и она која је на брзину покупио по најсумњивијим француским антисемитским кухињама (де Ври, Центар Даркије де Пелпоа, итд).

Размотримо његове доктринарне рефлексе: у њима проналазимо у целини све Хитлерове тезе.

Морални мит о супституцији одговорности води систематски чистој савести: индивидуална несређеност у мишљењу и у навикама онемогућава политичку и моралну слободу. Појединац који не зна да троши тело не претерујући у томе запада у претерану апстиненцију или засићење. Свако искушење постаје патња зато што свако уживање постаје ризик. Опседнути, они са сексуалним настраностима, код којих је сваки контакт скопчан са претњама паклом, призивају друштвени ред који би их заштитио од њих самих, то јест искључио свако искушење. Јер, обична искушења либералних друштава: новац, жена, моћ, итд, неподношљива су за морбидне и неумерене особе. Једино им одговара манастирски поредак моралне тираније и инквизиције, поредак који намеће мирну савест и спољну дисци-

* Санхедрин или Синедриј – Велико веће (Прим.прев.)

плину људима који се јавном присилом штите од сопствених искушења, а од заједничког недостојног понашања спасавају се помоћу мита супституције: у Русији, капиталиста; у Немачкој, Јеврејин.

Зашто је Селину био дражи немачки самостан од рускога, ипак сличног, манастира? Тајна хитлеровске привлачности...

Свет загађен Јеврејима. Који свет? Русија, Француска, Енглеска, Америка, то јест сви Хитлерови моћни противници. Није реч о демократском свету по себи, пошто се ту налази СССР, и што нема других демократија, већ искључиво земље Хитлерове противнице. Селин не помиње никакву трулеж у Немачкој, Италији и Јапану.

Аријевац и Јеврејин: Јеврејин је негроид; Црнци и Јевреји су ниже расе. Селин понавља расистичке теме.

Антидемократски мит: напади против Друштва Народа, напади против социјалдемократије и радничких синдиката, напади против француског Народног фронта. Налазимо и ову лакрдију: "Шуровање Конзисторија Француске с комунизмом!"... Да је Селин упркос своме лудилу срео, једном у животу, некога од те господе из Конзисторија?...

Али, у Селиновој књизи није реч о конкретном Конзисторију, иако су имена његових чланова у њој тачно објављена – реч је о некој врсти кахала, Синедрија*, престоља са кога пристижу паклени декрети...

Да је Селин био Хитлеров најамник, говорио би тим истим језиком. Он доиста и иде дотле да каже како би више волео Хитлерову него јеврејску колонизацију Француске.

Без обзира у каквој је кризи Селин био кад је писао ова претеривања, треба да обзнанимо његове злурадости и његове подвале. Кад Селин, с једне стране, изјављује да ће одбити да иде у рат против Хитлера, а са друге стране тражи истребљење Јевреја, он се руга свету. Не мислим да би се Селин, велики рањеник из рата, могао мобилисати. Његова разметљивост којом приговара савести изгледа, дакле, сумњива. Истакнимо и кукавичлук који се огледа у одбацивању одређене опасности од рата, а истовремено се лака срца прихвата покољ ближњега од стране других.

Коначно, шта за Селина значи позив на покољ? Селин ни за тренутак није помислио да би га неки читалац аријевац узео озбиљно и да би одговорио на његов позив убијајући једног или више Јевреја.

Не замишљамо Селина како као поротник тражи пуну одговорност за покољ, што иначе аријевца не би поштедело казне.

По форми, овај позив личи на академску активност човека од пера кога његова дела никада нису обавезивала, на активност сличну пророковању. Међутим, пророци нису хушкали људе једне против других пошто су се обраћали Богу, господару тела и душа, и молили га да казни само њихов сопствени народ.

У суштини, позив није усмерен на конкретне Јевреје, на крв и месо Јевреја, већ на тај мит њихове обичне и бесмртне душе: на ђавола.

Ова књига у којој Селин аријевског писца представља као јединог способног за директну, спонтану, интуитивну, органску емоцију, и од кога непрекидно зајми јалови Јеврејин, крадљивац, преварант, плагијатор, ова књига не садржи никакав чист емотивни ритам; никаква директна, спонтана, интуитивна, органска емоција, никакава аутентична јеврејска стварност никада није саопштена читаоцу, она је у целости сачињена од произвољних навода, од превара, од крађа и плагијата. Селин оптужује Јевреје за "петљу"; као да он може Јеврејима да дели лекције.

Све Селинове слабости и кукавичлуци оваплоћују се лењошћу и недостатком скрупула који обележавају читав ток ове књиге. Обавеза нам је да укажемо на темељно непоштење његовога рада. Селин је још довољно одговоран да зна да је своју документацију и своје статистике црпео не директно из назначених извора, већ из три публикације достојне презира. Читалац је, дакле, преварен аргументацијом за коју мисли да је озбиљна и бројкама за које мисли да су тачне, док Селин, с једне стране, савр-

* Robert Brasillach, "L.-F Céline: **Bagatelles pour un massacre**", in **L'Action française** (Paris), 13. јануар 1938; преузето из Les Quatre jeudis, Éd. Balzac, 1944. и **Œuvres complètes**, том 8, Club de l Honnête Homme, 1964.

шено добро зна да им је порекло сумњиво и да је, с друге стране, и сам, поведен својом склоношћу да се занесе, кривотворио предочене бројке. Писац достојан тога имена може написати антисемитску књигу, ма колико она била беспримерна, али се срамоти тиме што предочава пропагандне проспекте и преноси их као плод сопствених истраживања.

*Побуна домородаца**

Робер Бразијак

Има једна књига о којој ни слова неће проговорити на радију. Има једна књига о којој добронамерне новине неће говорити, или ће начинити алузију бираним и прекорним речима. Има једна књига о којој левичарски листови неће рећи ништа, или ће можда, они најневештији, рећи неколико презривих речи. Има једна књига чије ће пуштање у продају и растурање, можда и спречити. Има једна књига против које ће се успоставити завера ћутања пре него завера напада. Зар не би било крајње неправедно не нагласити, најпре и пре било какве ограде, њену свежину, храброст и жар? Обимна књига чувеног аутора **Путовања накрај ноћи**, то су **Багателе за један покољ**. Признајмо сасвим отворено: она нас може шокирати, може нас заморити, можемо је прогласити нечитљивом или сулудом, али је немогуће да рођени Француз не прочита из ње бар неколико страница са олакшањем. Што се тиче мене, који нисам ни особити обожавалац г. Селина (**Смрт на вересију** ми је била веома досадна), нити крвопија, чак ни страшно загрижени антисемита, морам да кажем да сам се првенствено краљевски забављао. А то и вама желим.

У почетку је човек благо "згрожен". Г. Селин започиње, као и увек, жестоком оптужбом и оним што је и сам негде назвао "безобзирним лиризмом". Током четири стотине страница, човек се пита: хоће ли моћи

да се заустави? Хоће ли моћи бар да промени тон? Али, не! Без прогресије, без посустајања, али и без узлета, он остаје у истом регистру. То су четири стотине страница жестоких оптужби, четири стотине страница великог формата увреда, права бујица, ма шта говорим, једна надолазећа плима напада против нових непријатеља које је писац памфлета открио, хоћу рећи против Израела. Књижевност, политика, филм, позориште, комунизам, финансије, има ту свега. Јевреји, посвуда Јевреји, у једној једноличној, горостасној опсесији којој на крају подлегне и онај ко томе није ни најмање склон.

Добро знам шта ће ми рећи разумне особе, а признајем да сам у току ове књиге често и сам пожелео да се сврстам међу њих: "Г. Селин претерује. Он би и најбоље намере упропастио. Могао би се разумети оправдани антисемитизам, али не и животињски, насилнички антисемитизам. Јевреји ће у овој књизи тражити и брзо пронаћи најбоље аргументе против оних који их нападају". И ја сам, у принципу, њиховог мишљења. Одлично су ми позната сва претеривања ове књиге. Али, шта! Кад човек пожели да се дружи са лавом, не храни га спанаћем. Вере ми, ни најмање не жалим што сам се, читајући ову књигу, дружио са г. Селином.

Он заиста претерује. Његова слика о књижевности је погрешна, па ипак достојна човека од пера, уз сва својеврсна застрањивања. Код г. Селина је одувек било нечег извештаченог, упркос привиду; његов наслов то показује, као и његови описи симболистичких балета којима књига почиње и завршава се. То је Жироду пражњења. А затим, од његове семитске обузетости посвуда му се привиђају Јевреји. Критичари? Сви Јевреји или појеврејени! Чувени ствараоци? Сви Јевреји! Сезан? Јеврејин! Расин? Опет Јеврејин! (Ово је дословце речено, и г. Селин анализира Расинов семитски дух!) Папа, Црква, свештеници? Јевреји! Краљеви Француске? "Не чини ли вам се да имају чудан нос?" Очигледно је да би се тешко могло озбиљно расправља-

ти о јеврејском питању с неким ко се ослања на такве ставове. Ја и не поричем да таква претеривања, коначно, не штете, озбиљније него што аутор и мисли, ономе што тврди да брани. Да размишљам као он, могао бих (с мање безобзирнога заноса, признајем) тврдити да је ово дело, у својим претеривањима, саставио извесни Селинман, звани Селин, да би омаловажио антисемите – управо као што Јевреји кажу да је **Протоколе сионских мудраца** произвела царистичка полиција да би омаловажила Израел.

Али, ову књигу не треба посматрати само на тај начин. Она је, пре свега, испуњена узбудљивим појединостима (посуђеним, на пример, из **Израелског света**), ситним чињеницама које ће подстаћи на размишљање. Хоћемо ли једну? Да би одбранио ционизам, Лојд Џорџ је 1936. изјавио: "1917. француска армија се одупирала, Италија је била поражена, Русија зрела за револуцију, а Америка се још није била сврстала на нашу страну... **Са свих страна нам је долазила информација да је од животне важности, за савезнике, да имају подршку јеврејске заједнице.**" Признајем да ме од такве једне реченице подилази језа.

А што се планова г. Селина тиче, они су готово увек представљени у једном лакрдијашком, претераном облику, који не треба да нас спречи да у њима видимо дубоку озбиљност. [...]

Немојмо исхитрено слегати раменима прелазећи преко ових страница. Међу на изглед најапсурднијим, најсмешнијим идејама има понекад велике скривене истине, али скривене иза раблеовског смеха. Урбанистички планови г. Селина (море је право предграђе једног великог града као што је Париз) нису смешни, него здрави, тачни, вредни хвале. Његове жестоке опаске на рачун Изложбе, иако написане стилом коме недостаје грађанска углађеност, на крају добијају готово грандиозни израз, попут жестоких опаски Краља Ибија. Налазим чак да је ритам г. Селина, који ми се увек чинио помало тромим (ах! то претерано коришћење три тачке!) добио изванредну снагу:

"Изложба Умећа и Технике, то је јеврејска изложба 1937. Цела Француска треба да дође да се диви генију Јеша, да јеврејски падне ничице, чалабрцне јеврејски, цирка јеврејски, плаћа јеврејски!"

Читајте ову књигу, дајте је на читање, донеће вам радост и утеху.

Наравно, кад дође време изградње, имаћемо можда и друга решења за јеврејско питање. Већ знамо нека која су разумна за нашу отаџбину, и правична, и милосрдна. Ваљда и нема потребе да се каже, упркос ономе што тврде душмани, да ми нисмо спремни ни на какав научно организовани погром. Али, постоји једна прилично упечатљива реч у књизи г. Селина, у тој књизи о којој ће бити забрањено да се говори. Он нам најављује своје жестоке опаске као неку врсту "побуне домородаца". Мислим на оне арапске градове, који се увек граниче с неким јеврејским градом, и који се, понекад, кад се покрене народни гнев, разјарено устреме на хебрејску четврт и харају по њој. Ми не желимо никакво насиље. Али, кад се за председника владе добије Јеврејин, кад се јасно и једноставно види како Француском доминирају Јевреји, онда треба схватити како се спрема то насиље, и шта га објашњава. Чак и не кажем: шта га оправдава, кажем: шта га објашњава. Мислите шта вам драго о Јеврејима и о Селину. Ми се с њим не слажемо у свему, далеко од тога. али вам кажемо: ова огромна књига, ова дивна књига, први је знак "побуне домородаца". Сматрајте ову побуну претераном, више инстинктивном него разумном, чак и опасном: домороци, то смо, коначно, ми.

*Француска уметност није уметност са гаранцијом**

Пјер Дрије Ла Рошел

Селина су неки од првога дана презирали, ниподаштавали, порицали. Када се изненада појавио у књижевности, одмах је оживео

* Pierre Drieu La Rochelle, "Un homme, une femme" ("Један човек, једна жена"), in La Nouvelle revue française, (Paris), 1.мај 1941, преузето из Sur les écrivains, éd. Gallimard, 1964.

страх, како у појединим групицама, тако и у различитим ширим слојевима публике. Дакле, није се радило о политици.

Селин је имао исту судбину као и истина. Елита није желела да се суочи ни са једним ни са другим; затворила је очи пред Селиновом силом као и пред силом догађаја. И нема сумње да и даље жмури. Може јој се.

Увек се може порицати нешто што је живо, довољно је сачекати неколико векова да се буде у праву. Ако баш хоћете, Јевреји који су писали Откривења, имали су право: Римско царство је коначно умрло. На Западу је трајало само пет векова, а у Византији петнаест. Када се пориче живот, довољно је сачекати; смрт увек долази.

Свеједно што су та вишевековна остварења, која изазивају подсмех оних који се подругују и зидовима плача, највећа људска остварења и што она условљавају сва друга. Двадесет векова хришћанског католичанства не може се ни замислити без припремног рада Римског царства.

Свеједно што ће Селин испустити крик. Свеједно што ће га, упркос прећуткивању и презиру критике, обилато читати бар исто колико и г. Мороа и што ће уживати у њему.

Селин припада једној од великих француских традиција, традицији непосредног мишљења, која се о свему људскоме изражава физичким изразима тренутка, силином преке нужде, народском жестином.

Традицији одувек присутној у фаблионима и код Раблеа, код сатиричара из времена Свете лиге, код слободоумних писаца **другачијег** XVII века. Традицији која поново оживљава код Дидроа и код Волтера, код Мишлеа у **Историји Француске** и Игоа у **Јадницима**. На исту покорност нужди обичаја, истини за вољу исказану друкчијим језиком, наилазимо код свих великих чувара модерне мистике: Вејоа, Барбеа, Блоаа, Леона Додеа. С друге стране би се могли навести Валес и Зола.

Тај смисао за реално, који се готово може опипати на самом дну џака у коме све гмиже, указује се и на статуетама у катедралама а, у наше време, у делу Домијеа, Гаварнија, Гија, Тулуз-Лотрека, Форена.

Било је људи који су у оно време Шардена сматрали тривијалним, а Дегаа заблуделим. Али, хтели ми то или не, француска уметност није уметност с чврстом гаранцијом. То је уметност која ни пред чим није устукнула, ни пред тајанственим заносом са свим његовим странпутицама и ћорсокацима (надреализам), ни пред тврдоглавом опчињеношћу реализмом (натурализам).

Што се Селина тиче, он је прилично уравнотежен. Селин има осећај за здравље. Није он крив што га осећај за здравље приморава да види и да изнесе на видело сав гној оновременог човека. То је судбина лекара, што он и јесте, и напраситог психолога, калуђера визионара, што он такође јесте.

Код Селина има нечег верског. То је човек који озбиљно осећа ствари које, кад се занесе, мора да разгласи, да се његов урлик о том великом ужасу чује на улици. У средњем веку био би доминиканац, божји пас; у XVI калуђер лигаш*. Код Селина има нечег верског у ширем смислу речи: повезан је са свеукупношћу људског, иако је сагледава само кроз свој век. А можда, у ужем смислу, има код њега и хришћанског? То ужасавање од телесног... Али, углавном не. То је ужасавање само према исквареној телесности. На другој страни, Селин види једну умивену, углађену, избављену телесност, блиставу од весеља, полетну од радости. То, између осталог, избија на последњим страницама његове књиге **У сосу**.

Он телесност не доживљава као дефинитивно отписану попут Бернаноса, чија се робустност, усталом, сва противи проклетству које из ње произлази. Ближи је Жионоу.

Ко ће написати широко критичку књигу каква нам је потребна, темељиту похвалу великим страственим писцима, великим стилистима који су понос наше генерације: Бернаносу, Жионоу, Селину, Монтерлану? Та четворица, и поред појединачних слабости, исхитрености које им поставља епоха, представљају мушко начело у нашој души.

Да бисте одбацили Селина, немојте се скривати иза одвратности према политици.

* Члан или присталица Свете лиге. (Прим. прев.)

Јер у стваралаштву живог писца увек има политике. Који се велики француски писац, од XVI века до наших дана, није опредељивао? Они из XVII били су опредељени као и они из XVI и из XVIII. Ови из XX се опредељују као и они из XIX. Уосталом, Селинова опредељеност је веома широка – збуњујућа у својој ширини као и Бернаносова, са друге стране. Један сједињује расизам и комунизам; други је ројалиста и антифашиста, деголиста и антисемита.

Добри писци, подстрекачи неподобних, пролазе тако кроз најжешћи метеж; кроз ту ефемерност, готово случајно, додирују вечност.

Селин није обичан памфлетист. Написао је и велики роман: **Путовање накрај ноћи**. И још један, нажалост скраћен: **Смрт на вересију**. И још један, авај! необјављен: **Војна**. И ту се уклапа у још једну чврсту традицију, традицију француског реализма који на свом путу, од силне журбе, престиже и превазилази самога себе и постаје нека врста надреализма, али једнога надреализма чврсто везаног за људско. Линија је то Шарла Сорела чији се текст **Истинска комична историја Франсиона** никада не чита уцело, Маривоа који није писао само салонске комедије, оштре иначе, него и **Сељака скоројевића** и **Маријанин живот**, Ретифа де ла Бретона. То је и жица Игоових романа.

Сам Селинов стил се нужно оправдава. Како да се истина о нашем времену прикаже у свој њеној демократској и изворној бесрамности, у њеној дневној неморалности, у њеном приградском епикурејству, у њеној безочној салонској некултури, у њеном очају који глуми углађеност, а да се при том не раскине са сваким академизмом, да се отворено не покаже како су синтакса и структура мишљења истрошене, исцрпљене?

Селин барата народним језиком с истанчаним познавањем, с врхунским лукавством. Селин се користи селинизмом као што су се последњи сликари користили фовизмом и кубизмом. Кад нешто пропада, само они који ту пропаст искрено прихвате, који је признају, још могу себе да искажу.

Селин није устукнуо ни пред најжешћим средствима, е да би нама самима приказао какви смо, и шта смо: Французи у расулу. Савонарола је своје ломаче, на којима је изгарала једна од најтананијих уметности света, подизао пред сам пад Фиренце.

Али, с оне стране немилосрдно тачне психологије Француза и модерног човека, с оне стране песимизма и жестоког побијања света на умору, чак и с оне стране узвишенога надреализма који избија из појединих епизода **Путовања накрај ноћи**, Селин види живот да изнова зрачи. На нама је да га видимо и ми и да му пружимо прилику да о томе пева.

Једна биолошка доктрина

Андре Лиоре

Не треба порицати Селинов антисемитизам. Упркос "стилизацији", био је стваран. Селин је веровао у њега. Поред његових књига, о томе сведоче и његова писма (управо ова која имам). Он је извршио снажан утицај на читаоце. Читајући га усред рата, са двадесет година, и сам сам утонуо у антисемитизам. Мислим да се не треба стидети таквог признања.

У Селиновом држању после рата несумњиво постоји једна мешавина несвесног и опортунизма. Несвесног, јер је антисемитизам за њега био више средство него циљ; опортунизма, јер 1945. можда није ни било паметно признати заблуде. Селин није био тајанствен као Бразијак, на пример. Веома прозаично, покушавао је да спасе сопствену кожу, бар на изглед. Јер може бити да су га покретале друге сложене побуде које бих овде покушао да разјасним.

По мом мишљењу, Селин је био жртва грешке у **биолошкој** доктрини (ако бисмо ишли у суштину ствари, и у теолошкој доктрини). Али, ако се задржимо само на биологији, грешка антисемитизма слична је грешци лова на микробе. Садашње (материјалистичко) друштво једносмерно је проту-

мачило Пастерове радове и у микробу је видело само жртвеног јарца кога треба уништити на све могуће начине и не водећи рачуна о окружењу. Да би се уништили комарци, измишљају се све моћнији инсектициди уместо да се исуши мочвара. То је својство материјалистичког става о животу, за разлику од спиритуалистичког, синтетичког.

Јеврејин на ступњу особе игра у друштву исту улогу као микроб на ступњу ћелије: то је жртвени јарац кога проналазе у случају невоље. О томе сведочи читава библијска историја (нарочито Стари завет), а модерна историја потврђује библијске приче.

Али, оно што треба подвући с обзиром на Селина јесте то да је он као лекар веровао у пастеровску доктрину. Његова теза, посвећена Земелвајсу, одбрана је и илустрација пастеровске доктрине у малом. Одатле до преношења те доктрине на социолошки домен напада на Јевреје, само је корак, који је Селин одлучно и сасвим логично учинио. Друштво не би имало разлога да му то пребацује, осим из сентименталних побуда.

Селину се по тој основи може опростити (као уосталом и свим убеђеним антисемитима, материјалистима који тога нису ни свесни). Али, може му се опростити и по другој основи: наиме, ако је лекар у њему присталица пастеровске доктрине, човек, онда, има један здрав начин живота који веома срећно утиче на његово органско "окружење"; Селин је не једном признао да је "хигијеничар", будући да не пије, мало једе и живи готово као калуђер. Он има осећај за здрав живот и његов утицај на опште човеково стање. Не приказује то кроз доктрину, већ примењује у пракси. Управо га и јесте приказао у пракси кроз своју књижевност, која је једна сирова књижевност, не начелно или случајно, већ из животне потребе (као што људски организам има потребу за сировом храном).

На тај начин стил памфлета (који се образлажу антисемитизмом) спасава речени антисемитизам од неукуса (као код Дримона). Њиме аутор избегава да себе узме превише озбиљно. Селин је у својим полемичким делима радије поступао као "натуриста", више него као пацифиста, како се неспретно трудио. На пример, креће у рат против алкохолизма, против лоших навика у исхрани, лоших услова живота у градовима, извештачене књижевности, неупражњавања физичке активности, итд... и све се то чврсто држи у његовој замисли (с разлогом).

Да би се ваљано одредио Селинов положај, потребно је, дакле, разликовати ствараоца од доктринара. Стваралац се није преварио, доктринар јесте. Ту пустоловину доживели су и многи други уметници. Онај који "чини" није неминовно и онај који "уме да каже". Искушење жеље да се изнесе сопствено мишљење увек је мало јаче код онога ко успева да створи одређена дела. Међутим, Селин се увек бранио да има **идеје**, и говорећи то никада није био ближи истини.

Други аспект: Селин који је себе сматрао лекарем, нема медицинског духа, већ само поетског, као, уосталом, и Земелвајс, на кога је тако добро оживео успомену. То му се осветило када је покушао да се умеша у политику. Али, из тврдоглавости, из лажне скромности, шта знам, увек је желео да себе сматра лекарем, увек је желео да има неки позив. (При чему је увек стајао на изворишту уметности и њеног ирационалног карактера). Али, коначно стоји чињеница: он нема медицинског духа... нити политичког (а то су два плана живота у друштву).

Најзад, Селин нема духовно образовање и у томе је такође одраз свог времена, што му се осветило. Обдарен изванредним природним способностима, лишен натприродних, сваког часа је у опасности да се изгуби. Тога је био болно свестан, јер се његова дела непрекидно позивају на идеју смрти. Због тога се на њега може применити реченица коју сам узео за мото своје студије, а коју је Блоа написао говорећи о Јехану Риктусу: "Једно од оних чудовишта од меланхолије и самилости која не знају за бога, а којима се срце цепа од љубави према богу". Селин је познавао Риктуса. Да ли је знао и за Блоаову реченицу о њему? Уосталом, овај детаљ је неважан.

Али, оно што јеречито јесте његово држање у невољи. Светац би се у њој прека-

лио, Селин се сломио. Послератни Селин није и онај предратни, узалуд ће се о том говорити и приговарати... Његово стваралаштво није више исто. Природни покретач је скрхан, а пошто натприроднога нема, човек је готов. Ништа га у животу није припремило на то искушење, које је, ипак, искушење према мери његових способности. Све што је могао да учини било је да "плати", на свој начин, према својим могућностима, јер је Селин пре рата 1914. по менталитету био честит човек. Пристао је да плаћа, да страда... Али, у души није био мученик.

Можда ће вам ово што говорим изгледати необично. Чуди ме да се још нико није нашао, колико знам, да то каже. Тако би, по моме мишљењу, требало да говори сваки хришћанин, али колико је хришћана свесних сличности политике и биолошког, као уосталом и синтезе свих видова живота? Чини ми се да је тако требало да говоре и један Блоа, један Бернанос, један Пеги...

Селин је у Бернаносу препознао човека из исте породице, из које је и он (писмо Паразу). Они су одиста имали исти темперамент. Али, Бернаносова хришћанска порука стреми вечноме животу. И човек је у свему достојан писца, постоји савршено уклапање.

Када говоримо о Бернаносу треба поменути да његов први памфлет, **Велики страх добронамерника**, представља почаст Дримону, опште познатом и овешталом антисемити. Али, Бернанос је умео да извуче оно што га занима, а да се не одрекне учитеља из младости. Као што и ја не могу а да не извучем из Селина оно што ме занима а, уз све ограде, никада нећу ићи дотле да се одрекнем човека који ме је, ма колико то парадоксално изгледало, од атеизма довео до католицизма, преко Леона Блоа и Бернаноса. Стога што он, полазећи од обичних природних чињеница, нарушава поједине натприродне реалности.

Превела са француског
Олгица Стефановић

■

Селин код нас

Проклети песници

Као бомба огромне разорне снаге одјекнула је појава романа, до тада у литерарном свету потпуно непознатог младог лекара Луја-Фердинанда Детуша, који се потписивао псеудонимом Селин. Роман је носио наслов **Путовање накрај ноћи**. Језиком који је немогуће подражавати нити дескриптивно представити, који код читаоца оставља утисак да аутор управо њему говори у директном личном додиру, Селин слика своја искуства из рата, слика опште услове у друштву који доводе до рата, мешајући халуцинантне доживљаје главног јунака са немилосрдним, луцидним, фасцинантним социолошким запажањима. Лекар по професији, Селин као књижевник постаје дијагностичар болести друштва у коме је живео. Поред изузетне снаге, језик којим је Селин писао апсолутно је оригиналан, повремено језик улице, подземља, повремено лиричан и интелектуалан.

Путовање накрај ноћи најављивало је Селинову опсесивну тежњу за истином, па макар била и најнемилосрднија, најнеугоднија, најопаснија, најављивалао је његову побуну против реда и светиње једног за њега лажног друштва. Појаву младога писца и његово дело поздравила су сва велика имена француске књижевности. Упоређивали су га са Виктором Игоом и Раблеом. Сартр, Малро, Леон Доде, Луј Арагон, утркују се у похвалама. Арагонова супруга Елза Триоле преводи овај роман на руски. Интересантно је шта је Троцки рекао о младоме писцу: "Луј-Фердинанд Селин је ушао у велику литературу као што други улазе у своју кућу..."

За боље разумевање Селинове личности послужиће нам осветљавање неколико детаља из његовог живота. Рођен 1894. године у француској провинцији, у граду Курбевоа, у сиромашној породици. Од своје дванаесте године морао је да ради да би се издржавао и школовао. Године ране младости, године школовања, тешке су за нежног и осетљивог, али духовно блиставог

Луја Детуша. Оне му омогућују да упозна сву грубост, сву суровост живота. "Када те патња шчепа за гушу, погледај је право у очи и научићеш нешто." Као да је то његово гесло. Тешка свакодневица није сметала Селину да се 1914, са двадесет година, јави као добровољац у француску армију и тамо прослави као херој. Из рата излази као 75% инвалид, одликован једним од највећих француских одликовања за храброст "Médaille militaire". Радећи дању а учећи ноћу, завршава медицину и запошљава се као лекар. Четрнаест година после тога појављује се **Путовање накрај ноћи**. Ангажовани писци левице прихватају Селина "као свог", због његове непоштедне критике друштва, због презира према конформизму, академизму, "масној, фриволној, перфидној" буржоазији и њеном начину живота. Левица је сматрала Селина својим, међутим, он лично сматрао је да не припада никоме. 1936. године појављује се његов други роман, **Смрт на вересију**, исто тако тријумфално као и први. Селин није штедео никога око себе. Стиче ученике и имитаторе, боље или лошије, међу којима и Хенрија Милера (**Јарчева обратница**, **Сексус**), али и непријатеље. 1938. године Селин објављује своје можда најбоље дело, **Багателе за један покољ**, што представља и преломни тренутак у животу писца. **Багателе** су текст на 379 страница; мешавина социолошких, политичких и хисторијских чињеница о Јеврејима и јеврејству у Француској и у свету, уз пишчева лична запажања у току младости, ратних дана, па, потом, од лондонских и њујоршких кејова до Петрограда и Москве, током пишчева лутања по свету. Користећи свој хипнотички, разорни и опаки језик, уз невероватан дар запажања, следећи поступак социолошке обдукције, Селин достиже врхунац бравурозности свог стила, али и ствара једно субјективно, пристрасно, антисемитско дело. По некима су **Багателе за један покољ** најоштрије антисемитско дело које је икада написано; у поређењу с њим, чувени **Протоколи сионских мудраца** су штиво за малу децу, што не умањује документарну вредност чињеница изнетих у њему. Овом књигом Селин губи све пријатеље у левици, мада сама књига не садржи никакве алузије на хитлеровске рецепте решења "јеврејског питања", нити је уопште профашистичка. Несумњиво је да су се **Багателе** нашле на "линији" фашистичке антисемитске пропаганде, и као такве биле корисне фашистичким агитаторима. Ангажовани писци екстремне француске деснице, Робер Бразијак, Дрије Ла Рошел, Морис Бардеш (доцније су они прешли у отворени колаборационизам) покушавају да му се с мање или више успеха приближе. Селин не прихвата било какво ангажовање и остаје сам. Француска јавност га одбацује. Сартр заборавља уводнике које је две године пре тога писао о њему и назива га "нацистом и порнографом". Читава пропаганда око Селинове личности свела се на јевтини силогизам: "Нацисти су против Јевреја. Селин је против Јевреја. Значи: Селин је нациста". Међутим, Селин никада то није био. Суштина једног субјективног и често произвољног тумачења чињеница о јеврејству, своди се у **Багателама** на напад на Јевреје у свету као на творце и материјалне носиоце једног етичког погледа на свет, једног система вредности, који и Паунд, такође антисемита, напада. Паунд и Селин, свако на свој начин, нашли су се, у ствари, на идентичним позицијама у односу на Јевреје, мада се Селин никада није ангажовао у корист фашизма, као што је урадио Паунд.

Багателе за један покољ преведене су на главне европске језике пре Другог светског рата. Интересантно је сазнати да се та књига нигде више не може наћи.

Када је букнуо Други светски рат, Селин се поново јавио као добровољац у француску армију, али је као инвалид одбијен. За време немачке окупације, и поред многих позива, одбија сваки колаборационизам, у који су запали многи француски антисемитски настројени интелектуалци. 1944, по наговору неких пријатеља, напушта Француску и после задржавања у Зигмарингену, где је била смештена Петенова влада, од-

лази у Данску. 1945, после победе савезника, на захтев француске владе, Селина хапсе и 14 месеци држе у затвору у Копенхагену. Осуђен је као аутор **Багатела** од стране француског суда тек 1950. године, али је после годину дана амнестиран и могао да се врати у Француску.

У званичном **Речнику савремене француске литературе**, Селинова социолошка **мишљења** изнета у **Багателама** окарактерисана су као "злочиначке заблуде". И тако, мислити на један одређен начин може бити злочин. Али, тим духовима не смета да се боре за слободу мишљења и стваралаштва песника на другој страни, заборављајући своје инквизиторске ставове.

Па ипак, прошао је добро, у односу на Бразијака, који је 1945. стрељан у затвору Монруж крај Париза, или у односу на Ла Рошела који је извршио самоубиство. Једна славна француска личност тога раздобља мотивисала је извршење смртне казне над песником Бразијаком овако: "Морамо уклонити најопасније перо Француске".

Али, данас су друга времена. Данас се песници и мислиоци убијају завером ћутања. Песник чија се дела више нигде не штампају, који не може да објављује, који се прескаче из историје књижевности, без обзира на претходну славу, или допринос литератури, о коме се не објављују расправе, не дискутује на трибинама, осуђен је на "јавну смрт". У убиству песника понекад учествује и плаћеничка штампа, што је разумљиво када се зна да је њена моћ често у једним рукама. Етикетирање је модерна форма јавног убиства.

Што се тиче Селина, у Француској, као у земљи традиционалних духовних слобода, ипак се није могло ићи до краја. 1957. године, после амнестије, Селин објављује сећања на своје краткотрајно избеглиштво у Немачкој 1944, **Од замка до замка**. Језик којим слика колаборационисте и самог Петена, под чијом се командом борио у Првом светском рату, показује да Селин са колаборационистима нема никакве везе, већ да је остао доследан себи, неумољиви трагач за истином.

Данас један издавач најављује објављивање његових целокупних дела, мада се још увек колеба када су у питању неке књиге.

Александар Лончар

[Овдје, фебруар, 1971]

Поводом Селина

Драги Марко,

У фебруарском броју листа "Овдје" штампан је чланак извесног Александра Лончара, а "поводом поновног покушаја штампања целокупних дела Луја-Фердинанда Детуша – Селина у Француској". Дакле, то је био, по писању чланкописца "повод" да би се тим поводом, узгред, прелетело преко жалосне судбине "непризнатог" и тобоже ћутањем ућутканог Езре Паунда, "такође антисемите", који је, истина, био доведен, историјском неправдом "на странпутицу фашизма и отвореног иступања у корист фашистичке Италије", али који је тиме, управо тиме, тим опредељењем за фашизам, као и својим антисемитизмом, "задавао тешке ударце системима који претендују на 'слободу' и 'напредак'". Јер, све је то жалосна судбина Езре Паунда и проч, само повод, увод у праву тему, ону о Селину. Дезинформације у том чланку, поготову у делу који се односи на Селина, сувише су бројне да бих се упуштао у набрајање. Оно због чега ти пишем нису Лончарева мишљења, ставови и опредељења – то је његова лична ствар и, на известан начин, ствар редакције листа "Овдје". Пишем ти поводом неких јасно формулисаних фалсификата у чињеницама, а Лончарева мишљења остављам, велим, по страни. Он се залаже да се штампају целокупна дела Селина, тог тобоже забрањеног песника, не наводећи при том да је Селин данас један од најчешће штампаних француских писаца (у Француској),

да су његови романи објављени у полумилионским тиражима, у издању "Џепне књиге", код "Галимара" у "белој књизи", да је предмет докторских дисертација и писац о коме се предаје на свим француским школама и универзитетима гдегод се предаје француска књижевност, да је недавно изишла једна књига о њему где се говори баш о **Bagatelles pour un massacre (Багателе за један покољ)**, и да је тај исти Селин доживео још 1966. највећу част коју може доживети један француски писац: објављен је у издању "Плејаде". Истина, ни ту нема **Bagatelles pour un massacre**, ни **L'École des cadavres (Школа за лешеве)** и истина је да се **Bagatelles pour un massacre** не може више наћи у француским књижарама, али не знам зашто би се о њој говорило шапатом, како тврди Лончар, и зашто би се човек сусретао при том са тобоже "уплашеним погледом књижара". Књига **Bagatelles pour un massacre** јесте оно што каже Лончар, то јест то не каже Лончар него о томе говори свака француска историја књижевности, то је већ опште место: **Bagatelles** јесу књига најблиставије стилске и језичке бравурозности, једна од ретких француских књига која следи најбољу традицију Раблеа, књига која је француски језик ижљебила, избацила из строгих оквира француске класике и њеног мучног тражења праве речи, књига у којој брујање речи "покрива страх и бес самотника у овом осуђеном свету" (Л. Спицер). Али то јесте, пре свега и изнад свега, књига застрашујућих инвектива, где је један народ – Јевреји – испљуван, изгажен, где је један народ разапет на крст, где се, тачније, тражи разапињање тог народа на крст, јер је тај народ оличење свих социјалних потреса и гибања, па и комунизма, али то Селин не чини на основу "социолошких, политичких и хисторијских чињеница о Јеврејима и јеврејству у Француској и у свету", како то каже Лончар, него на основу болесних, лудачких опсесија, оних истих које су навелико писали и изговарали Хитлер и његови идеолози, и то у исто време када и Селин (1937), истим "аргументима", и са истим хистеричним позивом на један масакр! Ту књигу, дакле, не штампају у Француској не зато што је моћ штампе "често у једним рукама", као што каже Лончар у једној провидној алузији, него је не штампају у име оних које су масакрирали, у име оних које, по тој књизи,треба и даље, и поново, и увек масакрирати, како је то мислио велики писац Селин и како то мисли Лончар. И док је Селин писао своје инвективе против Јевреја "субјективно и пристрасно", дотле се Лончар служи најцрњим црностотинашким "аргументима" и најчистијим фалсификатима: "По некима су **Багателе за један покољ** најоштрије антисемитско дело које је икада написано; у поређењу с њим, чувени **Протоколи сионских мудраца** су штиво за малу децу, што не умањује документарну вредности чињеница изнетих у њему". Како, дакле, стоји ствар са тим **Протоколима**, који бејаху и који још увек јесу, ево већ неких сто година, главним приручником свих антисемита, и којима је убијено више људи него ваљда било којом другом књигом, како, дакле, стоји са том књигом у чију "документарну вредност" Лончар не сумња. То је једна књига састављена тобоже на основу записника организованих јеврејских старешина, књига која говори о међународној завери Јевреја, о њиховим плановима да потчине себи цео свет "силом и лицемерјем" итд., итд. Историја **Протокола сионских мудраца** је дуга и мрачна прича око једног фалсификата који се у рукопису појављује на француском у време буре око Драјфусове афере (1897. или 1898), где ће ти тобожњи протоколи послужити као одличан аргумент и "документ", а у интересу једне прљаве и мрачне интриге која се плела око Драјфуса и око оних који су веровали у његову невиност. Мада је књига била сумњива, њен ефекат је био жесток и поразан, тим пре што се није могло и јасно доказати оно што је многима било јасно: да је у питању фалсификат. Друго крваво поглавље те историје око **Протокола** одиграва се у Русији где се превод те књиге појављује године 1908, да би одмах по њеном појављивању почели црностотинашки погроми широм

Русије, крв и насиље. Николај II именује комисију да испита порекло рукописа, комисија долази до закључка да је посреди фалсификат, а император кажњава руске кривотворитеље и забрањује растурање књиге. До поновног штампања и високих тиража у целој Европи доћи ће двадесетих година, а нарочито у време доласка фашизма, да би се њоме навелико служили Хитлер и сви они који су проповедали геноцид. Било би занимљиво испитати коликог је удела у Селиновом делу имала ова књига; било би, велим, занимљиво видети, на том примеру, како књиге могу бити опасне, то јест не књиге него фалсификати. Занимљиво би било испитати судбину књига-злочинаца: колико су људи завеле, колико имају живота на души. **Протоколи**, та књига--убица, тај злочиначки фалсификат злочинаца, била би без сумње на једном од првих места на том имагинарном Нирнбергу, где би, заједно са својим анонимним творцима, стајала раме уз раме уз **Mein Kampf** и, нажалост, уз сјајну **Bagatelles pour un massacre** Селина. Данас је, заправо не данас, него већ давно, већ на почетку двадесетих година, доказано оно у што се одавно сумњало: да су **Протоколи** фалсификат. Није овде место да се препричава дуга историја те истраге, али ево главних података : године 1921, купио је тадашњи дописник "Тајмса" у Цариграду од једног руског официра-емигранта његове књиге, међу којима и једну на француском, без корица, али са именом аутора – Жоли. Гревс, поменути дописник "Тајмса", био је поражен, већ при првом читању, сличношћу тога текста са текстом **Протокола**. Вративши се у Лондон, Гревс налази у Британском музеју ту исту књижицу, целу, и утврђује да је то дело Мориса Жолија, штампано године 1864. у Бриslу, а под насловом **Дијалог у паклу између Макијавелија и Монтескјеа**. Гревс је обавестио свет о свом сензационалном налазу: да су читави пасуси, читаве странице те књиге, искоришћени, нарочито делови у којима говори Макијавели, да би се, уз незнатна преиначења, добио текст који тобоже приказује јеврејску заверу. Одјек тог Гревсовог текста био је незнатан. Они којима су **Протоколи** били потребни, као што су, видимо, потребни и Лончару, и не само њему, нису хтели да ствар узму к знању: њима се више свиђала "истина" фалсификата; **Протоколи** су и даље били потребни за један нов масакр. Зашто су фалсификатори употребили ту Жолијеву књигу? Ствар је једноставна: књига је била спаљена године 1977. у Бриslу, а по наређењу Наполеона III, јер је говорила о апсолутизму и била неком врстом научне фантастике тог доба, утопијско и мрачно (и пророчко) виђење света, слично оном Орвеловом из романа **1984**, а фалсификатори су се надали да од ње није остало ни трага ни гласа, да се никада неће открити, дакле да је могу користити у своје мрачне циљеве. Чудо се међутим догодило: дело Мориса Жолија изишло је на видело, а **Протоколи** су разобличени непобитно, као фалсификат. За оне којима се та истина не свиђа, њима је тај фалсификат још увек потребан, као што је потребан и Лончару и његовим једномишљеницима (од којих један у једном београдском часопису пише антисемитске чланке и шири примерке **Протокола**, позивајући своје вернике и истомишљенике на један нов масакр, витлајући час **Библијом**, час **Протоколима**). Они, дакле, неће да знају да су **Протоколи** то што јесу: фалсификат, јер ако и знају то неће да признају, они воле да имају своју малу тајну, оправдање свих својих неуспеха и пораза, оправдање своје анонимности, своје немоћи; они не могу успети у животу, јер им је тако писано у **Протоколима**, они јесу оно што јесу, али шта је то према ономе шта би били, шта би могли бити да није **Протокола** који их спречавају да се домогну славе, новца и имена! Медиокритетима је та књига потребна таква каква јесте, као фалсификат, јер, као што каже Сартр говорећи о антисемитима, "постоји страстан понос медиокритета, а антисемитизам јесте покушај да се медиокритетство као такво валоризује, да би се створила елита медиокритета". Лончар, дакле, покушава својом тобожњом забринутошћу за судбину "проклетих песника" да се при-

кључи тој у нас малобројној елити медиокритета и он не преза од фалсификата. Јер чудно је да тај забринути Лончар све зна о Селину, чак више но што се може знати, јер он зна о њему и неистине, а не зна, или неће да зна, да данас није никаква тајна шта су **Протоколи**. Последње издање Жолијевог **Дијалога (Dialogue aux enfers entre Machiavel et Montesquieu)** штампано је у Паризу 1968, а са предговором угледног филозофа Рејмона Арона, где је дат не само историјат овог дела, него и цела прича која се плела око дијалога и његовог фалсификата под називом **Протоколи сионских мудраца**, цео узбудљив и крвав "роман једног романа".

Драги Марко, извињавам се што нисам могао бити краћи и што сам ово писмо написао баш теби, као старом и добром пријатељу. Жао ми је што сам своју сарадњу са "Овдје" започео овим и овако. Жао ми је због себе, због тебе, због "Овдје".

Данило Киш

[**Овдје**, март, 1971]

О једној леѓенди

Марсел Еме

Око Селинове личности се створила једна ружна легенда за шта је он делимично и сам крив, будући да ништа није учинио да је сруши и чак ју је радо подстицао. Легенда о напраситом, свадљивом човеку, неумољивом у мржњи као и у одбојности, похлепном на новац, непријатељу своје земље, легенда о анархоидном рушитељу и песимисти који ужива што је такав. Иако понекад то споља изгледа тачно, таква легенда је колико могућа толико и далека од истине. Наиме, Селин није био неко ко би прихватио или ко би лако заборавио неправду која му је била нанесена. Праштање за зло, праштање за увреде за њега није имало никаквог смисла. Могао је да успе, током живота, да о њима не води рачуна, али их није заборављао. Праштање је за њега било ако не негативан, оно бар неделотворан чин који не би спречио постојање зла, нити опасност од непријатеља. На бића и догађаје реаговао је мушки, спонтано, не робујући хришћанским поукама и сматрао је да је један од првих човекових задатака да се брани.

За њега је то била обавеза којом се залаже не само понос појединца, него и његово физичко и морално спасење, јер онај ко нема добре одбрамбене рефлексе наспрам својих непријатеља, како ће умети да се брани од друштва, а пре свега од самога себе? Али, у свом животу као и у делу, Селин је управо ту "сопственост" најупорније оптуживао да је најопаснији човеков непријатељ. Што се тиче његовог мишљења, његових књижевних, естетских, политичких и других ставова (истину говорећи, политика у којој је видео променљиву материју, ниже органске врсте, потчињеност друштва сопственом отпаду, само га је половично интересовала), исто тако је показивао велику борбеност и није био човек који би чинио уступке да би удовољио свом саговорнику, макар то био и пријатељ. Та снажна морална чврстина истицала је код њега племенитост осећања коју тумачи уопште нису расветлили у његовом стваралаштву, а која се испољавала током читавог његовог живота. Волео је пријатељство и у својој љубави је показивао ретку верност.

Све док се бавио лекарском професијом која је имала великог одјека на његово књижевно дело, показивао је дивну преданост и несебичност, и то до краја живота. Последњих година, он је наиме отворио у својој кући у Медону лекарску ординацију, не толико да би се окористио колико да би са медицином поново успоставио везу која није била само књишка. Долазило му је неколико сиромашних пацијената којима никако није могао да се реши да наплати и којима је куповао лекове. Не, Селин није био човек тврда срца него баш напротив. Изразита нежност коју је сасвим природно показивао према деци и животињама довољно о томе сведочи.

Много пута је било речено, чак и за његова живота, па и међу његовим обожаваоцима, да је тврдица. То је заблуда коју управо читав његов живот разоткрива. Пред крај студија медицине, оженио се јединицом кћерком једног богатог лекара. Нормално, једно такво венчање је требало да буде одскочна даска за лагодан животни пут и богато постављење, али њега новац није занимао и сматрао га је пороком. Развео се отишавши да по своме води живот у оскудици. Није за њега било да има клијентелу, јер овај човек који ће се касније показати окрутним према својим издавачима, није био способан да извуче новац од лекарских прегледа, поготово ако се радило о новцу сиромашних пацијената. Више му је одговарало да буде лекар у диспанзеру у предграђу и да за своју службу добија скромну плату, иначе довољну за потребе његовог дисциплинованог начина живота. Животне навике му се ни у чему нису измениле када су му његове књиге великог тиража донеле богатство које је уочи рата, са изненађујућом несмотреношћу, поверио некоме кога је веома мало познавао и у кога се ни по чему није могло имати поверења, са задатком да "ојача" тај капитал у некој страној земљи. Касније, иако је веровао да ће повратити свој иметак, морао је да констатује како је та резерва испарила и био је веома огорчен што је испао тако наиван. Селин није имао осећај за новац, или, боље, имао га је само на нивоу свакодневних потреба.

Током последњих десет година док је осећао како му здравље слаби и плашио се да остави жену без извора прихода, ближњи су га веома често могли чути како се јада на цену животних намирница и тврди да је новац његова једина брига, једини циљ према коме су била усмерена сва његова настојања, а тачно је да је у животној свакодневици највише и вредео. Али, када би и подизао веће суме, расипао их је на скупе и лакомислене куповине, са оном нестрпљивом неспретношћу сиромашних људи који добију на лутрији. Уистину, вишак новца, онај који не служи за задовољење основних животних потреба, увек га је жуљио.

Бојим се да ће га његови биографи и коментатори, барем за сада, представљати и оцењивати на основу аутопортрета којег је кроз интервјуе и разговоре с писцима током пет или шест година које су претходиле његовој смрти, желео да створи о себи, а који га заправо не представља. Због систематског непријатељства и клевета којима је био изложен од стране једне страшљиве и поткупљиве штампе, имао је мало поштовања за француске новинаре. Поигравао се тако што их је пуштао да лутају по лавиринту претераних и контрадикторних мишљења, остављајући о себи само једну искривљену и погрдну слику. Знајући да је у Француској био једини велики писац свога времена, представљало му је уживање да види како га у новинама третирају час са забавном попустљивошћу, час са охолим презиром. Да, Селин је уживао у том саблажњивом, али и толико заједљивом опонирању да је већ наслућивао постхумну освету и скоро се непрекидно трудио да је подстиче. Верујем да би био усхићен да је из гроба могао да буде сведок велике галаме коју је француска штампа, дивећи се, подигла око Хемингвејевог имена који је умро истог дана кад и он; сведок велике пометње у редакцијама око једног америчког писца достојног поштовања, али без духа – можда већег ловца него великог писца – да је истовремено могао да прочита у истој тој француској штампи безвољну објаву да је Селин умро.

Његово психолошко пропадање, његов запуштени изглед такође ће допринети обликовању мишљења оних који су му се случајно приближили. Услед операције отварања лобање 1914, нужне због рањавања у главу, операције за коју је говорио да је била веома лоше урађена, стално је патио од јаких мигрена, али откако је изашао из затвора у Данској где му је организам био ослабио, један оштар сталан бол му није давао мира ни дању ни ноћу. Годинама је ноћу спавао мање од два сата, лошим, испрекиданим сном, а да никада није у потпуности престао да пати. Тешко се кретао и догађало му се, када га ухвати вртоглавица, да падне и да не може сам да устане. Једна друга рана, и она из претходног рата – крхотина гранате која му је пресекла нерве на руци и оставила једну руку скоро непокретну – била је почела да га мучи. Оно мало снаге што му је остало, усредсредио је на писање, занемарујући спољни изглед и утисак који је остављао на околину. На дан смрти, дрхтећи и, по први пут, јечећи од бола, под температуром, али луцидан, отишао је као и сваког дана да седне за свој радни сто и почео да пише. То је наличје, понекад бледо и варљиво, те надљудске снаге које су публици пренели којекакви известиоци. То лажљиво наличје је усмерило представу коју младе генерације стварају о Селину као човеку.

Недавно сам у "Новој француској ревији" прочитао студију Жан-Пјера Ришара под насловом "Селинова мучнина". То је покушај психоанализирања човека кроз његово дело и интервјуе. Аутор је од оних људи који су најбоље осетили селиновско стваралаштво и запазили вредност ширине и снаге његовог песничког дара. Уколико према Селину и гаји некакву предрасуду, пре би то била повољна предрасуда. И његова идеја о мучнини доста добро одговара огромном замору који Селин, изузев у послу, изнурен, непрекидно заокупљен како да превлада своје патње, показује у разговорима, у ставовима, на фотографијама из последњих година живота. Ма колико било примамљиво на плану интелигенције личности, објашњење је неодрживо за онога ко је Селина познавао пре рата. Овај човек стасит и плећат попут оклопника, мужевне лепоте, лица обасјаног радосним пламом који је искрио из погледа његових светлих очију, припадао је оној раси писаца једва појмљивој младој генерацији интелектуалаца. Мало је рећи да је, у физичком и моралном смислу, представљао природну силу, јер је то била истражена, организована сила, сила човека који је владао собом и који је живео у уским стегама које је сам себи наметнуо. Знао сам за само једну његову слабост, гнев који га је понекад обузимао. Ништа у том човеку, ништа у његовом говору пуном здравља, ведрине и полета, искричавом као најбоље странице **Путовања**, не, заиста ништа није могло наговестити идеју мучнине. Природа је од њега начинила борца, и његово књижевно дело је дело борца. Водимо рачуна да је код њега сусрет писца и лекара био од капиталне важности и да је одредио правац његовом делу. Као професор енглеског или аташе при посланству, можда би допринео да попуцају стеге на речнику и синтакси. Али, не би написао **Путовање**. Искуство са болесницима и дефиле стотину хиљада невољника кроз диспанзер у предграђу ојачали су, или бар учврстили, код Селина један вероватно урођен осећај, осећај греха не против бога, него против човека. Видео сам како се његов најстрашнији гнев順 сручује на све што је по његовом мишљењу одражавало човеково поклекнуће, издајство сопственог бића: алкохол, дроге, претерана храна, разуздана сексуалност, раскош, беда, лажне забране, религија (изгледа да је у његовим очима погрешно што је грех против Цркве представљао и доказ греха против човека), друштвена и монденска лицемерја која, под поштеним покрићем, иду на руку разулarености рђавих нагона. Не, није мучнина обузимала Селина пред призором друштва које се острашћено дало на сопствено разарање у сваком од својих појединаца. Била је то снажна, моћна мржња, мржња према непријатељу пред којим се он, који је чврсто био одлучио да дисциплинује себе и који је мислио да чини спа-

соносно дело тиме што ће свакоме забости нос у сопствено ђубре, нималo није осећао разоружаним. Пишући **Багателе** искрено је у то доба веровао да је то још једна борба коју води са истим циљем. Жан-Пјер Ришар, у својој студији, објашњава ову кризу антисемитизма истичући да је Селин, будући да није имао храбрости да иде до краја и уморан од своје мучнине, "опредметио" ту мучнину најлакше на свету, изокола наваљујући на Јевреје, претварајући их у нечастива бића кадра да покваре и ослабе Француску. Такво једно опредмећење подразумева да се Селин поистоветио са ја из његова прва два романа, што не одговара стварности. Од Селина до Бардамија постојало је најмање читаво растојање које је делило Флобера од брачног пара Бовари. Обратимо пажњу, с друге стране, на то да је, у време када је објавио **Багателе**, Селин радио на трећем роману, чији се тек први том појавио, у коме се изражавао у првом лицу и ја не видим да између тог трећег **Ја** и оних из претходних романа на било који начин постоји прекид. Та чињеница сама по себи показује да разлоге те антисемитске грознице треба тражити на другом месту. Верујем да се код појединца антисемитизам не јавља изненада као богиње, већ представља плод одређеног васпитања.

Селин је потекао из оне средине ситних трговаца, свих мање или више антисемита, зато што је у време када су они били трговачки службеници, Јеврејин за њих био симбол патроната и пошто су и сами отворили своје радње, у њему су видели опасног конкурента под оптужбом да уништава трговину на мало уз помоћ јеврејске банке. Не заборавимо да је до афере Драјфус, радничка класа у Паризу (не и у унутрашњости) била отворено антисемитска, наводно због искуства са банкарима из доба Царевине, а заправо из много личнијих разлога. Када је Жорес заузео свој став у афери, радници су престали да заступају непријатељство које због тога ништа мање није постојало и уколико, још и данас, постоји у Паризу клица антисемитизма, то није у лепим квартовима, већ у оним деловима који су се некада називали предграђима као и међу власницима радњица у главном граду. Лако је замислити како је у радњи у Пасажу Шоазел (који је већ тада почео да пропада), у којој је Маргерита Детуш, мајка нашег будућег писца, продавала своје чипке, дете морало стасавати окружено том антијеврејском зловољом којом је бацана љага на заговорнике анти-Француске који су били претња опстанку породице. Није књижевно освешћење одједном пробудило и распламсало антисемитизам који му је притајено почивао на срцу и у разуму, већ једна понижавајућа неправда, коју је доживео бавећи се лекарском професијом, почињена у корист његовог колеге Јеврејина. И други су трпели увреде гутајући свој јад, али, рекао сам већ, он није трпео нападе а да се није бранио до краја, свим снагама. Испашће да је ова ствар личне природе добила претерану важност. Али, да ли је икада нека неправда само лична ствар? У сваком случају, једно је сигурно, то да Селин, да није био изазван, погођен у срце, никада не би пошао у рат против Јевреја. Није га, дакле, како каже Жан-Пјер Ришар, "узрочно-последично лудило" избацило из такта. Овде је то неправда која је произвела неправду. И ако је противударац и био у несразмери с почетном неправдом, то је зато што је Селин, обузет љутњом и вербалним духом управо био изгубио ту способност "опредмећења" коју је поседовао у великој мери када се радило о Бардамију и другим његовим креацијама.

Заблуда која се састоји у поистовећивању Селина са Бардамијем природно доводи до тога да се мисли како се он одрекао себе указујући, поводом Јевреја, на опадање француске виталности, родољубља, памети и патриотизма. У ствари, ако Селин и Бардами замене перспективе својствене свакоме од њих, ту нема ни сенке некаквог одрицања. У томе се мора видети само један несклад, уосталом много старији од кризе антисемитизма. Овај човек који је боље него ико одмерио ужас и глупост рата и непрекидну опасност коју су представљали прегрејани национализми, носио

је у себи дубоко укорењен и страстан патриотизам на основу представе из Епинала; онај који му је улила школа и који је код куће подстицало читање највећих дневних листова. Био је поносан што се у том светском рату, који је проглашавао беспримерним и мрским, јуначки истакао, као што никада није престао ни да се поноси опасним ранама које је задобио служећи своју земљу. Колико смо овде далеко од Бардамија! У ово време тешко ће се схватити да су таква осећања могла постојати истовремено са луцидним оценама које су их осуђивале. Мене, који сам, као и сви људи мојих година, био задојен шовинистичким образовањем у световној школи, који сам одрастао у једном граду на истоку земље и задржао у памћењу да сам пре оног рата присуствовао нападима народне хистерије поводом Алзас-Лорене и непријатеља с оне стране Рајне, не чуди та противречност. Уместо тога, оно што ме изненађује јесте то да су могли да осуде Селина да је сарађивао с Немцима и чак да је био њихов пријатељ и помоћник.

Та прича колала је још у време Окупације и још увек траје. У ствари, Селин је према Немцима гајио неповерење и непријатељство који су потицали издалека. Његови родитељи који су му наменили каријеру великог трговца или значајног пословног човека, желели су да научи стране језике за које је иначе био необично надарен. Када је имао дванаестак година, послали су га у два наврата да проведе распуст у једном малом немачком граду да би тамо научио језик непријатеља. Млади Детуш се тамо суочио с непопустљивим шовинизмом пуним мржње код деце његовог узраста, која су му упорно загорчавала живот. Могу замислити како се силовито бранио, нимало не часећи да пронађе средства у језику својих противника, али и педесет година доцније, још увек је о та два боравка причао као о кошмару. Пораз 1940. био је за њега понижење и, ма шта да је претходно рекао, болно изненађење. Доживео га је као лични напад и никада није прихватио за то друго објашњење до издаја, недостатак спремности једне војске која је, говорио је, без борбе допустила да је саплету у жице. То је поглавље о коме је вечито одбијао да расправља и до краја живота је остао киван на ту војску. Ту се, као некада у свом антисемитизму, налазио на осетљивом терену на коме није желео да расправу чини предметном.

Током процеса на коме је био осуђен у одсуству, владин комесар је признао да у његовом досијеу нема ничега. Стидљивим поштоваоцима које једна злонамерна легенда и претерено обазрива критика још држе на одстојању, и ја могу да кажем: "У Селиновом досијеу нема ничега".

Превела са француског
Олгица Стефановић

■

Селин у Улици Амели

Макс Дорјан

Прошлост ваља поткрепити датумима и чињеницама. Недостају ми те потпоре. Моји папири, моји документи леже на дну сандука које сам ускладиштио заједно са библиотеком, похрањеном већ четрнаест година, на таван, код куће у Ла Рошелу. Покушао сам, прошлог лета, да ископам своје списе о Деноелу и Стилу. Узалудан покушај. Морам, дакле, да се упустим у потрагу за сликама кроз маглу времена.

...Било је то време када сам напустио Бернара Грасеа и екипу пријатеља, Андреа Сабатјеа, Хенрија Милера, Бесана Маснеа. На препоруку доктора Ренеа Лафорга (овај психоаналитичар је дуго лечио Бернара Грасеа, и ја сам га довољно добро познавао да бих му помагао у редиговању његових радова) ступио сам у везу са Робером Деноелом и Бернардом Стилом. Робер је био син једног белгијског професора универзитета. Несталан, боем, са магловитом идејом о вредности новца, крупним корацима је крчио себи пут ка Паризу. Није ли његове почетке олакшала једна жена крхког здравља која је водила галерију модерног сликарства на левој обали? Тако се причало. Преко ње је, можда, Деноел ступио у везу с богатим Американцем Бернардом Стилом. Овој двојици странаца потеклих из различитих средина заједничка је била младост, мање од тридесет година, одважност, амбиција да у Паризу оснују издавачку кућу која би се прочула. Од ове двојице странаца, онај са мање акцента био је Стил. Он се, уистину, толико био пофранцузио да је постао стручњак за вина из Бургундије, способан не само да препозна квалитет већ и да разликује годину бербе. Око 1929, мислим, након кратког боравка у Авенији Бурдоне, њихова фирма, која је добила име Деноел и Стил, сместила се у Улицу Амели, број 19. Када сам у њу ушао као главни секретар око 1930, већ је била постигла и први књижарски успех с књигом **Хотел Север** Ежена Дабија. Можда је већ била објавила и **Невиног** Филипа Ерјаа? Код Грасеа сам био научио вештину пуштања књига у промет. Делокруг мога рада у Улици Амели је био веома широк, али сам, пре свега, чекао неку прилику да се послужим Грасеовим методама да преврнем и небо и земљу зарад неког непознатог "пулена". Та прилика се указала када је једног дана наш стари Жорж, који је био и магационер и истовремено примао странке, дошао код мене и рекао ми: "Једна госпођа тражи 'газду' (за све нас газда је био Деноел), али он није ту, а г. Стил је заузет. Хоћете ли ви да је примите?" – "Уведите је..."

Посетитељка, чије сам име заборавио, почела је да се жали што је није примио Деноел са којим је, чини се, имала састанак. Како није било друге, морала је мени да изнесе своју причу: једна тајанствена личност била је написала један страшан роман који ће, када се објави, бити књижевни догађај века, али: 1. рукопис је био "тежак" више од хиљаду страна, 2. текст је по свом језичком саставу био силовит, на шта публика није била навикнута. Двоструки проблем. Требало је пронаћи неког издавача спремног да на почетку уложи веома велики новац. Ваљало је пронаћи некога кога свежина израза неће заплашити. Две велике куће су већ одбиле рукопис. Показаће ми једно писмо из "Галимара", приложено уз одбијање молбе, у коме је предлагано да се дело штампа о трошку аутора! То није долазило у обзир. Онај који је написао **Путовање накрај ноћи** – он је и дао наслов свом роману – није имао ни пару. Био је то један лекар убог исто колико и сиромаси који су чинили његову клијентелу и који су му ретко плаћали. Тај филантроп какав се ретко среће, потписао је своје дело псеудонимом Луј-Фердинанд Селин...

На срећу и из радозналости, замолио сам госпођу, добровољног посредника, да ми остави рукопис. Управо у том тренутку се појавио Робер Деноел. Извинио се због кашњења госпођи чију му је посету заиста био најавио један заједнички пријатељ.

Касно ноћу, зазвонио ми је телефон. Био је то Деноел: "Драги пријатељу", рекао ми је, "у једном јединoм даху сам прочитао двеста педесет страница Селиновог рукописа и ако овако иде до краја, у рукама имамо ремек-дело... Управо сам звао Бернар-

да, и вас као и њега молим да сутра ујутру дођете рано. Мораћете врло брзо да дате своје мишљење због хитне одлуке. Имаћемо таман толико времена да избацимо **Путовање** за 'Гонкура'. Лакуноћ, до сутра, поново урањам у свој океан."

Они који су површно познавали Деноела, варали су се ако су га сматрали, на основу изгледа, стидљивим, прорачунатим и хладним. Био је то, у ствари, емотивац чија су усхићења могла да изазову новчане проблеме. Управо у тренутку када је било потребно много новца да се упустимо у такву једну авантуру, каса је била празна зато што је некаква библиотека за децу лоше ишла. У таквом случају Робер је увек проналазио праве речи да наговори свог партнера да са новим доларским улагањима осигура наставак посла. Овог пута, ако бих ја био одушевљен исто колико и Деноел, а ако би Стил био уздржан, шта бисмо могли да урадимо? Ето шта сам се питао долазећи у уредништво где су двојица партнера седели један наспрам другог – што је Деноела, иначе, љутило... Стил, примамљен Деноеловим подстицањем, стигао је наврат-нанос из Монморансија где је становао. Већ је био прочитао педесетак страница које ми даде и тако прође пре подне. Бернард и ја смо читали, Робер је бивао све узрујанији. Имао је и разлога да буде. Селин се рђаво односио према јеврејској раси, демократским идеалима, Друштву народа, а његови утисци о Америци нису били најповољнији. А Бернард Стил, ако је и био широкогруд, ипак је био добар Американац, добар демократа... и израелског порекла! А од њега се тражило да финансира објављивање једног таквог дела? То је било утолико деликатније што Бернард Стил није имао лично на располагању свој иметак него је морао да га тражи преко телефона од своје мајке, која се налазила или у Њујорку или у Чикагу.

Пре доношења одлуке, учинило нам се да би било корисно да Селина позовемо у Улицу Амели. Ко је он? Где станује? Морали смо да се обратимо госпођи која нам га је препоручила. Неповерљив, сумњичав, био је тешка особа коју је требало молити. Коначно нам је госпођа најавила његову посету. Дошао је тачно у заказано време. Тако смо, први пут, Деноел, Стил и ја, видели ту необичну личност великог носа, огромних стопала у огромним баканџама, срамежљиву, громког гласа која је, природно или извештачено, говорила "паризлијским" акцентом а ла Бријан. Што се, открили смо касније, објашњавало његовим дружењима. Његов најбољи друг је био један пиљар који је себе сматрао сликарем, и кога је Деноел чак покушао да прогура. Али, то је друга прича. Стил је, дакле, телефонирао својој мајци. Разговор је, чини се, био дуг и жив, али да би се открио његов резултат довољно је било видети радостан израз на лицу Робера Деноела. Питање решено. После тога смо непрекидно били у вези са Селином који је откривао себе тек у делићима. Обојица смо, он као оклопник а ја као пешадинац, стекли ратно искуство које нас је довело до сличних закључака. Отуда, можда, наклоност коју смо имали један према другом. Никада нисам могао да се сложим с комунистом. С не баш малим бројем анархиста, у штампаријама из Улице Кроасан, имао сам, напротив, одличне односе. Интелектуално, Селин им је био веома близак у време кад смо га открили... Онако бучан, врскајући, млатарајући рукама, смејући се, читао нам је на сав глас делове коректура које смо постепено добијали из штампарије. Тако нам је открио своју тајну: **Путовање** је звучна проза, написана да би се читала наглас. Али, да би се постигао тај ритам, колико напора, нових отпочињања! Селин се лако надахњивао, али је тешко доводио до завршнице. Стално се требало чувати његове маштовитости и његове склоности ка мистификацији, али, ако је оно што је говорио отприлике било тачно, његово детињство објашњавало је многе ствари.

Последња Селинова дела објављена код Деноела издао је сам Деноел, јер је 1937, Стил одлучио да напусти Улицу Амели. И ја сам пошао за њим, поневши са собом у Улицу ди Фур ревију "Документа" коју сам био основао када је њихова издава-

чка кућа почињала. Оно што желим да нагласим јесте да је управо захваљујући овом скромном и шармантном момку – који је своју изузетну храброст доказао као официр Америчке морнарице за време ослобођења – било објављено **Путовање накрај ноћи**. Морам, такође, да подсетим да је онај који је највише учинио да се пронесе глас о овом делу Леон Доде. Иако никада нисам припадао "Француској акцији", доста често сам сретао онога кога је "Л'Евр" називао "Дебели Леон", код мог ујака, Ле Провоа де Лонеа. Наравно, знао сам за Додеов утицај. Знао сам шта је за Селина могао значити један похвалан чланак о њему. Али сам исто тако знао и да најбољи начин да се не добије јесте да га тражим. Задовољио сам се да Додеу однесем добре странице из **Путовања** рекавши: "Ако имате времена да баците поглед на ово... имам утисак да је вредно пажње". Сутрадан, један громогласан чланак на првој страни, какав је само Доде могао да напише када би осетио усхићење, начинио је од **Путовања** књигу о којој је говорио читав Париз.

Трагична Деноелова судбина је позната. Не знам шта је било са Стилом. Моји односи са Селином су постали прилично хладни још 1939. За време окупације су потпуно прекинути. Једног дана, озлојеђен поводом не знам више које манифестације за коју се био јавно заложио, узео сам из своје библиотеке у Нејиу примерак великог формата на моје име одштампаног **Путовања накрај ноћи** и однео га бициклом код Андријеа:

"Продајте ми ово у сали Друо. Не желим то више код себе."

Продало се јефтино. Где се данас налази та књига?

Превела са француског
Олгица Стефановић

Селин, 1932-1944.

Франсоа Жибо

Луј је своју књигу послао многим угледницима из света књижевности са којима није нужно био у вези.[1] То је био случај и са Франсоаом Моријаком који му захваљује и потом од њега прима једно писмо које Жан Лакутир, у изврсној Моријаковој биографији, грешком датира као послератно, из времена изгнанства у Данској:

"Господине,

Из толике даљине долазите да ми стиснете руку да бих морао бити прави дивљак када ме ваше писмо не би дирнуло. Желим прво да вам изразим сву своју захвалност, задивљен таквим сведочанством благонаклоности и духовне симпатије. Ништа нас, међутим, не зближава. Ништа и не може да нас зближи. Ви припадате једном другом соју, виђате друге људе, слушате друге гласове. За мене, припростог, Бог је нешто што помаже да се боље мисли о самоме себи, а да се не мисли о људима, укратко, да се без срама дезертира. Видите како сам приземан и вулгаран. Живот ме је сломио. Хоћу да се то зна пре него што цркнем, а за остало не хајем. Једино чему још тежим је не много болна, али луцидна смрт, све остало су трице..."[2]

Знамо да је Селин касније писао Моријаку мање учтива писма, у којима га је називао "нитковом", не знајући да ли је "нитков" из тартифовштине, због црних миса или из глупости."[3]

Један је примерак своје књиге Селин послао и Елију Фору[4], без сумње зато што је био лекар, а и зато што је волео његову **Историју уметности**. Ели Фор му се захвалио писмом и потом се између ова два човека родило страсно пријатељство. Прилично су се често виђали на ручку или код Елија Фора, на Булевару Сен Жермен бр. 147, или код **Липа**. Селин му се много дивио. У једном писму Џону Марксу, он то каже сасвим јасно, подбовши изнова Малроа: "Малро ми изгледа сјајно надарен, али му недостаје скромности, самокритике и правог искуства. Он сам себе узима за озбиљно. Сада је постао права курва. Не верујем да ће више икада из тога изаћи. Празно, источњачко блебетање, претенциозно и нео-

правдано. Велика штета. С Марселом Емеом, Дабијем и Мораном било је отприлике исто. А што се тиче сада остарелог Елија Фора, био је то критичар уметности веома велике ширине, поуздано велики човек, сто лаката изнад свих тих малених слабића. Знате ли његову **Историју уметности**? Он мисли претерано и с много појединости, што је у Француској постало веома ретко. Познајем га и дивим му се. Има осећај за стварање. Он зна како се остварују и како пролазе ствари. Блиске су му велике тајне".[5]

Селин није волео његову сентименталну страну, његов романтизам: "Ма, наравно да сам у праву, десет хиљада пута у праву! 'Љубав' није мушка тема, то је будаласта тема за женетине! Мушкарац иде у срж ствари, ту остаје, ту се укопава, ту цркава. Ви немате раднички говор, повели сте се за женама. (...) Не треба слинити. Постоји се само у немој блискости мушкараца и ствари. (...) Сви ви превише говорите. Оно што се каже, то не постоји. Ви све то добро знате в(елик)и пријатељу. Ви знате колико је мало, бескрајно мало бестидности потребно да се оно 'место' где се ствари трабуњају и поричу, укаља, умаже и умре под погледом, речју, прстом".[6] У **Багателама за један покољ**, Селин га наново критикује. Суд о Фору као човеку остаје исти, упркос расној предрасуди: "Ели Фор, мада полујеша, иако слободни зидар, јако ми се свиђа, осим када говори о љубави, онда почне да гњави глупостима, покушава да једним потезом одмери неколико тона глупих гована, као скоро сви појеврејчени када се баце у осећања".[7]

Селин је упознао и Мориса Метерлинка[8] и то у веома неодређеним околностима – Лисет Детуш то смешта у Сен Клу, у присуству Елија Фора и Лисјена Декава, а Пјер Моније код Метрлинка, у дворцу Медан, 1. октобра 1933, после комеморације на годишњицу Золине смрти.[9] Можда је најближи истини Андре де Фонколомб када се сећа како му је Селин рекао да је аутора књижице о **Пелеју** срео приликом једне вечере код њега у Ници. Највероватније што му је Селин рекао јесте да се међу званицама налазила и Жоржет Леблан, која је била Метерлинкова пратиља од 1895. до 1920. Славна певачица је била сестра Мориса Леблана,[10] бесмртног аутора **Кристалног чепа** и **Арсена Лупена, џентлмена провалника**.

Луј је о овом сусрету радо приповедао на најкомичнији начин. Говорио је како је Жоржет Леблан од почетка до краја вечери била Мелисанда с којом се, пошто није могла да креира улогу, сасвим поистоветила. Била јој је неподношљива помисао да му се више свидела Мери Гарден, и никако је није прихватала, као ни Морис Метерлинк који се због тога посвађао са Клодом Дебисијем. Селин је такође причао да је у трпезарији био мали водоскок. Сваки пут када би главни послужитељ отварао или затварао врата промаја је окретала млаз воде те су званице за столом приликом сваког таквог уласка или изласка редовно бивале попрскане. Једино је то Луј сачувао у сећању о свом сусрету са великаном.

У Паризу је током тридесетих година живео Хенри Милер и са одушевљењем открио **Путовање накрај ноћи**. Он је потом увек признавао да је претрпео велики утицај Селинов, посебно када је реч о његовом стилу, а такође и о његовој луцидној и очајничкој визији света. Селин и Милер се нису никада видели, али је Хенри Милер писао Лују да му изрази дивљење, и од њега је добио помало смушен одговор: "I held Celine in high esteem all my life. But we had only one exchange of letters and that was in 1930's when I read his books. He answered me rather cryptically if not with acerbity – and that was it, no follows up. But I continued to prise him everywhere I went and especialiy among those hostile to him and his works. I believe he has left his mark on french litterature, almost as much as Rimbaud and Blaise Cendrars."[11]

Ево Селиновог одговора који је толико збунио Милера: "Бићу веома задовољан да прочитам вашу **Ракову обратницу**.[12] Већ ми оно што сам површно погледао буди радозналост и ствара жељу да упознам све. Могу ли допустити себи сасвим малено упут-

ство у вези с оним што прилично добро познајем. **Пазите јако на дискрецију. Увек што више дискреције**! Знајте да грешите – свет је препун људи који су у праву – зато и **ствара мучнину**".[13]

Милер је причао како је једнога дана скоро срео Селина код Чана, књижара на Булевару Монпарнас[14], а у **Менуету за пасуљ**, Албер Параз каже да му је Милер причао како је "ишао да га вреба у Улици Лепик, никада се не усуђујући да му се обрати, сав одушевљен пошто га је видео како испија кафу. Као млади Ламартин који се шуњао за Шатобријаном кроз лугове Вале-о-Луа".[15]

Треба подсетити на то да је Милер одмах ставио свој потпис на петицију која је кружила Сједињеним Државама у прилог Селину, док је био у затвору у Данској.[16] Хтео је да учини и више од тога: "I am genuinely interested in Celine – in his welfare. His books meant a great deal to me. I am very glad to know he is out of prison. Once again I am rushing out of town – to try to raise money. I am terribly in debt. Otherwise I would have contributed something".[17]

У исто време, без сумње пошто је дознао да се Милер ангажовао у његову корист, Селин је изнео шта мисли о њему на књижевном плану: "О, драги мој Пијатељу, Милер чини све што може да би постао Селин, али он не уме ни да транспонује, ни да конструише, ни да исмејава. Једино што иза себе има свет англосаксонских читалаца! отуда читава бука. Као Фокнер! Неуспели глупани".[18]

Са Ернстом Јингером, кога је први пут видео 7. децембра 1941. године, Селина је упознао Карл Ептинг. Зна се да је Јингер био шокиран његовим претеривањима, цинизмом и прљавим ноктима.[19] Јингер га је потом видео још неколико пута, а посебно на једном доручку код Пола Морана, са грофицом Палфи и Жаком Беноа-Мешеном, а такође и увече 16. новембра 1943, у Немачком институту[20], са Арноом Бекром, гђом Абец[21], Абелом Бонаром и Дрије Ла Рошелом. Непријатељство између Селина и Јингера се очитовало приликом сваког њиховог сусрета. Оно је почивало на суштинској разлици природе ова два човека, а можда и на чињеници да је Селин према људима које није волео могао бити још несноснији и неугоднији него иначе.

Превела са француског
Биљана Лукић

Напомене

1 Нпр. Жилијети Бекер (данас гђа Жана Деланоаа) која се бавила штампом.

2 Жан Лакутир, **Франсоа Моријак**, Сеј 1980, стр. 432.

3 Видети François Gibault, **Céline**, Mercure de France, 1981, III том, стр. 161 и 162. Надаље ће упуте бити скраћене: видети III том.

4 Élie Faure, 4. април 1873 - 29. октобар 1937.

5 Необјављено Селиново писмо Џону Марксу, 20. септембар 1934.

6 Селиново писмо Елију Фору, 3. август 1935, **Textes et documents 2**, нав. дело, стр, 75.

7 **Багателе за један покољ**, Деноел, 1937, стр. 215-216

8 Maurice Maeterlinck, Ган, 1862 - Ница, 1949.

9 Pierre Monnier, **Бесни Фердинанд**, L'Âge d'Homme, 1979, стр. 94.

10 Maurice Leblanc, Руан, 1864 - Перпињан, 1941.

11 *Необјављено писмо* Хенрија Милера Франсои Жибоу, 3. јануар 1979: "Читавог свог живота високо сам ценио Селина. Али, само смо једном разменили писма. Било је то тридесетих година, када сам прочитао његове књиге. Одговорио ми је загонетно, ако не и јетко. И тако није било наставка. Али, и даље сам га хвалио свуда куда сам ишао, а посебно међу људима непријатељски расположеним према њему и његовом делу. Верујем да је обележио француску књижевност, скоро колико и Рембо и Блез Сандрар".

12 **Tropic of Cancer**, чије је изворно енглеско издање управо било објављено у Паризу (Обелиск Прес, 1934).

13 Селиново писмо Хенрију Милеру (септембар или октобар 1934), **Textes et documents I**, нав. дело, стр. 64.

14 Необјављено писмо Хенрија Милера Франсои Жибоу, 3. јануар 1979. О књижари Чан, видети III том, стр. 27.

15 Албер Параз, **Менует за пасуљ**, Женева, Конетр, 1958, стр. 69

16 Видети III том, стр. 123, 227. и 291.

17 Необјављено писмо Хенрија Милера Цулијану Корнелу: "Уистину сам заинтересован за Селина. Његове књиге су ми много значиле. Срећан сам што чујем да је изашао из затвора. Поново бежим из града – да покушам да нађем новац. У страшним сам дуговима. Иначе бих и сам нешто приложио."

18 Необјављено Селиново писмо пастору Лешену, четвртак, без датума.

19 Видети III том, стр. 277-288.

20 Франсоа Жибо наглашава како Селин није био једини аутор који је долазио у Немачки институт који се налазио у Таљерановом здању у Улици Сен Доминик. Ептинг је, после хапшења, као посетиоце именовао бројне француске новинаре и издаваче, а од писаца је, наглашавајући да листа није коначна, навео Монтерлана, Жиродуа, Дрије Ла Рошела, Коктоа, Жионоа, Шатобријана, Бразијака, Данијел-Ропса, Шардона, Пола Валерија, Жуандоа, Одибертија, Лисјена Додеа, Пола Морана, и многе друге. (Прим. прев.)

21 Она је била Францускиња.

*Још једном за крај**

Жан-Мари Тирпен

Рођење му је било смрт. Све иза тога мртвачки зев.

(С.Бекет, **Монолог**)

Селин је умео да разочара. Разочарао је и мене, међу последњима, не и понајмање: док сам био дете, моја мајка је између мене и Селина одржавала живу везу тако што га је обавештавала о новостима и слала му фотографије које је тражио из затвора у Копенхагену, па из болнице где је лежао са болесницима од рака и само што није умро, пре него што ће га пустити да живи на слободи, под надзором, у колиби на обали Балтичкога мора; тамо сам му, за рођендан, послао писмо са неколико цртежа. За узврат сам добио слику његове лучице изнад које је, дрхтавом руком, нашкрабао мачка и птицу. Прозори на кући имају поглед преплашенога детета. Са крова штрчи слама. И ове речи: *Ти си ђаволски уметник. Ја не умем да цртам, осим левачки. Некад сам правио цртеже за аламанах доктора Папија. Говорили су да због дрхтаве линије одајем утисак талентованог езотеричног уметника. Пакосници. Грлим те, од срца. Луј.*

Било је још неколико писама, својих се не сећам; али знам да сам добио још цртежа, из Данске. На једном је био некакав краљ са плаштом посутим звездицама, са круном помало накриво. Мама ми је, својим причама, вешто створила представу да је мој деда, важна личност, прогнан у неку јако хладну земљу, због неке грешке коју није починио. Једнога дана, придружићемо се том јунаку, или ће се он нама вратити и све разјаснити. Дотле, треба само да будемо добри и стрпљиви. Волео сам га, и он је волео нас. То је било оно најважније, најважније што ме је мимоишло. Кад се Селин вратио у Француску, нисмо га видели. Рекли су ми да не трпи помисао да нас пусти да видимо како је пропао физички. Једном нам је нека госпођа у бунди донела поклоне, наводно од њега. Мама је изгледала некако збуњена; мислио је да смо врло сиромашни. И то је била готово сва његова пажња према нама; знао сам да се мојој мајци јавља телефоном, али мени нису давали везу; јед-

* Наслов и епиграф овом чланку дали су приређивачи.

ном, подигавши слушалицу, схватих да је он. Покушах да му се представим, али он узврати: *Да, да, да ли бисте ми позвали вашу мајку...*; са неких шеснаест година био сам прочитао готово све што је објавио, а нисам га никада видео, сем на слици; најзад сам решио да му одем у посету, самовољно, пошто сам у бабином телефонском именику открио његову адресу. Отишао сам у тај поход не рекавши никоме ни реч, из страха да ми не забране.

Носећи те успомене као попудбину и неколико акварела под мишком, да му их покажем, кренуо сам право његовој кући, у Рут де Гард 25/ц; поставши сам себи пазикућа, дочекао ме је лично, једним: *Шта је сад?* Сад сам био ја. Било је крајње време, али прекасно: *Знате, ја не волим породице*. Знао сам шта год му се прохте да знам. Понуди ме да седнем, привуче фотељу пред радни сто, седе и сам и упита ме: како је мама, шта радим ја. Мама је била добро, ја сам баш био пред матуром. Запалио сам лулу; већ му је довољно: *Лула, Рембо! Е, па, положите ви ту вашу матуру, немам ја времена. Имам посла. Много посла*. Лисета, његова друга жена, сиђе из свог плесног студија. Он ме представи, преко воље. Она ме понуди шољицом чаја, али он пресече: *Ништа он не пије. Немам ја времена. Нек иде у шетњу*. Намеравао сам опет да навратим да му покажем сведочанство, чинило се да га то занима. Али, Селин је у међувремену умро. [...]

[...] Једну ствар Луј никада није разумео: да се родио, а није требало да се роди. У то је убеђен: *Мама је хтела да живим, пошто-пото! Тако је и било.* Али, у праву је била баба Селин. Довољно је послушати га. Њега, који је покушао да се поново роди у духу, е да би, под бабиним именом, пљувао на своје телесно рођење, доказујући да је "уварчено" нечим што му је унесрећило живот; баба Селин била је проклела везу коју ће, под њеним именом, и сам проклињати:

Рођен сам у Курбевоа, у кући број 12, у Улици Рамп ди Пон. Збило се то 24. маја 1984. године, у четири сата у зору. Често сам о томе слушао. Родио сам се у једном собичку у коме је баш била умрла нека девојчица. Њени родитељи, који су у приземљу држали дућан "Моде и рубља", нису хтели да остану на том месту. Сувише их је болело. Издали су јефтиније; кад су је спопали трудови, мама је пљувала крв по гомили чипке коју је и даље крпила. Маглило јој се пред очима. Причињавало јој се да је Сена залеђена. Један црвен скут није довршила. Светла су се нагло погасила, као да је неко пресекао гас. Испао сам из цуга.

Огроман и чудовишан. Одрастао, само смањен. Мајка се није усудила ни да га загрли. Фердинанд је сукао брчине. Направио је жестоку глупост. У Лујевом фантазму назире се бабина сенка. Од ње је он често *о томе слушао*.

Није се имало кад препуштати ширим изливима осећања. Баба је већ сутрадан дотрчала у Улицу Рамп ди Пон да отме дете од туберанке којој је порођај распирио клице.

Мајка је плакала, није престајала. Почела је још више да бунца. Надокнађујући своју слабашну интелигенцију преувеличаним, али пророчанским предосећањем селиновске грознице, назрела је изузетан карактер свог сина: *Била је убеђена да је проговорио*. Никако нису могли да је разувере.

Отац, смотанко, трчкара као навијен по соби у којој се умире и рађа, и кукуће: *Смилуј се, боже! Смилуј се, боже*! Престаје, јер га ометају комшије. Стиже човек кога је призвала баба, а да нико није ни знао. Сељак, домаћин, из засеока Воазин у Јони, долази да дете избави из опасне зоне и да га однесе дојиљи.

На ту бабину иницијативу, Фердинанд остаје забезекнут. Маргерита, кроз плач, опомиње сељака да је плод утробе њене прерано сазрео. Он, ето...говори. Предање казује да је, почев од Мерлина, новорођенче које проговори ђавоље копиле и да је заветовано Сотони. Селиновска метафизика исходи сва из тог сујеверја овереног покрај његове колевке. Ето зашто у "пошти" из Дијепа проналазим кратко, утешно писмо, пуно правописних грешака, које је "родитељском" пару послао сељак из Воазина, че-

твртога дана по спасењу горостаса књижевности:

Дијете ви је путовало брез и каквиг проблема, по што у купеју ни је изустило ни реч.

Родитељска брига за потомство, ипак, донекле ремети воазински мир: читамо је између редова смешног писанија у коме лекар, кога је у ствар упутила баба, умирује фамилију "научним средствима": *29. септембар. Дојиља је врло смирена особа, што погодује умереном церебралном развоју детета. Дете се смеје, али више ништа не говори.* Пошта из Дијепа не открива нам ништа о ономе чиме је новорођенче, више од месец дана, разгаљивало читав Воазин. Каква добра прича о вешцима, помало и голицава? Најбоља у читавом његовом делу?

Сељак и сам добронамерно потврђује охрабрујуће учинке воазинскога узгоја, у једном кратком писму упућеном баби, 21. новембра 1894: *Почима лепо и фино да стари. Садево посећа на оца.* Значи, приводи се реду. Ђавољи утицај полако слаби.

Међутим, анђео чудевенија одапиње још једну стрелу, у последњем извештају о здравственом стању, 29. децембра: *Има пет зуби и почима стварно да говори. Ама, мени то личи на старогермански. Чини ми се не да ода, но да плеше.*

Тако је Луј-Фердинад Детуш де Лантилијер, у књижевности Селин, закорачио напоље у тмину да се суочи са "сунцем глупости". На заласку се тиме није поносио: *Уф! Доста је било. Некој се раси мора припадати. Али, други треба да су већ обавили највећи посао. Остаје нам само да уз мало труда зберемо плодове прошлости и покојника. Што и сами јесмо. Амин.*

[Le Chevalier Céline, L'Âge d'Homme, Lausanne, 1990]

Превео са францускoг
Милојко Кнежевић

■

*Л.-Ф. Селин – Дела**

1913. **Бележница оклопника Детуша** (Carnet du cuirassier Destouches) белешке са фронта (1965)

1917. **Таласи** (Des vagues), приповетка, (1978)

1924. **Живот и дело Филипа-Игнација Земелвајса** (La vie et l'œuvre de Philippe-Ignace Semmelweis), теза (1926)

1926. **Црква** (L'Église), комедија (1933)

1927. **Прогрес** (Progrès), фарса (првобитни наслов: **Перикле**) (1978)

1929. **Путовање накрај ноћи** (Voyage au bout de la nuit), роман (1932)

1933. "Да се изјаснимо... поговор **Путовању накрај ноћи**" (1933)

1934. **Смрт на вересију** (Mort à crédit), роман (1936)

1936. **Острвске тајне** (Secrets dans l'île), предложак за балет (1936)

Mea **Culpa**, памфлет (1936)

Војна (Casse-pipe), роман (1948)

Рођење једне виле (La naissance d'une fée), балет (1959)

1937. **Багателе за један покољ** (Bagatelles pour un massacre), памфлет (1937)

Ван Багаден (Van Bagaden), балет (1937)

Покварењак Пол, честита Вирџинија (Voyou Paul, Brave Virginie), балет (1959)

1938. **Школа за лешеве** (L'École des cadavres), памфлет (1938)

1941. **У сосу** (Les Beaux Draps), памфлет (1941)

* Дела су наведена хронолошким редоследом настајања, а године првих издања назначене су у заградама. Читалац ће уочити да смо, ради боље прегледности, у ову библиографију која садржи сва најважнија Селинова дела, уврстили и пар текстова и разговора објављених у штампи или периодици (чије смо преводе штампали у овој свесци). Као основ, искористили смо библиографију коју је за своју књигу Céline (Paris, Gallimard, 1969, Coll. "Pour une bibliothèque idéale") сачинио Марк Анрес (Marc Hanrez).

1942. **Саблазан у понорима** (Scandale aux Abysses), сценарио за цртани филм (1950)

Гињолова дружина (Guignol's Band), роман (1944)

1945. **Громови и муње** (Foudres et flèches), митолошки балет (1948)

1947. **Гињолова дружина (II)**, роман, објављен постхумно, под насловом **Лондонски мост** (Le Pont de Londres) (1964)

"Распомамљеност" (À l'agité du bocal), отворено писмо Сартру

1952. **Чаролија за неки други пут** (Féerie pour une autre fois), роман (1952)

1954. **Норманса** (Normance), роман (**Чаролија за неки други пут II**) (1954)

Разговори са професором Y (Entretiens avec le professeur Y), измишљени интервју (НРФ,1954)

1956. **Од замка до замка** (D'un château l'autre), роман (1957)

1957. "Живела амнестија, господине!" (Vive l'Amnistie, Monsieur!) (1957)

1959. **Балети без музике, без иког, без ичег** (Ballets sans musique, sans personne, sans rien), издање које садржи свих пет балета (1959)

1960. **Север** (Nord), роман (1960)

1961. **Ригодон** (Rigodon), роман (1969)

Илустрације

Страна 197

Горе: Дечак Луј Детуш на магарцу
Луј Детуш крајем 1914.
Луј Детуш 1923.
Доле: Луј Детуш као коњаник, у октобру 1914.
Профили Селина и његове мајке

Страна 198

Горе: Лисет Алманзор
Карен Мари Јенсен
Доле: Селин у егзилу у Кларсковгарду, Данска

Страна 199

Горе: Селин у својој радној соби у Медону
Селин са Женом Полом, 1942.
Доле: Албер Параз, Лисет Детуш и Селин у Медону, 1957.
Луј Детуш и Марија Ле Баније, 1931.

Страна 200

Горе: Селин у Сен-Малоу на тераси Марије Ле Баније, 1933.
Селин са својим папагајем у кући у Медону
Доле: Селин у Медону, 1954.

На задњој корици

Горе: Цртеж Луја-Фердинанда Селина
Доле: Селин – портрети Гарета (1933), Анрија Маеа (1949) и Жена Пола (1936)

12